

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Kateřina Dufková

Jan Šembera Černohorský z Boskovic a lichtenštejnské dědictví

Jan Sembera Cernohorsky of Boskovice and the heritage of the House of Liechtenstein

Praha 2012

Vedoucí práce: doc. Mgr. Marie Šedivá-Koldinská, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych na tomto místě poděkovat zejména vedoucí své diplomové práce doc. Mgr. Marii Šedivé Koldinské, Ph.D. za její trpělivost, důvěru i odborné vedení, dále Mgr. Karlovi Mlatečkovi, Ph.D, za ochotu a cenné rady a připomínky k rodící se práci a kolegovi Ondřeji Podavkovi za pomoc s překlady latinských textů.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 30. 7. 2012

podpis

Anotace

Předložená diplomová práce se věnuje Janu Šemberovi Černohorskému z Boskovic, významnému šlechtici druhé poloviny 16. století, poslednímu zástupci moravského panského rodu z Boskovic. Práce popisuje jeho životní osudy od dětství až do smrti, které ovšem zasazuje do širšího kontextu rodinných i společenských souvislostí a vytváří tak komplexní pohled na vyššího šlechtice své doby. Zvláštní pozornost je věnována celému boskovickému rodu, zejména jeho poslední generaci, kde kromě Jana Šembery vystupuje v první řadě jeho bratr Albrecht Černohorský z Boskovic a dále přítel a příbuzný Jan z Boskovic a na Třebové. Klíčový je ve spojení s osobností Jana Šembery moment převzetí rodového odkazu Lichtenštejny skrze manželství s boskovickými dědičkami, Šemberovými dcerami Annou Marií a Kateřinou. Reflektován je význam těchto svazků spojený s dědictvím, a to jak majetkovým, tak symbolickým pro samotné Lichtenštejny a způsob, jakým s boskovickým odkazem nadále zacházeli, případně jakým způsobem jej využívali.

Klíčová slova: Jan Šembera Černohorský z Boskovic, páni z Boskovic, Černohorští z Boskovic, šlechta raného novověku, Morava v 16. století, zámek Bučovice, Karel z Lichtenštejna, Maxmilián z Lichtenštejna, páni z Lichtenštejna

Abstract

This diploma thesis is dedicated to Jan Sembera Cernohorsky of Boskovice, Moravian aristocrat from the second half of 16th century, the last descendant of an important family of Boskovice. It describes his life story from the childhood to the death which it puts into the broader context and creates a comprehensive view of the higher nobles of his time. Particular attention is paid to the family of Boskovice, especially its last generation, which represent aside from Jan Sembera primarily his brother Albrecht Cernohorsky of Boskovice and Semera's friend and relative Jan of Boskovice and Trebova. The specific role in Jan Sembera's biography necessary plays the transfer of the legacy of the house of Boskovice to the Liechtenstein's family. This was accomplished through two marriages between Karl and Maxmilian of Liechtenstein and Sembera's daughters Anna Marie and Katerina. The importance of those alliances is reflected in the perspective of both financial as well as cultural capital inherited by the House of Liechtenstein and the way how did they use and treat it.

Key words: Jan Šembera Černohorský of Boskovice, lords of Boskovice, early modern aristocracy, Moravia in 16th century, Bučovice chateau, Charles of Liechtenstein, Maximilian of Liechtenstein, lords of Liechtenstein

.

Obsah

1. Úvod	9
1.1 Biografie jako metoda historické práce.....	10
1.2 Páni z Boskovic v literatuře a pramenech	12
2. Stavovská Morava.....	19
3. Rodové a rodinné zázemí Jana Šembery	23
3.1 Páni z Boskovic	23
3.2 V rodinném kruhu	29
4. Dětství a mládí Jana Šembery	32
4.1 Starší bratr.....	33
4.2 Na cestě za vzděláním a zkušeností.....	35
4.3 Vojenská služba	37
5. Sňatek a manželství	40
6. Náboženství jako téma osobní i veřejné.....	44
6.1 Mecenát Jana Šembery	55
7. Panství na Moravě	57
7.1 Šlechtický velkostatek	64
7.2 Panství Jana Šembery na základě berních přiznání	67
7.3 Hospodářství posledního pána z Boskovic	75
7.4 Rybníkářství jako forma šlechtického podnikání	82
8. Panské sídlo	90
4.1 Další Šemberova sídla	98
9. Litovel jako příklad vztahu města a vrchnosti.....	101
10. Šlechtic před soudem	112
10.1 „Spor o mlejn, který se zove Malešovský“	115
10.1.1 Průběh sporu a jeho procesní stránka	120
10. 1. 2 Strategie a sebe prezentace stran sporu.....	126
10.2 Utrhání na cti	132
10.3 Vražda aneb Smrt rytíře ze Zástřizl	137
11. Na konci života	141
11.1 Závěť Jana Šembery	143
12. Lichtenštejnové v 16. století	147
13. Odkaz rodu z Boskovic.....	151

13.1 Panny z Boskovic, paní z Lichtenštejna	152
13.2 V rukou Lichtenštejnů	155
13.3 Lichtenštejnská hrobka	157
13.4 Za prvních Lichtenštejnů	158
13.5 Knížata z Lichtenštejna.....	160
14. Historický obraz osobnosti v pohádkách a pověstech	162
15. Závěr	171
Seznam pramenů.....	174
Seznam literatury.....	177
Seznam příloh.....	189

Seznam zkratek

AM – Archiv města Brna

ČČH – Český časopis historický

ČČM – Časopis českého museum

ČMKČ – Časopis Musea království českého

ČMM – Časopis Matice Moravské

ČMMZ – Časopis Moravského Musea Zemského/ Časopis Moravského Muzea

DaS – Dějiny a současnost

FHB – Folia Historica Bohemica

MZA – Moravský zemský archiv v Brně

NA – Národní archiv v Praze

OP – Opera historica

SAP – Sborník archivních prací

VVM – Vlastivědný věstník moravský

ZDB II – T. KALINA (ed.), *Moravské zemské desky II, kraj brněnský 1480–1566*

ZDB III – M. ROHLÍK (ed.), *Moravské zemské desky III, kraj brněnský 1567–1641*

ZDO II – F. MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky II, kraj olomoucký, 1480–1566*

ZDO III – F. MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky III, kraj olomoucký 1567–1642*

ZPP – Zprávy památkové péče

1. Úvod

Jan Šembera Černoohorský z Boskovic byl jedním z moravských pánů žijících v druhé polovině 16. století. Už tato první věta v sobě nese dostatečné množství charakteristik, na jejichž základě je možné si udělat o něm alespoň rámcovou představu v závislosti na informacích, které máme o dané době, o moravském prostředí nebo o životě vyšší šlechty v českých zemích renesanční éry. Dá se ovšem očekávat, že samotná osobnost z takové definice nutně vystupuje a v mnohém ji překračuje. Jan Šembera dostal během svého života, ale i po své smrti mnoho dalších charakteristik, ať už zasloužených nebo nezasloužených. Nebylo by ani správné, aby se osobnost Šemberova formátu zjednodušovala, protože tím by se jeho význam rozplynul ve skutečnosti, že nefiguroval ve významných dějinných událostech a svým jednáním si nevysloužil místo v učebnicích dějepisu.

Jan Šembera byl stejně člověkem své doby, ale jen těžko bychom jej označili za ztělesnění normy. Faktem je, že byl zajisté velmi zámožný, otázkou zůstává, nakolik byl i marnotratný, jak se o něm říká. Při pohledu na bučovický zámek lze souhlasit s tvrzením, že byl člověkem uměnímilovným, ovšem nakolik se v zámku zrcadlí vlastní Šemberův vztah k umění a do jaké míry jen soudobé trendy, je také podnětem k zamyšlení. Zajisté byl Jan Šembera poslední, tedy poslední mužský potomek panského rodu z Boskovic. S jeho skonem se pojila otázka, komu připadnou nejen rozsáhlé statky a znamenité dědictví, ale také, kdo ponese úkol uchovat památku významného rodu, z těch nejpřednějších na Moravě, jehož příslušníci nejednou pomáhali psát nejen moravské dějiny, ale i dějiny celé Koruny české.

Jan Šembera měl dvě dcery a tak bylo zřejmé, že otázka jejich sňatku má pro odpověď na onu otázku zásadní význam. Pomyslný úspěch spojený se svatebním veselím nakonec slavili Lichtenštejnové. Další otázník se zajisté vznáší nad myšlenkou, jakým směrem by se ubírala kariéra Karla a Maxmiliána z Lichtenštejna, kdyby do jejich počátků nezískali takové zázemí, jaké představovalo boskovické dědictví. Jisté je, že si byli jeho hodnoty vědomi a uměli ji náležitě využít.

Popsání životních osudů Jana Šembery ztěžuje fakt, že prameny k jeho osobě jsou útržkovité, neúplné a dokumenty osobní povahy takřka neexistují. Zdánlivě drobné zprávy nebo marginální zmínky se tak stávají cenným zdrojem informací a reflexe prostředí a jeho vlivů dokreslují celkový vzhled často neúplné skládačky. Cílem této práce, která navazuje na mou bakalářskou práci, je v první řadě předložit biografii Jana Šembery v co nejúplnější podobě, doplněnou o pohled do osudu jeho odkazu po šlechticově smrti.

1.1 Biografie jako metoda historické práce

Biografie je jedním z nejrozšířenějších a také nejpopulárnějších výstupů historického zkoumání. Žánr si dává za úkol popsání života historické osobnosti a její činnosti v kontextu dané doby a geografického i společenského prostředí. Nehledě na zvolené období stávaly se hlavními tématy biografii osobnosti významné na poli kulturním nebo politickém, které byly představovány jako opravdoví hybatelé dějinných událostí. Perspektivou politických dějin byly právě ony zásadní pro pochopení historického vývoje, protože ho svými rozhodnutími určovaly a ovlivňovaly.¹

Později se však stále více začal prosazovat původně až druhotný rozměr životopisu, totiž právě reflexe současnosti hlavního aktéra. Biografickou metodu, jak je tento přístup označován, charakterizuje Miroslav Novotný v učebnici úvodu do studia historie pro vysokoškolské studenty jako postup, který „k historické skutečnosti přistupuje na základě poznatků o životě jedinců.“² Smyslem biografie, aby vůbec za samostatnou metodu mohla být považována, by tak mělo být právě překročení života konkrétního jedince směrem k popsání doby, ve které žil a ve které se pohyboval a přitom reflektovat, jakým způsobem toto prostředí jedince determinovalo, případně, pokud to lze očekávat, jak ovlivňoval svou přítomnost on. Vzájemný poměr takového vlivu „doby“ na jedince a míry, do jaké bylo určité jednání výsledkem jeho individuality a osobních motivací, je přitom velmi těžko postihnuteľný.³

Takzvaná teorie sociálních skupin vychází z předpokladu, že společnost je sice složena v první řadě z jedinců, kteří ovšem v jejím rámci vytváří určité skupiny na různých úrovních, se kterými se poté ztotožňují a jako takoví se stávají nositeli specifických názorů a zájmů.⁴ Z této teorie tak vyplývá dvoustranný vztah jednotlivce a struktur, do kterých je zapojen, že totiž popsání a pochopení jednání jedince nám umožňuje bližší poznání celé skupiny a následně i společenských vztahů, které střetávání těchto skupin formuje.⁵ Předpokládá, že právě na konkrétních životních osudech je možné reflektovat změny v rámci určitých, předem definovaných skupin.⁶ Při takovém přístupu je nutné velké množství vstupních informací, na základě kterých lze dojít k relevantním zobecněním. Jedním z možných řešení jsou kolektivní biografie, ale i dílčí případové studie, které mají význam pro komparaci a vytvoření

¹ Pavla VOŠÁHLÍKOVÁ, *Místo biografie v sociálních dějinách*, Studie k sociálním dějinám 8, 2001, s. 53.

² Václav BŮŽEK a kol., *Úvod do studia historie*, České Budějovice 1994, s. 63.

³ Magdalena POKORNÁ, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, Praha 2009, s. 16.

⁴ Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK, *K metodologii historiografie: teorie, metody a výsledky výzkumu vzorů chování v 19. století a takzvané mentality*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. Dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 34.

⁵ M. POKORNÁ, *Josef Němec*, s. 16.

⁶ *Tamtéž*, s. 17.

komplexního obrazu minulosti.⁷ Studie věnované příslušníkům těchto skupin vytváří pohled na takzvané skupinové a individuální mentality, historický výzkum „objevil typického zástupce sociální skupiny, který reprezentoval svou komunitu nejen statisticky, ale také životním stylem, potřebami, názory a chováním.“⁸

Jako jeden z inspiračních zdrojů pro svoji práci jsem si zvolila knihu Jaroslava Pánka *Poslední Rožmberkové*. Prvním impulsem byl fakt, že Jan Šembera sám byl nazýván moravským Petrem Vokem z Rožmberka, ale i v dalších ohledech se ukázala metodologicky velmi nosnou. Pánek ji koncipoval jako dějiny předbělohorského období prezentované na příkladu Rožmberků, které představuje jako její zástupce a nositele. Výběr byl přitom opravdu zdařilý. Zároveň „zaujímali přední místa ve státě i správě českého království, odráželi konfesijně politickou diferenciaci české stavovské společnosti, vstoupili výrazně do evropských mezistátních vztahů, projevíli se jako mecenáši a sdíleli finanční a podnikatelské starosti předbělohorské aristokracie. Byli symbolem renesančního životního stylu a prosperity předbělohorských Čech.“⁹ Zevrubné zkoumání navíc umožnil velmi obsáhlý třeboňský archiv. K životopisům rožmberských bratří přistupoval Pánek, podle svých vlastních slov, jako k jednomu z „možných přístupů k syntetickému zvládnutí doby předbělohorské, zejména druhé poloviny 16. století.“¹⁰

Viděno dnešní perspektivou vnímání politických dějin nedosahoval Jan Šembera významu obou Rožmberků, i když byl svým životním stylem k Petru Vokovi přirovnáván. Byl ovšem legitimním příslušníkem a zástupcem moravské aristokracie a měl své pevné místo v jejích strukturách. Právě skrze tuto skupinu, se kterou se plně ztotožnil, je nutné na jeho osobu nahlížet a zároveň reflektovat jeho jednání a chování jako obohacení našeho poznání o šlechtě samotné. Stejně jako u Pánkových hrdinů je nutné nabídnout komplexní pohled na vnější okolnosti i osobní motivace, na základě čehož se dá zachytit osobnost v co největší šíři. Ať už jde o postavení jedince v rámci svého sociálního prostředí, význam majetku a jeho vztah k němu, přístupy k financím, soukromý život, rodovou tradici, výchovu, osobní zážitky, sbírání zkušeností a intelektuální zrání, konfesijní orientaci, kulturní působení, otázku reprezentace, záliby a podobně.¹¹ Stejně jako u Petra Voka se pak v Šemberově případě nabízí

---

⁷ V. BŮŽEK a kol., *Úvod do studia historie*, s. 63, Magdaléna Pokorná uvádí jako příklad tohoto přístupu knihu: Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (edd.), *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004,

⁸ P. VOŠÁHLÍKOVÁ, *Místo biografie v sociálních dějinách*, s. 56.

⁹ Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti doktora historických věd*, Praha 1991, s. 5.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 9.

¹¹ *Tamtéž*, s. 10–11.

i „legendární“ hodnocení jeho osoby v kontrastu k jeho „historické“ osobnosti, které má své počátky už v 16. století, ale dalece překračuje období jeho života.¹²

K takovému přístupu je ovšem nezbytné, jak již bylo předesláno, disponovat značným množstvím materiálu nejrůznější provenience. Zejména na základě jeho důkladného studia a komparaci je možné dosáhnout přesvědčivých výsledků. V Šemberové případě se nedochovaly dokumenty v takovém množství a takové kvalitě a mnohé z nich jsou zachyceny pouze v citacích starší literatury. Často pouhé zmínky je nutné doplnit o informace z jiných zdrojů, pokud jsou dostupné obdobné konkrétní příklady, nebo ze známých obecných informací.

1.2 Páni z Boskovic v literatuře a pramenech

V roce 1835 vyšel článek právníka, jazykovědce a moravského buditele Aloise Vojtěcha Šembery s názvem *Jan Šembera z Boskovic*.¹³ To, že si Alois Vojtěch Šembera našel cestu k Janu Šemberovi a od něho posléze i k dalším Boskovicům, bylo do jisté míry dílem náhody. Sám popisuje celou situaci v úvodu své knihy takto: „Když jsem na podzim 1830 po skončených v Praze studiích práv vešel v praxi soudní v magistrát Brněnský, nazývali mě někteří druhové moji, majíce v paměti jmenovce mého, posledního pána z Boskovic, kratochvilně nejinak nežli „pán z Boskovic“. Chtěje se poučiti, kdo tento můj pověstný jmenovec byl, čítal jsem pilně, čeho jsem se o něm dočísti mohl a nasbírav sobě při tomto bádání některých zpráv o veškerém slavném rodě Boskovickém, vydal jsem je pod jménem „Historie pánů z Boskovic“ roku 1836 tiskem.“¹⁴

Jmenovaná publikace, která spatřila světlo světa roku 1836, nesla titul *Historie Pánů z Bozkowic a hradu Bozkowa w Morawě*,¹⁵ a navázala na ni roku 1870 kniha *Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu*

---

¹² *Tamtéž*, s. 5.

¹³ Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Jan Šembera z Boskovic*, ČMM 9, 1835, s. 79–88. Šembera se narodil se ve Vysokém Mýtě 21. března 1807. Po studiu práv a filozofie v Praze odchází roku 1830 do Brna, kde se samostatnou činností snaží organizovat tamní český národní život. V roce 1836 zakládá Matičku moravskou, fond, ze kterého chtěl financovat vydávání původní moravské literatury, roku 1839 přesídlil do Olomouce, kde získává místo profesora řeči a literatury české na stavovské akademii. Od roku 1849 pak působil jako profesor české řeči a literatury na Vídeňské univerzitě a zároveň spolupracoval na říšském zákoníku. Mezi jinými je autorem dvoudílné publikace *Dějiny řeči a literatury české*, která vyšla poprvé v letech 1858 a 1868. Alois Vojtěch Šembera zemřel ve Vídni 23. března 1882. Zdeněk FIŠER, *Milovník národa, který vzbudil nevděk Alois Vojtěch Šembera*, in: Libor Jan – Zdeněk Drahoš (ed.), *Osobnosti moravských dějin*, Brno 2006, s. 293–308. Korespondenci Aloise Šembery částečně zpřístupnila edice Zdeňka Fišera: Zdeněk FIŠER (ed.), *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, svazek 1–5, Vysoké Mýto 2002–2005.

¹⁴ Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Vídeň 1870, s. 5.

¹⁵ TÝŽ, *Historie Pánů z Bozkowic a hradu Bozkowa w Morawě: s popsánjm panstw a města*, Brno 1936.

boskovického.¹⁶ Ta je oproti prvnímu vydání rozšířena o nástupce pánů z Boskovic na boskovickém panství¹⁷ a popis tehdejšího Boskovického okresu.¹⁸ Tyto práce jsou přitom do této chvíle jedinými ucelenými monografiemi popisujícími dějiny boskovického rodu.

Ve svém prvním článku, ale zejména dvou následujících knihách, Šembera předložil nejen množství dochovaných pramenů, z nichž mnohé se již do dnešní doby nedochovaly nebo jsou ztraceny, ale také nastínil budoucí výkladovou linii, nejvýrazněji právě k poslednímu boskovickému pánu. Další badatelé se s Šemberovými pracemi seznamovali a ve velké míře z nich vycházeli. Nešlo přitom pouze o přebírání informací, ale i celkové hodnocení osobnosti Jana Šembery a záleželo pouze na kvalitách autorů, nakolik se mu dostalo revize. Šemberovy publikace však až do dnešní doby představují jedinou monografii k rodové historii pánů z Boskovic, nového zpracování by se nám však mělo dostat v dohledné době a to z pera ředitele Státního okresního archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna Karla Mlatečka.¹⁹

Páni z Boskovic patřili k předním moravským šlechtickým rodům a jako takoví mnozí zastávali významné posty v zemské správě nebo na panovnickém dvoře. Přestože se tak velmi často konkrétní Boskovicové objevují na stránkách prací popisujících starší moravské i české dějiny,²⁰ literatury, která se věnuje rodu samotnému nebo jednotlivým pánům z Boskovic, není mnoho. První souhrnné informace o rodových dějinách pochází od polského genealoga druhé poloviny 16. století Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké vůle.²¹ Roku 1593 vyšlo tiskem v českém překladu jeho dílo o moravské šlechtě *Zrcadlo slavného Markrabství Moravského* doplněno o rytiny mladého slezského umělce Jana Willenberga.²² K seznamu

---

¹⁶ TÝŽ, *Páni z Boskovic*.

¹⁷ Roku 1547 prodal Kryštof z Boskovic hrad Šimonu Ederovi ze Štiavnice, od něj pak koupil roku 1567 boskovické panství vladyska Jaroš ze Zástřizl. Ti ho drželi až do roku 1690, kdy se Zuzana Prakšická ze Zástřizl, vdova po Janu Bohušovi ze Zástřizl, provdala za Valtra Xavera z Ditrichštejna. V rukou Ditrichštejnů zůstal přes 150 let. V roce 1843 se dědička boskovického panství Terezie z Ditrichštejna provdala za hraběte Alfonse Mensdorff-Pouilly a po její smrti roku 1856 se boskovické panství stává majetkem rodiny Mensdorff-Pouilly, která ho s přestávkou mezi lety 1952–1992 drží doposud. A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*; Jan KNIES, *Vlastivěda moravská, Boskovský okres*, Brno 1904, s. 40–45.

¹⁸ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*.

¹⁹ Kniha bohužel nebyla v době dokončení této práce vydána a nemohla jsem ji tudíž použít. Zároveň bych na tomto místě ráda poděkovala panu Mlatečkovi za podnětné konzultace a rady v některých otázkách týkajících se mé práce.

²⁰ Mezi jinými například Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. 2. *Šlechta*, Praha 1994; Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, Brno 1991; TÝŽ, *Dějiny Moravy II, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996 a další.

²¹ Pavel R. POKORNÝ – Pavel PALÁT, *Bartoloměj Paprocký a jeho význam v české heraldice*, in: *Heraldická ročenka, řada II.*, sv. 1. Praha 1979.

²² Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké vůle, *Zrcadlo slavného Markrabství Moravského v kterémž jeden každý stav, dávnost, vzácnost i povinnost svau uhlěda, krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké vůle*, (reed. 1. vydání 1593), Ostrava 1993. K autorovi například Adolf PROVAZNÍK, *Bartoloměj Paprocký, zvláště jeho činnost na Moravě*, VVM 48, 1996, s. 36 – 48.

panstva zasedajícího na Moravských zemských soudech za Rudolfa II., je připojena také historie jejich rodů. Paprocký tu tak poprvé zaznamenává pověst o prapředku pánů z Boskovic ptáčníku Velenovi, po níž následuje výčet členů rodu a jejich významných počínů.²³ Z pozdějšího období, konkrétně ze třicátých let 18. století, pochází anály minoritského kláštera v Brně, jehož hlavními patrony byli Boskovicové už od počátku 14. století.²⁴ Kromě stručných dějin Moravy a kláštera obsahují také historii rodu spolu se zprávami o úmrtí jeho členů.

Následující výčet literatury se vztahuje na rod pánů z Boskovic, ovšem vzhledem k tématu práce jsou zmíněny publikace vztahující se převážně k 16. století případně k osobě Jana Šembery. Velké množství cenných informací o rodu z Boskovic přinesli autoři věnující se dějinám panství, která dříve příslušníkům tohoto rodu patřila, případně na nich ležícím městům. Asi nejobsáhlejší jsou v tomto směru knihy historika a genealoga Josefa Pilnáčka *Paměti městyse Černé hory*²⁵ a *Paměti města Blanska a okolí*.²⁶ Mnohé poznatky ze svého studia použil posléze i v knize *Staromoravští rodové*, kde jako příloha vyšel také jím sestavený rodokmen pánů z Boskovic.²⁷ Práce Josefa Pilnáčka jsou velmi podrobné, možná místy až příliš popisné, shrnují ovšem velké množství dostupných materiálů. Jako další mohu jmenovat *Dějiny Bučovic do zrušení poddanství* od Augustina Kratochvíla,²⁸ který se pak ještě v drobné studii věnoval poměru pánů Albrechta a Jana Černožského z Boskovic na Bučovicích k Jednotě bratrské.²⁹

Jako další publikaci bych zmínila sborník *Boskovice v dějinách*,³⁰ který obsahuje studii Ladislava Hosáka *Počátky dějin Boskovic – Boskovice v husitském revolučním hnutí*³¹ týkající

---

²³ Pokus o kritickou analýzu Paprockého práce ve vztahu k pánům z Boskovic viz Jan SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohov o pánech z Boskovic*, in: Ladislav Hosák – Eduard Petrů – Jan Skutil (edd.), *Boskovice v dějinách. Sborník příspěvků k historii města a okolí*, Boskovice 1969, s. 22 - 40.

²⁴ *Chronologia venerabilis conventus Brunensis ad Sanctos Joannes Baptista met Evangelistam, 1733*. MZA Brno, fond E49, karton 15, kniha 32.

²⁵ Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, Černá Hora 1926.

²⁶ TÝŽ, *Paměti města Blanska a okolních hradů*, Kyjov 2005, reprint vydání z 1927.

²⁷ TÝŽ, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, později vyšlo v reedici v roce 2004. Rodokmen již dříve vychází jako samostatná publikace: TÝŽ, *Rodokmen s obrazy starých památek rodu z Boskovic*, Brno 1925. Rodokmen není dokonalejší, při svém studiu jsem sama narazila na mnohé nesrovnalosti. V přílohách uvádím zjednodušený rodokmen, kde zaznamenávám pro orientaci pouze známá data úmrtí a pro nás významné sňatky. Vycházím z velké části z Pilnáčka, rodokmen však obsahuje i nějaká zprášení nebo doplnění na základě pozdější literatury, která uvádím i v rámci práce.

²⁸ Augustin KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od nejstarších dob až po smrt pana Václava z Boskovic (1554)*, pokračování 1, Bučovice 1919; TÝŽ, *Dějiny Bučovic od roku 1554 až do smrti pana Jana Šembery z Boskovic*, pokračování 2, Bučovice 1920; TÝŽ, *Dějiny Bučovic za prvních Lichtenštejnů*, pokračování 3, Bučovice 1923.

²⁹ Augustin KRATOCHVÍL, *Poměr pánů Albrechta a Jana Černožského z Boskovic na Bučovicích k Jednotě Bratrské*, ČMMZ 6, 1906, s. 313–315.

³⁰ Ladislav HOSÁK – Eduard PETRŮ – Jan SKUTIL (edd.), *Boskovice v dějinách, sborník příspěvků k dějinám města a okolí*, Boskovice 1969.

³¹ Ladislav HOSÁK, *Počátky dějin Boskovic – Boskovice v husitském revolučním hnutí*, in: L. Hosák – E. Petrů – J. Skutil (edd.), *Boskovice v dějinách, sborník příspěvků k dějinám města a okolí*, Boskovice 1969, s. 3–11.

se nejstarších dějin rodu, nebo již zmíněnou práci Jana Skutila *Bartoloměj Paprocký z Hlohol o pánech z Boskovic*.³² Skutil je i autorem článku *Dvě rodiny pánů Černo-horských z Boskovic*.³³ Podobné drobnější práce věnovali pánům z Boskovic i další historici, jmenovat mohou například článek Ludmily Urbánkové *Albrecht Černo-horský z Boskovic – podporovatel renesanční literatury a malířského umění na Moravě*³⁴ nebo analýzu matrik vídeňské univerzity zaměřenou na studenty z řad boskovického rodu od Zdeňka Měřinského.³⁵ Z novějších prací týkajících se členů rodu bych jmenovala medailonek Miloše Kouřila věnovaný Tasovi z Boskovic³⁶ nebo knihu Jaroslava Bránského *Čtyři z Boskovic*, kde se věnuje mimo jiné také velké zastánkyni Jednoty bratrské Martě z Boskovic.³⁷

Konkrétně k osobě Jana Šembery vyšla drobná publikace od Václava Jana Pokorného *Pan Jan Šembera Černo-horský z Boskovic a na Bučovicích a pověsti o něm*.³⁸ Práce vychází z velké části ze Šemberových dějin boskovického rodu, přesto je pro další zkoumání důležitá, jelikož odkazuje na některé pozdější drobné studie a je doplněna o pověsti a lidové ztvárnění Jana Šembery.

Již název práce předesílá přesah k období, kdy se po Šemberově smrti dostává boskovický majetek do rukou jeho dcer a jejich prostřednictvím potom do vlastnictví Lichtenštejnů. Rodovým dějinám Lichtenštejnů se převážně věnovala zahraniční literatura, základní publikaci potom představují dějiny rodu sepsané v letech 1868–1877, jejichž autorem je Jacob von Falke.³⁹ Méně obsáhlá, ale přehledná je kniha Geralda Schöpfera *Klar und Fest*, která ovšem vychází z velké části právě z Falkeho dějin.⁴⁰ Stručné shrnutí působení rodu jak v Rakousku, tak i na Moravě a k roli původně rakouského domu v Čechách přináší článek Thomase Winkelbauera *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice*.“⁴¹ Zde je taktéž uvedena další literatura.

---

³² J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol*, s. 22–40.

³³ TÝŽ, *Dvě rodiny pánů Černo-horských z Boskovic*, Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze. Acta genealogica ac heraldica 1974–1976, seš. 2, s. 19–24.

³⁴ Ludmila URBÁNKOVÁ, *Albrecht Černo-horský z Boskovic – podporovatel renesanční literatury a malířského umění na Moravě*, in: Příspěvky ke starší literatuře na Moravě III, Blansko 1967, s. 27–28.

³⁵ Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Černo-horští z Boskovic na Vídeňské univerzitě v pozdním středověku a raném novověku*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), Nový Mars Moravicus, aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám, Brno 1999, s. 285–306.

³⁶ Miloš KOUŘIL, *Diplomat a humanista Tas Černo-horský z Boskovic*, in: Libor Jan – Zdeněk Drahoš (edd.), Osobnosti moravských dějin, Brno 2006, s. 155–162.

³⁷ Jaroslav BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, Boskovice 2008.

³⁸ Václav Jan POKORNÝ, *Pan Jan Šembera z Boskovic a na Bučovicích a pověsti o něm*, Brno 1919.

³⁹ Jacob von FALKE, *Geschichtes des fürstlichen Hauses Liechtenstein*. Band I.–III., Wien 1868–1877.

⁴⁰ Gerald SCHÖPFER, *Klar und Fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein*, Riegersburg 1996.

⁴¹ Thomas WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice*.“ *Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin*, in: Andrea Komlosyová – Václav Bůžek – František Svátek (edd.), *Kultury na hranici, Vídeň 1995*, s. 215–222.

Konkrétně osobě Karla z Lichtenštejna, manželovi starší Šemberovy dcery, věnoval soubor článků a následně samostatnou publikaci Karel Stloukal.⁴² Zásadní prací o Karlovi je edice a studie Herberta Haupta.⁴³ Již zmíněný Thomas Winkelbauer je autorem životopisu nejmladšího bratra Karla a Maxmiliána – Gundakarovi z Lichtenštejna, ve které je ovšem věnován značný prostor i jim.⁴⁴ Winkelbauer se částečně zabýval i otázkou převzetí boskovického dědictví a jeho ekonomického i kulturního potenciálu pro Lichtenštejny, a to zejména v článku *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*.⁴⁵ Konkrétní vrchnosti se věnují i autoři studií k regionální historii jmenovaní výše. Majetkový vývoj lichtenštejnských držav na Moravě pak, i když spíše populární formou, představil ve své publikaci Pavel Juřík.⁴⁶

Samostatnou kapitolou je otázka pramenů vztahujících se k dějinám rodu. Zkoumání ztěžuje skutečnost, že také archiv pánů z Boskovic přešel po smrti Jana Šembery spolu s ostatním dědictvím do rukou Lichtenštejnů a v současné době je jeho velká část uložena v rodovém archivu ve Vídni.⁴⁷ Tento archiv částečně zpracovali Metoděj Zemek a Adolf Turek, ovšem pouze jeho starší část. Druhá část, zásadní pro mnou zkoumané období, bohužel chybí.⁴⁸ Plné znění těchto listin bylo uveřejněno pod názvem *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu*⁴⁹ ty ovšem končí už rokem 1380. Ke studiu těchto dokumentů přímo ve Vídni jsem se bohužel při své práci nedostala, mnohé z nich však zpracovali zejména starší autoři, na jejichž základě si lze udělat představu o pramenech v tamním archivu uložených a mohla jsem je tak alespoň zprostředkovaně využít.⁵⁰

---

⁴² Karel STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna a jeho účast ve vládě Rudolfa II. (1569–1607)*, Praha 1912.

⁴³ Herbert HAUPT, *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Obersthofmeister Kaser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen. Hofstaat und Sammeltätigkeit. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv*, Wien – Köln – Graz 1983.

⁴⁴ Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999.

⁴⁵ TÝŽ, *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, OH 3, České Budějovice 1993, s. 179–198.

⁴⁶ Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009.

⁴⁷ Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein, Wien, fond Butschowitz.

⁴⁸ Metoděj ZEMEK – Adolf TUREK, *Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526 (2. část 1491–1526)*, SAP 33, 1983, s. 485.

⁴⁹ Jan BYSTRICKÝ – František SPURNÝ – Ludvík VÁCLAVEK – Metoděj ZEMEK (edd.), *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu*, Brno 1991.

⁵⁰ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*; J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, František HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, ČČH roč. 40, 1940, s. 265–309, roč. 41, 1935, s. 1–40, 237–268 a další.

Výjimečnou památku – kopiář Albrechta Černohorského z Boskovic obsahující jeho korespondenci z let 1562–1563, zpracovala ve své diplomové práci Věra Buchtelová.⁵¹ Jako studentka archivnictví se však zaměřila více na jeho formální stránku než na obsahovou, vytvořila ke kopiáři inventář, jmenný rejstřík, ale z důvodu značného rozsahu kopiáře uvedla v plném znění jen několik málo listů, k ostatním pak uvedla jen regist. Kopiář ovšem nabízí i značné možnosti k historickému poznání, obzvláště k otázkám hospodářským a působení Albrechta v úřadu zemského podkomořího.

Mnohé listiny a další prameny jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně. Jedná se převážně o jednotliviny uchované v různých sbírkách, jako například nejrůznější smlouvy, udělená privilegia, zbytky korespondence a zejména materiály k hospodářským otázkám.⁵² Cenná jsou berní přiznání, která museli šlechtici po schválení zemským sněmem odvádět a podle kterých se dá alespoň přibližně udělat obrázek o velikosti jejich majetku.⁵³

Zásadním zdrojem informací pro mě byl výstup výzkumného úkolu Národního památkového ústavu v Brně *Jan Šembera Černohorský z Boskovic – Několik kapitol ze života renesančního kavalíra*, kde jeho autor Petr Fedor shromáždil zápisy z půhonných knih a také brněnských městských knih, které se týkaly osoby Jana Šembery.⁵⁴ Z této práce pak čerpá i zpráva o stavebně-historickém průzkumu na zámku v Bučovicích realizovaném taktéž brněnskou pobočkou Národního památkového ústavu.⁵⁵

Další materiály se nachází v prvním oddělení Národního archivu v Praze. Ve fondu Morava jsou zde zařazeny mnohé listy Jana Šembery, jeho bratra Albrechta, případně i dalších členů rodu, které byly adresované České kanceláři nebo opisy listů z kanceláře odešlých.⁵⁶ Materiály k hospodářství panství, případně k záležitostem konkrétních lokalit ve vztahu k vrchnosti se nacházejí ve fondech těchto konkrétních míst.⁵⁷

O poznání méně bohaté jsou dochované materiály osobní povahy. Není však pochyb o tom, že Albrecht i Jan Šembera Černohorští z Boskovic udržovali písemný styk s dalšími

---

⁵¹ Věra BUCHTELOVÁ, *Kopiář Albrechta z Boskovic* (= nevydaná diplomová práce, FF MU Brno), Brno 1968, s. 69.

⁵² MZA Brno, fond F30 Lichtenštejnská ústřední účtárna Bučovice, Fond F44 Velkostatek Bučovice, Fond G1 Bočkova sbírka, Fond G11 Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno, Fond G13 Sběrka historického spolku Brno, A3 Stavovské rukopisy.

⁵³ MZA Brno, fond A7 Přiznací berní listy.

⁵⁴ Petr FEDOR, *Jan Šembera Černohorský z Boskovic – Několik kapitol ze života renesančního kavalíra*, Nepublikovaný rukopis, Státní památkový úřad v Brně, 2002. Jde především o přepisy z MZA Brna, fond A3 Stavovské rukopisy a potom z Archivu města Brna, fond A1/3 Sběrka rukopisů a úředních knih. Chtěla bych na tomto místě poděkovat autorovi edice a také kastelánce bučovického zámku paní Janě Buriánkové za poskytnutí těchto užitečných materiálů.

⁵⁵ Lenka ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice, stavebně-historický průzkum*, Brno 2006.

⁵⁶ NA Praha, fond Morava.

⁵⁷ Za všechny uvádím příklad města Litovel. SOkA Olomouc, fond L-1-1 Archiv města Litovel.

šlechtici, stejně jako například s duchovními a učiteli své doby.⁵⁸ Podle Věry Buchtelové se nachází některé soukromé dopisy členů rodu v rodinném archivu hrabat Hardeggů ve Stetteldorfu v Dolních Rakousích, přičemž se odvolává na tvrzení Josefa Pilnáčka.⁵⁹ Mnohé dopisy by se jistě podařilo dohledat i v archivech některých z mnoha českých šlechtických rodů, s jejichž příslušníky byli Boskovicové v kontaktu.⁶⁰ Takové hledání by ovšem bylo velmi časově náročné a překračující časové možnosti pro přípravu diplomové práce. Rozhodla jsem se proto použít jen odkazy citované v literatuře, případně v existujících edicích.⁶¹

Pokud nám chybí ego-dokumenty, které by dokreslily obraz historické postavy zarámované tak pouze prameny oficiální povahy, můžeme přihlédnout také k ústnímu podání v podobě legend a pověstí, kterých se nám v případě Jana Šembery zachovalo dostatek. Přestože ani na jejich pozadí neodhalíme zřejmě celou šíři jeho osobnosti, mohou nám alespoň částečně pomoci, a proto jsem se rozhodla jim ve své práci věnovat místo, které si podle mě zaslouží.⁶² Celou práci potom doplňují odborné studie k jednotlivým aspektům života šlechty raného novověku, na které je nutné se obrátit ve chvíli, kdy se nám nedostává materiálů konkrétních.⁶³

---

⁵⁸ Například F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 297, Zdeněk Vybíral v knize *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.

⁵⁹ V. BUCHTELOVÁ, *Kopiář Albrechta z Boskovic*, s. 10. J. PILNÁČEK, *Rodokmen s obrazy starých památek rodu z Boskovic*, Brno 1925.

⁶⁰ Některé takové dopisy adresované Janem Šemberou Vratislavovi z Pernštejna cituje například Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*.

⁶¹ Například dopisy pro Karla st. ze Žerotína viz. Vincenc BRANDL, (ed.), *Spisy Karla staršího z Žerotína. Oddělení druhé, Listové psaní jazykem českým*. Svazek první, Brno 1870.

⁶² Za všechny alespoň například: V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, Emanuel ZÍTEK, *Cizáci. Historický román z doby Rudolfa II. 1. díl*, Praha 1937, Karla BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Z Ječmínkovy říše. Moravské pověsti*, Praha 1994

⁶³ Z rozsáhlé literatury, která bude použita v následující studii, uvádím alespoň ty nejdůležitější práce. Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy II, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996, Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004; Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001, BŮŽEK a kol., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích raného novověku*, Praha – Litomyšl 2002, Václav BŮŽEK – Petr KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělávání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *Folia historica bohemia* 21, 2005, s. 111–210 a mnohé další.

2. Stavovská Morava

Přídomek stavovská, jak nazývá Moravu ve své knize například i Josef Válka, v sobě ukrývá snad nejvýraznější charakteristiku moravského prostředí 16. století. „Stavovskou zemi“ ohraničuje Válka léty 1440–1620, tedy koncem období husitských válek z jedné strany a porážkou stavovského povstání ze strany druhé. Smrt Albrechta Rakouského spojuje s počátkem doby, ve které nadobro končí naděje na restauraci předhusitských poměrů a postupně dochází k prosazení „stavovského principu v organizaci státu.“⁶⁴ Změna nastala v první řadě v organizaci Koruny české jako celku, tuto změnu vidí Válka v rozpadu lenního svazku knížat, která podléhala českému králi. Tento systém již neodpovídal nastalé situaci a bylo tak nutné definovat nově vztah panovníka ke korunním zemím i jejich postavení navzájem.⁶⁵

Právě ve vztahu ke králi a k „vyššímu státnímu útvaru“, tedy Koruně české, se projevila nejviditelněji specifika stavovského způsobu vlády.⁶⁶ Posilování stavovských institucí na Moravě přitom významně napomáhal vývoj ve druhé polovině 15. století. V situacích, kdy byly stavovské obce korunních zemí stavěny před otázku volby nového krále, ukázaly se hlavní rozdíly a tendence jejich reprezentací. Z husitských válek vyšla moravská šlechta silnější a samostatnější než kdykoli před tím, ovšem nejen jako jednotlivci, ale zejména celá stavovská obec.⁶⁷ Ta nebyla na Moravě tak ostře rozdělena jako v Čechách a vystupovala vždy jako „jeden politický celek.“⁶⁸ Zároveň Moravané vystupovali sice jako poddaní českého krále, ovšem odmítali uznat nadřazenost české stavovské obce a prosazovali jednak svoji samostatnost a hlavně nezávislost, což se pojilo například se samostatným přijímáním panovníka nebo i s odmítáním společných institucí.⁶⁹

Pocit autonomie moravské stavovské obce ještě umocňovalo bezvládí po smrti Albrechta Habsburského, volnost, kterou dal Moravanům při správě jejich země Matyáš Korvín, a posléze obecně slabá vláda Jagellonců. Panovnický majetek na Moravě v této době prakticky zanikl, s čímž byl spojen i úbytek příjmů v době, kdy daňový systém neexistoval a zejména také pokles reálné moci krále, která se nadále omezovala pouze na zahraniční

---

⁶⁴ Josef VÁLKA, *Stavovská Morava (1440–1620)*, Praha 1987, s. 6.

⁶⁵ TÝŽ, *Dějiny Moravy I.*, s. 150.

⁶⁶ TÝŽ, *Stavovská Morava*, s. 6.

⁶⁷ TÝŽ, *Moravská zemská správa a svoboda v 15. a 16. století*, in: Tomáš Knoz (ed.), *Morava v době renesance a reformace*, Brno 2001, s. 19.

⁶⁸ TÝŽ, *Stavovská Morava*, s. 8.

⁶⁹ *Tamtéž*, s. 25.

politiku.⁷⁰ Země představovala politickou jednotku se samostatnými takřka nezávislými stavy, které vykonávaly všechny správní a soudní činnosti, jež by podle dnešních měřítek měly náležet státu.

Moravská správa navazovala na instituce, které byly ustanoveny již ve středověku a k zásadnějším změnám v její struktuře ještě v 15. století nedošlo, zásadně se však proměnil jejich obsah a vzájemný vztah. Na první místo byly na Moravě stavěny zemské svobody, ke kterým patřila i náboženská tolerance a respekt ke stavovskému právu. V osmdesátých letech sepsal na podnět panstva hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka své *Paměti zemského práva*, které nahrazovaly až do nástupu Habsburků zemskou ústavu.⁷¹ Ve své knize, která nebyla nikdy vydána tiskem, ale pro svou velkou oblíbenost byla opisována a šířena, shrnul problematiku vztahu moravských stavů k panovníkovi, popsal způsob přijímání nového markraběte na Moravě, ale i postavení Moravy v rámci Koruny české. Nadto popsal základy moravského zemského práva, charakterizoval jednotlivé úřady i fungování zemského soudu.⁷²

Jak již bylo řečeno, stál v čele země český král v pozici moravského markraběte, v době jeho nepřítomnosti zastával funkci jeho zástupce moravský zemský hejtman, pro šíři svých pravomocí někdy prameny nazýván jako místokrál.⁷³ Zemské sněmy pak byly hlavním vykonavatelem stavovské autonomie a samosprávy. Oproti dalším zemím České koruny byla odlišná skladba stavovské společnosti na Moravě. Na rozdíl od Čech si po celé 15. století udržela dominantní postavení vyšší šlechty oproti dalším stavům. Výjimečné bylo postavení moravských starožitných rodů, které ovládaly zemský sněm, soud i nejvyšší zemské úřady. Členem panské kurie na sněmu byl přítom i olomoucký biskup, ovšem pouze pokud pocházel z domácího panského rodu. Účel tohoto opatření byl dvojitý, totiž aby tak důležitou funkci zastával příslušník moravského rodu, ale také šlo o oslabení zástupců katolické církve. Preláti si totiž sice udrželi své zastoupení na sněmu, kde zasedali ve třetí kurii spolu se šesti královskými městy,⁷⁴ ale nadále již bez biskupa jako své hlavy.⁷⁵

Druhým stavem markrabství byla nižší šlechta. Stav, který byl v průběhu 15. století ještě značně rozmanitý, se na jeho konci konsolidoval a uzavřel a nadále k němu byly

---

⁷⁰ TÝŽ, *Dějiny Moravy I.*, s. 168.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 170.

⁷² Dalibor JANÍŠ, *Mezi pravdou a lží. Ctibor Tovačovský z Cimburka*, in: Libor Jan – Dalibor Janiš (edd.), *Osobnosti moravských dějin*, Brno 2006, s. 172–173.

⁷³ Morava představovala samostatný útvar již od svého včlenění do přemyslovského státu. V 11. století byla rozdělena mezi vedlejší linie Přemyslovců, koncem 12. století, již sjednocená, byla přisouzena sekundogeniturou mladším členům vládnoucího rodu. Roku 1411 byl Václavem IV. postaven do čela Moravy zemský hejtman jako jeho zástupce a v následujícím období pouze s výjimkou Albrechta Habsburského v letech 1423–1436, byl markrabětem moravským vždy český král. J. VÁLKA, *Moravská zemská správa a svoboda*, s. 17–18

⁷⁴ Byly to Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava, Hradiště, Uničov. *Tamtéž*, s. 28.

⁷⁵ TÝŽ, *Dějiny Moravy I.*, s. 168.

počítány pouze staré rytířské rody s deskovými statky. Z důvodu síly panského stavu taktéž trvalo rytířům déle, než pronikli k zemskému soudu, což se jim podařilo až v devadesátých letech 15. století. V této době taktéž dochází ke sjednocení zemského úřednictva, ovšem ne tak zemských desek, které byly i nadále pro obě cúdy oddělené. Došlo k tomu 1493, kdy bylo určeno, že z 20 soudců zemského soudu bude 6 rytířů. Zemské úřady byly přitom rozděleny až za Ludvíka Jagellonského roku 1523, podle čehož páni měli nadále obsazovat úřad zemského hejtmána, nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího, rytíři pak úřad podkomořího, hofrychtěře a písaře, přičemž ani toto rozdělení se ne vždy zcela dodržovalo.⁷⁶

Situace se začala pozvolna měnit od opětovného nástupu Habsburků na český trůn v osobě Ferdinanda I. roku 1526. Za markraběte moravského byl potom Ferdinand přijat až počátkem dubna roku 1527 po jeho volbě českým králem, na základě jeho dědických nároků a smlouvy mezi Jagellonci a Habsburky o vzájemném nástupnictví z roku 1515.⁷⁷ Ferdinand si byl vědom, že stavovská obec je příliš silná a že snaha omezit její vliv v jeho prospěch by mohlo dát vzniknout nebezpečné opozici. Změny, které však nový český král svou aktivní politikou zahájil v oblasti hospodářské, náboženské i mocenské, měly důsledky pro budoucí vývoj země.⁷⁸

Podmínky v korunních zemích se nicméně lišily a panovník byl nucen ve vztahu k nim volit rozdílnou politiku. Zároveň ovšem prosadil vznik některých správních úřadů, které měly představovat protiváhu stavovským institucím, usnadnit centrální kontrolu a pomoci začlenit české země do habsburského soustátí. Nejvýznamnějšími z nich byly bezesporu česká dvorská komora a kancelář.⁷⁹ Zásadní byla pro prosazování Ferdinandových cílů zejména porážka stavovského povstání roku 1547, ve které se mu podařilo rozbít šlechticko-městskou kooperaci a konečně pokořit městský stav.⁸⁰ Rozdíl byl opět v přístupu vedlejších zemí. Morava ani další země neprojevily téměř žádný zájem o spoluúčast a v osudné chvíli se postavily na stranu krále. Díky tomuto kroku nebyl nikdo z moravských velmožů potrestán a země si prozatím uchovala své zemské svobody.⁸¹

---

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 169.

⁷⁷ TÝŽ, *Morava v habsburské monarchii a turecká hrozba*, in: T. Knoz (ed.), *Morava v době renesance a reformace*, Brno 2001, s. 12.

⁷⁸ Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, Praha 2005, s. 205.

⁷⁹ *Tamtéž*.

⁸⁰ Ve svém přepisu seznamu šlechticů, kteří se přidali k programu povstání, tedy tzv. „Přátelskému snešení stavův českých“ z března 1547 uvádí Petr Vorel i Václava z Boskovic, ovšem hned na to dodává, že je příslušné jméno špatně čitelné. Petr VOREL, „*Přátelské snešení stavův českých*“ z března 1547 a jeho signatáři, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547, první krize habsburské monarchie*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997, Pardubice 1999, s. 98.

⁸¹ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 27.

Existovaly ovšem i jiné důvody k tomu, že se z Moravy stala v 16. století jedna z nejsvobodnějších zemí. Svůj podíl na tom měla například i přítomnost tureckých vojsk, kterými byla jednak Morava přímo ohrožena, a tak ochotnější se do protitureckých akcí aktivně zapojit. Panovník se ovšem i tak nacházel v neustálé potřebě finančních prostředků a v době, kdy byly daně schvalovány zemskými sněmy, vedlo se jakékoli jednání o příspěvky z korunních zemí zejména právě o šíři jejich svobod.⁸²

V době, kdy byla zemská správa převážně v rukou stavů, kdy se stavy snažily udržet si co největší míru této samostatnosti na úkor panovníka, kdy byla velmi živě přítomná turecká hrozba na hranicích a kdy byl přední z těchto stavů stav panský, byly na jeho příslušníky kladeny značné nároky. Šlechta měla být již svým původem předurčena k veřejné činnosti, ke které měla zvláštní „kvality a schopnosti pěstované po řadu generací, předávané z pokolení na pokolení.“⁸³ Na šlechtu však byly kladeny i další nároky, ať už spojené se službou zemi nebo s příslušností ke stavu samotnému. V každém případě však tvořila jednu z klíčových složek stavovského státu, který byl v 15. století ustaven a který byl transformován až v souvislosti se stavovským povstáním roku 1618 a zejména po něm.

---

⁸² J. VÁLKA, *Morava v habsburské monarchii a turecká hrozba*, s. 8–16.

⁸³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 287.

3. Rodové a rodinné zázemí Jana Šembery

Petr Mařa upozorňuje na skutečnost, že slovo rodina nebylo dobovou společností příliš používáno a když, tak v mírně odlišném smyslu, než jak jeho význam chápeme nyní.⁸⁴ Přesto jsou příbuzenské struktury, které ve šlechtickém prostředí navazují na ty rodové, zásadní pro poznání sociálního prostředí jedince. Pokud mluvíme o rodině, jedná se o takzvanou nukleární rodinu, tedy rodiče a jejich nezletilé děti, tedy společenství, ve kterých fungovaly domácnosti české šlechty v raném novověku.⁸⁵ V jejím rámci se dají zkoumat zvláštní vztahy mezi manžely, rodiči a dětmi nebo sourozenci navzájem, tedy osobami nejbližšího okolí.

Jak jsem již zmínila, aristokratická rodina byla navázána na další struktury, jejichž základem byla příbuzenská pouta, tedy rod. Petr Mařa doporučuje vztahy v rámci rodu nepřeceňovat a přistupovat k nim s nejvyšší obezřetností, zejména v případě široce rozvětvených rodů, kde v některých případech ani nebylo možné dohledat stupeň příbuzenství, i když osoby spojovalo stejné jméno.⁸⁶ Celou situaci komplikovala skutečnost, že jednotlivé nukleární rodiny byly skrze manželky provázány i s dalšími rody, což mělo také svou váhu. V předbělohorském období v českém prostředí navíc prakticky neexistoval institut fideikomisu, a tak sourozence po rozdělení dědictví po otci nevázaly prakticky žádné majetkové záležitosti a rodiny fungovaly na sobě nezávisle. Přesto měl rod svůj smysl a i přes to, že patrně důležitější byly osobní vazby mezi členy, rodová solidarita a sounáležitost byly hodnoty, které byly mezi raně novověkou šlechtou stále přítomny, „povědomí o společném původu se udržovalo v rodových tradicích a legendách.“⁸⁷

3.1 Páni z Boskovic

Společnost v raném novověku byla uspořádána na principu nerovnosti a příslušnost k jednotlivým stavům byla podmíněna mnoha faktory. V případě šlechty byl určující titul, který značil urozenost a odděloval tak její členy od zbytku obyvatelstva. Postupně se konstituovaly i další identifikační kategorie, podle kterých se stavovská společnost dále hierarchizovala v rámci jednotlivých stavů, jako například starožitnost rodu nebo držba

---

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 536.

⁸⁵ *Tamtéž*, s. 538.

⁸⁶ *Tamtéž*, s. 573.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 603.

některého ze zemských úřadů.⁸⁸ Prezentace znaků urozenosti, která se odehrávala často v přesně určené symbolické rovině, hrála důležitou roli na několika úrovních. Jednak sloužila jako kodifikátor těchto znaků a jednak tyto informace dále šířila a propagovala.

Historie rodu má v takto fungujícím prostředí zásadní význam, protože, jak podotýká Petr Maťa, „minulost byla hlavním legitimizačním faktorem šlechtické společnosti.“⁸⁹ Přitom přesná a podrobná znalost rodových dějin nebyla v tomto období zcela obvyklá, šlechtici si často nepamatovali ani data nebo jména ani ze dvou nebo jedné generace starší, než byli oni sami.⁹⁰ Dobové prostředí se mnohem častěji uchýlovalo k jejímu symbolickému zpodobnění v hmotné kultuře nebo k zachycení v rovině legend a pověstí. Oba tyto aspekty nejlépe reprezentoval erb rodu a erbovní pověst spojená často se vznikem rodu, která se tak esenciálně odlišuje od dalších pověstí spojených se členy rodu nebo jejich sídlem. Erbovní pověst nejen zachycuje a konzervuje historickou paměť, ale také plní úlohu reprezentační. Zvláště v době, kdy rody vystupují jako nositelé státnosti po boku panovníka, se uchování povědomí o jejich vzniku a legitimitě pro budoucí generace stává žádoucí.⁹¹

Jak už bylo zmíněno, poprvé zaznamenal rodovou pověst pánů z Boskovic Bartoloměj Paprocký z Hlohol ve svém *Zrcadle Markrabství Moravského*.⁹² Za prapředka boskovického rodu je tu označen prostý ptáčník Velen, který se ujal pána ztraceného na lovu. Ten u Paprockého vystupuje jako „nejprvnější moravský král, který založil Brno.“⁹³ Velen jej zavedl do svého domu, obsloužil ho a pohostil, a protože si všiml, že má pán „velké vlasy“ a nemá u sebe hřeben, daroval mu ho. Pán byl ohromen Velenovou štedrostí, vlídností a láskou ke králi, že mu nabídl, aby ho navštívil na hradě Špilberku. Domluvili si den návštěvy, král se vrátil na hrad, kde rozkázal vrátnému, aby, až se Velen dostaví, ho předvedl přímo před něj. Teprve po svém příjezdu Velen zjistil, koho u sebe hostil. Když se ho ale po obědě král zeptal, co by si za své věrné služby přál, osmělil se a požádal ho o osvobození hory, na které měl čihadlo, aby mu nikdo nepřekážel v živnosti. Král pobaven ptáčníkovou upřímností nejenže horu osvobodil, ale daroval mu celý kraj kolem vsi, kde Velen bydlel a přijal ho do předního stavu. Hřeben, který dostal král k rozčesání vlasů, pak dal Velenovi do

---

⁸⁸ Více ke kategoriím urozenosti a šlechtické hierarchii viz *Tamtéž*, s. 40–109; BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, s. 54–72.

⁸⁹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 90.

⁹⁰ Petr VOREL, *Staré pověsti a rodinné příběhy perněstejské. Sebereflexe aristokratického rodu v polovině 16. století*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 138.

⁹¹ Petr VOREL, *Rodové heraldické pověsti jako prostředek mezigeneračního přenosu informace ve šlechtickém prostředí českých zemí v 16. století*, in: Václav Bůžek – Petr Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 62.

⁹² B. PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké vůle, *Zrcadlo slavného Markrabství*, s. LXXXVII. Přepis textu s komentářem viz J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol*, s. 23.

⁹³ J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol*, s. 23.

erbu a věníky, které mu přinesl do lázně a polštář, na nějž mu Velen kázal usednout, mu vložil nad helm.⁹⁴ Latinsky sepsaná kronika rodu, která je součástí analů minoritského kláštera, opakuje znovu podobnou legendu, ve které datuje počátek rodu dokonce už do roku 835.⁹⁵

Na stáří samotné boskovické legendy jsou různé názory. Irena Hrabětová zmiňuje Augusta Sedláčka, který podle tvaru erbu datuje vznik pověsti až do 16. století, ovšem sama vyslovuje domněnku, že mohla vzniknout už dříve a postupně narůstat a formovat se až do jejího zaznamenání Paprockým roku 1593.⁹⁶ Také prapředek z prostého rodu nebyl v pověstech utvářených v pozdějším období tak obvyklý, mohlo by jít o inspiraci přemyslovskou legendou, která je typická pro středověké erbovní legendy.⁹⁷ Že se boskovická erbovní pověst v nějaké podobě tradovala už dříve, je docela možné také proto, že Boskovicové byli vždy panským rodem.

Ptáčník Velen splňuje hned několik atributů, které se od šlechtického prapředka očekávají. Velen prokázal svou věrnost a oddanost panovníkovi zdánlivě zcela prostým a nehrdinským činem. V době, kdy šlechtici tíhnuli často k dokazování svého urozeného původu, neopustili kromě Boskoviců pověst o prostém prapředkovi pouze Pernštejnové. Pověst o uhlíři Vojtěchovi, který přemohl divokého zuba, je u Pernštejnů připomínána až do jejich zániku.⁹⁸ V pověsti jsou zdůrazněny Velenovy ctnosti jako láska ke králi, upřímnost a šlechtnost, které pak měly být spojovány s celým rodem.⁹⁹

Ve středověku byla manipulace s pověstí nebo její variace omezeny na minimum, protože se týkala bezprostředně cti konkrétních osob a členů rodu, což středověká společnost respektovala.¹⁰⁰ Všeobecně známá erbovní pověst byla znakem dlouhého trvání rodu, což se uplatnilo zejména v době, kdy se začaly rody rozlišovat na starožitné a novožitné. U těch, kteří byli nově povýšeni, byl totiž jejich původ ještě v dobré paměti. Vlna genealogických fikcí a falz se rozlila až v druhé polovině 16. století. Starobylost a tradice rodu představovaly natolik významný společenský kredit, že za vyhledání spřízněnosti s předními šlechtickými nebo dokonce panovnickými rody byli mnozí páni ochotni zaplatit horentní sumy. Paprockého dílo vyšlo tedy až v době, kdy byl význam rodových pověstí pomalu na ústupu, zejména v důsledku vymírání starých rodů a rozšiřování stavovské obce o zahraniční šlechtu

⁹⁴ Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohov*, Brno 1992.

⁹⁵ MZA Brno, Fond E 49, karton 15, kniha 32.

⁹⁶ I. HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti*, s. 36.

⁹⁷ P. VOREL, *Rodové heraldické pověsti*, s. 63.

⁹⁸ TÝŽ, *Staré pověsti a rodinné příběhy pernštejnské*, s. 139.

⁹⁹ Tomáš KNOZ, *Středověký původ moravské šlechty v Zrcadle Bartoloměje Paprockého. Ke konstrukci minulosti ve vrcholně renesančním dějepisectví*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem Jaroslav Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 149–165.

¹⁰⁰ P. VOREL, *Rodové heraldické pověsti*, s. 62.

i nově povýšené rytíře, přesto se však významně podílel na formování dobových představ o minulosti. V případě pánů z Boskovic a i mnoha jiných se o to také zasloužilo uchování pověsti, která pronikla do lidového prostředí až mnohem později.

Rodová pověst ovšem nebyla tím, od čeho primárně páni z Boskovic, pohybující se na prvních místech mezi moravskou vyšší šlechtou,¹⁰¹ odvozovali své postavení. Fungovala sice jako prostředek prezentace, ovšem starožitnost rodu byla nezpochybnitelná. Prvním doloženým příslušníkem rodu byl roku 1222 Jimram z Boskovic, držitel boskovického hradu, který vystupoval jako svědek v jedné z listin Přemysla Otakara I.¹⁰² Po něm nacházíme Lamberta z Boskovic a jeho dva syny Jimrama a Vlena. O těchto prvních Boskovicích se dozvídáme zejména jako o svědcích královských nebo markraběcích listin. Následný úbytek zpráv vyvážila osobnost Oldřicha z Boskovic, kterého král Václav II. jmenoval roku 1304 hejtmanem v Polsku. Tento post značil nejen pevné postavení boskovického rodu mezi moravskou a českou aristokracií, ale i na vzrůstající hmotné zázemí a s něho vyplývající možnosti. Právě Oldřichovi totiž připisuje Karel Mlateček založení boskovického hradu. Jednak díky jeho významné pozici a přízni panovníka, ale zejména proto, že byl schopen disponovat dostatečnými finančními prostředky k této stavbě.¹⁰³

Ještě v Oldřichově generaci uvádí Alois Šembera Arkleba a Jimrama z Boskovic, které spojuje zejména s odporem proti králi Janu Lucemburskému, do jehož čela se postavil Mikuláš Opavský a ke kterému se připojila řada šlechticů a dokonce i Oldřich sám.¹⁰⁴ V dalších generacích se postavení pánů z Boskovic nadále posiluje a upevňuje, ať již rozšiřováním majetkové základny, aktivní účastí členů rodu na politice země a zejména také promyšlenou sňatkovou politikou, která je provázala s předními rody Moravského markrabství i Království českého.

Koncem 14. století se hlavní boskovická linie rozdělila a vznikla boční linie černohorská, jejímž zakladatelem byl Vaněk Černohorský z Boskovic. V průběhu 15. století se oddělily ještě linie svojanovská počínající Oldřichem Svojanovským z Boskovic a trnavsko-bučovická od Oldřicha Trnavského z Boskovic. Právě potomkem této poslední linie byl i Jan Šembera.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ David PAPAJÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem Jaroslav Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 519–532

¹⁰² A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 3.

¹⁰³ Karel MLATEČEK, *Páni z Boskovic*, nevydaný rukopis.

¹⁰⁴ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 6–7.

¹⁰⁵ *Tamtéž*, s. 112.

Pro Šemberu měla jistě přináležet k rodu zásadní význam. Byla mu také neustále na očích. Rodová paměť a připomínky úspěchů předchozích příslušníků byla vytvářena nejrůznějšími způsoby a uchovávána v nejrůznějších podobách. Rodový symbol sedmizubého hřebene byl vyobrazován na hmotných památkách, činil neopomenutelnou součást staveb, na kterých byl v nejrůznějších podobách opakován, v podobě pečeti přivěšován k vydaným listinám i listům. Jména, která šlechtici dostávali, se často opakovala a upomínala na jejich předchozí nositele. Když Alois Vojtěch Šembera vyjmenovává na začátku své knihy držitele zemských úřadů a hodností pocházejících z boskovického rodu, uvádí celkem tři zemské hejtmany, pět místohejtmanů, a dále pak několikrát držitele úřadu nejvyššího komorníka i komorníky krajské, podkomoří, nejvyšší sudí, ale i zástupce vysokých vojenských hodností.¹⁰⁶

Výklad Aloise Šembery i jeho následovníků představuje pány z Boskovic jako rod zásadně moravský a moravsky nacionalistický, což bylo jistě podmíněno dobou, ale faktem zůstává, že jako příslušníci moravské stavovské obce svá území za hranice markrabství rozšiřovali jen výjimečně, a i když je možné je najít v královských službách, zástupce na postech zemských úřadů nalézáme mnohem častěji. Nepředstavovali v tomto jistě výjimku mezi dalšími moravskými rody, což bylo dáno právě specifickým stavovským vědomím, které se v jednotlivých zemích utvořilo.¹⁰⁷

Jako modelový příklad v tomto případě posloužil Vaněk z Boskovic, který zastával v roce 1436 úřad moravského zemského hejtmána. V roce 1437 předsedal zemskému sněmu v Brně, který byl svolán po dlouhých 17 letech. „Zvláště platným se stal v životě veřejném a proslul“¹⁰⁸ roku 1453, kdy probíhala jednání o nástupu Ladislava Pohrobka na český trůn. Při předchozích rokováních se čeští stavové snažili s představiteli vedlejších zemí vyjednat, ovšem neúspěšně. Zatímco v Čechách byla nutná volba krále, vedlejší země uznaly vladaře na základě dědičnosti. Došlo tak k situaci, že byl moravský markrabě přijat za pána již 6. června, tedy ještě před jeho korunovaci v Čechách, ke které došlo 28. října.¹⁰⁹

Tato veskrze nestandardní situace byla ze strany českých stavů hodnocena velmi negativně, ve své řeči, která byla zaznamenána v knize Tovačovské, označil Aleš Holický ze Šternberka Moravany za „úd království“ českého a „many Koruny české“, kteří měli vyčkat nejprve volby krále českou obcí a jimi vybranou osobu teprve přijmout za markraběte.

¹⁰⁶ *Tamtéž*, s. VI–VII. Zástupci boskovického rodu mezi stavovskými úředníky jsou k nalezení v Antonín BOČEK, *Přehled knížat a Markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství Moravském*, Brno 1934.

¹⁰⁷ Tomáš KNOZ, *Moravská barokní šlechta*, in. Tomáš Knoz (ed.), *Morava v době baroka*, Brno 2004, s. 47.

¹⁰⁸ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 27.

¹⁰⁹ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy I.*, s. 153.

Moravané mu v tomto odporovali právě ústy Vaňka z Boskovic, který vyjádřil zejména rovnost Moravy vůči Čechám, když uvádí: „K tomu my se známe, že jsme úd koruny, ale ve všem urození i v statcích i v místech tak svobodní jako Vy páni Čeští; ale nejsme žádní manové, než svobodní páni tak dobře jako Vy.“ V této souvislosti zdůraznil, že jako takoví mohou přijmout panovníka svobodně a samostatně a nikoli pouze následovat českou volbu.¹¹⁰ Tato Vaňkova řeč se prokazatelně udržela v povědomí moravských stavů až do 17. století, vzhledem ke svému zaznamenání v knize Tovačovské, kdy byla použita Karlem starším ze Žerotína.¹¹¹

V následující generaci, tentokrát v linii Černožské, se objevuje osobnost, která se z boskovických pánů zapsala svou činností do českých a moravských dějin patrně nejvýrazněji. Tas z Boskovic studoval ve Vídni a posléze v Itálii v Pavii a Ferrare, kde byl také vysvěcen na kněze poté, co mu byl udělen dispens z důvodu kališnické příslušnosti jeho otce, i když ten se nedávno také vrátil do lůna katolické církve. V letech 1457–1482 působil Tas jako olomoucký biskup, tedy v době nábožensky i politicky velmi nejisté. Jiří z Poděbrad se byl nucen před svou korunovací zřici husitství, roku 1462 došlo k prohlášení kompaktát za zrušené papežem Piem II. Přesto na sněmu v Praze deklaroval Tas svou věrnost zemi i králi, se kterým ho pojily i příbuzenské svazky, a v následujících letech nejednou vystupoval jako prostředník mezi ním a papežskou stolicí. Když však papež uvalil na Jiřího klatbu, připojil se Tas k Jednotě zelenohorské a později přestoupil do tábora Matyáše Korvína. V jeho službách se Tas nejen účastnil mírového vyjednávání v roce 1470, ale měl také za úkol zasadit se proti Jagellonské kandidatuře na českého krále. Stejná byla Tasova úloha i v uzavření příměří mezi Matyášem a Vladislavem Jagellonským, tzv. Olomouckém míru, v prosinci roku 1478. Mimo svou politickou činnost měl Tas zásluhy také v konsolidaci biskupství a obnově jeho příjmů, zasloužil se i o rozvoj řádového školství ve městech ve své diecézi. Mimo jiné byl Tas v kontaktu s humanistickými učiteli v zahraničí a byl vůbec považován za jednoho z původců humanismu na Moravě.¹¹²

Za významného šířitele nového uměleckého stylu a myšlenek humanismu byl považován také Ladislav z Boskovic a na Třebové, který patřil beze sporu k nejvzdělanějším členům rodu. Žil na přelomu 15. a 16. století, stejně jako Tas vystudoval v Itálii a měl se stát knězem, ovšem po popravě bratra Jaroslava za údajnou zradu proti králi Matyášovi se rozhodl duchovní kariéru opustit a převzít rodinný majetek. Příkladem rané renesance je Ladislavův

---

¹¹⁰ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 27–28.

¹¹¹ Řeč je v plném znění zaznamenána *tamtéž*, s. 28–29.

¹¹² M. KOURIL, *Diplomat a humanista Tas Černožský z Boskovic*, s. 155–162

zámek v Moravské Třebové, důkazem úrovně jeho vzdělání zprávy o šlechticově knihovně nebo uměleckých sbírkách.¹¹³

Nicméně v rodinné historii Boskoviců nalezneme i významné válečníky a vojevůdce. Už samotný Oldřich z Boskovic musel prokázat značné vojenské schopnosti v době svého hejtmanství v Polsku. Jmenovat můžeme dále například Jana Brandýského, který se na katolické straně účastnil husitských válek a zejména proslul při obraně Vyšehradu roku 1420, vojenského radu krále Jiřího Ješka Svojanovského nebo účastníky válek proti Turkům Arkleba a Křištofa z Boskovic.¹¹⁴

A ve výčtu by bylo možné pokračovat i dále. Pro Jana Šemberu měl podobný pohled do rodové historie několikrát význam. Jednak v ní zřejmě viděl předurčení, ale také závazek a očekávání, která měl naplnit. Nejen pro zástupce královských rodin bylo zajištění potomka klíčové. V raném novověku panoval ustálený názor, že šlechtici jsou svým původem a zděděnými vlastnostmi předurčení k superioritě ve společnosti. Proto byli zemští úředníci vybíráni výhradně z těchto vrstev a pouze šlechtici měli právo zasedat na zemském sněmu a soudu. Zároveň se jim dostávalo výchovy a vzdělání, která je měla na budoucí úlohu připravit. Na druhou stranu renesanční a manýristické prostředí, do kterého se Jan Šembera narodil, skýtalo mnohá jiná potěšení a vyžití a sváděla často, pokud ne rovnou k zavrnutí, tak rozhodně k rezignaci na předem stanovenou roli. Jakým způsobem se Jan Šembera s rodovým odkazem vyrovnával, se můžeme jen domnívat.

3.2 V rodinném kruhu

Kdy přesně se Jan Šembera narodil, není známo. Josef Pilnáček přichází s rokem 1543, ovšem tento údaj není nijak doložitelný.¹¹⁵ Jedinou indicií tak zůstává svatba Janových rodičů Václava Bučovického z Boskovic a jeho druhé ženy Marie rozené Žabkovny z Limberka roku 1539. Václav byl nejmladším ze šesti synů Oldřicha Trnavského z Boskovic, již zmiňovaného zakladatele trnavsko-bučovické větve boskovického rodu. Kromě bratrů Vaňka, Jetřicha, Arkleba, Bohuše a Jaroslava měl pan Václav ještě dvě sestry Johanku a Apolonii.¹¹⁶ Z těchto šesti bratrů máme více zpráv pouze o Arklebovi Vranovském z Boskovic,¹¹⁷ který dosáhl roku 1519 postu moravského hejtmana a později působil ještě

¹¹³ Ivo HLOBIL – Eduard PETRŮ, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992, s. 115–120.

¹¹⁴ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. VI–VII.

¹¹⁵ J. PILNÁČEK, *Rodokmen*.

¹¹⁶ Všichni bratři vystupují roku 1508 při prodeji hradu Cimburk Ladislavovi z Boskovic. ZDO II, kniha 17, fol. 4, s. 162, J. PILNÁČEK, *Rodokmen*.

¹¹⁷ Josef Pilnáček používá také oslovení Albrecht jako variantu tohoto jména, viz J. PILNÁČEK, *Rodokmen*.

jako nejvyšší komorník.¹¹⁸ Václav sám se poprvé objevuje na zemském soudě roku 1524,¹¹⁹ roku 1552 se stal nejvyšším sudím zemským na Moravě¹²⁰ a několikrát byl povolán jako zástupce zemského hejtmána v době jeho nepřítomnosti.¹²¹ Výhodnou sňatkovou politikou i vlastní podnikavostí nabyl Václav poměrně velkého majetku a stal se tak patrně nejbohatším zástupcem rodu.¹²²

Poprvé se Václav oženil roku 1525, kdy si bral Annu, druhou ze tří dcer Tasa Puchomírského z Ojnic. Tas z Ojnic nebyl členem panského stavu a o přijetí ani nepožádal. Za svůj život ovšem získal značný majetek, a proto když jediný jeho mužský potomek Jan zemřel ve velmi mladém věku a celé jeho jmění připadlo dědictvím jeho třem dcerám, čímž se staly velmi žádanými nevěstami. Svatba mezi vyšším šlechticem a dcerou rytíře nebyla sice zcela obvyklá, ale ani ojedinělá. Na rozdíl od šlechtičen nepřicházeli páni sňatkem o svůj status, a pokud k takovému činu byl dobrý důvod, za který můžeme výhodné věno zajisté pokládat, byl i jednoduše ospravedlnitelný.

Nejstarší Tasova dcera Anežka, manželka Bartoloměje ze Žerotína a na Strážnici, zemřela bezdětná již roku 1531. V ten samý rok vzala paní Anna svého manžela „na spolek“ na majetku zděděném po otci, kterým byly tvrz Bučovice a tvrz Nemočice¹²³ a totéž učinila její sestra se svým manželem na vlastní polovině otcova dědictví.¹²⁴ Václav patrně zboží od své švagrové odkoupil ještě před její smrtí roku 1533.¹²⁵ Stal se tak jediným majitelem bučovického a nemotického panství a začal používat přídomek na Bučovicích.¹²⁶ V prvním manželství se Václavovi narodil syn Albrecht, pravděpodobně až roku 1536.¹²⁷ Anna z Ojnic zemřela roku 1538.

---

¹¹⁸ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 100.

¹¹⁹ ZDO II, kniha 17, fol. 4, s. 162.

¹²⁰ ZDB II, kniha 26, fol. 88, s. 358.

¹²¹ Roku 1539 je jmenován na místě Kuny z Kunštátu a na Lukově jako místodržící hejtmán na zemském soudě v Brně, roku 1544 pak v Olomouci. 1545 vystupuje na místě nejvyššího komorníka markrabství moravského Jana ze Žerotína. ZDB II, s. 276, kniha 26, fol. 10, ZDO II, kniha 25, fol. 29, s. 331 a kniha 25, fol. 39, s. 339.

¹²² A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 99–107.

¹²³ ZDO II, kniha 23, fol. 5, s. 265.

¹²⁴ Sestry si statek rozdělily tak, že Markéta dostala podíl na bučovickém zámku a městečko Bučovice, Anna pak taktéž část zámku a osadu Nemočice. Viz Čeněk KRAMOLIŠ, *Vlastivěda moravská. Bučovický okres*, Brno 1900, s. 42.

¹²⁵ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004, reprint vydání z roku 1938, s. 280.

¹²⁶ Poprvé se na zemském soudě objevuje jako Václav z Boskovic a na Bučovicích roku 1534. ZDB II, kniha 24, fol. 17, s. 225. I nadále je však titulován různě, z Boskovic a na Letovicích nebo také Bučovický z Boskovic, když získal roku 1550 Černou horu, píše se také Černoehorský z Boskovic a na Bučovicích.

¹²⁷ Josef Pilnáček datuje narození Albrechta Černoehorského k roku 1536. Poukazuje zároveň na chybný údaj Aloise Šembery, který uvádí rok 1526 a který převzali mnozí další autoři. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 89. Ani přes jeho argumenty ovšem nelze brát toto datum za bezpodmínečně platné vzhledem k tomu, že se s největší pravděpodobností zapisuje roku 1547 ke studiu na Vídeňskou univerzitu, což by znamenalo, že mu tehdy bylo pouhých 11 let. Z. MĚŘÍNSKÝ, *Černoehorští z Boskovic na Vídeňské univerzitě*, s. 300.

Když se roku 1539 Václav Bučovický podruhé ženil, bylo mu teprve 31 let. Paní Marie z Limberka pocházela z rytířského rodu odvozujiícího svůj původ od hradu Limberk na Poličsku.¹²⁸ Mariin otec byl Jiří Žabka z Limberka,¹²⁹ jako sekretář komorní rady obdržel roku 1537 zástavou statek Kounice a se svou ženou Dorotou z Neudeku měl syna Buriana a pět dcer, z nichž právě Marie byla nejstarší.¹³⁰

Kromě dvou synů měl Václav Bučovický ještě čtyři dcery. Data jejich narození bohužel nejsou známá, a ani z délky trvání obou manželství nejsme schopni jejich původ odhadnout. Alois Šembera stejně jako později Josef Pilnáček uvádí ve svém rodokmenu jako datum narození nejstarší Kunky, nebo také Kunigundy, rok 1538.¹³¹ Toto určení však bude pravděpodobně mylné, jelikož už roku 1542 vkládá Jan Černický z Kácova, otec Diviše Černického z Kácova a na Lysicích do zemských desek věno pro Kunku z Boskovic jako manželku svého syna.¹³² Můžeme tudíž předpokládat, že minimálně Kunčinou matkou byla Anna z Ojnic.¹³³

Druhou z Václavových dcer byla Magdaléna, provdaná nejprve za Bartoloměje ze Žerotína a po jeho smrti si vzala roku 1552 Vaňka z Lichtemburka.¹³⁴ Anežka, třetí v pořadí, byla provdána nejdříve za Oldřicha z Kounic¹³⁵ a poté za Bedřicha Březnického z Náchoda.¹³⁶ O nejmladší Anně víme pouze, že byla provdaná z Limberka.¹³⁷

---

¹²⁸ *Limberk*, in: Ottův slovník naučný, díl 16, 1900, s. 27.

¹²⁹ U Paprockého najdeme zmínku „Dcera urozeného a statečného rytíře pana Jiřího žabky z Limberka a na Kounicích místo kancléře království českého a nejjasnějšího knížete a pána pana Ferdinanda římského, uherského a českého krále rady.“ B. PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, s. CIII.

¹³⁰ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 124.

¹³¹ TÝŽ, *Rodokmen*.

¹³² ZDO II, kniha 25, fol. 22, s. 325.

¹³³ Jak podle Jana Kniese, tak podle Aloise Šembery jméno Kunka nesla i dcera Ladislava Velena z Boskovic, sestra Jana Černohorského z Boskovic a na Třebové. Je prakticky nemožné rozlišit, o kterou z nich se v dané situaci jedná, také proto, že poručíkem obou se po smrti jejich otců stal Albrecht Černohorský z Boskovic. Já v této práci uvádím rozlišení v edicích Moravských zemských desk. J. KNIES, *Vlastivěda moravská. Boskovský okres*, s. 40, A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 126–127, ZDB III, kniha 30, fol. 3, 92, s. 42.

¹³⁴ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 87.

¹³⁵ ZDB III, kniha 30, fol. 35, s. 83.

¹³⁶ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 88.

¹³⁷ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 87.

4. Dětství a mládí Jana Šembery

Malý Jan Šembera strávil se svými sourozenci dětství na zámku v Bučovicích, na statečích svého otce. O jeho raných letech se nám nezachovaly žádné zprávy, ale můžeme předpokládat, že se příliš neodlišovala od dětství jeho současníků. Proto se tu pokusím o krátký nástin dětského období ve šlechtických rodinách.¹³⁸ Co nejdříve po narození dítěte přicházel na řadu jeho křest, který byl stejně důležitý u katolíků i protestantů. Výběr kmotrů byl zásadní událostí, mohli to být příbuzní stejně jako „páni a přátelé“ z okolí rodičů. Ani informace o kmotru nebo kmotrech Jana Šembery nemáme bohužel k dispozici. Jméno pro potomky bylo většinou vybíráno podle jmen předků, volba hojně padala na tradiční rodová jména, která se opakovala častěji než jiná.¹³⁹ Zatímco Jan byl u Boskoviců poměrně obvyklý, nad přízviskem Šembera si lámal hlavu už Alois Šembera. Ve své knize pak uvádí jako možného původce jména Jana z Boskovic a z Brandejsa, který se roku 1420 účastnil obrany Prahy proti Zikmundovu vojsku a kterého Václav Hájek z Libočan zaznamenává jako Jana Všemberu, tedy „všem beroucího.“¹⁴⁰ Přízvisko Šembera se u Jana z Boskovic, „velitele obrany Vyšehradu“ objevuje také v análech minoritského klášteřa.¹⁴¹

Prvních zhruba sedm let trávili mladí šlechtici v péči matky, potažmo kojných a chův. Velmi často kojily šlechtičny své potomky samy, protože se rozšiřoval názor, že mléko od vlastní matky je pro dítě zdravější.¹⁴² Jednalo se zpravidla o vcelku bezstarostné období, ovšem už v tomto raném věku se mohlo začít s výukou základních dovedností a také dvorního chování. Později přicházel soukromý učitel nebo byli chlapci posíláni do městských nebo šlechtických škol. Šemberův starší bratr Albrecht Černoorský byl proslulý svým kvalitním vzděláním a znalostí jak němčiny, tak i latiny, kterou se rád a často chlubíval a můžeme proto usuzovat, že také Janovi se dostalo podobné péče.¹⁴³

---

¹³⁸ Podrobný popis dospívání šlechticů viz V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených.*, s. 265–330; Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500–1620)*, Praha 2010; na základě *Naučení rodičům* podává výklad dětství ve šlechtické rodině Petr VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře na počátku raného novověku podle představ Viléma z Pernštejna*, in: Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, Pardubice 2002, s. 13–48.

¹³⁹ V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, s. 278.

¹⁴⁰ A. V. ŠEMBERA, *Jan Šembera z Boskovic*, s. 79.

¹⁴¹ MZA Brno, fond E 49 Minorité Brno, karton 32.

¹⁴² M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 45.

¹⁴³ Paprocký ve svém *Zrcadle* uvádí, že o Albrechtovi se „u učených lidí v jejich terminálech veliká paměť se nachází: že jest byl Vir clarissimus, studiosorum amator, fuit admirabali ingenio, excelso animo, maximo consilio, Eruditione et iuris peritis non vulgari.“ v překladu Jana Skutila: „Muž nejslavnější, milovník vzdělanců, byl obdivuhodného nadání, vynikajícího ducha, nevšední vzděláním a zkušeností zákonů.“ viz J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol o pánech z Boskovic*, s. 29, 40. K jazykové vybavenosti Albrechta viz A. KRATOCHVÍL, *Poměr pánů Albrechta a Jana*, s. 313–315.

Po dosažení věku sedmi let bere výchovu šlechtických synů do rukou otec, který má také plnou zodpovědnost za to, aby si chlapec osvojil všechny znalosti a dovednosti, které bude v budoucnu potřebovat.¹⁴⁴ Ten však zemřel Janu Šemberovi záhy, roku 1554, kdy jeho mladšímu synovi bylo teprve jedenáct let. Na jeho místo tak nastoupil o sedm let starší bratr Albrecht, který byl určen jako poručník svých sourozenců a převzal také správu nad zděděnými statky. Kromě poručenství nad svými vlastními sourozenci převzal Albrecht po otci ještě starost o děti svého zesnulého „strejce“ Ladislava Velena z Boskovic Václava a Jana z Boskovic a na Třebové,¹⁴⁵ Mariánu,¹⁴⁶ Kunku¹⁴⁷ a Johanku.¹⁴⁸

4.1 Starší bratr

Albrecht Černohorský z Boskovic byl jistě výraznou a váženou osobností, vzdělaný s vytříbenými názory na náboženské i politické otázky své doby, pozdějšími dějepisci byl vyzdvihován jako jeden z nejvýznamnějších příslušníků rodu vůbec, velmi vysoce byl ovšem hodnocen i svými současníky. Paprocký uvádí, že když se musel pan Zachariáš z Hradce pro nemoc vzdát hejtmanského úřadu a na jeho místo dočasně nastoupil právě Albrecht, o němž „u lidí učených veliká paměť se nachází: že jest byl Vir clarissimus, sturiosorum amator, fuit admirabili ingenio, excelso animo, maximo consilio, Eruditione et iuris peritis non vulgari.“¹⁴⁹ Obzvláště bylo zdůrazňováno Albrechtovo vzdělání, jeho znalost latiny a němčiny a zemských práv.¹⁵⁰ O jeho raných letech však nemáme více zpráv než u Jana Šembery, až v zimním semestru roku 1547 se zapisuje ke studiu na Univerzitě ve Vídni.¹⁵¹ Návštěvy

¹⁴⁴ P. VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře*, s. 21.

¹⁴⁵ Václav z Boskovic, manžel Kristýny Žabkovny z Limberka, zdědil po otci Moravskou Třebovou a Sovinec, který po jeho smrti 1569 připadl jeho mladšímu bratru Janovi, který držel ještě Zábřeh a Rudu. Jan si vzal za ženu Jenověfu z Lichtenštejna a na Lednici a během svého života dosáhl i na úřad zemského sudího. Zemřel roku 1589. A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 55–57.

¹⁴⁶ U Josefa Pilnáčka je uvedena jako Marta, Mariána Černohorská z Boskovic byla dcerou Ladislava Velena Černohorského z Boskovic, narozena pravděpodobně roku 1545, manželka Jana staršího ze Žerotína a matka Karla staršího ze Žerotína. Zemřela roku 1574. J. PILNÁČEK, *Rodokmen*; A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 121; Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína, Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008, s. 39.

¹⁴⁷ Budoucí manželka Jana mladšího ze Žerotína a na Břeclavi, matka Ladislava Velena ze Žerotína. Narozena pravděpodobně roku 1548, umírá 1590, její úmrtí pak uvádí i Václav Březan ve své Rožmberské historii, viz Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků II*, Praha 1985, s. 499, Martin Holý zmiňuje cestu Ladislava Velena do Čech z jeho vídeňských studií na pohřeb jeho matky Kunky z Boskovic, viz M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 198.

¹⁴⁸ Manželku Tasa z Lomnice, J. KNIES, *Vlastivěda moravská. Boskovský okres*, s. 40.

¹⁴⁹ V překladu Jana Skutila: „Muž nejslavnější, milovník vzdělanců, obdivuhodného nadání, vynikajícího ducha, nevšedního vzdělání a zkušeností zákonů.“ Viz J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol o pánech z Boskovic*, s. 40.

¹⁵⁰ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 108.

¹⁵¹ Z. MĚŘÍNSKÝ, *Černohorští z Boskovic na Vídeňské univerzitě*, s. 290.

dalších institucí v zahraničí nebo absolvovaná kavalírská cesta nebyly doloženy, nejsou však zcela nepravděpodobné, zejména k mnohým Albrechtovým kontaktům.

Za manželku si Albrecht vzal představitelku významného rodu pánů z Lipé Bozinu, nebo česky Boženu, čímž si zajistil vlivné příbuzné v Čechách, zejména nejvyššího maršálka Pertholda z Lipého a jeho syna Jana z Lipého a na Krumlově, který nastoupil do téhož úřadu po svém strýci Čeňkovi. Potomků se ovšem manželé z tohoto svazku nedočkali.¹⁵²

Jako zámožný a vzdělaný člen významného panského rodu měl Albrecht otevřené dveře k politické kariéře. Kromě aktivní účasti na zemském sněmu, kterou podmiňovala jeho příslušnost k moravské stavovské obci, dosáhl i na několik nejvyšších zemských úřadů. Antonín Boček ve svém přehledu zemských úředníků uvádí, že od roku 1557 po čtyři roky zastával Albrecht úřad místokomorníka, v roce 1558 úřad místohejtmanský, mezi lety 1562 a 1563 byl zemským podkomořím, v letech 1563, 1564 a 1567 působil jako nejvyšší sudí a roku 1567 se stal nejvyšším komorníkem markrabství moravského, kterýžto úřad zastával až do své smrti roku 1572.¹⁵³ Paprocký uvádí, že byl roku 1569 zvolen dokonce moravským zemským hejtmánem, ovšem v tomto úřadě patrně jen zastupoval nemocného Zachariáše z Hradce.¹⁵⁴ Na brněnském sněmu konaném roku 1571 pak vystupoval jako zástupce krále Maxmiliána.¹⁵⁵ Albrechtovo pevné místo mezi moravskou aristokracií dokazuje i jeho účast v pohřebním průvodu Ferdinanda I. v létě roku 1565 ve Vídni, kde nesl štít s vyobrazením zemského znaku Markrabství moravského.¹⁵⁶

Dokonce i svoje působení v nejvyšších funkcích Albrecht dokázal propojit i se svou zálibou v umění. Jako komorník Markrabství moravského měl Albrecht na starosti vedení zemských desk, které tradičně nosily jméno po příslušném úředníkovi a v souvislosti s tím byly i heraldicky zdobené, což mělo osobu a rod šlechtice zastávajícího tuto funkci v budoucnu připomínat. Kvatern olomouckých desek, který vznikl za Albrechtova působení, se však této tradici vymyká a svou výzdobou představuje nejen jeden z nejcennějších, ale také umělecky nejzdařilejších. Na přední straně knihy se nachází nejen šlechticův erb, jak bylo ostatně obvyklé i v dalších případech, ovšem na přední straně prvního listu je zpodobněn Albrecht sám s knihou v rukách. Také zbytek ilustrací je proveden velmi zdařile a nese se

---

¹⁵² Přesné datum svatby se mi nepodařilo zjistit, ovšem Jan Knies tvrdí, že Albrecht nabyl hrad Ždánice věnem. Pokud by tomu tak skutečně bylo, znamenalo by to, že byl ženatý již roku 1558. Viz Jan KNIES, *Vlastivěda moravská. Blanský okres*, Brno 1902, s. 63.

¹⁵³ A. BOČEK, *Přehled Knížat a Markrabat*.

¹⁵⁴ B. PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, s. CIII.

¹⁵⁵ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 108.

¹⁵⁶ Václav BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrožová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumr (edd.), *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malífovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 313.

v jednotném duchu, jde tedy o práci jednoho autora. Z Albrechtovy korespondence vyplývá, že příslušný malíř se zdržoval v Olomouci, ovšem jeho jméno je bohužel neznámé.¹⁵⁷ Náklonnost k umění a mecenášství směrem k umělcům a literátům však Albrecht projevoval i v následující době.¹⁵⁸

Albrechtův vliv provázel Šemberu patrně po značnou část života. O mnohých aspektech budu ještě hovořit zvlášť, například v kapitole o majetkové držbě a hospodářství, v části o náboženství nebo o opravě hradu v Černé hoře v souvislosti se stavbou zámku v Bučovicích. I když můžeme vzájemný vztah obou bratří hodnotit většinou jen z nepřímých indicií, lze jej považovat spíše za pozitivní. Ostatně tomu by napovídala i pomník v rodinné hrobce v minoritském klášteře v Brně, který nechal Jan Šembera pro bratra vyhotovit. Šlo jistě do značné míry o gesto, které se od pozůstalého bratra očekávalo, ovšem jeho obsah prozrazuje také jistou úctu k zemřelému. Na desce byl zpodobněn nápis: „Anno Domini, Sexagesimo Nono supra-Millesimum et Quingentesimum Sexto Idus Augusti Illustri et Magnifico Domino Domino Alberto Czernohorio a Bozkowic et in Nigromonte Marchionatus Moraviae Capitaneo, Herois incliti, Nobilitae Generis et ampissima ditione Corporisque egregis dotibus, nec minus ingenii lues, Eruditione, Sapientia, Humanitate, Comitae, Prudentia, Constantia, Magnanimitate, accaeteris virtutibus, Imprimis Pietate, Bonitateque ornatissimo, excellentissimoque Ioannes SŠembera a Bozkowicz etc. Sacrae Caesareae Maiestatis Dapifer, Frater amantissimus posuit.“¹⁵⁹

4.2 Na cestě za vzděláním a zkušeností

V souvislosti se vzděláním a výchovou Jana Šembery pokračoval Albrecht v linii, kterou nastavil předtím jeho otec. Augustin Kratochvíl i další autoři připisují dokonce právě

---

¹⁵⁷ L. URBÁNKOVÁ, *Albrecht Černohorský z Boskovic*, s. 27-28.

¹⁵⁸ Například roku 1565 věnoval rektor olomoucké školy Seibicz Falkenštejnský Albrechtovi latinskou báseň, ve které věnování jej označil za velkého „přítele umění literárního.“ V originále: „Carmen de instauratione salutis humanae per nativitate pueri Jesu Christi. Ad Illustr. DD. Albertum a Bozkowicz et in Nigremonte.“ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 110.

¹⁵⁹ Paprocký pravděpodobně zaměnil datum Albrechtovy smrti, na místě 1569 by mělo být 1572. A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 6. V překladu Jana Skutila „Léta Páně 1569 13. srpna nejjasnějšímu a urozenému pánu panu Albrechtovi Černohorskému z Boskovic a na Černé Hoře, hejtmanu markrabství moravského, slovutného mezi reky urozeného rodu a přehojným bohatstvím i vynikajícími vlastnostmi, neméně vynikajícího nadáním, vzděláním, moudrostí, lidskostí, důstojenstvím, zkušeností, stálostí, velikostí ducha a ostatními vlastnostmi, především zbožností, nejzdobnější dobrotivostí a vynikajícímu Jan Šembera z Boskovic a příznivce svaté císařské milosti, bratr velmi milující postavil.“ Viz J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohov o pánech z Boskovic*, s. 40.

Albrechtovi rozhodující podíl na Šemberově vzdělání.¹⁶⁰ Na podzim roku 1557, konkrétně 13. září se potom Jan Šembera zapisuje jako student na univerzitě ve Vídni ještě spolu s Janem z Boskovic a na Třebové, jehož byl Albrecht Černoohorský také poručíkem.¹⁶¹ Albrecht sám měl se studiem na této instituci své zkušenosti stejně jako ještě dalších šest členů boskovického rodu před ním, mezi jinými například i jmenovaný olomoucký biskup Tas z Boskovic. Vídeň měla jistě mnoho dalších výhod, jednak byla poměrně blízko boskovickým državám na Moravě, ale hlavně skýtala možnost dostat se do blízkosti dvora Ferdinanda I., který sídlil právě ve Vídni.¹⁶² Víme také, že Jan Šembera později ve Vídni vlastnil nebo měl alespoň pronajatý dům, kam často zajížděl.¹⁶³

Pobyt ve Vídni přitom Šemberovi přinesl i další možnosti, a to zejména navázání kontaktů s dalšími mladými šlechtici a co více, získal příležitost se dostat k císařskému dvoru. Šembera během svého života sice nezastával žádnou ze zemských funkcí, nicméně používal titul truksasa, tedy stolníka, a rady císaře Rudolfa II. a náležel tak formálně k jeho dvoru. Václav Bůžek uvádí, že je možné, že Šembera krátkodobě vstoupil do služeb arciknížat Arnošta a Rudolfa, což datuje přelomem šedesátých a sedmdesátých let.¹⁶⁴ Z této doby by potom pocházela dvorská titulatura, kterou Šembera dále užíval, aniž by se od něj očekávalo, že bude předmětný úřad fakticky zastávat, a která tedy představovala označení již pouze prestižní.

Jak dlouho se Jan Šembera zdržel ve Vídni, o tom se nedochovaly žádné zprávy. Mohl přicestovat již dříve a zapsat se na některou z latinských škol, které ve Vídni fungovaly, existují ovšem i domněnky, že jeho cesta pokračovala dále, jak bylo u šlechtických mladíků té doby obvyklé, a to patrně do Itálie.¹⁶⁵ Takové „kavalírské cesty“ začaly být stále více populární mezi českou a moravskou šlechtou právě ve druhé polovině 16. století. „Vedle samotných návštěv zahraničních akademií přinášely poznání nových zemí a jejich kultur, prohloubení jazykových znalostí, navazování nových kontaktů, zdokonalování se v tzv. rytířských cvičení i získávání zkušeností u evropských dvorů.“¹⁶⁶ Šlo možná více než

---

¹⁶⁰ „Zásluhou a láskyplnou péčí bratrovou dostalo se mu vzorného vychování a vzdělání tak znamenitého, jakým se jen synové vznešených panských rodů mohli honositi.“ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 6.

¹⁶¹ Z. MĚŘÍNSKÝ, *Černoohorští z Boskovic na Vídeňské univerzitě*, s. 290.

¹⁶² O uplatnění české a moravské šlechty na vídeňském dvoře Ferdinanda I. viz Václav BŮŽEK – Géza PÁLFFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, ČČH 101, 2003, č. 3, s. 542–581.

¹⁶³ O dopise Jana Šembery z Vídně se zmiňuje v listu Albrechtovi z roku 1563 paní Braxida z Boskovic. V. BUCHTELOVÁ, *Kopiář Albrechta z Boskovic*, s. 154.

¹⁶⁴ V. BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře*, s. 313.

¹⁶⁵ P. FEDOR, *Jan Šembera*, [s. 3].

¹⁶⁶ M. HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra*, s. 350.

o samotné vzdělání o „osvojení specificky šlechtických hodnot a dovedností.“¹⁶⁷ Výpravy do zahraničí se brzy staly neodmyslitelnou součástí šlechtické výchovy a humanistického vzdělávání. Kavalírské cesty byly záležitostí velmi nákladnou, rodiny mladých šlechticů většinou platily nejen za svého syna, ale také za jeho doprovod, určeného preceptora nebo hofmistra. V případě Jana Šembery by nebylo finanční zajištění takovým problémem, jelikož majetek, který v té době spravoval Albrecht, by jistě podobnou příležitost umožňoval.

Ačkoli není možné říci, zda trvale nebo pouze dočasně, se Šembera objevuje na Moravě 15. června 1560, kdy došlo k vypořádání majetku zděděného po otci.¹⁶⁸ Jan Šembera byl v této době již plnoletý a jako takový měl nárok na vlastní sídlo, kde by mohl založit rodinu. Podle smlouvy uzavřené mezi ním a Albrechtem připadla mladému pánovi tvrz Bučovice a spolu s polovinou otcova majetku a majetku, který nabyl do držení obou bratrů společně Albrecht v době jeho poručnictví. V té chvíli se mohl Jan Šembera plně zapojit do politického života a stejně tak zřejmě mohl uvažovat nad otázkou vhodné partnerky. Nakonec však Šembera přesunul svoji pozornost alespoň dočasně ještě jiným směrem.

4.3 Vojenská služba

Turecké ohrožení bylo ve střední Evropě velmi aktuální po celé 16. století. Postup tureckých vojsk z Balkánu, který ovládli již v 15. století, směřoval nejdříve do Středomoří a posléze potom i do samotného centra Evropy. Po vítězství u Moháče se sice Turci z Uher stáhli, ovšem již roku 1529 došlo k prvnímu obležení Vídně a následně ohrožovali křesťanský svět pravidelnými drobnějšími výpady. Po smrti Jana Zápolského roku 1540 obsadili Turci v čele se Süleymánem II. Budín a roku 1541 zřídili budínský pašalík. Konstantní přítomnost Turků na samotných hranicích Moravy a pocit bezprostředního nebezpečí si vyžádalo posílení obrany a přispělo také k rychlejší centralizaci všech habsburských zemí.¹⁶⁹

Na Moravě byla turecká přítomnost pocíťována nejsilněji a na vytvoření mechanismů k obraně země se aktivně podíleli i samotní moravští stavové, kteří záhy poznali, jak málo se dá spoléhat na informace nebo pomoc od císařského dvora. Byly obnovovány nebo budovány nové pevnosti na hranicích, zřízen informační a signální systém a vyhlásování zemské hotovosti postupně ustoupilo stálým vojenským složkám profesionálních žoldnéřů. Josef Válka uvádí, že toto zapojení šlechty do aktivní obrany země zpomalilo poněkud ono

---

¹⁶⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 308.

¹⁶⁸ Smlouvu danou na Bučovicích uvádí J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 91.

¹⁶⁹ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 10.

„zpojednání“ a přetransformování z válečníků na diplomaty. Vojenská služba byla nejen ctí, ale i povinností každého šlechtice.¹⁷⁰

Turecké výpady se opakovaly téměř každoročně v různém rozsahu až do roku 1547, kdy Ferdinand I. uzavřel s Turky mír, aby mohl uvolnit vojsko pro šmalkaldskou válku v říši. Boje byly sice obnoveny roku 1551, ale z důvodu vnitřních problémů v Osmanské říši turecká ofenziva slábla. Situace se opět proměnila roku 1564, kdy zemřel Ferdinand I. a na jeho místo nastoupil jeho syn Maxmilián II. Turci vypověděli všechny mírové smlouvy a jejich znovuzavření podmiňovali novými a pro habsburského panovníka mnohem nevýhodnějšími podmínkami.¹⁷¹ Ke konsensu se podařilo dospět až v roce 1566, kdy úřadující turecký vládce Süleymán II. zemřel při obléhání pevnosti Sziget a vyjednání s Maxmiliánem II. se ujal jeho nástupce Selim II. Mír uzavřený o dva roky později byl sice pro Habsburky nevýhodný a drobné konflikty na hranicích pokračovaly i nadále, ale napjatá situace se každopádně alespoň z části uklidnila, a to až do roku 1593, kdy se naplno rozhořel nový konflikt.¹⁷²

O Šemberových osudech po jeho návratu na Moravu sice příliš nevíme, ovšem jakým směrem se jeho kroky ubíraly, alespoň částečně napovídá list Maxmiliána II. ze září roku 1565. V něm žádá odložení soudního projednání jakékoli „pře a pūhonu“ před moravským zemským soudem, ve které by mohlo dojít ke „škodě na právech“ Jana Šembery a Kryštofa Reibnice z Kreiznic, jelikož jsou nyní ve „službě polní.“¹⁷³

To, že se mladý Šembera rozhodl připojit se k vojsku, pro nás nemusí být velkým překvapením. Alespoň na krátký časový úsek k podobnému kroku přistoupilo velké množství šlechtických mladíků a služba podobného charakteru byla považována za „užitečnou zkušenost a vítanou součást šlechtického vzdělání.“¹⁷⁴ Po událostech roku 1564 se navíc ohrožení moravské hranice se stalo znovu aktuálním a vzhledem k tomu, druhé polovině 16. století kromě žoldněřských armád stále ještě fungovalo i vojsko svolávané na principu zemské hotovosti, ve je docela možné, že byl Jan Šembera povolán právě v souvislosti s povinností šlechty svolávat zemskou hotovost nebo se osobně účastnit tažení pod velením svého krále. Ve druhé polovině 16. století stále ještě fungovalo souběžně vojsko svolávané na principu zemské hotovosti spolu s žoldněřskou armádou nového typu.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ TÝŽ, *Stavovská Morava*, s. 92.

¹⁷¹ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 12.

¹⁷² Podrobněji turecké otázky na Moravě zejména J. VÁLKA, *Morava v habsburské monarchii a turecká hrozba*, s. 8–16 a J. VÁLKA, *Stavovská Morava*.

¹⁷³ NA Praha, Fond Morava, sign. 805.

¹⁷⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 452.

¹⁷⁵ Jaroslav PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti Osmanské expanzi*, ČČH 36, 1988, s. 871.

List, který jsem citovala, byl adresován zemskému soudu do Brna na jeho podzimní jednání. Na zimu se vojsko ještě stále rozpouštělo, aby se pak na jaře postavilo nové. Jan Šembera se tak mohl, ale také nemusel, účastnit výpravy na podzim roku 1566 proti velkému tažení starého sultána Süleymána II. který „vyhlásil válku všemu křesťanstvu a vedl výpravu na západ.“¹⁷⁶ Z českých zemí se tehdy shromáždilo vojsko čítající přes 10 000 mužů pod vrchním velením Viléma z Rožmberka, ovšem dříve než se mohlo zapojit do válečných operací, bylo Maxmiliánem II. rozpuštěno. Stejně tak se mohl Jan Šembera zapojit do menších válečných operací nebo obrany hranic v předchozích letech. Na tuto otázku však nyní nejsem schopna odpovědět.¹⁷⁷

---

¹⁷⁶ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 12.

¹⁷⁷ J. PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu*, s. 871.

5. Sňatek a manželství

Jan Šembera sice otázku sňatku dlouho odkládal, ovšem když s postupem času zůstávalo manželství jeho staršího bratra bezdětné a bez potomků umírali i mnozí další jeho příbuzní, musel k tomuto kroku dříve nebo později přistoupit. Dá se jen těžko odhadovat, jak silnou roli tu sehrál Albrecht, ovšem z několika náznaků se můžeme domnívat, že nebyla malá, zvláště poté, co roku 1565 sepsal svou závěť.¹⁷⁸ O ní budu podrobněji hovořit níže, ovšem hlavní roli v ní, samozřejmě, hraje právě Jan Šembera a jeho tehdy ještě potenciální potomci.

Zajistit pokračování rodu a rodové držby bylo jedním ze zásadních cílů šlechtických manželství. Jak již bylo řečeno, vztah k vlastnímu rodu měl pro aristokrata zvláštní význam. Příslušnost ke starobylému domu se pojila s určitými právy a privilegii, ovšem na druhou stranu také zavazovala, mimo jiné právě nutností zabezpečit pokračovatele a budoucí nositele jména a erbu. Zajistit následnictví ovšem samozřejmě nebylo jediným cílem manželství. Petr Mat'á vyjmenovává čtyři hlavní funkce manželského svazku jako „reprodukční, majetkovou symbolickou a socializační.“¹⁷⁹ Ve všech případech nemohl aristokrat Šemberova původu i majetku podle dobových měřítek zůstat svobodným příliš dlouho nebo dokonce trvale.¹⁸⁰

Motivací nebo strategií, kterými se řídila šlechtická sňatková politika, je jistě velké množství. V prvé řadě je nutné připomenout, jak velkou roli hráli při výběru partnera rodiče, poručníci, ale i „páni a přátelé“ dotyčného šlechtice. Sňatky byly často sjednávány předem, i bez přítomnosti budoucích manželů a za přesně stanovených podmínek, týkajících se zejména věna a následného zajištění manželky, které byly stvrzené svatební smlouvou.¹⁸¹

První, na co bylo při výběru partnera nebo partnerky pohlíženo, byla stavovská příslušnost. Ve stavovsky uspořádané společnosti, kde byly jednotlivé její složky jasně vymezeny, platilo pravidlo, že žena ve sňatku následovala status svého muže. Proto pokud si paní vzala za manžela vladyku, byla nadále považována za nižší šlechtičnu a naopak. U mužů tomu tak nebylo a bylo tedy obvyklejší, že si pánové vybírali nevěsty mezi rytíři, zvláště pokud to pro ně bylo finančně zajímavé.¹⁸² Stačí připomenout první manželství Janova otce Václava Černoorského s Annou s Ojnic, která, ač původem z rytířského rodu, přinesla Václavovi rozsáhlý majetek, mimo jiné i jeho pozdější sídelní panství Bučovice.

¹⁷⁸ ZDB III, s. 39, kniha 30, fol. 2.

¹⁷⁹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 605.

¹⁸⁰ Stejně tak hovoří Tomáš Knoz v souvislosti s vyjednáváním sňatku Karla staršího ze Žerotína: „že by aristokrat jeho [Žerotínova] formátu zůstával dlouhodobě svobodným, byla pro dobovou společnost jen málo představitelná.“ T. KNOZ, *Karel starší ze Žerotína*, s. 92.

¹⁸¹ Petr VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek komunikace a stavovské diplomacie*, OH 8, České Budějovice 2000, s. 197–198.

¹⁸² *Tamtéž*, s. 198.

Majetek, případně výše věna, které měla budoucí nevěsta obdržet, hrál tedy také velmi důležitou roli, nebyl-li v některých případech zcela určující. Svůj význam nicméně měly i další aspekty, které případně byly schopné volbu ovlivnit. Nejen hmotné výhody mohla totiž přinést správně zvolená životní partnerka, ale například i zlepšení postavení v rámci stavovské obce nebo vlivné příbuzné a přímluvce z řad její rodiny. Také náboženská otázka měla jistě svou roli, ovšem v 16. století zdaleka ne takovou, jako v pozdější ostříci se konfesionalizaci. V dané době nacházíme mezi českou i moravskou šlechtou velké množství smíšených manželství, což by napovídalo spíše tomu, že vyznání nebylo zdaleka tak silným argumentem jako urozenost nebo zámožnost. V neposlední řadě měla svůj význam i rodová tradice, tedy pokud existovaly tradiční vazby mezi některými šlechtickými rody a šlechtic si přednostně vybíral nevěstu z příslušné rodiny, ze které mohla pocházet například i jeho matka nebo do které mohly být provdány další ženy z jeho rodu.¹⁸³

Pokud bylo již spojení dojednáno, případně byla uzavřena svatební smlouva a sjednány podmínky sňatku, mohlo se přistoupit k plánování samotné svatby. Ta se odehrávala zpravidla v domě nevěstiny rodiny a šlo o velkolepé slavnosti trvající až několik dní, jichž se účastnilo velké množství hostů. To dokreslovalo skutečnost, že svatba v raném novověku byla zejména veřejnou událostí, při které šlo částečně o proklamaci svazku spojenou se všeobecným konsensem ohledně uzavíraného svazku. Měla také svou důležitou roli společenskou a sloužila jako prostředek k prezentaci rodu, majetku i jednotlivců.¹⁸⁴

Svatba byla velmi nákladným podnikem, zejména s ohledem na počet přítomných hostů. Jejich seznam byl pečlivě sestavován a kromě rodinných příslušníků jak nevěsty, tak ženicha a „pánů a přátel“ obou rodin byli zváni například také zemští úředníci nebo i samotný panovník, kteří se však často účastnili pouze v zastoupení.¹⁸⁵ Kromě samotného obřadu byla hlavní náplní slavnosti hostina, kterou ovšem mohly doprovázet i další aktivity jako například turnaje.¹⁸⁶

Na konci šedesátých let již uplynula poměrně dlouhá doba od Šemberova převzetí majetku a svůj význam na urychlení Šemberova rozhodnutí uzavřít sňatek měl patrně, jak již bylo řečeno, jeho starší bratr. Kromě bezdětného manželství samotného Albrechta totiž umírá roku 1553 bez následovníků bratranec Jana Šembery Oldřich Kryštof Černoorský

---

¹⁸³ Ke strategiím více Kateřina TARANTOVÁ, *Manželské strategie české šlechty v předbělohorském období*, (= nevydaná diplomová práce FF JU v Českých Budějovicích), České Budějovice 2009, s. 60–84; P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 605–640; M. KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, s. 31–40; V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, s. 306–330.

¹⁸⁴ V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, s. 323.

¹⁸⁵ Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, OH 10, České Budějovice 2003, s. 452.

¹⁸⁶ P. VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě*, s. 202.

z Boskovic a o čtyři roky později jeho bratr Jiřík Kryštof. Roku 1562 zemřel další Šemberův bratranec Jan Jetřich z Boskovic a na Úsově taktéž bez potomků a ještě roku 1569 bratr Jana z Boskovic a na Třebové Václav. Jan Šembera tak patrně pod dojmem těchto událostí pocítil povinnost přičinit se o zajištění potomků a tím i o zachování vlastního rodu.¹⁸⁷

Volba padla na Sidonii, nebo počestně Zdeňku, hraběnku Šlikovou z Passaunu a Lokte, dceru Jáchyma hraběte Šlika. Původně německý rod Šliků se usadil na českém území koncem 14. století, kdy se Jindřich Šlik zakoupil v Chebu. Šlikové byli nejdříve obchodníky, ovšem prostřednictvím služby u císaře dosáhli nejen povýšení do stavu říšských hrabat, ale získali i značný majetek. Počátkem 16. století přijali luteránství a stali se jeho aktivními šířiteli na svých statcích.¹⁸⁸ Na panstvích Jáchymova strýce Štěpána byla objevena stříbrná žíla již na začátku 16. století a po dalším průzkumu se objevila rozsáhlá ložiska stříbra. U naleziště založil Štěpán roku 1517 osadu Jáchymov, která byla roku 1520 prohlášena horním městem, což potvrdil svým majestátem i král Ludvík Jagellonský. Šlikovská privilegia byla omezena až po nástupu Habsburků a nakonec jim bylo odebráno i právo na ražbu mincí.¹⁸⁹ I nadále však patřili Šlikové k nejbohatším českým rodům a Sidonie k zámožným nevěstám.¹⁹⁰

Svatba se odehrála 12. 6. 1569 na zámku v Černé hoře, tedy na zámku Albrechta Černoohorského. Již volba místa tak byla netradiční, když se slavnost místo sídla nevěstiny rodiny konala na rezidenci Šemberova bratra, ovšem bližší okolnosti, které k výběru vedly, bohužel neznáme. Alois Šembera pak zmiňuje list z 9. května 1569, kterým Albrecht „ku slavnosti mnoho hostů sezval.“¹⁹¹ Sám si pak vyžádal na císaři omluvení ze zemského sněmu, aby se mohl účastnit „svatebního veselí bratra svého,“ které mu Maxmilián II. pro „takovou důležitou potřebu“ potvrdil.¹⁹²

Po svatbě samotné se ženich navracel do svého domu a teprve s určitým časovým odstupem, který mohl trvat i několik týdnů, následoval takzvaný „přínos“ nevěsty. Do té doby mělo být na manželově sídle připraveno vše pro příchod nové paní domu, zejména tedy vybaveny komnaty pro ni i její doprovod. Jakým způsobem probíhala tato fáze po Šemberově svatbě se Sidonií nelze doložit, ačkoli by to vzhledem k specifickým okolnostem sňatku samotného bylo jistě zajímavé.

¹⁸⁷ J. PILNÁČEK, *Rodokmen*; A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*.

¹⁸⁸ Otakar VINAŘ, *Pět století Šliků*, Zvláštní otisk ze sborníku Heraldika a genealogie r. 31, č. 3-4, Praha 1998, s. 121-123.

¹⁸⁹ *Tamtéž*, s. 132-133.

¹⁹⁰ Václav BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, Hospodářské dějiny 14, 1986, s. 175-197.

¹⁹¹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 112.

¹⁹² NA Praha, fond Morava, 1240.

Roku 1573 Jan Šembera pak nechal zapsat své manželce v zemské desky věnem, „tvrz a městečko Bučovice, vsi Marhefy, Kloboučky, Nevojice, Letošov, Brankovice, Snovídky, Mouchnice a Milonice z lásky manželskej,“ které pak Sidonie zapisuje Šemberovi ve společné vlastnictví.¹⁹³ Bohužel tento svazek netrval příliš dlouho a nepřinesl potomky, ve které jistě oba manželé doufali. Sidonie umírá už po šesti letech 10. února 1575.¹⁹⁴

Šembera se krátce po smrti své první ženy odhodlal k uzavření druhého manželství. Tentokrát již mu nemohl posloužit radou ani pomocí zesnulý Albrecht a o to více patrně Šembera prahnul po dětech, jež by získaly nejen jeho majetek, ale i statky odkázané mu bratrem. Za partnerku si tentokrát zvolil šlechtičnu z významného českého rodu Krajířů z Krajku Annu, dceru Albrechta Krajíře z Krajku a na Dačicích a Magdalény z Vřesovic.¹⁹⁵ Předkové Krajířů pocházeli z oblasti Kraňska a v Čechách se usadili na konci 14. století, kdy tehdejší nejvyšší hofmistr Konrád Krajíř z Krajku získal hrad Landštejn a panství Bystřici. Albrechtův jediný syn Oldřich Krajíř z Krajku zemřel roku 1600 také bez potomků a svůj majetek odkázal své další sestře Kateřině, vdově po Janovi z Lipé.¹⁹⁶

O této druhé svatbě nejsou k dispozici již žádné záznamy, pouze rok jejího konání 1576, tedy poměrně krátce po smrti první ženy. Zvláště vzhledem k tomu, že první manželství bylo bezdětné, bylo uzavření další svatby více než žádoucí. Roku 1576 nejprve pojistil Šembera své ženě věno 1250 kop grošů českých na Bučovicích, které jí potom nechal zapsat do zemských desek.¹⁹⁷ I Anna Krajířka však zemřela již několik let po svatbě, a to 7. října 1581.¹⁹⁸ Přestože z druhého Šemberova manželství vzešly pouze dcery, Anna Marie, narozená roku 1577 a o dva roky mladší Kateřina, Jan Šembera se již znovu neoženil.

---

¹⁹³ ZDB III, s. 50, kniha 30, fol. 8.

¹⁹⁴ P. FEDOR, *Jan Šembera*, [s. 5].

¹⁹⁵ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 112.

¹⁹⁶ August SEDLÁČEK, *Krajíř z Krajku*, in: Ottův slovník naučný 15, Praha 1900, s. 24–25.

¹⁹⁷ ZDB III, s. 76, kniha 30, fol. 30.

¹⁹⁸ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 112.

6. Náboženství jako téma osobní i veřejné

Otázka náboženského vyznání stejně jako jeho vztahu k vyznáním ostatním je u Jana Šembery problematická a jasnou odpověď se nám patrně nepodaří nalézt. Značně nejisté je již jednoznačné určení na základě některých jeho činů nebo rodinné historie, k jakému konkrétnímu vyznání se Šembera na nábožensky velmi rozmanité Moravě hlásil, takřka nemožné je pak pochopit jeho vztah k víře a religiozitě vůbec. Nezbyvá, než posbírat ony drobné odkazy a potenciální vlivy a pokusit se je zasadit do konkrétního rámce Šemberovy přítomnosti.

Šemberovi životopisci se této otázce mnohdy vyhýbají, případně ho označují ve shodě s Josefem Pilnáčkem za luterána,¹⁹⁹ což dokazuje citací z výsadní listiny města Litovle z roku 1582, kde Šembera uvádí: „vyznání pravé víry křesťanské a čistotné učení slova Božího podle konfese augsburské za předků mých v témž městě Litovli svůj počátek vzalo.“ I když se lze výjimečně setkat i s tvrzením, že byl katolíkem,²⁰⁰ skutečnost, že ho podle Aloise Vojtěcha Šembery označil Bohuslav Balbín za neznaboha a ateistu,²⁰¹ by ovšem svědčilo opravdu o jeho příslušnosti k některé z nekatolických konfesí. Vývoj náboženské situace v 16. století na Moravě byl však velmi specifický a stejně tak i vztah tehdejší aristokracie k těmto otázkám.

České země se svou konfesijní pluralitou představovaly anomálii, která neměla v Evropě obdoby,²⁰² moravské poměry se přitom od těch českých ještě v mnohém odlišovaly. Morava byla ve své době považována za nábožensky jednu z nejsvobodnějších zemí, někteří autoři uvádí, že se na jejím teritoriu vyskytovalo osmnáct, jiní až třicet dva různých konfesí.²⁰³ Otázka náboženského vyznání byla jednou ze základních stavovských svobod, která byla takřka nedotknutelná, a bylo pravidlem, že na svých vlastních panstvích je každý takřka neomezeným pánem i ve věcech víry.²⁰⁴ Přestože se svoboda víry týkala zejména vrchností samotných, které svým působením mohly vyznání svých poddaných korigovat, v mnoha zásadních dokumentech je reflektováno právo na volbu konfese i u poddaných, kteří nemají být vrchností ke změně vyznání nuceni. Týká se to například znění kutnohorského

¹⁹⁹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 85–86.

²⁰⁰ Karel EICHLER, *Paměti panství Veverského*, Brno 1891, s. 60.

²⁰¹ A. V. ŠEMBERA, *Jan Šembera z Boskovic*, s. 86.

²⁰² Jiří JUST – Zdeněk R. NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 24–25.

²⁰³ Petr ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*, *Studia comeniana et historica* 33, 2003, č. 69–70, s. 113.

²⁰⁴ Josef HRDLIČKA, *Konfesiční politika šlechtických vrchností a šlechtická konfesionalizme v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století*, *ČČH* 3, roč. 108, 2010, s. 415.

náboženského míru z roku 1485 nebo v případě Moravy knihy Tovačovské z konce 15. století. V té bylo zakotveno, že má „každý farář povinnost posloužit všemi svátostmi farníkům bez ohledu na jejich vyznání.“²⁰⁵

Morava si již z předluterského období odnesla poznání, že je možné, aby různá vyznání koexistovala vedle sebe. Díky značné síle stavovského zřízení a enormní nezávislosti ve vztahu k panovníkovi bylo možné prostředí pro takové soužití v moravských podmínkách vytvořit.²⁰⁶ Bouřlivé počátky reformace spojené s husitským hnutím našly mnohé stoupence i na Moravě, zejména na západě a jihovýchodě země.²⁰⁷ Přestože její část zůstala katolická, a to včetně královských měst Brna, Olomouce, Jihlavy a Znojma a i olomoucké biskupství si udrželo svou pozici, rozdíl od vývoje v Čechách byl zejména v rozvrstvení nekatolíků na Moravě. Tam se totiž ke kališnictví přiklonila zejména vyšší šlechta, mezi kterou měla velké zastoupení i Jednota bratrská.²⁰⁸

Utrkvistická organizace na Moravě se vyvinula obdobně jako v Čechách, na území země existovala děkanství s poměrně širokými pravomocemi, ovšem chyběla pevná organizace se silnou vrchní institucí významu katolického biskupství v Olomouci. Její místo zastávala pražská dolní konsistoř, která byla ovšem příliš vzdálená, její vliv navíc stále slábnul a od 50. let 16. století už ležely jakékoli snahy o koordinaci nekatolických institucí na děkanech samotných, nebo na protestantských šlechticích, kteří vystupovali v rolích jakýchsi světských defenzorů.²⁰⁹ Hlavní rozdíl ovšem je ve způsobu, jakým se na Moravě prosazovalo luteránství, ačkoli František Hrubý uvádí, že se tam evangelíci hlásili přímo ke konfesi augsburské na rozdíl od Čech, kde byla přijata roku 1575 konfese vlastní, zatímco organizace fungovala stále původní utrkvistická.²¹⁰ Ferdinand Hrejsa však upozorňuje na to, že pouze tato skutečnost neznamená, že šlo o luterány v pravém slova smyslu, ale šlo právě o novoutrkvisty, kteří se pouze organizovali pod augsburskou konfesi. To navíc dokládá i na

---

²⁰⁵ *Tamtéž*, s. 414. Autor tu ovšem mluví také o tom, že taková byla jen teorie a i když v mnoha případech sice vrchnost odlišnou víru svých poddaných tolerovala, na druhou stranu se pokouší postihnout způsoby, jakými do ní vrchnost mohla zasahovat a zasahovala.

²⁰⁶ Jaroslav MEZNÍK, *Tolerance na Moravě v 16. století*, in: Milan Machovec (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995, s. 78.

²⁰⁷ Jestliže v Čechách bylo v této době na 85 % kališníků, 4 % příslušníků Jednoty bratrské a 10 % katolíků, na Moravě se hlásilo ke kališnictví 75 % obyvatel, 6 % k Jednotě bratrské a necelých 20 % ke katolictví. Miloš POJAR, *Reformace a protireformace ve střední Evropě*, in: Milan Machovec (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995, s. 56.

²⁰⁸ J. MEZNÍK, *Tolerance na Moravě*, s. 80, obsáhle k tomuto také František HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, ČMM 46, 1922, s. 133.

²⁰⁹ P. ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrkvistů*, s. 117.

²¹⁰ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 297.

příkladem Prostějovska a Uherskobrodsko, které se už od padesátých let řídily také konfesí vlastní.²¹¹

Učení Martina Luthera, které se v německých zemích začíná výrazněji šířit v druhém desetiletí 16. století, se brzy dočkalo ohlasů i v našich zemích. Nejdříve se dostává mezi německy mluvící obyvatelstvo převážně ve městech, ale posléze i na venkov a v neposlední řadě mezi šlechtu. Z důvodu konzervatismu kališníků bylo šíření luterství dokonce rychlejší a intenzivnější mezi původně katolickým obyvatelstvem v oblastech výrazněji neovlivněných utrakvismem, což se projevilo také na Moravě.²¹² Jako jeden z důvodů navíc František Hrubý uvádí důvod hospodářský, totiž že na Moravě církve stále držela poměrně rozsáhlý majetek, který byl pro mnohé šlechtice jistě přitažlivý.²¹³

Česká reformace se svými kořeny i některými věroučnými zásadami lišila od té německé, ale i švýcarské, reprezentovanými augsburskou a helvétskou konfesí. Nebylo tak možné kvůli jejím silným kořenům dosavadní vývoj zcela negovat a bezpodmínečně přijmout vlivy ze zahraničí, přestože byl jejich význam na další formování náboženských zásad v Čechách a na Moravě značný.²¹⁴ Ve svém zpracování vývoje utrakvistické církve představil Ferdinand Hrejsa jako klíčový termín novoutrakvismus. Tím označoval směr církve podobojí, který byl stále výrazněji ovlivňován novými podněty luterského učení, ovšem nedošel nikdy k jejich plnému přijetí.²¹⁵ S jeho některými názory polemizovali mnozí historikové, mezi jinými i František Hrubý, který se zaměřil právě na specifický vývoj náboženské situace na Moravě.²¹⁶

Důležitým činitelem v náboženském vývoji na Moravě byla už tradičně i Jednota bratrská. Hnutí, které vzniklo v padesátých letech 15. století, původně úzké a poměrně radikální společenství usilující o život v ústraní podle přísných biblických zásad, se postupem času institucionalizovalo, formulovalo vlastní zásady víry, začalo si volit vlastní kněžstvo a na utrakvismu se stalo zcela nezávislé. Osamostatněním se Jednota ocitla mimo povolená náboženství a pro svůj sklon k radikalismu byla vystavena pronásledování již v prvních letech své existence.²¹⁷ Jednota přestala opakované zásahy panovnické moci proti jejímu fungování,

---

²¹¹ Ferdinand HREJSA, *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, ČČH 44, 1938, s. 299.

²¹² J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 53–54.

²¹³ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 290.

²¹⁴ M. POJAR, *Reformace a protireformace*, s. 57.

²¹⁵ Ferdinand HREJSA, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912; F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 269.

²¹⁶ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 270.

²¹⁷ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 29–30.

zvláště díky rostoucímu počtu příznivců a podporovatelů i v řadách šlechty a stala se jednou ze zásadních sil na poli náboženského vyjednávání.²¹⁸

Nelze ovšem opomenout ani drobné skupiny a sekty, kterých na moravském teritoriu působila celá řada. Jejich osud závisel většinou na přízni či nepřízni vrchnosti, na jejichž statech našly útočiště. Patrně nejsilnější takovou skupinou bylo hnutí novokřtěnců. Tato sekta se utvářela na území jižního Německa a Švýcarska a jejich název se odvozuje od jejich učení, které neuznává dětský křest, nýbrž křest dospělých. V Německu byli pronásledováni, zejména pro svoji účast na selském povstání a po odstranění jejich vlády ve městě Münsteru začali odcházet ze země a mnozí se uchýlili i na Moravu. Již roku 1526 se usadila skupinka novokřtěnců na mikulovských panstvích Leonharta z Lichtenštejna, odkud se pak rozšířili i do dalších oblastí země.²¹⁹ Přestože se panovníci pokoušeli o jejich odsun ze země, pro odpor stavů se jim toho nepodařilo dosáhnout.²²⁰

Nedá se říct, že by nutně všechny tyto směry měly přímý vliv na utváření Šemberova názoru na otázky víry, nicméně i on se musel s konfesní roztržičností setkávat a svým způsobem i vyrovnávat, například už jenom jako vrchnost poměrně rozsáhlých panství. Silné podněty však přicházely patrně z bližšího okolí, které představovala v prvé řadě rodina. Podíváme-li se dále do rodové minulosti, nalezneme mezi členy rozvětveného rodu pánů z Boskovic příznivce snad všech tehdejších náboženských hnutí. Stoupenci husitství byli například sourozenci Vaněk Černoohorský a Jan Ozor z Boskovic, i když se později, patrně pod tlakem okolností, obrátili zpět na katolickou víru, na straně katolické v husitských bojích pak stál naopak Jan Šembera Brandýský z Boskovic, podle kterého zřejmě nosil Šembera své jméno.²²¹ Jedním z nejvýraznějších představitelů katolické církve byl na přelomu 15. a 16. století již zmiňovaný Tas z Boskovic, který v letech 1457–1482 zastával post olomouckého biskupa.²²² Ovšem ne všichni Boskovicové stáli v tomto období na katolické straně. Významnou podporovatelkou Jednoty bratrské byla Marta z Boskovic, která dopisem králi Vladislavu II. vyjádřila svůj nesouhlas s postupem proti jejím příslušníkům podle královského mandátu z roku 1507.²²³

K luterství nebo některé z jeho mutací se páni z Boskovic přiklonili patrně již na počátku jejího šíření na Moravě. Jedním z prvních byl patrně Arkleb z Boskovic, bratr Václava Bučovického z Boskovic a strýc Jana Šembery. Podle Aloise Šembery se spolu

²¹⁸ P. ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrakvistů*, s. 116.

²¹⁹ Fabian SLABÝ, *Novokřtění na Slavkovsku*, Vyškov na Moravě 1941, s. 6–7.

²²⁰ J. MEZNÍK, *Tolerance na Moravě*, s. 77.

²²¹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 15–19.

²²² M. KOUŘIL, *Diplomat a humanista Tas Černoohorský z Boskovic*,

²²³ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 122–124; J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 26–59.

s Janem z Pernštejna zastal roku 1522 u krále Ludvíka Jagellonského luterského kazatele Pavla Speráta, velkého přívržence Martina Luthera, který byl jedním z prvních šířitelů jeho učení na Moravě.²²⁴ Ten se dostal do Jihlavy v roce 1522 a na žádost místních měšťanů přijímá post faráře. Dostal se ovšem do sporu s olomouckým biskupem stejně jako s církevní vrchností, byl uvězněn v Olomouci a odsouzen k upálení. Na žádost markraběte braniborského, Karla z Münsterberka a právě i některých moravských šlechticů byl omilostněn ovšem za podmínky, že opustí zemi.²²⁵ Arkleb pak také nechal roku 1522 spolu se svým synem Janem Jetřichem přeložit Lutherův spis *Antikrist*, který mu pak byl autorem překladu Oldřichem Velenským z Mnichova také věnován.²²⁶ Jako příznivce českých bratří jmenuje Alois Šembera Václava Černohorského z Boskovic a na Třebové, syna Ladislava Velena. Podle jeho slov vlastnil takzvanou boskovskou bibli, která obsahovala i „opisy českých kusů Husových.“²²⁷ Bible, která vznikla někdy kolem roku 1420, se nazývá boskovská proto, že patřila dle přípisů na prvním a posledním listě právě Václavovi. Ten ji roku 1565 daroval Jindřichu Reychnbochovi, úředníkovi na Třebové.²²⁸

Šemberův otec, Václav Bučovický, byl patrně stejně jako jeho bratr příznivcem luterství, s jeho osobou spojuje Josef Pilnáček šíření luterství na Černohorsku, zatímco do té doby bylo obyvatelstvo převážně katolické.²²⁹ Václav proslul také svou shovívavostí k náboženským sektám, které našly útočiště na jeho panstvích. Roku 1536 povolil založení sboru v Bučovicích skupině novokřtěnců vedené Oldřichem Stadlerem. Ta přináležela původně ke komunitě sídlící ve Slavkově, ovšem kvůli neshodám byla nucena odejít. Nejdříve se vydali do Polska, ale z důvodu pronásledování, kterému byli vystaveni, se rozhodli vrátit se zpět a usadit se právě v Bučovicích. Nakonec se jim podařilo urovnat i spory se Slavkovskými, kterými byli přijati zpět do obce.²³⁰ Z Bučovic se dostali dále do Bohuslavic, kde zakoupili roku 1545 společný dům, ke kterému přibyli později ještě další dva a zároveň se dostali i do dalších obcí v okolí, a sice Uhřic, Brankovic, Milonic a šířili se i dále. Jedné z pozdějších vln pronásledování bučovický sbor podlehl a jeho členové byli

---

²²⁴ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 103.

²²⁵ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích*, s. 55.

²²⁶ Na druhé straně spisu tištěného v Praze se nachází věnování, které cituje Alois Šembera: „Wysoce vrozenemu panu Panu Artlebovi z Bozkowicz a z Czerne hory ana Wranowie. Najwyżssimu Heytmanu Margrabstwie Morawského. Panu geho milosti sobie laskawie przniwemu. Woldrzich Welensky ze Mnichova Službu s pozdrawieniem wzkazuje. Mate ted o ktezec jstc státu raežili. Slawneho Doktora Martina Lutera o Antzkrzstu sepsanie, w Czesstinu ode mne k žadosti wassi milosti prseložene.“ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 103–104.

²²⁷ *Tamtéž*, s. 56.

²²⁸ Bohuš VYBÍRAL, *České husovské rukopisy c. k. studijní knihovny v Olomouci*, Časopis vlasteneckého musejního spolku v Olomouci roč. 31, 1914, s. 103–104.

²²⁹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 85.

²³⁰ F. SLABÝ, *Novokřtěnci na Slavkovsku*, s. 17.

nuceni odejít do Uher.²³¹ Za podpory Václavova nástupce Albrechta byl však založen nový ve Vlasaticích.²³² Kromě novokřtěnců fungovali pod Václavovou ochranou i čeští bratři, což vedlo až ke stížnostem na jeho osobu. Jedna konkrétní pochází od Sixta Kaufunga z roku 1551, který poukazoval na nedodržování dekretu proti Jednotě bratrské bučovickým pánem.²³³

Osoba, kterou nemůžeme v tomto výčtu opomenout, je Šemberův starší bratr a poručník Albrecht Černožský. Albrecht byl jednou z vůdčích osobností protestantismu na Moravě a o náboženské záležitosti se intenzivně zajímal. Že se snažil sdílet se svým bratrem některé ze svých názorů a postojů se dá přinejmenším předpokládat. Pro bližší poznání Albrechtových aktivit lze čerpat informace zejména ze dvou kopií, které se dochovaly pro léta 1569 a 1571, přičemž z četnosti výskytu náboženských otázek lze usuzovat, jaký význam jim Albrecht přikládal a předpokládat jejich značné zastoupení i pro období, která nemáme doložena.

Z důvodu již zmíněné slabosti moravských utrakvistických institucí, byli organizováni nekatoličtí kněží zejména v rámci jednotlivých panství. Přesto existovaly snahy o širší kooperaci a sjednocení evangelíků v zemi, v padesátých letech 16. století vycházely zejména od Vojtěcha z Pernštejna a jeho syna Jana. Roku 1566 i v reakci na kroky olomouckého biskupa Viléma Prusinovského, který požadoval například právo na vizitaci všech far, se začalo mezi moravskými evangelíky o vytvoření jednotného dokumentu mluvit opět hlasitěji.²³⁴ Jako vůdčí osobnost těchto snah vystupuje mimo Jetřicha z Kunovic a Jana staršího Kropáče z Nevědomí právě Albrecht Černožský z Boskovic, v té době nejvyšší sudí markrabství. Za hlavní autory textu, který byl nakonec na jaře téhož roku vytvořen, jsou označováni humanista Pavel Aquilin z Prostějova, tehdejší farář v Uherském Ostrohu Benedikt a uherskobrodský děkan Ondřej.²³⁵ Konfese moravských novoutrakvistů je poměrně stručná a řeší vlastně jen obecné záležitosti a otázky v oblasti pořádku. Právě pro její strohost a nevyhraněnost měla představovat univerzální příručku pro moravská evangelická vyznání, ale k praktickému využívání došla pouze na panství uherskobrodském.²³⁶

Tato konfese byla kritizována zejména ze strany Jednoty bratrské, například Jan Blahoslav se několikrát vyjádřil ke snahám o reformu utrakvismu, možnosti jeho sjednocení s Jednotou bratrskou, ale i ke snažení Albrechta samotného. Podle něj kněží z okolí

---

²³¹ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od nejstarších dob*, s. 10.

²³² *Tamtéž*, s. 18.

²³³ NA Praha, fond Morava, sign. 147, konkrétně jde o stížnost Sixta Kaufunga adresovaná české kanceláři.

²³⁴ P. ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrakvistů*, s. 124–126.

²³⁵ *Tamtéž*, s. 127.

²³⁶ F. HREJSA, *Česká konfese*, s. 36.

Prostějova, Hranic a Uherského Brodu „jsou sic zpletení, jedni se drobet s českými kališníky a kompaktním poněkud v něčem srovnávají, jiní něco o smyslu Luterova a jiní Cvingliova se chápají.“²³⁷ Albrecht pak, tedy „pan sudí přiznává se k těm kněžím, ač jest fere arianae sententiae, ne nepřítel Bratrský.“²³⁸ Jeho horlivost při obrodě církve podobojí a snahy o vymýcení nevhodných a morálně zkažených živelů mezi kněžími oceňuje, ale je podle jeho názoru marná, „Bohu nelibá a jemu dobrému pánu příliš škodlivá.“²³⁹ V tomtéž roce píše Jan Blahoslav pojednání s názvem *Zpráva upřímná a sprotná*, které věnuje právě Albrechtovi Černoorskému a ve kterém objasňuje zejména rozdíly mezi Jednotou bratrskou a katolíky na straně jedné a utrakvisty na straně druhé. Zásadní je tu pro Blahoslava u římské církve „zlost smysla a života. Tj. hříchové a bludové,“ u církve podobojí pak věroučná a organizační rozpolcenost.²⁴⁰

Přítom alespoň zpočátku byl Albrecht Jednotě nakloněn, v době, kdy ještě sídlil na Bučovicích, ho dokonce navštěvoval bratrský kazatel ze Slavkova Václav Bílý, v téže době se také poprvé setkal právě s Janem Blahoslavem. Ten byl přiveden před Albrechta na jeho přání promluvit s někým, kdo stejně jako on ovládá latinu, na kterou byl velmi pyšný. Jan Blahoslav pak popisoval jejich rozmluvu takto: „I tu jsme s pánem i paní obědvali a mezi tím promlouvali o ty i ony věci, až potom pán koliks slov v latině ke mně promluví, a já pánu odpověděl obšírně, což náleželo. Potom pak pán již s tou svou latinou umlkl a všecko česky mluvil.“²⁴¹ Postoj k Jednotě navíc ovlivnila ještě jedna skutečnost, a to, že se mezi její členy někdy v letech 1563 nebo 1564 zařadila i Albrechtova manželka Bozina z Lipé.²⁴² Blahoslav k tomu poznamenává následující: „Když paní jeho přece sobě toho dovedla, že jest za sestru přijata, o čež se pán velmi hněval, já chtěje něco nápomoci, zvěděv že pan sudí tu v Brně jest při soudu, jel jsem k němu, žádaje s pánem promluvíti. Nalezl jsem jej mnohem jinačho, nežli prve byl; neb ho kněžstvo kališné moravské nadchlo právě Vojtěchovým duchem.“²⁴³ I přes Albrechtovu rostoucí antipatii k Jednotě se na jeho panstvích bratři i nadále nacházeli.

Roku 1569 si nechal Albrecht přeložit církevní Agendu stavů dolnorakouských, která byla vydána jako základní dokument pro církevní správu, když jim byla císařem

---

²³⁷ *Tamtéž*, s. 35.

²³⁸ *Tamtéž*.

²³⁹ *Tamtéž*.

²⁴⁰ P. ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrakvistů*, s. 123.

²⁴¹ A. KRATOCHVÍL, *Poměr pánů Albrechta a Jana*, s. 314.

²⁴² Když bylo roku 1576 zřizováno bratrské gymnázium v Ivančicích, zavázala se paní Bozina přispívat na jeho provoz 30 zlatých ročně. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 95.

²⁴³ Kratochvíl uvádí v této souvislosti jméno Vojtěcha z Pernštejna. Ten jako jediný ze svých bratří zůstal věrný církvi podobojí a velmi aktivně brojil proti učení Jednoty bratrské zejména na svých panstvích v okolí Prostějova. A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 4, Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012, s. 212–213.

Maxmiliánem udělena svoboda vyznání podle augsburské konfese. Blíže nespecifikovanému faráři ze Třebové pak dal za úkol Agendu porovnat s podobnými dokumenty pocházejícími z Wittenberku a Norimberku. Téhož roku navíc zadal překlad augsburské konfese jistému Kristýnovi z Vlčenína. S žádostí patrně pospíchal, protože uvedl přesné datum, do kdy měl být překlad hotov a pokud by ho nebylo možné dokončit včas, označil „papírem,“ jaký minimální rozsah překladu má být bezpodmínečně hotov. Jelikož tímto datem bylo konání nejbližšího zemského soudu tedy svátek sv. Kunhuty, František Hrubý z toho usuzuje, že byl Albrecht původcem myšlenky, aby moravští stavové také žádali na Maxmiliánovi povolení augsburské konfese.²⁴⁴ K projednání tohoto návrhu však nikdy nedošlo.²⁴⁵

Pro rady a vedení v oblasti víry se Albrecht obracel zejména na melanchthonsky zaměřený Wittenberk. Dopisoval si zejména s profesory tamní akademie, konkrétně s Jiřím Majorem nebo Friedrichem Weidebramem, které mimo jiné žádal o nejnovější literaturu.²⁴⁶ Zajímal se ovšem i živě o věroučné rozpory, které vedli tamější doktoři s dalšími odnožemi protestantismu. Na tamější univerzitu na svůj náklad také posílal studenty a žádal si o kněze na svá panství.²⁴⁷ Po nařknutí Wittenberských z příklonu ke kalvinismu si vyžádal roku 1571 jejich katechismus, který si nechal Pavlem Kyrmezerem, tehdy již farářem v Bořitově, přeložit do češtiny.²⁴⁸ Právě Kyrmezer byl pro Albrechta patrně klíčovou osobností. I když až na sklonku jeho života, vznikl mezi oběma muži přátelský vztah a Kyrmezer se stal Albrechtovým hlavním rádcem v náboženských otázkách.²⁴⁹

On sám byl muž s pohnutým osudem. O jeho původu je známo pouze to, že byl „rodem z Bánských měst.“ Určitý čas působil jako písař ve Strážnici, ovšem kvůli neshodám s místními měšťany musel odejít, přijal kněžskou ordinaci a svěcení v Polském Krakově, krátce působil v také v Těšíně, ale od roku 1571 se nacházel ve službách právě Albrechta Černoohorského a to na místě faráře v Bořitově nedaleko Černé Hory při kostele sv. Jiří, který před tím nechal Albrecht opravit.²⁵⁰ Tam strávil sice jen dva roky, tedy než Albrechta v létě 1572 „pochoval,“²⁵¹ nicméně právě pro vliv, který na Albrechta měl, stojí za to se podívat na jeho názory podrobněji.

---

²⁴⁴ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 298.

²⁴⁵ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy II.*, s. 59.

²⁴⁶ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 297.

²⁴⁷ *Tamtéž*, s. 295.

²⁴⁸ *Tamtéž*, s. 298.

²⁴⁹ Petr ZEMEK, *Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod 2006, s. 105.

²⁵⁰ *Tamtéž*.

²⁵¹ F. HREJSA, *Česká konfese*, s. 346.

Tématem, na kterém se oba muži zřejmě shodli, byla otázka sjednocení evangelických církví na Moravě pod jednou konfesí a pokud možno i pod jedinou organizací. Kyrmezer souhlasil i s Albrechtovou představou zapojit do takové organizace i Jednotu bratrskou, o což se také v budoucnu aktivně, ovšem neúspěšně pokoušel při svém působení v Uherském Brodě.²⁵² Bratrům vyčítal zejména uzavřenost a jistou rezervovanost, když „mezi sebe a další následovatele Krista postavili zed“²⁵³ Bratři totiž důsledně trvali na tom, že je možné, aby vedle sebe koexistovalo více komunit, které sdílejí stejnou víru, aniž by bylo nutné budovat zastřešující organizaci.²⁵⁴

Albrecht, stejně jako další vrchnosti, ustavoval kněze na svých panstvích. Podle zpráv, které se dochovaly, se Albrecht snažil vyjít svým poddaným vstříc. Zpočátku se obracel na pražskou konzistoř podobojí, jako například roku 1567 a žádá ji o evangelického kněze pro město Litovel. Toho ona opravdu posílá a Albrecht s dotyčným Pavlem Čáslavským uzavírá k 1. lednu smlouvu o jeho povinnostech a peněžních i naturálních dávkách, které bude částečně od něj a částečně od města dostávat.²⁵⁵ Později už se Albrecht obracel s potřebou nového kněží přímo na Wittemberk, jako například roku 1571, kdy žádá na vlasatické panství dva německé kazatele. František Hrubý zase uvádí příklad z roku 1569, kdy před tím, než Albrecht povolal nového kněze na faru v Medlově u Uničova, se aktivně zajímal o opravdové přesvědčení obyvatel a přikázal mu, aby nejdříve přednesl v kostele kázání, na jehož základě měli sami farníci rozhodnout o jeho přijetí či odmítnutí.²⁵⁶ Šlo v tomto případě zejména o skutečnost, že zmíněná medlovská fara byla až do té doby katolická.²⁵⁷ Přitom bychom našli i případy, kdy se Albrecht zasadil, aby v katolických oblastech působil katolický kněz, například roku 1569 na faře v Šumvaldě.²⁵⁸

Pilnáček přičítá Albrechtovi aktivitu zejména při osazování far luteránskými kněžími. V tomto období však již Černá Hora, Bořitov i jejich okolí, stejně jako například německá Litovel byly převážně luteránské a Albrecht dbal především o morální kredit a schopnosti přijímaných farářů. To dokazuje i Pilnáčkem samotným uváděný příklad při obsazování fary v Milešovicích. Před dosazením vybraného kněze, který působil původně na kunštátském panství, dostal Pavel Kyrmezer za úkol se na něj v jeho předchozím působišti poptat a zjistit, z jakých příčin je opustil.²⁵⁹ Pavel Kyrmezer, zřejmě na Albrechtův popud, dohlížel

²⁵² P. ZEMEK, *Reformace, protireformace*, s. 106.

²⁵³ F. HREJSA, *Česká konfese*, s. 381.

²⁵⁴ Petr ZEMEK, *Reformace, protireformace*, s. 113.

²⁵⁵ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 83.

²⁵⁶ F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 294.

²⁵⁷ L. HOSÁK, *Místopis země Moravskoslezské*, s. 595.

²⁵⁸ *Tamtéž*, s. 295.

²⁵⁹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 117.

a organizoval kněžstvo na šlechticových panstvích. Podával Albrechtovi zprávy o chování kněží, případně řešil neshody, které mezi nimi a poddanými vyvstaly.²⁶⁰ Co se týče konfese z roku 1566, není doloženo její praktické užití na Albrechtových panstvích, ovšem vzhledem k aktivitě, kterou při jejím prosazování černohorský pán vykazoval, může nás napadnout, že se ji minimálně pokusil zavést.²⁶¹

Albrecht byl v náboženských otázkách velmi aktivní, názorově pak byl synem své doby. Snažil se najít kompromis v náboženské rozmanitosti tehdejší Moravy, v čemž zašel možná až příliš daleko. To asi nejlépe vyjadřuje již zmíněný citát zástupců Jednoty bratrské, o konfesi spleené ze všech směrů, co jich jen reformace přinesla.²⁶² Jan Šembera vyrostl ve stejném prostředí jako jeho bratr, zčásti byl dokonce Albrechtem samotným vychován. Musel si být vědom bratrovy činnosti, sám však postrádal jeho zaujetí i jeho aktivismus. Pokorný zkonstatoval v Šemberově případě, že se „v ohledu náboženském jako většina šlechty té doby ve svém smýšlení od víry katolické patrně odchýlil, než hrubou nesnášenlivost sotva možno mu vytýkati.“²⁶³

Tuto situaci popsal ve svých pracích Josef Válka, který přišel s termínem nadkonfesijního křesťanství, typickým právě pro Moravu 16. století.²⁶⁴ „Projevem nadkonfesijního křesťanství byl respekt k vyznání ostatních šlechticů a také vlastních poddaných, jehož výsledkem bylo klidné soužití příslušníků různých vyznání na panstvích těchto šlechticů.“²⁶⁵ Jan Šembera byl z poslední generace šlechticů, pro které byl tento model přirozený. Zmíněné přiznání k augsburské konfesi pochází z nadání města Litovli z roku 1582, kterým se Šembera vzdal ve prospěch měšťanů patronátního práva k faře tehdy již luteránské Litovle.²⁶⁶ Z předchozího nástinu situace však vyplývá, že takové přihlášení nemuselo nutně vypovídat o povaze vlastního vyznání.

Na Šemberových panstvích odpovídaly poměry obecně poměrům moravským. Černá Hora s Bořitovem byla, jak již bylo zmíněno, převážně protestantská, stejně tak i dotčená Litovel a Bučovice, kde je ovšem doložena i katolická komunita.²⁶⁷ Fungovaly tu také celkem tři bratrské sbory a to v Brankovicích, Dobročkovicích a Kožušicích. V roce 1587 dal Šembera sbory v Brankovicích a Kožušicích uzavřít, i když pouze dočasně, a situace se

---

²⁶⁰ *Tamtéž*, s. 118.

²⁶¹ *Tamtéž*, s. 300.

²⁶² F. HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě*, s. 298.

²⁶³ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 4.

²⁶⁴ Josef VÁLKA, *Tolerance či koexistence?*, in: Husitství na Moravě, náboženská snášenlivost, Jan Amos Komenský, Brno 2005, s. 244.

²⁶⁵ J. HRDLÍČKA, *Konfesní politika šlechtických vrchností*, s. 416.

²⁶⁶ Vlasta KAUFEROVÁ – Miroslav KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, Olomouc 1998, s. 65.

²⁶⁷ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 11.

opakovala i v dalším roce. Z okolností nedorozumění však vyplývá, že šlo spíše o Šemberovu okamžitou reakci na zmínku místního úředníka než o promyšlený krok a více vypovídá o jeho vznětlivé povaze než o náboženském zanícení.²⁶⁸ Zároveň na území Šemberových majetků stále sídlili novokřtění a v poměrně malých počtech i židovské obyvatelstvo.²⁶⁹

Stěží jako akt náboženského zanícení, ale spíše pragmatické jednání s cílem usměrnit a disciplinovat obyvatelstvo byly Šemberovy kroky v jemu blízké Litovli. Kromě zmíněného nadání, kterým umožnil místním měšťanům jmenovat si své duchovní z roku 1582,²⁷⁰ věnuje prostor těmto otázkám i řád, který pro město vydal Šembera na podzim roku 1593.²⁷¹ Zde jmenuje opět jako určující dokument, dále pak navrhuje k dodržování řádu a pořádku v kostele. V Litovli pravděpodobně fungoval jak kostel český, tak německý, neboť místní „literáti“ byli naváděni, aby pomáhali v obou zpívat při mších. V souvislosti s nedělí a svátky nabádá Šembera, aby se netrpěl nepořádek na ulicích, aby se „všichni věrní křesťané pravidelně účastnili přijímání těla a krve páně“ a hlavně aby byl napraven dosavadní problém s nedostatečným počtem pobožností ve městě.

Šemberovi chybělo náboženské zanícení jeho bratra a více se v konfesních otázkách neangažoval. Sám pravděpodobně opravdu přijal augsburskou konfesi, ovšem na jeho rozsáhlých panstvích existovala vedle sebe různá vyznání, a jak se zdá, až na zmíněné neshody s bratřími Šembera na žádnou promyšlenou konfesijní politiku, jak o ní mluví například Josef Hrdlička, nepřistoupil.²⁷² Na druhou stranu lze vidět na litovelském příkladě, že na využití náboženství v přístupu ke svým poddaným úplně nerezignoval.

K zásadním změnám došlo na panstvích Jana Šembery, i když s určitým zpožděním, po jejich přechodu do vlastnictví Lichtenštejnů, kteří byli původně evangelického vyznání, minimálně Karel absolvoval studia na bratrské Ivančické akademii.²⁷³ V souvislosti se změnou podmínek a radikalizací politicko-náboženského prostředí, přestoupil roku 1599 Karel ke katolictví, následován svým bratrem Maxmiliánem i boskovickými Annou Marií a Kateřinou.²⁷⁴ Zároveň s tímto krokem začali oba bratři činit i rekatolizační opatření na bývalých panstvích posledního Boskovic, která byla do té doby z velké části protestantská.

²⁶⁸ TÝŽ, *Poměr pánů Albrechta a Jana*, s. 315.

²⁶⁹ MZA Brno, Fond A7 Přiznávací berní listy, karton 2, sign. 18.

²⁷⁰ Viz poznámka č. 200.

²⁷¹ SOkA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 110.

²⁷² J. HRDLIČKA, *Konfesní politika šlechtických vrchností*, s. 406–442.

²⁷³ T. KNOZ, *Karel starší ze Žerotína*, s. 45.

²⁷⁴ K lichtenštejnské konverzi zejména T. WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener*, s. 89–94.

6.1 Mecenát Jana Šembery

Velmi specifickou součástí šlechticova postoje k náboženství, ale i k umění a jeho představitelům tvořil mecenát. Ten označoval aristokratickou finanční podporu nejruznějších osob nebo institucí, při níž mohl aristokrat „prostřednictvím majetku demonstrovat zbožnost, milosrdenství i kulturní vyspělost.“²⁷⁵ Přílišné bohatství nebo užívání majetku jen pro svou potřebu mohlo být u šlechtice vnímáno jako ohrožení vlastní spásy a jako takové bylo „neslučitelné s ideálem zbožnosti ani s aristokratickou prestiží.“²⁷⁶

Pro Šemberu byla tato skutečnost jistě zásadní a proto, i když se, stejně jako už jeho otec, přiklonil k evangelické víře, podporoval nadále minoritský klášter v Brně, kde se v kostele svatého Jana nacházela rodová hrobka pánů z Boskovic. V Paprockého zrcadle se objevuje informace, že páni z Boskovic zmíněný klášter založili, „dostatečně důchody i jinými potřebami opatřili a v něm pohřby své mívali.“²⁷⁷ Barokní klášterní anály označují k roku 1230 za zakladatele Jana Veleny Černoorského z Boskovic²⁷⁸ a první písemné doklady o existenci kláštera opravdu pocházejí z této doby, konkrétně z roku 1239.²⁷⁹ Minorité přišli do Brna někdy ve třicátých letech 13. století, ovšem patrně spíše na popud panovníka, konkrétně Václava I., než zmíněného šlechtického rodu. V té době nebylo obvyklé, aby založení mendikantského kláštera fundoval konkrétní šlechtic a tím více na svém vlastním pozemku.²⁸⁰ Co se týče otázky založení kláštera pány z Boskovic, šlo pravděpodobně o mnichy vytvořenou tradici.

Boskovická hrobka nicméně v klášteře existovala již od 14. století. První prokazatelně pohřbený člen boskovického rodu byl roku 1320 Artleb z Boskovic. Tento pán dokončil opavským vévodou Mikulášem započatou obnovu konventu, který byl zničen v roce 1306 rozsáhlým požárem. Odtud také mohla pocházet ona představa o založení kláštera Boskovicí.²⁸¹ Od té doby našlo v klášterní hrobce místo svého posledního odpočinku mnoho boskovických pánů i paní a členové rodu klášteru také finančně přispívali a i jinak jej

---

²⁷⁵ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 261.

²⁷⁶ *Tamtéž*, s. 262. Formy zejména uměleckého a literárního mecenátu na příkladu posledních Rožmberků rozebírá dále Jaroslav Pánek v článku *Dva typy českého šlechtického mecenátu v době Rudolfa II.*, FHB 13, 1990, s. 159–178.

²⁷⁷ B. PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, s. LXXXIX.

²⁷⁸ MZA Brno, fond E 49, karton 15, kniha 32.

²⁷⁹ Martina KUDLÍKOVÁ, *Minoritský klášter a kostel sv. Janů v Brně. Období středověku*, (= nevydaná diplomová práce, FF MU v Brně), Brno 2007, s. 9.

²⁸⁰ *Tamtéž*, s. 10.

²⁸¹ *Tamtéž*, s. 12.

podporovali.²⁸² V 16. století se způsob donací klášteru značně proměnil, od klasického středověkého modelu trvalých zástav vesnic nebo pravidelných důchodů se přešlo spíše k jednorázovým finančním či hmotným darům, které jsou hůře vystopovatelné, nicméně sama podpora a přízeň vlivného rodu byla kvalitní společenskou zárukou.

Ačkoli v minoritských análech není o Šemberových přispěvcích klášteru žádná zmínka, Paprocký píše, že „klášter toho času když jsem tuto knihu spisoval výše jmenovaný pán pan Jan Šembera Černoorský z Boskovic nákladně opravovati dal a v něm Guardina²⁸³ chová.“²⁸⁴ Klášter byl v období reformace opravdu vylidněn a v osmdesátých letech 16. století opraven, byli do něj přivedeni bratři a fungování konventu obnoveno.²⁸⁵ Václav Pokorný dodává, že Jan Šembera nechal pro kostel sv. Jana ulít nový zvon.²⁸⁶ Dochovány jsou mimo jiné zprávy o dluhu Jana Šembery kameníku Antoniu da Silva za práce pro minoritský klášter, kromě mnoha náhrobků ve zdejším kostele vytvořil také zčásti zachovaný epitaf v podlaze kostela připomínající rod pánů z Boskovic.²⁸⁷ Přestože konkrétnější informace o Šemberově činnosti nemáme, není pochyb, že i přes pozdější odsouzení jeho vlastností v klášterních análech, menší bratry podporoval.

---

²⁸² Informace o zemřelých členech rodu z Boskovic, místě jejich odpočinku i donátorské činnosti můžeme nalézt v *Epicediu minoritského kláštera*, které bylo sepsáno mezi lety 1301–1643. Augustin KRATOCHVÍL (ed.), *Epicedium minoritského kláštera v Brně*, ČMM 43, Brno 1919, s. 16–64.

²⁸³ Guardin = představený kláštera, J. SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký*, s. 34.

²⁸⁴ B. PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, s. LXXXIX.

²⁸⁵ Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 168.

²⁸⁶ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 4.

²⁸⁷ Bohumil SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, Brno 1993, s. 9.

7. Panství na Moravě

Další z neopominutelných otázek, která se přímo vztahovala k Janu Šemberovi a ovlivňovala nejen jeho status, ale zejména prostředky, byla otázka jeho majetku. Petr Maťa dělí šlechtický majetek na movitý, nemovitý a peněžní.²⁸⁸ Pozemkový majetek, a v tomto kontextu mluvíme o svobodném, alodním majetku evidovaném v deskách zemských, tvořil hlavní složku vlastnictví šlechtice a byl rovněž základem jeho stavovské příslušnosti. Otázka držby pozemkového majetku totiž zůstává jedním z hlavních kritérií soudobé společenské stratifikace.²⁸⁹ Maťa v tomto kontextu používá přídavné jméno patrimoniální, které mimo samotné držby statků zahrnuje „celkový úhrn majetkových a vrchnostenských práv.“²⁹⁰

Velikost pozemkového majetku uvnitř nejvyšších stavů byla velmi nevyrovnaná, což platí zejména pro rytíře.²⁹¹ Literaturou bývá reflektována zejména celková proměna majetkové držby ve druhé polovině 16. století, kdy začíná proces koncentrace pozemkového majetku v rukách vyšší šlechty, která vytváří rozsáhlá dominia.²⁹² Zároveň se stále více prohlubují majetkové rozdíly v rámci jednotlivých složek nobility a mezi nižší šlechtou tak nalezneme zástupce, jejichž majetek se může směle rovnat jmění nejbohatších pánů, stejně jako zchudlé vyšší šlechtice.²⁹³ Od velikosti majetku se přitom odvíjel zejména šlechticův způsob života, ale také jeho faktické postavení ve společnosti, protože spotřeba byla stále ještě považována za důkaz urozenosti a také k úřadům měli většinou přístup pouze ti nejbohatší.²⁹⁴

Vývoj pozemkového vlastnictví Jana Šembery i jeho předchůdců byl již několikrát pečlivě zpracován, poslední přehled pochází od Petra Fedora z roku 2002.²⁹⁵ Následující přehled držav Jana Šembery vychází částečně z těchto studií doplněných o konkrétní odkazy na zemské desky případně na dochované smlouvy o převodech částí panství. Kromě samotných transakcí jsem se pokusila zamyslet nad hodnotou jeho jednotlivých částí i jejich původem v celkovém kontextu majetku boskovického rodu i Šembery samotného. Vycházím

²⁸⁸ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 118.

²⁸⁹ Petr VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15.–17. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 9.

²⁹⁰ *Tamtéž*.

²⁹¹ K tomuto například Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, *Sborník historický* 15, 1967, s. 45–73, V. BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty*, s. 175–216.

²⁹² Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010, s. 225, zde i další literatura k tomuto problému.

²⁹³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 161.

²⁹⁴ K postavení moravských šlechticů například D. PAPAJÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě*, s. 519–532.

²⁹⁵ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, P. FEDOR, *Jan Šembera*.

přítom z toho, že i když se za Šemberova života plocha jeho držav spíše zmenšila, každé rozhodnutí o prodeji části panství mělo svůj smysl podmíněný momentálními potřebami a dobovou racionalitou, a není tedy správné je zplošťovat na marnotratnost nebo nezáměr.

Jan Šembera převzal správu nad svým majetkem v roce 1560, kdy byla mezi ním a starším bratrem Albrechtem uzavřena smlouva o rozdělení statků a došlo k vypořádání dědictví po otci.²⁹⁶ Jak už bylo zmíněno, Albrecht vykonával mezi lety 1554 a 1560 nad bratrem z důvodu jeho nízkého věku poručnictví a spravoval také mimo jiné zděděná panství jménem svým i jménem bratrovým jako jeho nedílný společník. Majetek, který tak Jan Šembera získal, byl v té době ještě rozšířen Albrechtovým působením, promyšlenými nákupy statků, ale i dědictvím po bezdětných příbuzných. Přes to všechno měl majetek po otci, který představoval jádro celého panství, zásadní význam.

Václav Bučovický z Boskovic byl, jak jsem již zmínila, nejmladším ze šesti synů Oldřicha Černoorského z Boskovic, a tak získal z rodinného majetku pouze podíl na cimburském a stříleckém panství.²⁹⁷ Za jeho života se však tomuto cílevědomému a schopnému šlechtici podařilo své pozemky úctyhodně rozšířit. Prvním krokem byl dozajista sňatek s Annou z Ojnic roku 1525. Ta se svými sestrami zdědila po otci panství bučovické a nemotické, které Václav částečně vyženil, částečně snad odkoupil od své švagrové Markéty z Ojnic.²⁹⁸ Václav se od té doby psával jako Bučovický z Boskovic.

První zprávy o Bučovicích pochází již ze 12. století, v roce 1369 už byly Bučovice městečkem a stávala zde tvrz.²⁹⁹ Panství poměrně často měnilo majitele, Annin otec, Tas Puchomírský z Ojnic, získal městečko Bučovice spolu se vsí Marhěfy a pustou vsí Soběbřichy roku 1511 od Mikuláše Kropáče z Nevědomí a na Dražďůvkách výměnou za tvrziště Dražďůvky s městečkem, pustou vsí Bohutice a dílem mýta bohuslavského.³⁰⁰

Dalším významným panstvím, které Václav získal, byla bezesporu Černá Hora. Ta patřila mezi tradiční boskovické statky, do vlastnictví rodu se dostala zřejmě již ve 14. století, kdy jeho tehdejší majitelé, páni z Lipé, odprodávali některé své moravské statky. Nejdříve zakoupili Boskovicové některé vesnice v jejím okolí, samotný hrad se dostal do držení zřejmě Ješkovi z Boskovic někdy kolem poloviny 14. století, což vyvozuje Josef Pilnáček z faktu, že

---

²⁹⁶ Výčet všech statků a vsí, které náležely k Albrechtovu panství, podává J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 91.

²⁹⁷ P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 2.

²⁹⁸ Anna z Ojnic bere roku 1533 Václava na spolek, stejně, jako to učinila její sestra se svým manželem Bernardem ze Žerotína o dva roky dříve. Později se však Václav uvádí už jako držitel celého bučovického panství. L. HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, s. 280.

²⁹⁹ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od nejstarších dob*, s. 2.

³⁰⁰ ZDB II, kniha 18, fól. 10, s. 135. Tas si připisuje kromě městečka Bučovice také ves Merhovy, pustou ves Soběbřichy a ves Uhřice.

jeho synové Černou Horu již prokazatelně vlastnili.³⁰¹ Jeden z nich, Oldřich, odkazuje Černou Horu svému synovi Vaňkovi, od kterého se odvozuje tzv. černohorská linie pánů z Boskovic.³⁰² Tato větev rodu vymřela po meči roku 1546, kdy po sobě Jaroslav Černohorský z Boskovic, dosavadní držitel Černé Hory, zanechává pouze čtyři dcery, Annu, Kateřinu, Braxidu a Libuši. Druhou část jejich dědictví, a sice panství novohradské, si nárokovali na základě ústního slibu, synové Jetřicha z Boskovic z vedlejší linie trnavsko-bučovické Jiří Kryštof a Oldřich Kryštof a v soudním řízení jim byla také, za peněžní náhradu, přiznána.³⁰³ Protože nebyly boskovické sestry schopny panství dohromady spravovat, přistoupily roku 1550 k jeho prodeji právě Václavovi z Boskovic.³⁰⁴

Kromě těchto dvou významných panství, která se rázem stala klíčovými mezi Václavovými statky, přikupuje bučovický pán roku 1547 od Zigmunda Kuny z Kunštátu klášter Smilheim s městem a panstvím Vizovice a později ještě panství Německé Bránice a Jezeřany, Boršov u Kyjova a Černín.³⁰⁵ Po jistou dobu držel Václav v zástavě také zámek Lanškroun s příslušným panstvím, který se do jeho držení dostal v roce 1543 od Jana z Pernštejna původně na dobu osmi let. Posléze pak byla zástava roku 1553 opět prodloužena a do rukou Pernštejnů se statek navrátil až za jejího držení Albrechtem roku 1561, kdy byla vyplacena částkou 7500 kop grošů českých.³⁰⁶

V takovém rozsahu přebírá majetek po otcově smrti roku 1554 osmnáctiletý Albrecht. Růst panství pokračoval i v tomto období, částečně nákupy, částečně děděním. Hned roku 1555, tedy po smrti bratra Oldřicha Kryštofa přepsal na Albrechta již zmiňované panství novohradské bratranec Jiří Kryštof z Boskovic. Nový Hrad byl založen někdy na přelomu 14. a 15. století a i s okolním panstvím byl původně zbožím markraběcím. Nicméně už v této době ho markrabě Jošt zastavil Vaňkovi Černohorskému z Boskovic, a přestože roku 1411 král Václav IV. zastavil hrad dále Pročkovi z Habrovan, po soudním sporu ohledně nedodržení podmínek zástavy se vrátil opět do Vaňkových rukou. Páni z Boskovic si udrželi zástavu Nového Hradu i v době husitských válek stejně jako v následujícím období.³⁰⁷

---

³⁰¹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 20.

³⁰² A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 15.

³⁰³ K Novým Hradům náležely také hamry, dědičné vsi Polom i s příslušenstvím, mlýn Poníkva a dvůr v Bílovicích. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 83.

³⁰⁴ *Tamtéž*, s. 84. K městečku a hradu Černá Hora se dvory a pivovarem patřily také osady Spešov, Jestřebí, Klemov, Sedlkov, Žerovník, Bořítov s podacím kostelem, Brťoví, Lubi, Jenč, spolu s podíly v osadách Bukovice, Šerkovice, Hluboké, Újezd, Lažany, Milonice, Voděrady a Jabloňany. Dále Bejkovice s dvorem a poplužím, Dlouhá Lhota nad Bejkovicemi s kostelním podacím, podíly ve Vilémovicích a Pozeřicích.

³⁰⁵ P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 2.

³⁰⁶ P. VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna*, s. 74–75. Václav přiznal v roce 1544 v českém království majetek ve výši 7500 kop grošů českých. Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953, s. 19.

³⁰⁷ Vladimír BERÁNEK, *Vranov u Brna. Historie a památky*, Vranov u Brna 1940, s. 21.

Albrecht držel zpočátku panství také jen jako zástavu, v citaci ze smlouvy o dělení majetku Pilnáček uvádí „též panství novohradské, jejich milostí králů zápisný zámek Nové Hradý, jak na ten hrad všechny královské listy svědčí.“³⁰⁸ Nicméně smlouvou z roku 1562 mu král Ferdinand I. postoupil vlastnictví Nových Hradů, a to za podmínky, že se vzdá platu hradištského kláštera, který odkoupil od svého příbuzného Václava z Boskovic.³⁰⁹ Albrecht patrně sám vznesl žádost o přenechání panství, o čemž s ním královská komora jednala již v roce 1561. Jako podmínku stanovila právě předmětný plat, o němž měl Albrecht „jednat se strejci svými třebovskými.“³¹⁰ V červnu roku 1562 byl informován o tomto převodu zemský podkomoří Jáchym Zoubek ze Zdětína, který měl o této změně vyrozumět poddané, aby nadále odváděli příslušný plat klášteru.³¹¹ Vklad smlouvy mezi Albrechtem a císařem do zemských desek byl potom uskutečněn ještě téhož roku.³¹²

Další významné panství, totiž Úsov s městem Litovlí, získal Albrecht od bezdětného Jana Jetřicha z Boskovic. Ten na něj převedl statky již na začátku roku 1557 listinou danou v Olomouci, ve které si vymíňuje, aby Jan Šembera neměl na dotyčném zboží žádný podíl. Albrecht se pak proti tomuto převodu zavázal k vyplácení 500 kop grošů českých ročně Janu Jetřichovi samotnému, a že za něj bude platit náležitě berně.³¹³ Téhož roku koupil Albrecht statky Ždánice a Arklebov od Jana Ždánického ze Zástřizl a na Buchlově, od kterého přikoupil roku 1558 ještě tvrz a ves Násedlovice.³¹⁴ V květnu roku 1558 koupil od Berchtolda a Čenka z Lysé a Krumlova veverské panství s hradem Veveří a městečkem Veverskou Bítýškou s mlýnem, pivovarem a dalšími vesnicemi.³¹⁵

K rozloze hospodářství, které Albrecht v této době spravoval, je přitom nutno připočítat i rozsáhlé državy zesnulého Ladislava Velena z Boskovic, jehož dětem byl Albrecht určen za poručníka, tedy Moravskou Třebovou, Zábřeh a Sovinec.³¹⁶ Na poručníka přecházela v době jeho působení všechna vrchnostenská práva k statkům sirotků a na konci jejich správy mělo dojít k vyúčtování.³¹⁷ Nejstarší Ladislavův syn Václav převzal po dosažení plnoletosti roku

---

³⁰⁸ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 92.

³⁰⁹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 108–109.

³¹⁰ NA Praha, Fond Morava, inv. č. 302.

³¹¹ Tamtéž, inv. č. 397.

³¹² ZDO III, kniha 28, fol. 2, s. 3–5. K novohradskému panství tehdy patřil zámek s dvorem, dědičné hamry, pustá ves Polom a Rudy Železné, ves Olomučany, Habrůvka, Březina, ves Babice s kostelním podacím, Kanice, Jinačovice, Autěchov, Bílovice, Jehnice, Vranov se dvěma kostelíky, a další platy. J. PILNÁČEK, *Paměti města Blanska*, s. 403–404.

³¹³ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 89–90.

³¹⁴ Podle Pilnáčka jsou kupní smlouvy uloženy ve fondech Lichtenštejnského archivu. *Tamtéž*, s. 90.

³¹⁵ *Tamtéž*, s. 90, K. EICHLER, *Paměti panství Veverského*, s. 60.

³¹⁶ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 91. Jako důkaz aktivní Albrechtovy správy může posloužit například smlouva o koupi mlýna Haukovce z roku 1557 Albrechtem na místě Václava a Jana z Boskovic. Jan ŘEZNIČEK, *Moravské a slezské urbáře po 1372 / před 1407–1771 (1849)*, Praha 2002, s. 264.

³¹⁷ P. VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna*, s. 15.

1559 všechny své statky, přičemž potvrdil také smlouvou uzavřenou s Albrechtem, že mu ten předal veškerý jím spravovaný majetek včetně klenotů, stříbra, zlata a dalšího.³¹⁸

Ještě téhož roku nebo v roce následujícím zemřel bez následovníků další pán z Boskovic, Jiří Kryštof, pán na Lávě³¹⁹ v Dolním Rakousku a již zmíněný bývalý majitel Nových Hradů. Na základě závěti z listopadu roku 1559 připadl jeho tehdejší majetek částečně Janu Jetřichovi z Boskovic, částečně pak Albrechtovi s Janem Šemberou. Černohorští bratři získali pouze věci movité, přesto i ty byly značné hodnoty. Smlouva uzavřená na Černé Hoře za přítomnosti Kryštofa Rejbnice z Kreyzvic 11. června 1560 uvádí, že zahrnoval kožichy, zlato, stříbro nebo například stolní náčiní.³²⁰ Ještě 15. června téhož roku je pak uzavřena ona shora uvedená smlouva o dělení majetku nemovitého.³²¹

Podle této smlouvy získal Jan Šembera nejen polovinu otcovského dědictví, ale i polovinu všech statků, které nabyl svým hospodařením Albrecht za dobu jeho poručnictví. Připsal si panství Bučovice, Střílky, Ždánice, Arklebov a Násedlovice, zatímco Albrecht si ponechal Černou Horu, Veveří, Nové Hrady a zástavní panství Lanškroun.³²² Majetek byl tedy rozdělen a Šembera se ujal správy poloviny panství. Přesto je nutné, před tím, než se budeme věnovat konkrétněji jeho polovině, dát prostor vývoji držby Albrechtovy zejména proto, že se po smrti bezdětného bratra majetek opět spojil právě v rukách Jana Šembery.

Albrecht dále pokračoval v nákupech dílčích statků, v dubnu roku 1561 koupil Horní Němčičky od Zdeňka Sobka z Kornic, 1. dubna 1562 mu Jan Jetřich z Boskovic postoupil panství Račice,³²³ v červenci roku 1563 přikoupil od Hynka Pavlovského z Vitbachu ves Koválovice, roku 1566 pak Vlasatice a Prštice prostřednictvím rukojmích za zemřelého Buriana Žabky z Limberka. Pozořice koupil od Mikuláše Kokorského z Kokor a na Pozořicích roku 1569, Knihnice roku 1571 od Jana z Boskovic a na Třebové.³²⁴

Albrecht nicméně také odprodával některé části panství, ať již šlo o pravidelné dávky, kdy prodal roku 1567 Znatovi z Lomnice peněžité a obilné platy a roboty, jakož i vše, co bylo z přilehlých „klášterů oslavanského, tisoovského, rajhradského a vesnic Knihnic, Ostrovačic, Domášova, Hlubokého a jiných k hradu Veveří placeno bylo.“³²⁵ Nedávno nabyté Koválovice

---

³¹⁸ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 91.

³¹⁹ Laa, *Tamtéž*, s. 3.

³²⁰ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 91.

³²¹ P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 3.

³²² *Tamtéž*, s. 2.

³²³ Josef Pilnáček uvádí dědictví po Janu Jetřichovi, které si bratři rozdělili 24. září 1564. Vzhledem ke smrti Jana Jetřicha roku 1562 mohlo jít právě o tyto statky. Originál této smlouvy se podle Pilnáčka nachází v Lichtenštejnském archivu. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 93.

³²⁴ Přehled transakcí uvádí Josef Pilnáček, částečně se tu pak odkazuje na originální listiny a zemské desky, částečně na Augustina Kratochvíla. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 92–93.

³²⁵ *Tamtéž*, s. 94.

a Vítovice prodal Albrecht roku 1567 Bertholdovi z Lipé a na Krumlově.³²⁶ Samotný hrad Veverí potom získal Znata od Albrechta až roku 1572, i když z důvodu Albrechtovy smrti byl hrad předán až Janem Šemberou.³²⁷

Naproti tomu na Šemberových panstvích v této době k významnějším pozemkovým přesunům nedocházelo. Také s ohledem na Šemberův mladý věk a na zprávy o jeho vojenské službě se můžeme domnívat, že o přímé zvětšení svého majetku ani neusiloval, a statky, jejichž rozloha vůbec nebyla zanedbatelná, nechal na starosti správcům. Zásadní zlom však nastal právě smrtí jeho staršího bratra Albrechta.

Sice předčasná, ale vzhledem k sílícím zdravotním problémům očekávaná událost nezastihla černoorského pána nepřipraveného. Již roku 1565 si Albrecht vyžádal od panovníka svolení pro sepsání posledního pořízení, jeho finální verze potom pochází z 6. března 1571.³²⁸ Albrecht umíral bez potomků; událost sama o sobě pro šlechtice už dost zdrcující byla umocněna ještě skutečností, že jen během jeho života odešli z tohoto světa bez dědiců další čtyři příbuzní. Ve značně složité závěti pak vidíme snahu o uchování rodového majetku za každou cenu.³²⁹ Mladší bratr je tu označen za univerzálního dědice, ovšem panství Černá Hora, Nové Hrady³³⁰ a Pozořice jsou definovány jako základ rodového panství a měly připadnout vždy mužskému členu rodu. Albrecht se tak pokusil položit základ budoucího fideikomisu, který měl být nezczitelný a měl se stát novou rodovou základnou.³³¹

Pokud by tak Jan Šembera neměl syna, přešla by tato panství na Jana Třebovského z Boskovic a na jeho syny. Teprve v případě, že by ani on nezplodil mužského potomka, měly na řadu přistoupit dcery Jana Šembery, které měly následovat dcery Jana Třebovského. Jako nejzazší variantu pak připustil předání majetku Kunce rozené z Boskovic, vdově po Divišovi Černičickém z Kácova a jejím synům Václavovi, Bernardovi a Janovi. S dalšími statky, tedy Pršticemi, Vlasaticemi, Veverím a Němčičkami, které připadly Janu Šemberovi, už mohl nakládat podle svého uvážení. Šembera navíc získal od Albrechta hrad Úsov s panstvím a městem Litovlí, a to na základě poslední vůle Jana Jetřicha z Boskovic z roku 1561, kde se stanoví, že pokud by Albrecht zemřel bez mužských dědiců, má přejít Úsov i s městem

---

³²⁶ *Tamtéž.*

³²⁷ V Moravském zemském archivu se dochoval výtah smlouvy o hrad Veverí mezi Albrechtem Černoorským z Boskovic a Znatou z Lomnice uzavřenou v úterý po neděli květné (1. dubna) 1572 a potom list, kterým Šembera vkládá panství Znatovi do zemských desek. MZA Brno, fond G 1, Sign, 10 993, 10 995.

³²⁸ Závěť v plném znění je k nalezení v ZDB III, kniha 30, fol. 2–5, s. 39–44.

³²⁹ Boskovic, tedy tradiční rodové panství, byly prodány Kryštofem z Boskovic Šimonu Ederovi ze Štávnic už roku 1547.

³³⁰ Nové Hrady byly v držení rodu pánů z Boskovic už skoro dvě stě let, ale pouze jako zástava, oficiálně náležely stále panovníkovi. Až Ferdinand I. se rozhodl přepustit panství do dědičného držení Boskovicům, a to roku 1562. NA Praha, fond Morava, sign. 302.

³³¹ K testamentární praxi odkazů ve formě fideikomisů Pavel KRÁL, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 175.

Litovlí na jeho nejbližšího příbuzného, tedy Jana Šemberu a jeho potomky.³³² Albrecht Černohorský z Boskovic zemřel 7. srpna 1572 a je pochován v rodové hrobce v minoritském klášteře v Brně.³³³

Jan Šembera byl starší literaturou shodně hodnocen jako špatný hospodář, který získaný rodový majetek pouze rozprodával, místo aby ho dále rozšiřoval.³³⁴ Podobný názor se pokusil revidovat Petr Fedor, který sice souhlasí s tím, že se Šembera zbavoval svých i zděděných statků, ovšem zároveň odpovídá na otázku, proč tomu tak bylo.³³⁵ V prvé řadě získal Jan Šembera majetek podstatně zatížený a ještě v několika následujících letech se musel vyrovnávat se žádostmi na plnění z bratrovy závěti. Petr Fedor vyčíslil tyto odkazy na 26 000 zlatých. Černá Hora přitom zůstávala i nadále v užívání paní Boziny z Lipého, Albrechtovy manželky, a k tomu jí mělo být vyplaceno dalších 20 000 zlatých v tolarech. Právě potřeba tyto částky uhradit vedla zřejmě Jana Šemberu k prodeji některých z bratrových statků. Albrecht navíc zahájil už před rokem 1569 mohutnou přestavbu zámku v Černé Hoře, která ještě ani roku 1571 nebyla dokončena a která panství jistě citelně vyčerpávala.³³⁶

A tak hned první transakci připisanou Janu Šemberovi, konkrétně výše již zmíněný prodej hradu Veveří s Veverskou Bítýškou Znatovi Mezeříčskému z Lomnice, k němuž fakticky došlo roku 1573, dojednal už Albrecht, který smlouvu také uzavřel, a Jan Šembera pouze zařizoval vlastní předání a zápis do zemských desek.³³⁷ Hned další rok pak dochází dokonce ke koupi tvrze Milonice s pustou vsí Rozšťoutky od bratrů Michala, Fridricha, Burijana, Zigmunda a Jana Krčmů z Koněpas. To už ovšem Jan Šembera jednal o prvním větším prodeji.

Prštické a vlasatické panství prodal hraběti Františkovi z Thurnu a na Lipnici,³³⁸ což Kratochvíl zdůvodňuje tím, „aby zapravil náklad na stavbu nádherného zámku v Bučovicích.“³³⁹ Právě stavba bučovického zámku, mimo skutečnosti uvedené výše, je klíčovou i ve Fedorově hodnocení Šemberova počínání. Se stavbou začínal v roce 1567, kdy měl k dispozici pouze omezené příjmy ze stříleckého a bučovického panství. Dědictvím po bratrovi se jeho finanční možnosti podstatně zlepšily, ale pravděpodobně ani tak nebyl

---

³³² Viz ZDO III, kniha 29, fol. 4–5, s. 54–55, ZDB III, kniha 30, fol. 4, s. 43.

³³³ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 6.

³³⁴ *Tamtéž*, s. 5–6.

³³⁵ Informace pro následující popis majetkových vztahů jsem čerpala z P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 3–4, pokud nebude uvedeno jinak.

³³⁶ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 107.

³³⁷ Viz poznámka č. 327.

³³⁸ Zachovala se tržová smlouva i záznam o zápisu prodeje Janem Šemberou do zemských desek. MZA Brno, fond G 1, sign. 10 276, 10 277.

³³⁹ Augustin KRATOCHVÍL, *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*, Brno 1913, s. 236 – 237.

schopen pokrýt veškeré náklady z výnosů všech svých panství a musel přistoupit k prodeji některých z nich.

Kromě již uvedených statků prodal Jan Šembera roku 1574 ještě Žebětín Znatovi z Lomnice, následujícího roku daroval za dobré služby Šeborovi Pražmovi z Bílkova kus mouřínovského lesa i s grunty a ves Horní Němčičky zapisuje své švagrové Bozině z Lipé. Panství Střílky a ves Bralovou prodal roku 1578 Mikuláši Kobylkovi z Kobylího a naposled se roku 1593 zbavuje Milonic s pustými Rozšťoutkami ve prospěch Matyáše Ořechovského z Honbic.³⁴⁰ Z našeho pohledu iracionální řešení složité situace tím, že se jednorázově zbavuje statků, místo aby do nich investoval a získal tím i posléze vyšší příjmy, bylo právě dějepisci z konce 19. a počátku 20. století kritizováno. Mělo však v aristokratické společnosti, kde reprezentace hrála nejvýznamnější roli, své opodstatnění a vnitřní logiku.³⁴¹

7.1 Šlechtický velkostatek

Instituce, pro kterou se v literatuře vžilo označení režijní velkostatek, se stává od přelomu 15. a 16. století a v době následující nejvýraznějším hospodářským činitelem na našem území.³⁴² V tomto období rostou nároky na odpovídající reprezentaci a tím i náklady na šlechtice, kterým přestávají dostačovat dosavadní dávky od poddaných a jsou nuceni hledat nové způsoby zvýšení svých příjmů. Ustavuje se tedy specifický typ velkostatku, takzvaně rentově režijní, ve kterém vedle sebe figurují dva typy příjmů, a to jednak peněžní renta od poddaných a k tomu výnosy z vlastního podnikání. Takový typ velkostatku se jen minimálně spoléhá na roboty poddaných, ale disponuje vlastním inventářem a ve velké míře využívá placenou námezdní práci.³⁴³ I přes počáteční konflikty mezi městy a šlechtou o některé výsady a hospodářská práva,³⁴⁴ bylo dosaženo jisté „symbiózy“ mezi vrchnostenským, podnikáním, poddanskou výrobou, na které závisela šlechticova renta, a městskou řemeslnou výrobou.³⁴⁵ Ve výsledku pak výnosy z velkostatku často dosahovaly i několikanásobku příjmů z poddanských dávek a staly se hlavní složkou šlechticových příjmů.³⁴⁶

³⁴⁰ P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 4–5.

³⁴¹ K tomuto zejména P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 229–274.

³⁴² F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 5.

³⁴³ Václav LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice českých zemí v předbělohorském období*, FHB 11, Praha 1987, s. 107.

³⁴⁴ O sporech mezi městským stavem a šlechtou např. Petr ČORNEJ – Milana BARTLOVÁ, *Velké dějiny země koruny české VI., 1437–1526*, Paseka – Praha – Litomyšl 2007, s. 524 an.

³⁴⁵ V. LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku*, 108.

³⁴⁶ Tomáš BOBROVSKÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007, s. 101.

Základní charakteristiku šlechtického režijního velkostatku shrnuje Václav Ledvinka: „Český velkostatek 16. a počátku 17. století podle výsledků dosavadního zkoumání byl založen na poměrně vysoké technické úrovni, na postupně se zdokonalující organizaci a na relativně vysoké produktivitě zemědělské výroby.“³⁴⁷ Základem byl samotný panský dvůr, mimo to se ovšem šlechta se zaměřovala zejména na nejvýnosnější odvětví, jakými bylo rybníkářství, pivovarnictví a chov ovcí, její podnikání se soustřeďovalo zpravidla v rámci velkostatku, kde si zajišťovali šlechtici odbyt nejrůznějšími opatřeními k povinnému odběru a za jehož hranice byly produkty prodávány pouze výjimečně.³⁴⁸ Zároveň jako specifická hospodářská jednotka přinesl velkostatek jen minimální technologický pokrok a skončila zase jen na tom, že ekonomický růst byl oboustranný a že na svém území mohla šlechta prodat jen určité množství do zasytění trhu a dalším tlakem na poddané by snížila jejich koupěschopnost, a tak přestože se příslušná forma udržela poměrně dlouho, byla odsouzena k zániku.³⁴⁹

Další změnou, kterou s sebou organizace šlechtického velkostatku přináší, je specializace a profesionalizace úřednictva, mezi nimiž se prosazují drobní šlechtici usedlí na panství, měšťané z okolních měst a městeček. Úloha vrchnosti se stává stále více pasivní, ta ve velké většině případů své statky přímo nespravuje a pouze přijímá jejich výnos.³⁵⁰ Podíl renty poddaných na příjmech vrchnosti s rozvojem velkostatku přitom po celé 16. století klesal a pro šlechtice se vlastní, dobře fungující velkostatek stával klíčovým zdrojem prostředků.

Pro popis příslušného šlechtického hospodářství lze použít nejrůznější prameny, ovšem pro námi zkoumané období jsou bohužel většinou dochované jen velmi neúplně. Po přechodu Šemberových statků do rukou Lichtenštejnů s nimi přešla i příslušná dokumentace, která se tak dodnes ve velkém množství nachází v rodinném archivu Lichtenštejnů ve Vídni.³⁵¹

---

³⁴⁷ *Tamtéž*, s. 104

³⁴⁸ Václav Ledvinka na tomto místě poukazuje kromě logistických aspektů a nákladnosti tehdejší dopravy také na omezené podnikatelské cítění šlechty a snahu o okamžitý zisk bez perspektivy dalšího rozvoje. *Tamtéž*, s. 105.

³⁴⁹ *Tamtéž*, s. 108.

³⁵⁰ *Tamtéž*, s. 113.

³⁵¹ Nahlédnout do materiálů, které se dostaly do lichtenštejnského archivu spolu s boskovickým archivem, dává Josef Pilnáček. Ten mluví o kopiích Albrechta z Boskovic, který byl alespoň formou registů zpřístupněn v diplomové práci Věry Buchtelové, dále zmiňuje tzv. „Inventarz wieczy stareych listownich Czernohorkych“, který obsahuje seznam listin a přípisů z dob Albrechta a Jana Šembery. Další cennou památkou je soubor nazvaný „Přípisové všelikých listův“, který je vlastně soupisem listů úředníkům do Černé Hory, Veveří, Prštice, Litovle, Úsova i jinam. Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora 96*, V. BUCHTELOVÁ, *Kopíř Albrechta z Boskovic*.

Předchozí výčet Šemberových majetků se zakládal do velké míry na zemských deskách, které byly doplněny smlouvami o převodech panství, případně testamenty, pokud šlo o nabytí statků děděním. Z těchto materiálů se dá zjistit i mnoho informací k velkostatku, v zápisech byla totiž uváděna často existence vrchnostenských sídel, panských dvorů, rybníků nebo pivovarů, vyjmenovávala se poddanská města a vesnice, případně jejich části, které náležely k panství. Na druhou stranu mohly být zápisy mezerovité a nemusely se ani časově shodovat s dobou, kdy ke konkrétním přesunům došlo, což je, pokud je to možné, nutno ověřovat s dalšími dokumenty, zejména příslušnými smlouvami.³⁵²

Na základě deskových zápisů je možné sledovat zejména územní vývoj statků a k dokreslení celkového pohledu na hodnotu těchto majetků je pak třeba doplnit je o některé další informace. Pokud se dochovaly, lze se mnohé dozvědět z urbářů, tedy knih, do kterých se zaznamenávaly dávky, které měli odvádět poddaní panství. Ty totiž zvláště v pozdější době často obsahovaly i informace k režijnímu podnikání na příslušném panství.³⁵³ Dají se použít také další prameny, jakými jsou například nejrůznější smlouvy, pozemkové a sirotčí knihy, zápisy z půhonných knih nebo daňová, nebo jinak řečeno berní přiznání.³⁵⁴ Právě z důvodu nekompletnosti dochovaných materiálů není možné předložit úplný výčet výnosů Šemberových statků. Přesto lze postihnout některé jeho složky na základě toho, co se z jeho hospodaření dochovalo.

K bučovickému panství se dochoval pouze závěr ztraceného urbáře z roku 1573, kde jsou uvedeny povinnosti obyvatel vsi Mouchnice,³⁵⁵ nalezen nebyl bohužel ani nový urbář sepsaný v roce 1628, na který se odkazují pozemkové knihy z roku 1795.³⁵⁶ K pozořickému panství se dochoval urbář z roku 1587, který „Co kdo z které vsi auroků i jiných všelijakých povinností platí, s poručením jeho milosti vysoce urozeného pána, pana Jana Šembery Černoorského z Boskovic a na Bučovicích, nově přepsaný a zkoryrovaný 1587, skrze nás, Tomáše Vidoniovského z Vidoniovic, ten čas úředníka panství černoorského a pozorského a Petra Štějíře z Hory pedelské, obyvatele městečka Černé Hory.“³⁵⁷ Panství Prštice a Vlasatice prodal Šembera roku 1574, z téhož roku se dochoval i urbář, ovšem sepsaný již z popudu nového majitele Františka hraběte z Thurnu. Jeho součástí je potom mimo jiné

---

³⁵² F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 17.

³⁵³ J. ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře*, s. 8.

³⁵⁴ P. VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna*, s. 16.

³⁵⁵ J. ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře*, s. 74.

³⁵⁶ *Tamtéž*, s. 75.

³⁵⁷ *Tamtéž*, s. 239–240. MZA Brno, Fond F 82 Pozořice, Inv. č. 17.

i výpis ze smlouvy trhové a ze správního listu převáděného panství.³⁵⁸ K úsovskému panství se dochoval urbář z roku 1564, obnovený za Albrechta Černohorského a poté z roku 1588.³⁵⁹

7.2 Panství Jana Šembery na základě berních přiznání

Jako jeden z možných pramenů pro poznání významu, velikosti a výnosnosti Šemberových panství mohou sloužit berní přiznání. V nich uváděly osoby povinné platit berně na základě sněmovních rozhodnutí soupis svého majetku, který činil vyměřovací základ pro výpočet daně za určité období. „Berní rejstříky, představující průřez majetkové situace svobodných stavů, tedy vedoucí politické vrstvy národa, dávají lépe než jakékoliv dosavadní prameny nahlédnutí do jejich vnitřní sociální skladby.“³⁶⁰ Jako takovým se jim dostalo značené pozornosti a rejstříky pro některá období vyšly i jako edice.³⁶¹ Přínosné jsou zejména souhrnné edice určitých ročníků, které umožňují komparaci majetků různých osob v rámci určitého území – představují ovšem i pohled na vývoj určitých jednotlivých panství.

Počátek berní by se dal popsat jako panovníkem vyžádané příspěvky stavů, které měly formálně povahu darů, což jim dávalo jistým způsobem čistě stavovský charakter. Stále rostoucí potřeby státu, zadlužení panovníků, nebo například finanční nároky na obranu proti tureckému ohrožení však způsobily jejich přetvoření na buď velmi časté, nebo trvalé odvody. Schvalování a správu odvodů, jejichž hlavní složku tvořila daň majetková, doplňovaná daněmi z příjmů, však stále drželi v rukách stavové.³⁶²

³⁵⁸ J. ŘEZNIČEK, *Moravské a slezské urbáře*, s. 241. MZA Brno, Fond G 11 Sbíрка rukopisů Františkova muzea, Inv. č. 604

³⁵⁹ J. ŘEZNIČEK, *Moravské a slezské urbáře*, s. 316. Oba urbáře zpracoval Marek VAŘEKA, *Hospodářský obraz úsovského panství na přelomu 16. a 17. století*, *Zajímavosti z litovelska* 2008, s. 15–34.

³⁶⁰ Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953, s. 6.

³⁶¹ Václav Pešák jmenuje starší práce Františka Xaviera Marata a Augustina Sedláčka, které zpracovávaly rejstříky jako soupisy poplatnictva pro určité ročníky viz V. PEŠÁK, *Berní rejstříky*, s. 6. Z dalších prací lze jmenovat například Otto PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého z roku 1557*, *Věstník královské české společnosti nauk*, tř. filosoficko-historicko-jazykozpytné, roč. 1947, Praha 1950; Josef KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, *Sborník archivních prací* 13, 1963, s. 169–246; pro Moravu pak Jiří RADIMSKÝ, *Daňové přiznací listy moravských stavů a měšťanstva z let 1583–1602, 1618–1623*, *VVM* 2, 1947, s. 220; TÝŽ, *Berňová registra moravská z první poloviny 16. stol.*, *ČMM* roč. 72, 73, 76, 1953, 1954, 1957. František HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, *ČMM* 46, 1922. Z novějších prací se věnují problematice berní zejména Tomáš Sterneck a Tomáš Kahuda, například: Tomáš STERNECK, *K objektivitě berních přiznání z předbělohorské Moravy na příkladu královských měst v brněnském kraji*, *FHB* 21, 2005, s. 83–110; Tomáš KAHUDA, *K moravské zemské berní správě v době předbělohorské*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 307–318 nebo Tomáš KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky ze sklonku doby předbělohorské*, *SAP* 2, roč. 49, 1999, s. 257–436.

³⁶² Otto PLACHT, *České daně 1517–1652*, Praha 1924, s. 7.

Berní správa v předbělohorském období byla organizována samostatně jednotlivými zeměmi Koruny české.³⁶³ Na Moravě fungovala specifická a poměrně složitá soustava berní, postihující formou přímého i nepřímého zdanění rustikální i dominikální majetek, a to buď ve prospěch panovníka, nebo země.³⁶⁴ Berní soustava nebyla stejná ve všech korunních zemích, neboť král, případně nejvyšší úředníci, vyjednávali v každé zemi zvlášť a podle toho se odvíjela její výše i stanovené podmínky.³⁶⁵ Druhy uplatňovaných daní však byly podobné a lze tedy i na českém příkladě vysvětlit, jakým způsobem byly konstruovány.

Na Moravě byla roku 1553 uložena majetková daň ve stejné sazbě jako v Čechách a stejně jako tam byla v roce 1567 přijata soustava usedlostní.³⁶⁶ Majetková daň se počítala u vrchností na nemovitostech a na peněžních a naturálních dávkách poddaných, u těch se pak počítala z veškerého majetku, a to jak movitého, tak i nemovitého.³⁶⁷ Vrchnost pak odváděla prostřednictvím berních listů daň za sebe i za své poddané. Z odhadu majetku, tak zvaného šacuňku, se pak platila schválená suma z každého 1000 kop grošů českých výše tohoto majetku. Na Moravě dosahovala výše daně 6 kop grošů českých z 1000, za oba termíny to potom bylo kop 12.³⁶⁸

U domovní daně, která nahradila daň majetkovou, představovala berní jednotku poddanská usedlost a ve městech dům.³⁶⁹ Výše odvodu byla stejně vysoká ve všech oblastech, nehledě na hospodářské i přírodní poměry, což ji činilo ne příliš spravedlivou. Její další velkou nevýhodou bylo, že nepostihovala „vlastní pramen bohatství šlechty“, tedy samotný šlechtický velkostatek s jeho pivovary, dvory, rybníky a podobně.³⁷⁰ Zvlášť se potom odváděla daň z židovského obyvatelstva, která se platila z hlavy, a to obojího pohlaví a měla být dvojnásobná oproti křesťanskému obyvatelstvu. Výše odvodu však byla odlišná, pokud šlo o ženaté nebo vdané a svobodné osoby.

Další ze schvalovaných daní bylo tzv. posudné, tedy prodejní berně z uvařeného piva, která se platila z věřtelů piva vystaveného na prodej a kterou odváděli majitelé pivovarů nebo ve městech purkmistři.³⁷¹ K ní přibyla časem prodejní daň i z vína, dobytku, koní a dalšího, ta se ovšem platila pouze při vývozu.³⁷² Až od roku 1575 byly zavedeny daně z tzv. „životních potřeb“, tedy obilí, ryb, vína, dobytku nebo vlny. Daň z ryb a vlny se platila podle řádu

³⁶³ T. KAHUDA, *K moravské zemské berní správě*, s. 307.

³⁶⁴ T. STERNECK, *K objektivitě berních příznání*, s. 85.

³⁶⁵ O. PLACHT, *České daně*, s. 164.

³⁶⁶ *Tamtéž*, s. 165.

³⁶⁷ *Tamtéž*, s. 85.

³⁶⁸ O. PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého*, s. 7.

³⁶⁹ TÝŽ, *České daně*, s. 92.

³⁷⁰ *Tamtéž*, s. 93.

³⁷¹ *Tamtéž*, s. 120.

³⁷² *Tamtéž*, s. 128.

třicátého, u vývozu vína, obilí a dobytka musela být ustanovena sazba ve formě jakéhosi zemského cla.³⁷³ Tuto daň vybíraly vrchnosti a posléze ji odváděly krajským výběřcím. K další změně pak došlo roku 1586, kdy byla zavedena daň „z vín domácích i cizích, piv přespolních, sladkých pití a. j. vlašských vín, z obilí, ryb, vlny, mléčného, tj. másla a sýra, ze stříbra, zlata, hedvábí a jiného zboží kupeckého, clo z vývozu domácího vína a obilí.“³⁷⁴ K této dani přínáležela i daň z úroků.

Berní přiznání se poté vytvářela ke stanovenému termínu podle některé z takto určených berní. Jejich hlavní nevýhodou je jejich nedostatečná důvěryhodnost a také, zvláště v moravském případě, značná torzovitost dochovaných exemplářů.³⁷⁵ Plátcí daně mají a měli tendenci manipulovat s údaji za účelem odvádět co nejnižší částku, objektivita berních přiznání však byla ovlivněna i skutečností, že správa daní ležela v rukách zástupců stavovské obce, kteří byli zároveň i poplatníky samotnými.³⁷⁶ Že však nelze skutečnost takto zobecňovat dokládají i případy, kdy se i poddaní sami snažili „klamat“ při výpočtu daně a berní úředníky podplácet či jinak určenou výši odvodu obcházet.³⁷⁷ Je tak nutné si klást otázku, nakolik jsou uvedené počty usedlých i dalšího přiznávaného zboží pravdivé, a pokud je to možné, příslušná čísla ověřovat pomocí dalších dostupných materiálů.³⁷⁸

Berní přiznání ve formě berních přiznávacích listů zhotovoval poplatník sám a pod jeho jménem a pečetí byla také nejčastěji vydávána.³⁷⁹ Spolu se sněmem schválenou výší a strukturou berní, byly do sněmovních protokolů zapisovány i takzvané „nótule“, tedy formuláře, dle kterých se měla berní přiznání vyplňovat. Měla formu otevřených listů a musela obsahovat označení poplatníka, specifikaci sněmovního snešení a vlastní berní přiznání, tedy kolik bylo odvedeno v prvním a druhém termínu, eventuelně povolené odpisy pro případ živelné škody nebo nedoplatky.³⁸⁰ Ve většině případů se vyskytovala jistá forma morálního zaručení za správnost uvedených údajů „ke svědomí“ a podobně. Listy obsahovaly samozřejmě i dataci a v souvislosti s uvedením celkové sumy se uváděla ustálená formulace o odeslání berně k příslušnému termínu. Praxe však ukazuje, že se samotné finanční

---

³⁷³ *Tamtéž*, s. 130.

³⁷⁴ *Tamtéž*, s. 131.

³⁷⁵ Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001, s. 128.

³⁷⁶ T. STERNECK, *K objektivitě berních přiznání*, s. 89.

³⁷⁷ O. PLACHT, *České daně*, s. 99.

³⁷⁸ *Tamtéž*, s. 108; František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska*, Praha 1959, s. 22. Otto Placht nicméně uvádí, že například při porovnání odhadů majetku s berní rulou činí rozdíl součtu asi jen 6%, čímž dokazuje jejich věrohodnost. O. PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého*, s. 5.

³⁷⁹ I když jsou známy i případy, kdy byla vydána vrchnostenskými úředníky panství, byl vyvíjen tlak na to, aby se tak pokud možno nedělo. T. KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky*, s. 279.

³⁸⁰ O. PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého*, s. 3–4.

prostředky odesílaly výběřcím s určitým zpožděním. A tak v rozmezí, které stanovil sněm za období pro výběr daní, se teprve vyplňovala a odesílala přiznání.³⁸¹ Pokud měl poplatník v určitém kraji více statků, mohl je všechny uvést společně na jediném přiznání.³⁸²

Shromážděná berní přiznání se třídila do 4 souborů podle stavovské příslušnosti poplatníků, řadila se a následně se získané informace zapisovaly do berních rejstříků.³⁸³ Přestože možnost zkrácení údajů poplatníky si samozřejmě uvědomovali i samotní výběřci, není doloženo ověřování vlastních údajů, pouze se před samotným výběrem kontrolovala odevzdaná přiznání vzhledem k přiznáním z předchozích let. Jakékoli nesrovnalosti, případně větší odchylky musel dotyčný náležitým způsobem vysvětlit a obhájit.³⁸⁴ Tento postup se však dal praktikovat pouze u přímých daní, u nepřímých nebyl použitelný zejména z důvodu rozdílných výnosů jednotlivých panství.³⁸⁵

Na zemské úrovni byli povinnými plátcí držitelé panství, a to nejen vlastníci deskového majetku, ale například i svobodníci.³⁸⁶ Výběr těchto daní byl pak zajišťován zemskými berními úřady. Zatímco v Čechách existoval centrální nejvyšší berní úřad v Praze a jako mezistupeň se, i když ne vždy, využívaly krajské berní úřady, na Moravě až do let 1641–1642 přetrvával dualismus mezi Brnem a Olomoucí, a tedy tu nefungoval berní úřad s celozemskou kompetencí. Krajské úřady tak neodváděly vybranou sumu zastřešující instituci, nýbrž zajišťovaly rovnou i proplácení dílčích složek různým příjemcům, vedly evidenci těchto transakcí, pro které shromažďovaly podklady a sestavovaly sumáře, jež následně prověřovaly kontrolní orgány.³⁸⁷ Od počátku osmdesátých let se systém krajských úřadů ustálil na dvou, brněnském a olomouckém, a to pro všechny stavy i pro výběr všech druhů berně s výjimkou posudného.³⁸⁸

Berní přiznání Jana Šembery se dochovala za období mezi lety 1583–1596, na něž navazují přiznání Karla z Lichtenštejna, nejdříve „na místě urozených paní paní Anny manželky mé a panny panny Kateřiny šlechtičny, vlastních sester Černohorských a dcer zůstalých po nebožtíkovi dobré paměti urozeným panu Janu Šemberovi Černohorským z Boskovic a na Bučovicích,“³⁸⁹ později již, stejně jako v případě Maxmiliána z Lichtenštejna, právoplatného vlastníka těchto panství. V letech 1583, 1584, 1585, 1587 a 1589 se dochovala

³⁸¹ T. KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky*, s. 279.

³⁸² O. PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého*, s. 7.

³⁸³ T. KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky*, s. 280

³⁸⁴ F. HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619*, s. 118.

³⁸⁵ T. KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky*, s. 280.

³⁸⁶ *Tamtéž*, s. 285.

³⁸⁷ *Tamtéž*, s. 317.

³⁸⁸ *Tamtéž*, s. 311–312.

³⁸⁹ MZA Brno, Fond A7 Přiznací berní listy, karta 24, sign. 20.

příznání z počtů osedlých poddaných, v letech 1585, 1588, 1589, 1590 a 1592 o spotřební dani „z vína, sladkého pití, piv přespolečných, z obilí, z mouk, z sladův, z ryb, z vlny, z koní, klisen, hřebcův, mlíčního a některých krámských věcí, též z peněz na ourocích.“³⁹⁰ Od roku 1596 byly odváděny příspěvky na: „Jisté sbírky na splacení lidu valečného, kterýž z Markrabství tohoto do království Uherského se vypravují, jakž z důchodův našich vlastních podle počtů lidí poddaných usedlých tak také z lidí poddaných našich tolikož z svobodných dvořákův i jiných svobodníkův, tejj z farářův i kdoby jakékoli oužitky kněžské nebo farní držel i jich v užívání byl item z Widrkauffnich nebo z zadušních peněz, z mlynářův, kteří své vlastní mlýny mají, z třeti nebo z čtvrtě míry drží v pronájmech, z handlířův, kteří v městech panských neb rytířských sklady své mají, též z novokřtěnců svolené jsau.“³⁹¹

Protože se dochovala příznání pouze za pozdější období, tedy po přijetí dědictví po bratrovi, kdy už byl Šemberův majetek stabilizovaný, nelze na nich ilustrovat, jakým způsobem se proměňoval. Šembera většinou prováděl odvod za všechna svá panství současně, ale vyskytují se i příznání psaná odděleně, která umožňují alespoň částečné srovnání.

V prvním příznání vypočítává Šembera osedlé úsovského panství na 826 osob, kromě jednoho pohořelého, za které odváděl 10 grošů, dále deset ženatých židů s manželkami a 6 svobodných starších 10 let. Celková suma odvodu činila 292 zlatých a 10 grošů.³⁹² Následující rok v příznání ke druhému termínu na svatého Bartoloměje, tedy 24. 8., uvádí již 1979 osedlých ze všech svých panství, s výjimkou 102 osob, které postihnul požár nebo kroupy a těch lhotníků, kteří obnovují své usedlosti. Daň platila částečně vrchnost ze svých usedlých ve výši schválené sněmem a druhá část se vypočítávala z odvodů poddaných.³⁹³ Její výše se proměňovala, v dotčeném roce platili poddaní, kromě těch postižených přírodními katastrofami, 10 grošů, vrchnost odváděla 2 groše, k čemuž se připočítali i ženatí židé. Ženatí židé, kterých se na Šemberových panstvích nacházelo 24, stejně jako v minulém roce platili 1,5 zlatého, svobodní, kterých bylo dohromady 12, 10 grošů. Přes změny v odvodech poddaných i vrchnosti, zůstávaly židovské berně zpravidla stejné výše. K druhému termínu odvedl roku 1584 Šembera 799 zlatých a 4,5 grošů.³⁹⁴

K termínu svatého Bartoloměje roku 1585 přiznal Šembera 1968 osedlých poddaných, ke kterým vypočítává 48 pohořelých na panství bučovickém, 4 na panství černoorském a 30 osob na úsovském panství a 31 na panství černoorském, „kterým z dopuštění Božího

³⁹⁰ Tamtéž, karton 11, sign. 14.

³⁹¹ Tamtéž, karton 18, sign. 24.

³⁹² Tamtéž, karton 1, sign. 5.

³⁹³ Marek VAŘEKA, *Hospodářský obraz moravských panství Bruntálských z Vrbna na základě berních příznávacích listů z let 1583–1602*, Sborník Bruntálského muzea 2006, s. 37.

³⁹⁴ MZA Brno, Fond A7 Příznávací berní listy, karton 2, sign. 18.

pověřím škoda se stala“ a „lhotníkův, kteří se znovu stavějí 12 osob.“³⁹⁵ Ti odváděli v tomto termínu 7,5 groše, 2,5 groše za osedlého odvedl Šembera, a včetně těch, kteří byli osvobozeni od odvodů, celkem v počtu 2081 osob.³⁹⁶ Připočteme-li 24 ženatých a 12 svobodných židů odvedl Šembera celkem 705 zlatých a 12,5 grošů.

Z osedlých poddaných na všech svých panstvích odvedl Šembera berni i v prosinci roku 1587, a to podle sněmovního snešení z roku 1585. Za 2036 poddaných křesťanů platil po 7,5 groších, s připočtením pohořelých odvedl po 2,5 groších z 2119 osob a celkem 30 zlatých a 5 grošů z 19 ženatých a 5 neženatých židů. Výše odvodu činila 715 zlatých a 22,5 grošů.³⁹⁷ V roce 1589 přiznal Šembera 1965 osob bez 93 pohořelých, 21 ženatých židů, ze kterých 11 byla daň odpuštěna z důvodu požáru, a 6 židů svobodných. Celková výše berně činila 671 zlatých.³⁹⁸

Od roku 1596 byly odvody z poddaných ještě specifitější. K prvnímu termínu 24. května tohoto roku přiznal Šembera 2354 osob ze všech svých panství, ti platili po 15 groších a šlechtic sám z nich odváděl po 5 groších,³⁹⁹ 3 svobodní dvořáci jeho prostřednictvím odvedli 4,5 a 1 poddaný dvořák 15 grošů. Z farářů odvedl po 1 zlatém od 11 z nich a 15 groších z dalších 3. V případě mlynářů se platila daň podle množství „moučných kol,“ přičemž 6 mlynářů, kteří měli mlýny v pronájmu, odvedli z 15 těchto kol po 1,5 zlatých a 2 mlynáři, kteří „mlejn z čtvrtě míry drží“ platili z 9 kol po 3,5 groše. Celková výše odvodu oproti minulým letům vzrostla téměř o polovinu a Šembera platil 1595 zlatých, 20 grošů, 2 denáry a 1 halíř.⁴⁰⁰ Navíc platil mimo jiné také ložuňkové peníze, „které na zapisích v městě Uničově mám a mně z nich ročně 166 zlatých vychází.“⁴⁰¹ Navíc se tato daň vztahovala již na veškeré obyvatelstvo a „nevynechává pohořelé, ani kterým se stala škoda.“ Prakticky stejnou sumu odvedl Šembera v druhém termínu tohoto roku, pouze počet poddaných poklesl na 2350, jeden z farářů se přesunul do nižší sazby a ubyl i jeden z mlynářů. Celková suma tak dosáhla 1592 zlatých, 16 grošů a 1,5 denáru.⁴⁰²

---

³⁹⁵ Tamtéž, karton 3, sign. 20.

³⁹⁶ Kromě 12 lhotníků. Lhotníci byli nově příchozí obyvatelé, které vrchnost na několik osvobozovala od placení činží za držbu půdy. Také při placení zemské berně odváděli méně než starousedlíci. M. VAREKA, *Hospodářský obraz moravských panství Bruntálských z Vrbna*, s. 37.

³⁹⁷ MZA Brno, Fond A7 Přiznávací berní listy, karton 6, sign. 15.

³⁹⁸ Tamtéž, karton 12, sign. 17.

³⁹⁹ Tedy z města Litovle, panství bučovického, úsovského, černoorského a pozorského. Tamtéž, karton 18, sign. 24.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

⁴⁰¹ Šlo o daň z nemovitostí, které měly osoby nepřináležící k městskému stavu zakoupeny v královských městech a kterou byly povinny odvádět v rámci zemských berní ve svých berních přiznáních. T. STERNECK, *K objektivitě berních přiznání*, s. 86.

⁴⁰² MZA Brno, Fond A7 Přiznávací berní listy, karton 19, sign. 23.

Výši této svírky můžeme srovnat s rokem 1597, kdy z příslušných panství odvádí berni Karel z Lichtenštejna. Ten uvádí dokonce 2419 poddaných, stejný počet dvořáků i mlynářů, totožná je výše odvodu za lozuňk z Uničova, všimneme si jen úbytku farářů ze 14 na 12. Ke svatému Jiří tak Karel zaplatil 1639 zlatých, 21 grošů, 3 denáry a 3 halíře.⁴⁰³ Po rozdělení uvádí přiznání Maxmiliána z Lichtenštejna z panství bučovického a pozořického k termínu na svatého Mikuláše roku 1597 759 osedlých, za které odvádí po 10 groších, 1 dvořáka, 8 ženatých a 10 svobodných židů starších 10 let. Suma odvodu činila 269 zlatých a 25 grošů.⁴⁰⁴

Podle berních register z roku 1619, které zpracoval František Hrubý, vykazuje Karel z Lichtenštejna celkový počet 3672 osedlých, z čehož jich bývalé Šemberovo panství Černá Hora čítá 307 a rozsáhlé úsovské panství dokonce 1303. Maxmilián pak přiznal za bučovické panství 404 osedlých, za novohradské 327 a pozořické 287, což činilo jeho hlavní majetek na Moravě, jež doplňovalo už jen lanžhotské panství s „pouhými“ 68 osedlými.⁴⁰⁵ Už to z obou bratří činilo jedny z nejbohatších šlechticů na Moravě, Hrubý Karla dokonce jmenuje „po olomouckém biskupovi vůbec nejzámožnějším magnátem.“⁴⁰⁶ Jejich majetek se přitom ještě několikanásobně rozšířil prostřednictvím pobělohorských konfiskací.⁴⁰⁷ Šemberovo dědictví mělo pro oba Lichtenštejny zásadní význam. Vždyť v českém království přiznalo v roce 1603 více než 1000 osedlých pouze 12 šlechticů,⁴⁰⁸ na Moravě to bylo v roce 1619 pouze 9 šlechticů s majetkem nad 1200 osedlých, všichni potom z panského stavu.⁴⁰⁹

Odvody z „vín, sladkého pití, piv přespolních, z obilí, z mouk, z sladu, z ryb, z vlny, z koní, klisen, hřebců, mlíčného a některých krámských věcí též z peněz na aurocích“ odváděla vrchnost z vývozu jak ze svého vlastního velkostatku, tak i z produkce poddaných. Ti ji odevzdávali právě vrchnosti a ta pak vše uváděla ve svých přiznáních. Protože byla většina produkce určena pro místní trh, nedá se při hodnocení hospodářské produktivity z těchto berních přiznání příliš vycházet. Jelikož je však Šembera vykazoval ze svých panství odděleně, dá se snad porovnat alespoň jejich výnosnost navzájem. Berně se odváděla ve dvou termínech, vždy za jedno období, které se počítalo od Vánoc do svátku svatého Jana Křtitele Božího (24. června následujícího roku) a potom od června opět do Vánoc.

---

⁴⁰³ Tamtéž, karton 23, sign. 19.

⁴⁰⁴ Tamtéž, karton 25, sign. 25.

⁴⁰⁵ F. HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619*, 146.

⁴⁰⁶ *Tamtéž*, s. 124.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, s. 141.

⁴⁰⁸ A. MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty*, s. 63.

⁴⁰⁹ *Tamtéž*, s. 71.

Výše odvodů byla schválena na sněmu v létě roku 1587, a podle ní se berně odváděly ještě několik let poté. Za první období roku 1588 odváděl Šembera z úsovského panství daň 50 zlatých a 18,5 groše za více než 300 kop kaprů a štik. Od poddaných potom vybral celkově 22 zlatých a 9,5 groše za 379 měřic obilí a 226 měřic hrachu.⁴¹⁰ Z panství černoorského je dochováno přiznání z první poloviny roku 1589, kdy odvedl z vlastních statků za prodej másla a sýrů a za necelých 26 kop kaprů 5 zlatých, 8 grošů a 7 denárů a od poddaných za 23 věder vyšenkovaného vína, 260 měřic obilí a 37 měřic hrachu celkem 12 zlatých a 20 grošů.⁴¹¹ Ze stejného termínu pocházejí údaje z pozorského a novohradského panství. Odtud Šembera sám nevykázal žádný prodej a od poddaných získal za 139 měřic obilí zdaněných na 5 zlatých 10 grošů.⁴¹² Z panství bučovického odvedl Šembera v první polovině roku 1589 22 zlatých a 3,5 groše za 118 věder vyšenkovaného vína, 13,5 kop kaprů a sýrů prodaných za 6 zlatých. Od poddaných potom vybral celkem 18 zlatých za 11 věder vyšenkovaného vína a více než 650 měřic obilí, z nichž nejvyšší podíl činily pšenice a ječmen.⁴¹³ Zvláště za dané období přiznal Šembera výnosy z „dobytků na gruntech mejch prodaných od osob pořízených a obzvláště k vybrání té sbírky nařízených.“⁴¹⁴ V souhrnu se jednalo o 33 volů uherských, 68 volů zemských, 37 krav, 271 telat, 200 skopců, 35 koz a kozlů a 15 vepřů, z nichž odvedl sumu 31 zlatých, 28 grošů a 4 denáry.

Výnos z panství se s ohledem na úrodu v jednotlivých termínech značně proměňoval. Obecně však byl odvod pochopitelně nejvyšší z nejrozlehlejšího úsovského panství, zbylá panství se pak výší daní vesměs podobají. Ze svého příjmu odvádí Šembera daně zejména za prodej kaprů, mléčných výrobků, na bučovickém a černoorském panství pak také z vyšenkovaného vína a z úsovského panství také z vlny. U poddaných se jedná většinou o daně z prodaného hrachu a obilí, pšenice, ječmene, rzi, ovsa i prosa.

Přestože přiznání zahrnovala odvody pouze z prodeje a neposkytují tak objektivní pohled na produkci statků, lze přesto pozorovat určitou proměnu ve struktuře přiznávaných komodit. Zatímco v 80. letech bučovický pán prodej obilí prakticky nepřiznával, na konci 16. století lze pozorovat nárůst vyvezeného obilí, a to na úkor poddaných.

Karel a Maxmilián už odváděli berně podle nového sněmovního rozhodnutí z února 1597. Z bučovického panství platil Karel za podzimní termín roku 1597 66 zlatých a 9 grošů, zejména z 348,5 věder vyšenkovaného vína, za 2 groše z vědra, poté k 46 kamenů vlny a z 470 měřic pšenice, 274 měřic rzi a 363 měřic ječmene. Poddaní pak z vína a dobytků

⁴¹⁰ MZA Brno, Fond A7 Přiznávací berní listy, karton 10, sign. 36.

⁴¹¹ Tamtéž, karton 11, sign. 14.

⁴¹² Tamtéž, karton 11, sign. 15.

⁴¹³ Tamtéž, karton 11, sign. 16.

⁴¹⁴ Tamtéž, karton 11, sign. 168.

odvedli 100 zlatých 5 grošů.⁴¹⁵ Z pozorského panství se prodalo velké množství másla a sýra, ale hlavní část tvořilo obilí, kterého se v úhrnu prodalo přes 2300 měřic. Od poddaných u odvodu figurovaly jen masné výrobky. Celková výše odvodu činila 48 zlatých, 21 grošů a 2,5 denáru.⁴¹⁶ Na černoorském panství opět figurují hlavně ryby, vlna a mléčné výrobky. Od poddaných šlo opět jen o maso a navíc také o pálenku, vše za přibližně 3 zlaté. Výše odvodu činila 22 zlatých, 1 groš a 1 denár.⁴¹⁷ Z Úsova se přiznání bohužel nedochovalo.

7.3 Hospodářství posledního pána z Boskovic

Jak již bylo zmíněno, dokumentace k hospodaření Jana Šembery se nedochovalo takové množství, a zejména ne v úplné podobě. Patrně nejkompaktnější pramen představují dva urbáře největšího Šemberova panství, tedy panství úsovského. Na jejich základě je možné si udělat představu nejen o skladbě obyvatelstva, ale i struktuře režijního podnikání v této oblasti a alespoň částečně také o výši Šemberových příjmů. Zprávy z úsovského panství jsem se poté pokusila doplnit dostupnými informacemi i z dalších částí Šemberových majetků.

Úsovské panství se do boskovických rukou se dostalo roku 1513, kdy bylo darováno Ladislavu z Boskovic za věrné služby králem Vladislavem Jagellonským, právě s boskovickým rodem je potom spojeno vytváření režijního velkostatku.⁴¹⁸ Informace o panství pochází zejména ze dvou urbářů z let 1564 a 1588, které zpracoval ve svém článku Marek Vařeka.⁴¹⁹ Na úsovském panství se kromě města Litovle nacházelo městečko Úsov se zámekem a celkem 31 vesnicemi. V roce 1564 se uvádí celkem 728 osedlých, do roku 1588 se jejich počet zvýšil dokonce na 866. Tento počet je ještě navýšen o obyvatele Litovle, kterých se roku 1588 uvádí něco málo přes 400 osedlých. Celkový počet by tak stoupl na 1274 osedlých na panství. Úsovské panství se tak řadilo mezi ty největší na Moravě. Množství osedlých na vesnici bylo velmi proměnlivé a pohybovalo se od 4 až k 93.⁴²⁰

Roku 1564 bylo 68% obyvatelstva lánového, většinou pak šlo o půlláníky. V urbáři z roku 1588 se pak počet lánových držitelů snížil na 63%, což mohlo být způsobeno jednak drobením držby na menší a jednak nárůstem osedlých. Platy, které osedlí odváděli, se dělily na peněžní a naturální. V roce 1564 bylo z nájmu půdy odvedeno celkem 696 zlatých, 23 grošů, 1 denár a 4 halěře. Naturální dávky nebyly vyčísleny v penězích, ale v úhrnu šlo podle

⁴¹⁵ Tamtéž, karton 24, sign. 19.

⁴¹⁶ Tamtéž, karton 24, sign. 20.

⁴¹⁷ Tamtéž, karton 24, sign. 21.

⁴¹⁸ M. VAŘEKA, *Hospodářský obraz úsovského panství*, s. 15.

⁴¹⁹ *Tamtéž*.

⁴²⁰ Panství nad 700 osedlých tehdy na Moravě dosahovalo pouze 8%. *Tamtéž*, s. 15–16.

urbáře o 2807 slepic, necelých 58 kop vajec a zhruba 38 korců pšenice, 29 korců žita a 295 korců ovsa.⁴²¹

V urbáři z roku 1588 byl zaznamenán nejen nárůst osedlých, ale také nárůst výše odváděné činže a to zhruba o 10% oproti tomu z roku 1564. Celkový odvod z panství byl vypočítán na 1917 zlatých, 13,5 grošů, 4,5 denárů a 2 haléře, z čehož peněžitý výpočet naturálních dávek činil 230 zlatých, 18,5 grošů a 4 denáry. Celkový příjem z nájmu tak činil zhruba 1355 zlatých. Pro lepší představu uvedu i počty odváděných materiálních dávek podle urbáře u roku 1588. Ty tvořilo v souhrnu 1388 slepic, 121 kop 15 vajec, necelých 75 věřtelů pšenice, 6 věřtelů žita a 23 věřtelů ovsa.⁴²²

Roboty, které poddaní na úsovském panství vykonávali, dosahovaly asi 7 dní v roce. Láník musel orat 24 záhonů a vozit 6 vozů s obilím. Někteří pak orali na úsovském dvoře, mohli také vozit dřevo na zámek nebo do pivovaru. V obou urbářích se povinnosti prakticky shodují a stejně je tomu i s odpracovanými dny. Urbář z roku 1588 pak obsahuje i peněžní vyčíslení robory, a to 1103 zlatých, 24 grošů, 2 denáry a 5 haléřů. Když potom k tomu připočteme i další dávky, zjistíme, že celkem se z úsovského panství odvádělo 3020 zlatých, 37,5 grošů, 6,5 denárů a 7 haléřů.⁴²³

Důležité jsou ovšem zejména příjmy z velkostatku. O těch se v urbáři z roku 1564 nedozvídáme příliš, jde spíše jen o konstatování existence panských dvorů, rybníků a zejména pivovaru. Mnohem podrobnější jsou zprávy z pozdějšího dokumentu. Centrem režijního podnikání na úsovsku byl panský pivovar, který stál „pod úsovským zámkem, v areálu panského dvora v Úsově.“⁴²⁴ Ten byl patrně jedním z největších své doby na Moravě, za tři dny se v něm mohlo uvařit až 40 sudů piva, tedy až 1600 sudů za rok. Výnos dosahoval až 3000 zlatých za rok. Navíc k pivovaru se na panství nacházely také dva mlýny a dvě chmelnice s příjmem dosahujícím 144 zlatých.

Panské dvory se nacházely v Úsově, Šumvaldě a Lazích. Pěstovala se především pšenice pro panský pivovar, ale i žito, ječmen, oves nebo hrách. Na dvorech se chovala drůbež, prasata, ale zásadní byl chov dobytka, zejména ovcí. Na úsovském dvoře byl jejich počet až 1100 kusů a výnos z nich představoval až 400 zlatých ročně. Z tohoto množství ovcí bylo možné získat zhruba 707 kamenů vlny,⁴²⁵ ale ovce zajišťovaly i přísun masa a mléka. V zahradách, které patřily ke dvoru, se pěstovaly ovocné stromy nebo například ořechy. Příjem úsovského dvora v celku byl 979 zlatých a 10 grošů. Na Šumvaldě se navíc pěstovala

⁴²¹ *Tamtéž*, s. 22–26. Korec byla objemová jednotka, která představovala zhruba 93,5 litrů.

⁴²² *Tamtéž*, s. 26. Korec = 4 věřtele.

⁴²³ *Tamtéž*, s. 27.

⁴²⁴ *Tamtéž*.

⁴²⁵ Kámen = asi 11,2 kg.

například pohanka, len nebo konopí, největší příjmy tohoto dvora plynuly z ovoce, zvláště hrušek a jablek. Roční příjem činil 425 zlatých 26 grošů.

Pro dvůr ve vsi Lazce byla nejdůležitější komoditou pšenice, jejíž výnos byl skoro dvojnásobný oproti Úsovu. K tomuto dvoru patřila také chmelnice, která měla zásobovat pivovar. V urbáři se mluví také o chovu koní, nacházelo se zde 35 klisen a 20 hříbat. Hříbata se prodávala, dospělí koně se pak využívali na práci na panských polích, čímž doplňovali robotu poddaných. Roční výnos tohoto statku byl 1095 zlatých a 10 grošů, tedy nejvíce ze všech tří dvorů na panství. Celkový příjem panských dvorů tak dosahoval 2500 zlatých.⁴²⁶ Na panství se navíc nacházelo celkem 17 rybníků s kapacitou na 1045,5 kopy ryb, jejichž roční výnos se uvádí 947 zlatých.

Ani tento výčet přitom není kompletní. Na panství se nacházely doly na železnou rudu a stejně tak i hamry na její zpracování, které produkovaly ročně až 300 centů železa a jejichž výnos činil zhruba 500 zlatých. Panská pila, která se nacházela poblíž hamrů v Tetenciňě vynášela 120 zlatých za rok. Poslední byly potom platy pocházející z nájmu rycht, luk a z hájemství, tedy z nájmu pastvy pro dobytek nebo plateb za dřevo. Celkový příjem z těchto odvodů na úsovském panství přitom dosahoval celých 2270 zlatých.

Po sečtení představených platů dojdeme k sumě 15 398 zlatých ročně, přitom více než 80% plynulo z režijní výroby. Celkový výčet příjmů přitom svědčí o úrovni tehdejšího hospodářství na panství i jeho potenciálu. Na prvním místě stál zajisté úsovský pivovar, hned za ním ve výši příjmů figurovalo lesnické hospodářství, naopak například rybníkářství nehrálo ve struktuře příjmů takovou roli.

O poznání menší než úsovské panství bylo panství pozořické. Jak již bylo zmíněno výše, také k němu se dochoval urbář, a to z roku 1587. Na rozdíl od úsovského exempláře však chybí informace o velkostatku a nabízí se pouze vzhled do platů, robot a dalších odvodů poddaných vrchnosti. Platy se odváděly, jak bylo obvyklé, ve dvou termínech, při termínu svatého Václava se pak odváděly také naturální dávky.⁴²⁷

První záznamy o Pozořicích pocházejí ze 13. století, ve 14. století přináležely i s okolními vesnicemi ke hradu Wildenberk, který prodali tehdejší majitelé i s panstvím v roce 1371 markraběti Janovi.⁴²⁸ Roku 1402 daroval dědičně Pozořice Petrovi z Kravař markrabě Jošt a od té doby mnohokrát změnily majitele. Pro boskovický rod je získal roku 1569 Albrecht koupí od Mikuláše Kokorského z Kokor.

---

⁴²⁶ M. VAŘEKA, *Hospodářský obraz úsovského panství*, s. 27–29.

⁴²⁷ MZA Brno, Fond F 82 Pozořice, Inv. č. 17.

⁴²⁸ Vojtěch NEUŽIL – Zdeněk MAZEL, *Pozořice s okolím v minulosti a dnes*, Pozořice 1983, s. 19.

V roce 1587, kdy vznikl dochovaný urbář, náleželo k pozorskému panství 6 vesnic, konkrétně Pozořice, Koválovice, Šumice, Vítovice, Slavíkovice a Hoštěnice. Celkový počet osedlých na panství byl 204, z čehož 76, tedy více než 30%, představovalo lánové obyvatelstvo, zbytek tvořili tzv. podsedníci, tedy majitelé pozemků menší rozlohy. Úroky, které odváděli osedlí, pak dosahovaly částky 306 zlatých a 21 grošů za oba termíny. To ovšem nebyl jediný přísun, který vrchnosti z panství plynul. Činži doplňovaly pravidelné platy za pronájem pastvy nebo luk, za šenkování vína a piva, odvody od mlynářů, na krmení vepřů a dalšího. Na těchto poplatcích odváděli obyvatelé 242 zlatých 26 grošů, suma přitom mohla být doplněna o měnící se platy například za lovení ptáků a podobně. Navíc k peněžním platům náležely naturální dávky. Z celého pozorského panství se odváděla 1 kopa 15,5 hus v celkové hodnotě 10 zlatých a 2 groše, 5 kop 6 slepic v hodnotě 17 zlatých 10 grošů a 47 kop vajec celkem za 6 zlatých, 21 grošů a 3,5 denárů. Mimo to odváděli pozorští obilí, zejména oves, méně pak pšenici a žito, a to za právo pastvy dobytka na panských loukách. Kromě jmenovaných vesnic je v urbáři uvedena ještě „ulice Neštyft“, i když bez udání počtu obyvatel, která odváděla na úrocích 25 zlatých a 18 grošů, a k tomu 65 zlatých a 12 grošů za odpuštění povinnosti robot a práva odúmrti postoupená jim vrchností.

Co se týče robotních povinností, láníci byli povinni odpracovat na panském dvoře 2 dny, půlláníci 1 den, k čemuž se připočítala účast na žních a dále celá řada povinností nejen pro lánové obyvatelstvo, ale i pro podsedníky, vypočítané zvláště pro každou vesnici. Takové povinnosti zahrnovaly kydání hnoje na panských dvorech, sušení, hrabání a svoz sena, předení, práce při pěstování konopí, pomoc při obstarávání a výlovu rybníků, účast na honech, často s vlastními psy, pomoc s pracemi na panské chmelnici, nebo například mlynář byl povinen mlít panské obilí. Některé činnosti ovšem měly být poddaným alespoň nějakým způsobem hrazeny.⁴²⁹

O vrchnostenském hospodářství se z urbáře dovidáme bohužel jen zprostředkovaně, a to z výčtu povinností samotných poddaných. Je tu jmenován v první řadě panský dvůr v Pozořicích a další v Šumicích, jehož prodej byl však v plánu již v době sestavování urbáře. Všechny povinnosti, které byly vázány na tento statek, měly být nadále plněny právě na dvoře pozořickém. Kromě dvorů jsou jmenovány zejména rybníky, kde byla vyžadována účast poddaných a panská chmelnice.

Panství přstické a vlasatické prodal Jan Šembera roku 1574 za sumu celkem 150 000 zlatých. Podle zápisu v zemských deskách je pak možné si udělat představu o rozloze

---

⁴²⁹ Například za sečení trávy „na louce panský nad rybníkem kvalovským“ se dává příspěvek 12 grošů. MZA Brno, Fond F 82 Pozořice, Inv. č. 17, fol. 20.

a vybavenosti panství. To zahrnovalo „tvrz Prštice s dvorem poplužním, pivovarem, mlejnem volným, cihleny, zahradami, štěpnicemi, šenkhousem v Prštících, s rybníky, ves Prštice, ves Radsotice s zahradami a s kostelním podacím, ves Tikovice s kostelním podacím, ves Silovice, ves Milčany, ves Moravské Bránice, ves Bračice s rybníkem, ves syrovice, ves Ledce s rybníky a sádkami nebo haltýři při těch rybnících, též s mlejnem a dvorem panským při též vsi, ve vsi Medlově s lúkou, z které se seno a votava do dvora přického zklizuje, ves Smolín, ves Vranovice s pivovarem v nově vystaveném a domem panským při tej vsi i s loukou a zahradou, kteráž k tomu domu náleží a s pustou vsí Teplansko, ves Přínostice, tvrz Vlasatice s dvorem poplužním, chmelnicí, s zahradami, s rybníky, haltýři i sádkami při těchž rybnících, městečko Vlasatice s podacím kostelním a s dvorem pustým a rolími při témž městečku, ves Aurčice, ves Šerčovice s podacím kostelním a s loukou ode vsi pusté Poříčan, mlejn vnově vystavený u Malešovic rolmi štěpnicemi, rybníčky, haltýři i s domem při témž mlejně vystaveném, ves Dunajovice s kostelním podacím a s dvorem panským, pusté vsi Pratesprun, s lidmi osedlými i neosedlými, též s many, s platy s dvory, a dalšími.“⁴³⁰

Příslušná smlouva mezi Janem Šemberou a Františkem z Thurnu pak byla opsána i do nového urbáře, který nechal hrabě pro nabyté panství vydat, stejně jako správní list k předání panství. Kromě stanovení způsobu zaplacení kupní ceny jsou tu řešeny i organizační otázky ohledně sporných částí celého převodu. Při převodu panství měl František z Thurnu zaplatit sumu 61 000 a zbylou částku doplatit později s navýšením o běžný úrok.⁴³¹ Dále se smlouva věnuje povinnostem, které má Šembera před předáním statku vykonat například v souvislosti s osetím rybníků, a naopak obsahuje také zajištění, aby byl vydán Šemberovi majetek, na který se smlouva nevztahuje, zejména na pšenici, oves a také kromě dvaceti tažných volů všechny voly ve dvoře dunajovském. Prostor je také věnován problematickému postavení mlýna v Malešovicích, o který ještě v době prodeje vedl Šembera soudní spor, jemuž bude věnována pozornost dále. I zde je vidět, že šlo o statek poměrně hodnotný, s rozvinutým šlechtickým velkostatkem, i když byl původně v držení Albrechtově, a to pouze od roku 1566.

Další ze Šemberových panství, novohradské, bylo drženo boskovickým rodem jako zástava již od konce 14. století. Na přelomu 15. a 16. století je drželi bratři Beneš a Dobeš Černohorští z Boskovic, kteří investovali v první řadě do opravy hradu poničeného předchozími válečnými událostmi, ale také do svých statků samotných. Po Dobešově smrti držel nadále hrad a panství Beneš sám, ovšem správu přenechal patrně zejména svým správcům. Vlastní statek Benešovi patrně příliš mnoho zisku nepřinášel, a proto se roku 1506

⁴³⁰ ZDB III, kniha 30, fol. 25–24, s. 68–69.

⁴³¹ MZA Brno, Fond G 11 Sběrka rukopisů Františkova muzea v Brně, inv. č. 604 Registra panství přstického a vlasatického 1574, fol. 130–136.

obrací na krále Vladislava se žádostí, aby mohl „při novohradském statku rybníky a mlýny zdělati, jelikož Nový Hrad, který v horách leží, málo důchodu dává.“⁴³² Beneš k tomu povolení opravdu dostal i se slibem, že mu budou náklady nahrazeny spolu s platbou zástavního dluhu. K tomuto slibu získal Beneš i výsady ve vztahu k hledání rud a také k hamrům, které dokonce opravil.

Vladimír Beránek uvádí platy plynoucí z Novohradského století podle urbáře „z polovice XVI. stol.“ Obyvatelé vsí Olomučany, Habrůvka, Babice, Kanice, Řícmanice, Bílovice, Útěchov, Jehnice a Vranov odváděli celkem 1024 zlatých 9 grošů, to vše mimo naturální dávky, které byly tvořeny odvody slepic, vajec nebo obilí.⁴³³ Také zde chybí podrobnější zprávy o vrchnostenském podnikání, je ovšem jisté, že zde klíčovou roli hrály místní hamry na zpracování železné rudy.

Výskyt kovů byl na Blanensku doložen již od pravěku, železo se tu začalo zpracovávat snad od halštatského období, které je ohraničeno lety 600–400 př. n. l.⁴³⁴ Nejstarší hamry, nazývané Wildenbergské, vznikly u řeky Svitavy pod Starým Hradem, a přestože první zmínky pocházejí z dvacátých let 15. století, jejich vznik se předpokládá již před rokem 1371. Do rukou Boskoviců se dostaly zástavou, ovšem až za krále Zikmunda. Hamr byl poškozen mezi lety 1460 a 1470 a výroba železných výrobků ustala. Obnovena byla znovu po roce 1493 za Beneše z Boskovic, který se zasloužil o celkové pozvednutí a rozvoj panství. Beneš dostal od Vladislava Jagellonského hamry do dědičného držení a také osvobození od odvodů,⁴³⁵ v druhém nadání z téhož roku bylo zakotveno povolení „dobývat a upotřebiti“ železnou rudu, pokud by byla nalezena kdekoli na území novohradského panství.⁴³⁶

Albrecht poté, co získal roku 1559 novohradské panství, se o stav hutí aktivně zajímal. Pilnáček uvádí list z roku 1569, ve kterém od místních úředníků zjišťuje, „jaký užitek hamry dávají a jakého nákladu na ně bude třeba.“⁴³⁷ Albrecht se také zřejmě snažil rozšířit těžbu, když v roce 1571 nařídil úsovskému úředníkovi, aby také hledal železnou rudu. S hamry a výrobou železa je pak spojen i rozvoj kovářství na panství. Když se panství dostala do rukou Lichtenštejnů, došlo k jistým organizačním změnám a hamry nadále podléhaly úředníkovi

---

⁴³² J. PILNÁČEK, *Paměti města Blanska*, s. 400.

⁴³³ V. BERÁNEK, *Vranov u Brna*, s. 24.

⁴³⁴ J. PILNÁČEK, *Paměti města Blanska*, s. 417–423.

⁴³⁵ Pilnáček cituje z listiny udělené Benešovi králem Vladislavem roku 1506: „My Vladislav, král český etc. vyzýváme tímto, že vznesl na nás prosbu urozený pán Beneš Černoohorský z Boskovic a na Černé Hoře, který jest hamr pustý poblíže Nových Hradů ležící koupil, kterýž svým nákladem opraviti a vystaviti dal a poněvadž z toho hamru plat skrovný a malý nadepsanému hradu Novému dával, prosil nás, abychom my mu ten hamr v dědičnou moc dali a od všech platů osvobodili, které od starodávna k Novému Hradu platit, což my po dobrém uvážení jsme učinili. J. PILNÁČEK, *Paměti města Blanska*, s. 420.

⁴³⁶ *Tamtéž*, s. 421.

⁴³⁷ *Tamtéž*, s. 422.

v Pozořicích. V této době byly hamry taktéž z lichtenštejnské iniciativy opraveny, ovšem opět zničeny během třicetileté války a do provozu je opět uvedl v roce 1660 až Karel Eusebius z Lichtenštejna.⁴³⁸

Alespoň zevrubný pohled do hospodářství černohorského panství podává Josef Pilnáček zejména na základě dokumentů z lichtenštejnského archivu. Mezi lety 1526–1546, tedy v době, kdy držel Černou Horu Jaroslav z Boskovic, jmenuje Pilnáček kromě dvou panských dvorů ještě sladovnu, pivovar, výrobu na ledek a na prach a také soustavu rybníků.⁴³⁹ Za následujícího období, kdy držel statky Václav a po něm Albrecht se patrně na vedení hospodářství příliš nezměnilo. Zásadní význam měl černohorský pivovar, který byl také největším odběratelem zejména pšenice. Ta se do pivovaru svážela nejen přímo z černohorského panství, ale také ze vsí patřících k Novým Hradům.⁴⁴⁰

Pivovarnictví mělo v Černé hoře dlouhou tradici. Pilnáček uvádí, že ještě paralelně s existencí panského pivovaru se v městečku nacházel tzv. „sousedský pivovar,“ ovšem informace o něm se ztrácejí v padesátých letech 16. století a tak byl patrně buď zavřen, případně převzat vrchností a začleněn pod pivovar panský, jak k tomu v této době poměrně často docházelo.⁴⁴¹ První nepřímé zprávy o vrchnostenském pivovaru pochází z roku 1530 a je tedy možné počítat jeho existenci i dále do minulosti. Z působení Albrechta Černohorského jsou doloženy jeho snahy, aby bylo zajištěno nejdříve dostatečné množství pšenice pro pivovar, než se bude z panství vyvážet jinam.⁴⁴² V okolí Černé Hory se také těžil ledek, který se zpracovával v místních ledkových hutích.⁴⁴³

Z období, kdy měl Černou Horu v držení Jan Šembera, se dochovalo zpráv ještě méně, z čehož Pilnáček usuzuje, že jeho podíl na správě statků byl minimální a většinu vykonávali správcové.⁴⁴⁴ Vzhledem k tomu, že v této době se podíl vrchnosti samotné na správě panství obecně snižuje a přebírá ji specializované úřednictvo, není možné takové jednání předem odsoudit.⁴⁴⁵ Navíc i s ohledem na zprávy z dalších panství je jen opravdu obtížné s jistotou říct, do jaké míry se Šembera svým statkům věnoval.

K vlastním Bučovicím máme zpráv nejméně. Z urbáře z roku 1573 se dochoval pouze závěr, který obsahuje údaje o vsi Mouchnice,⁴⁴⁶ více informací se snad může nacházet ještě

---

⁴³⁸ *Tamtéž*, s. 423.

⁴³⁹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 81.

⁴⁴⁰ *Tamtéž*, s. 109.

⁴⁴¹ *Tamtéž*, s. 411–412.

⁴⁴² *Tamtéž*, s. 413.

⁴⁴³ Pilnáček uvádí, že mohlo jít také o kamenec, i když byl „té doby všeobecně ledkem nazýván.“ *Tamtéž*, s. 111.

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, s. 128.

⁴⁴⁵ Viz poznámka č. 350.

⁴⁴⁶ MZA Brno F44, č. 2c.

v lichtenštejnském archivu ve Vídni. Opět trochu odlišný pohled na šlechtické podnikání nám nicméně přináší dva rybníční rejstříky z let 1571 a 1575, které se dochovaly právě pro panství bučovické.

7.4 Rybníkářství jako forma šlechtického podnikání

Jednou z velmi podstatných, stejně jako nejvýnosnějších složek šlechtického velkostatku bylo rybníkářství. Jeho počátky na našem území spadají již do středověku, kdy byly zakládány rybníky zejména u klášterů, protože ryby sloužily mnichům jako vhodný doplněk stravy v obdobích půstu.⁴⁴⁷ Ve svých počátcích šlo spíše o menší, ne příliš složité stavby častěji pro uchování ryb než pro chov samotný, jejich technická úroveň ovšem rychle rostla.⁴⁴⁸ Zásluhy na rozšíření rybníkářství měly i vlastnosti kapra jako ryby schopné žít a rozmnožovat se v umělých nádržích.⁴⁴⁹ Z nejstarších písemných zpráv vyplývá, že ve 13. století byl kapr už běžnou chovnou rybou.⁴⁵⁰ Zejména od druhé poloviny 14. století jsou rybníky ve větším rozsahu zakládány i na světských panstvích, pravý zlatý věk ovšem zažívá rybníkářství na přelomu 15. a 16. století, právě v souvislosti s rozšiřováním šlechtického velkostatku.⁴⁵¹

Předpokladem k rybníkářskému podnikání v pravém slova smyslu bylo spojení a zaokrouhlení statků v rozsáhlejší dominia, což umožňovalo předejít sporům se sousedy při umělé manipulaci s říčními toky, a k čemuž dochází ve zvýšené míře právě v tomto období.⁴⁵² Z tohoto důvodu patřili mezi největší zakladatele rybníků v Čechách Rožmberkové s rozsáhlými državami na jihu Čech nebo Pernštejnové s výhodnými državami v Polabí, ale i na Moravě.⁴⁵³ Tam ležely významné rybníční oblasti na Žďársku, Svratecku, na jižní Moravě, ale například i v blízkém okolí Brna.⁴⁵⁴

Rybníční podnikání se ukázalo být velmi výnosným, a proto na svých panstvích stavěli umělé vodní nádrže mnozí šlechtici, mezi jinými i páni z Boskovic. Rudolf Hurt sice uvádí, že o jejich přímé aktivitě při zakládání rybníků na boskovickém a černoorském panství nejsou podrobnější zprávy, na základě deskových zápisů se pokouší alespoň

⁴⁴⁷ Jiří ANDRESKA, *Lesk a sláva českého rybářství*, Pacov 1997, s. 68; František MATĚJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*, Praha 1959, s. 79.

⁴⁴⁸ Alois MÍKA, *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955, 7.

⁴⁴⁹ J. ANDRESKA, *Lesk a sláva*, s. 67.

⁴⁵⁰ Rudolf HURT, *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku*, díl I, Ostrava 1960, s. 15.

⁴⁵¹ F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 77–78.

⁴⁵² Petr VOREL, *Zlatý věk pardubického rybníkářství*. DaS 12, 1992, č. 1, s. 17.

⁴⁵³ *Tamtéž*.

⁴⁵⁴ J. ANDRESKA, *Lesk a sláva*, s. 100–101.

rekonstruovat rybníční síť, která na jejich teritoriu do 16. století vznikla.⁴⁵⁵ Na území budoucího Šemberova panství upozorňuje na existenci rybníků na úsovském, přstíckém nebo ždánickém panství. Na vlasatickém panství stavěl rybníky tchán Jana Šembery Jiří Žabka z Limberka, a také v oblasti Bučovic už před příchodem Boskoviců existovala soustava rybníků budovaná od konce 14. století a po celé 15. století.⁴⁵⁶ Pro alespoň částečnou představu, o rybníční síti na Šemberových panstvích je možné použít Müllerovu mapu Moravy, na které, ačkoli pochází z roku 1720, jsou z části zakresleny i v té době již neexistující rybníky.⁴⁵⁷

Jan Šembera tak zdědil fungující rybníční soustavu, i když o tom, zda sám přistoupil k jejímu rozšíření, zprávy nemáme. Pro bližší seznámení se s rybníčním podnikáním, i když pouze na bučovicku, představují výjimečný pramen dochované rybníční rejstříky z let 1571 a 1575,⁴⁵⁸ které byly přimanipulovány ke zbytku urbáře bučovického panství ze sedmdesátých let 16. století.⁴⁵⁹ V nich napočítáme okolo třiceti rybníků, ovšem například i proto, že se vylovené rybníky v obou rejstřících neshodují, lze předpokládat, že nejsou kompletní a rybníků na panství bylo ještě více.⁴⁶⁰ Vzhledem k jejich neúplnosti je nutné považovat následující vývody pouze za rámcové.

Podle instrukce Viléma Slavaty z roku 1630 se má do rybníčních register zapisovat, „při lovení jednoho každého rybníka ... jak mnoho neb dlouho seděl, který i co se buďto pospolu neb rozdílým časem do něho dalo, jaký počet kaprů se v něm našel, kolik jich do džberu vcházelo, co džberův na rybnících za hotové peníze prodáno neb komu jinému na sádky a haltýře k budoucímu prodaji buďto i pro domácí potřebu odvezeno jest.“⁴⁶¹

Ke každému rybníku tedy bylo do register zaznamenáno datum výlovu, kolik ryb a jakého druhu v něm bylo nalezeno, kolik z nich bylo prodáno a to včetně jmenného seznamu kupců a sumy, která se za prodej ryb utrhla. Kromě toho ale obsahují i záznamy o kapřích plodech nasazených do rybníků a jejich přesunech do dalších rybníků, aby v nich došly potřebného stáří a velikosti, případně kolik kaprů bylo kam umístěno na tření.

⁴⁵⁵ R. HURT, *Dějiny rybníkářství na Moravě*, s. 72.

⁴⁵⁶ Hurt jmenuje rybníky v Bučovicích, v Letošově, v Šardičkách, Kojátkách, u Brankovic, v Milonicích, Vícemilicích, Soběbřichách, v Uhřicích a dokonce po dvou rybnících v Málkovicích a Hvězdlicích vybudované už koncem 14. nebo v první polovině 15. století. R. HURT, *Dějiny rybníkářství na Moravě*, s. 25, 73.

⁴⁵⁷ Müllerova mapa Moravy z roku 1720, zpřístupněná na mapovém portálu výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického na adrese: http://mapy.vugtk.cz/muller_morava/zoomify.php?rs=3&lg=cze (1. 6. 2012). F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 92.

⁴⁵⁸ MZA Brno, Fond F 44 Velkostatek Bučovice, sign. A 2a a 2b.

⁴⁵⁹ J. ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře*, 74.

⁴⁶⁰ František MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku v druhé polovině 16. stol.*, VVM 15, 1960, s. 175–182.

⁴⁶¹ František TEPLÝ, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937, s. 69.

Registra z roku 1571 obsahují záznamy o výloveh rybníků Jarošů u Bohuslavic, Bešťáku, Nemotického a rybníka zvaného Chobot.⁴⁶² Rejstřík z roku 1575 potom zmiňuje výlov Kamenného rybníka u Bohuslavic, Nového rybníka u Bučovic, Lišeckého rybníka, Mouřínovského rybníka, Hvězdlického rybníka, Rozšťauského rybníka, Stříleckého rybníka, Letonického rybníka, Milovského polního rybníčku, rybníčku Machoňku, Dolního a Horního stříleckého rybníčku, rybníčku v Zarouškách a Retonského rybníka. Kromě zmíněných rybníků obsahují registra i záznamy o těch, které nebyly vyloveny, ale bylo určeno do nich přenést rybí plod na dozrání. Takto je jmenován Malý nevojský rybník, Letonský rybník, Uhřický rybník, Nový a Dlouhý rozšťauský rybník, Příkopy u Milovic, Pavlovský rybník, Mouchnický rybník, Brankovský rybník, Malý bohuslavský, Vejvořický a rybník Brodek.⁴⁶³

Bučovických rejstříků si všiml již František Matějek, který se na jejich základě pokusil o analýzu rybníkářského hospodaření na Bučovicku. Podle počtů nasazených a vylovených kaprů došel k závěru, že většina rybníků na panství byla menší rozlohy, největší byl patrně rybník Letonický.⁴⁶⁴ Při hodnocení došel autor navíc k závěru, že pěstování ryb nedosahovalo na bučovickém panství takové úrovně, jako v jiných oblastech, i když mezi oběma ročníky lze pozorovat určitý pokrok. Matějek tak vyvodil zejména z výnosů rybníků, které prokazovaly značnou ztrátovost ryb i plodů, a částečně z postupu při osazování rybníků, který zaostával za doporučeními, které ve své příručce publikoval zásadní autor Jan Dubravius.⁴⁶⁵

Právě ztrátovost bučovických rybníků dosahovala značných čísel zejména při výloveh z roku 1571. Matějek k tomu dochází porovnáním nasazených ryb a jejich počtů při výlovu. Tady uvádí, že ztrátovost zejména mladších kaprů dosahovala průměrně kolem 20%, v některých rybnících až 70% oproti násadám z minulých.⁴⁶⁶ Kromě vysvětlení takového úbytku nemožností vylovit ryby ukryté pod splavem a v nepřístupných jámách, které je uvedeno v samotném rejstříku, Matějek předkládá i další možné důvody. V první řadě to byl značný výskyt štik zejména roku 1571. Zda se nasazovaly uměle, není v rejstřících uvedeno, ale v roce 1575 už jsou jejich počty podstatně menší.⁴⁶⁷ Pokud docházelo k úbytku kaprů i v rybnících, kde štiky nalezeny nebyly, mohlo jít do jisté míry o krádeže kaprů, ale také

---

⁴⁶² MZA Brno, F 44, sign. A 2a.

⁴⁶³ Tamtéž, sign. A 2b.

⁴⁶⁴ F. MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku*, s. 175.

⁴⁶⁵ Jan Dubravius byl nejvýznamnějším teoretikem v oblasti rybníkářství. Narodil se roku 1486 v Plzni, nejdříve byl poslán na studia do Vídně, odkud poté pokračoval dále do Itálie. Studoval teologii v Padově a Římě a po svém návratu na Moravu se stal sekretářem olomouckého biskupa Stanislava Thurzy, v jehož službách proslul zejména jako schopný hospodář. Jeho latinský spisek *O rybníkářství* pochází z první poloviny 16. století a byl věnován augspurskému obchodníkovi Antonínu Fuggerovi, který jej požádal o rady pro povznesení vlastního hospodářství. Dubravius se v něm věnuje jak praktickým i teoretickým zásadám zřizování a vedení rybníků, ale i jejich původu a historii. Anežka SCHMIDTOVÁ (ed.), *Jan Dubravius: O rybnících*, Praha 1953, s. 7–9.

⁴⁶⁶ F. MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku*, s. 176.

⁴⁶⁷ *Tamtéž*, s. 176–177.

o nedokonalost tehdejšího chovu, kde se přistupovalo k chovu kaprů různého stáří v jednom rybníce, což nedoporučoval ve svém díle právě už zmiňovaný Dubravius.⁴⁶⁸ Bučovičtí se proti Dubraviovým doporučením se provinili i v dalších otázkách, například přistupovali k prodeji i tříletých kaprů namísto čtyřletých, případně chovali kapry dohromady s jinými rybami.⁴⁶⁹

Nicméně právě v umístování ryb do rybníků podle věku, které je viditelnější z pozdějšího rejstříku, považuje Matějek za největší posun a také za důkaz o postupu a šíření Dubraviových pravidel.⁴⁷⁰ Ten doporučoval chovat kapry odděleně podle věku, rybníky pak dělit do tří tříd. Do první zařadil nejmenší rybníky, ve kterých měl být chován nejmladší kapří potěr, do o málo větších rybníků druhé třídy náleželi kapři dvouletí, největší rybníky pak měly být osazovány dospělými kapry.⁴⁷¹ Na Bučovicku se proti těmto zásadám chovaly ryby různého stáří a snad jen menší rybníčky byly osazovány kapry stejně starými. Kromě kaprů a již dotčených štik se v bučovických rybnících lovíli také karasi a menší ryby různého druhu, označované v rejstřících souhrnně jako bělí.⁴⁷²

Výlov rybníků probíhal buď na jaře, nebo na podzim, frekvence výlovu záležela na stáří plodu, který v nich byl nasazen. Rybníky s ročním plodem byly loveny již po roce, stejně jako rybníky karasové a s dalšími menšími rybami a také rybníky, do kterých byly nasazovány takzvané výstřelky. Rybníky, do nichž byl nasazen dvouletý plod, byly loveny zpravidla až po dvou letech. Na výlovu se sešly desítky lidí, kteří skupovali kapry jednotlivě případně po kopách nebo mandelích, karasi a bělice se potom prodávali po kbelích.

Cena ryb nebyla vždy stejná, nýbrž se odvíjela jednak od lokality a potom také od velikosti ryb. Dubravius zmiňuje cenu kaprů prodávaných na Moravě od 1,5–8 zlatých za kopu.⁴⁷³ V Bučovicích roku 1571 byli prodáváni kapři podle velikosti, největší byli prodáváni za 6 nebo 7 zlatých za kopu, střední po 4 zlatých a menší po 2 zlatých. Při samostatném prodeji se cena pohybovala okolo 3 grošů za větší rybu, 2 grošů za prostřední a po jednom groši za malou. V dalších letech cena poměrně značně klesla a v rejstřících z roku 1575 se uvádí buď 2,5 nebo 2 zlatých za kopu. Upustilo se také od rozlišování tří velikostí kaprů. Při prodeji tzv. „porůznu“, tedy jednotlivě či v menším množství, jsou ceny ještě rozmanitější, což svádí k úvahám, že byla cena určována individuálně podle velikosti konkrétních kusů. A tak přestože se některé kusy prodávaly po groši i více, průměrná cena kapra byla při výlovu v roce 1575 6 denárů. Zato cena drobných ryb se takřka nezměnila a karasi se prodávali

⁴⁶⁸ *Tamtéž*, s. 176, A. SCHMIDTOVÁ (ed.), *Jan Dubravius*, s. 50–53.

⁴⁶⁹ F. MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku*, s. 177–178.

⁴⁷⁰ *Tamtéž*, s. 178

⁴⁷¹ A. SCHMIDTOVÁ (ed.), *Jan Dubravius*, s. 50.

⁴⁷² F. MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku*, s. 176.

⁴⁷³ *Tamtéž*.

shodně v obou ročnících po 13–14 groších za kbel a bělice po 7,5–8 groších za kbel. Štiky a štičky, jak je uvedeno v rejstřících se prodávaly po 1–2 groších, ovšem roku 1575 nebyly nalezeny v takovém množství a všechny putovaly do zámecké kuchyně na Bučovice nebo místnímu knězi Valentinovi.

Pro vlastní potřebu nakupovali lidé 2–7 kusů ryb, při nákupu desíti a více kusů ryb lze předpokládat, že byly tyto určeny na další prodej. Byly ukládány do haltýřů nebo jiných zvláštních nádrží trvalejšího rázu, kde byly uschovány.⁴⁷⁴ Taková nádrž zřejmě musela existovat i v blízkosti bučovického zámku, vzhledem k množství ryb, které se z výlovů svázely pro potřeby tamní kuchyně.⁴⁷⁵

Vzhledem rozsahu rybníčního hospodářství, které nebylo rak rozsáhlé, jako v jiných oblastech, byly vylovené ryby určeny zejména k domácí spotřebě na panství.⁴⁷⁶ Jelikož jsou v rejstřících zapsány i jmenovité seznamy kupců, lze si udělat představu i o teritoriu, ze kterého přicházeli. Značná část kupců pocházela z Bučovic, ze všech vrstev obyvatelstva, mnozí pak přicházeli z okolních obcí, z kterých ovšem jen část patřila k samotnému bučovickému panství. tedy například z Klobouček, Nemotic, Snovídek, Nesovic, Kozlan, Maref, Černčina, Letošova, Uhřic nebo Málkovic. Část ryb ovšem putovala do vzdálenějších vesnic a někdy až za hranice panství, konkrétně do Slavkova u Brna, Bohuslavic nebo Letovic.⁴⁷⁷

V prvních registrech je zanesen výlov rybníků z jara roku 1571. Rybník Bešťák byl vyloven 5. března a z původních 48 kop 46 kaprů různého stáří, které byly do rybníka nasazeny, se našlo 41 kop 44 kaprů a kromě toho 6 kop 29 štik a 47,5 kbelů bělí. Z tohoto množství bylo celkem 29 kop a 2 mandele kaprů prodáno za celkovou sumu 116,5 zlatých. 6 kop kaprů bylo dáno pro potřeby vrchnosti a 1 kopa farářů do Bučovic. Zbytek ryb bylo buď utraceno během výlovu, nebo přeneseno do jiného rybníku.⁴⁷⁸ 1 kopa 55 štik byla prodána za 9 zlatých 23 grošů, 1 kopa odevzdána knězi Martinovi do Bučovic, 1 kopa na vranovský zámek a 2 kopy „na horu k outratě.“ Bělí bylo prodáno za 4 zlaté 9 grošů, kromě 11 kbelů, které byly taktéž ponechány vrchnosti.⁴⁷⁹

Nemotický rybník byl loven pouze několik dní poté 9. března téhož roku. Z nasazených 41 kop kaprů se našlo 34 kop 10 kaprů spolu s 2,5 kopami 25 štik a štiček, 7,5 kbely karasů a dokonce 60,5 kbely bělí. Kaprů bylo prodáno pouze 10 kop 21 a to za cenu 38

⁴⁷⁴ F. MATĚJEK, *Feudální velkostatek*, s. 91.

⁴⁷⁵ MZA Brno, F 44, sign. A 2b.

⁴⁷⁶ F. MATĚJEK, *O rybníkářství na Bučovicku*, s. 181.

⁴⁷⁷ *Tamtéž*.

⁴⁷⁸ MZA Brno, F 44, sign. A 2a, fol. 1–6.

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, fol. 7–8.

zlatých 5,5 grošů a 2 denáry. 3 kopy kaprů bylo přiznáno vrchnosti a zbytek patrně svezen do přechodných nádrží. Za prodej štik se utržil 1 zlatý 5 grošů a 4 denáry, většina ovšem byla opět uchována. Karasi byli prodáni za 2 zlaté 3 groše, kromě 3 kbelů, které byly dány k potřebě na zámek, běli potom za 23 zlatých 20 grošů.⁴⁸⁰

Rybník Chobot, lovený 6. dubna, byl podstatně menší, než první dva zmíněné. Nasazeno do něj bylo pouze 15 kop kaprů, přesto byla jeho ztrátovost jedna z nejvyšších. Spolu s 6 kopami kaprů se našlo téměř 5,5 kop štik a dokonce 61,5 kbelů bělí. Kapři byli prodáni za 22 zlatých 25 grošů, kromě 33, kteří byli dáni vrchnosti a 30, které převezli do Malého bohuslavského rybníka na tření. Štiky byly prodány za 2 zlaté a 6 denárů, 4 kopy pak ponechány v haltýřích. Za prodej bělí pak bylo utrženo 32 zlatých 10 grošů a 5,5 denáru.⁴⁸¹

Jako poslední byl loven Jarošovský rybník, do kterého bylo nasazeno 30 kop kaprů a i když šlo z jedné třetiny pouze o nejmladší plody, vyloveno bylo pouze 2,5 kop a 12 kaprů. Za jejich prodej spolu s třemi nalezenými štikami bylo utrženo 10 zlatých 22 grošů 3 denáry.⁴⁸²

Registra z roku 1575 zaznamenávají jarní výlov rybníků, ale také prodej kaprů, kteří byli zřejmě vyloveni již na podzim a prodáváni z bučovických haltýřů. První takový záznam se týká prodeji kaprů svezených do Bučovic z Kamenného rybníka u Bohuslavic. Do bučovických nádrží bylo svezeno 22,5 kop kaprů, z čehož jich 22 pomřelo, 16,5 kop a 15 kaprů, bylo dáno „na autratu kuchyňskou na Bučovicích“ a zbytek, tedy 5 kop a 23 kaprů prodáno na místě za celkovou sumu 11 zlatých 19 grošů 5 denárů. Kromě kaprů byla přivezena také 1 kopa štik, ze kterých 10 pomřelo, 2 byly dány knězi Valentinovi a zbylých 48 předáno na bučovický zámek.⁴⁸³

Z nádrží byl prodáván i výlov Nového rybníku u Bučovic z listopadu předchozího roku. V něm bylo nalezeno kromě 2 kbely bělí a karasů 26,5 kop 26 kaprů, tedy zhruba o 10 kop méně než v něm bylo nasazeno. Prodalo se celkem 25 kop a 17 kaprů za cenu 58 zlatých 12 grošů a 0,5 denáru. 1 kopa kaprů byla dána k službě knězi Valentinovi a 39 kaprů na Bučovice spolu s jedním kbelem bělí. Bělí se prodalo 4,5 a karasů 3,5 kbelů a k tomu ještě zvlášť po kusech celkem za 1 zlatý 3 groše a 7,5 denárů. Celková suma z prodeje ryb činila 63 zlatých 3,5 grošů.⁴⁸⁴

Poznámky k výlovu Lišeckého a Rošťautského rybníka ještě obsahují seznam kupců dospělých ryb, v dalších, menších rybníčcích, byly chovány zejména nedospělé plody kaprů,

---

⁴⁸⁰ Tamtéž, fol. 11–17.

⁴⁸¹ Tamtéž, fol. 18–21.

⁴⁸² Tamtéž, fol. 23.

⁴⁸³ MZA Brno, F 44, sign. A 2b, fol. 1–2.

⁴⁸⁴ Tamtéž, fol. 2–6.

kteře byly přemístřovány do jiných rybníků, pokud možno podle stáří tak, aby dorostly do velikosti vhodné k prodeji. Lišecký rybník byl vyloven 11. března 1575 a kromě 8 kop a 13 kapřů se v něm našlo ještě 17 kop dvouletých plodů z 20 kop nasazených. Kapři byli prodáni za 22 zlatých 1 groš a 4 denáry, kromě nich i 12,5 kbelů karasů a 37 kbelů bělí, vše za 15 zlatých, 8 grošů a 3,25 denáru a 3 zlaté 13 grošů a 0,5 denáru bylo utrženo z prodeje jednotlivých bělic. Konečná suma tak dosáhla 40 zlatých 23 grošů a 1 denáru. Na 11 kop dvouletých plodů kapra bylo přesazeno do Malého nevojského rybníka, 6 kop potom do Bílovic.⁴⁸⁵

Rošřautský rybník byl vyloven 17. března, nalezených 41 kbelů bělí a 4,5 kbelů karasů bylo prodáno spolu s jednotlivými bělemi za 20 zlatých 9 grošů a 6 denárů. Navíc bylo do Nevojského rybníka přeneseno 9 kop dvouletých plodů na dojití.⁴⁸⁶ Mouřínovský rybníček byl vyloven 23. března, z jedné kopy, která se našla, bylo 54 kapřů ponecháno v rybníce, 2 byli utraceni a zbylí prodáni za 7 grošů a 5 denárů, vylovené bělice potom za 1 groš a 2 denáry, dohromady za 9 grošů. Ze 40 nasazených kop ročních plodů se našlo pouze 12 kop dvouletých, které byly přesazeny do Klobouckého rybníku.⁴⁸⁷ Hvězlický rybník byl vyloven 29. března, z celkového množství 21 kop nasazených ročních plodů bylo nalezeno 16 kop dorostlých do stáří dvou let, které byly v počtu 12 kop dány na Bílovice a 4 kop pak do rybníčku Rošřautského spolu s 2 kbely bělí. Do Dlouhého rošřautského rybníka bylo dáno 22 kapřů na tření a 2 kbely bělí. Za prodej bělic byly utrženy 2 groše 3 denáry.⁴⁸⁸

Milovský rybník, vylovený 6. dubna, dvouletý kapří plod byl rozdělen po 3 kopách do Klobučského rybníčka a 11 kop do Úšřanského rybníka. Rybník byl primárně zřejmě určen pro chov karasů, kteří do něj byli nasazeni v počtu 17 kbelů. Nalezených 14 kbelů se rozdělilo mezi Uhřický, Hvězlický, Kloboucký rybník a přikopy u Milovic. Z rybníčku Machoňku, který byl vyloven 12. dubna, bylo 40 kapřů dáno do Pavlovského rybníku na tření a 4 kopy dvouletých plodů do Kamenného rybníka u Bohuslavic. Z Mouchnického rybníčku, který byl vyloven následujícího dne, bylo přeneseno do Dlouhého rošřautského 43 kapřů na tření. Zaznamenal ovšem největší ztráty co se týče kaprového plodu. Z nasazených 100 kop ročních kapřů bylo dvouletých nalezeno pouze 20 kop, které byly přeneseny do Kamenného rybníku u Bohuslavic. Střilecký rybník byl vyloven 14. dubna, 1 kopa kapřů z něj byla dána na tření do rybníka u Snovídek, který byl nazýván Šlejparna, stejně tak do Dlouhého rošřautského rybníka. Do kamenného rybníka u Bohuslavic 3 kopy dvouletého plodu a do rybníka Brodku

---

⁴⁸⁵ Tamtéž, fol. 6–8.

⁴⁸⁶ Tamtéž, fol. 10.

⁴⁸⁷ Tamtéž, fol. 11.

⁴⁸⁸ Tamtéž, fol. 12.

3 kopy. 20 dospělých kaprů bylo také dáno do kuchyně na Bučovicích. Rybníček v Zarouškách byl vyloven 15. dubna, 16 kaprů bylo přeneseno na tření do Rošťautského rybníka, 8 kbelů karasů bylo rozděleno do rybníků Nemetického, Nohůvky a Nového rybníka u Bučovic.⁴⁸⁹

Z Retonského rybníku bylo 20. dubna vylovena 1 kopa 26 kaprů a celých 94 kop dvouletých plodů, ovšem z 200 ročních nasazených předchozího roku. Tento plod byl rozdělen na vejtah do Nového rybníku u Bučovic, Klobouckého rybníku, Nového rošťautského, Velkého nevojského a do rybníku v Bílovicích. Nalezení kapři pak byli určeni na bučovický zámek. Mimo kapry byly vyloveny a prodány 2 kbely karasů a 2 bělí, celkem za 1 zlatý a 8 grošů. V Horním stříleckém rybníčku, vyloveném o necelý týden později, se z více než 2 kop nasazených kaprů našlo 50 a k tomu 50 kop ročního plodu, přeneseného do rybníka Nohavky.⁴⁹⁰

V roce 1571 tak bylo na základě dochovaných register vyloveno na bučovickém panství 84 kop 26 kaprů, necelých 15 kop štik, 7,5 kbelů karasů a dokonce skoro 170 kbelů bělí. Na panskou útratu bylo odvedeno 9,5 kop kaprů, 3 kopy štik, 11 kbelů bělí a 3 kbely karasů. Za prodej ryb ze všech čtyř rybníků se celkem utržilo 228 zlatých 5,5 groše. Na rozdíl od pozdějších register nejsou zaznamenány přesuny nedorostlých kaprů na takzvaný „vejtah“, i když se to dá vzhledem k nasazování ryb různých stáří předpokládat.

V roce 1575 bylo vyloveno 64 kop 7 kaprů, z toho byly necelé 3 kopy určeny na tření, 19 kop spolu s 1 kopou nalezených štik a jedním kbelem bělí na potřeby kuchyně na zámku v Bučovicích a zbytek na prodej. Ročního plodu bylo nalezeno 50 kop a dvouletého celých 192 kop. Mimo to bylo vyloveno 46,5 kbelů karasů a více než 86 kbelů bělí. Celková suma utržená z výlovu roku 1575 činila 137 zlatých 15,5 groše 5 denárů.

Nápadný je značný pokles cen kaprů a tím i příjmů z rybníků ve sledovaných letech. Naopak ztrátovost alespoň částečně poklesla, což mohlo způsobit i značně menší množství nalezených štik. I přes nedokonalost tehdejšího chovu ryb na Bučovicku, na jehož nedostatky upozornil už František Matějka, lze i z torzovitě dochovaných rejstříků ocenit výnos plynoucí z rybníků a jejich neopominutelný význam v režijním hospodářství na bučovickém panství, ale i na dalších. Rybníky se totiž nacházely na všech tehdejších Šemberových državách.

---

⁴⁸⁹ Tamtéž, fol. 13–14.

⁴⁹⁰ Tamtéž, fol. 14–15.

8. Panské sídlo

V centru Šemberových panství se nacházela jeho rezidence na tvrzi zděděné po otci. Význam šlechtického sídla se během 16. století pozvolna měnila a přizpůsobovala se životnímu stylu renesanční aristokracie. Částečně do pozadí ustupoval jejich význam jako obranné pevnosti a důraz byl kladen na pohodlí a zejména také na reprezentaci. Zvýšená stavitelská činnost české a moravské šlechty měla za cíl právě naplnění nových požadavků a byla podmíněna vlivy přicházejícími z Itálie. Způsobů, jakými se na naše území renesance šířila, bylo několik. Zejména stále častější cesty mladých šlechticů do zahraničí, kde se měli možnost seznámit s jejím uměním, dále byl důležitý vliv dvora. Právě Morava se postavila do čela vývoje renesančního zámku u nás, zvláště díky své poloze a silnějším vazbám na Podunají⁴⁹¹ a Uhry.⁴⁹²

Nově budované zámky, stejně jako přestavby dosavadních staveb v renesančním duchu, měly nejen zajistit svým majitelům ono pohodlné sídlo, ale měly zároveň naplnit jejich touhu zanechat po sobě památku, která je měla připomínat jejich potomkům i dalším generacím. Měly reprezentovat jejich urozenost i osobnost jejich stavitele, vypovídaly mnohé o jeho zájmech, vzdělání, povaze, ale i rodu a jeho historii. Byly naplněny symbolikou, pro dobového pozorovatele ovšem velmi dobře srozumitelnou.⁴⁹³ I u Jana Šembery, když se rozhodoval pro přestavbu svého sídla, patrně hrály roli velmi podobné důvody, tedy přizpůsobit již nevyhovující tvrz jeho potřebám a zároveň vytvořit dílo, které bude udržovat jeho jméno živé.

Inspirovat by jistě také stavitelská aktivita Šemberových předků, ale i příbuzných rodů, jakými byli Žabkové z Limberka, Kounicové na Slavkově, Krajíři v Dačicích nebo Žerotínové na Náměšti a Rosicích.⁴⁹⁴ Samotný Albrecht přistoupil na počátku šedesátých let k úpravám svého zámku v Černé Hoře. Původní stavba, kterou Albrecht roku 1554 získal, nebyla již dlouhá léta využívána jako sídlo vrchnosti, a nacházela se proto ve značně zanedbaném stavu. Nedlouho po převzetí nechal Albrecht přistavět chybějící hospodářské budovy, ale posléze došlo i na přebudování samotného sídla v renesančním stylu.⁴⁹⁵ Tyto

---

⁴⁹¹ Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, Praha 1961, s. 44.

⁴⁹² O vlivu Uher na šíření rané renesance na Moravu na začátku 16. století pojednává podrobněji I. HLOBIL – E. PETRŮ, *Humanismus a raná renesance na Moravě*.

⁴⁹³ Tomáš KNOZ, *Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků*, in Václav Bůžek – Petr Král (ed.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 23–37.

⁴⁹⁴ Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979, s. 1.

⁴⁹⁵ Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994, s. 349–351.

opravy původního zámku byly zahájeny roku 1569, ovšem práce nebyly dokončeny ještě ani roku 1571 a dostavění se Albrecht už patrně nedožil.⁴⁹⁶

Ačkoli Jan Šembera na začátku patrně taktéž zvažoval podobný postup, totiž přestavbu stávající tvrze, nakonec se rozhodl pro jinou variantu. Jejím výsledkem měla být zcela nová zámecká budova podle původního projektu. Stavba měla být situována na jižní straně městečka, tedy na místě bývalé tvrze a kostela, a z celkového pohledu je zřetelné, že byl zámek dodatečně včleněn do již hotového organismu města.⁴⁹⁷ Tvrz byla na počátku stavby zbourána, o osudu kostela existují dvě teorie. Buď zanikl současně s tvrzí, nebo byl zachován a zbourán až roku 1637, kdy byl postaven nový farní kostel.⁴⁹⁸

Přestože se diskutuje o kavalířské cestě Jana Šembery, nejsou o ní dochovány přesvědčivé zprávy. Je tedy možné, že se stejně jako mnozí jeho vrstevníci do jižní Evropy vypravil a z této cesty posléze čerpal inspiraci ke stavbě vlastního sídla. Tomu by napovídala i koncepce bučovického zámku, ve které lze nalézt paralely k obdobným stavbám severní Itálie, zejména Florencie.⁴⁹⁹ Václav Bůžek nicméně s touto variantou nespekuluje a hlavní vlivy hledá v prokazatelném Šemberově pobytu ve Vídni. Právě na dvoře Arnošta Habsburského se podle něj mohl Šembera seznámit s Jacopo Stradou, který přešel do arciknížecích služeb po smrti Maxmiliána II.⁵⁰⁰ Právě on byl podle nejnovějších výzkumů autorem projektu bučovického zámku.

K takovému setkání mohlo dojít na přelomu padesátých a šedesátých let, kdy Šembera ve Vídni studoval, ale také později při některé z jeho pozdějších návštěv hlavního města monarchie. K určení projektanta přispělo porovnání stavby s vídeňským letohrádkem Neugebäude císaře Maxmiliána II., jehož je Strada autorem.⁵⁰¹ Václav Bůžek dokládá také návštěvu Bučovic Stradovým spolupracovníkem sochařem Hansem Montem mezi lety 1583 a 1584, který měl provést „sochařskou a štukovou výzdobu.“⁵⁰² Zaměstnáním významného vídeňského architekta a sochaře, který s ním pracoval i na předchozích projektech, docílil Jan

---

⁴⁹⁶ Vstupní brána nově zbudované části hradu nesla nápis: „*Leta Panie MDLXI tento przijhradek gest z Gruntu wystawen nakladem vrozenego pana pana Albrechta Czernohorskeho z Bozkowicz a na Czerne Horzw. Gehoz pane Boze sam ochrancze byti racz,*“ nad nímž se nacházel erby znázorněný vývod sahající až k prapředkům zámeckého pána. J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 109

⁴⁹⁷ Dobroslava MENCLOVÁ, *Státní zámek v Bučovicích*, in: Bučovice. Státní zámek a okolí, Praha 1954, s. 1.

⁴⁹⁸ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 11.

⁴⁹⁹ B. SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, s. 19.

⁵⁰⁰ V. BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře*, s. 313.

⁵⁰¹ B. SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, s. 13.

⁵⁰² Kromě přenesení motivů ve výzdobě mluví autor dokonce o přenosu nevyužitých materiálů z vídeňské stavby. V. BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře*, s. 314.

Šembera přinesení vlivů a směrů ode dvora přímo do Bučovic a „mohl tak uspokojit svoji snahu po reprezentaci.“⁵⁰³

První zmínka o budoucí stavbě pochází z roku 1567, kdy byl vypracován dnes již neexistující rozpočet,⁵⁰⁴ se stavebními pracemi se pak začalo taktéž někdy v této době. Stavbu vedl proslulý brněnský stavitel Pietro Gabri,⁵⁰⁵ což dokazují dvě smlouvy, které s Janem Šemberou uzavřel. První pochází z roku 1575 a týká se výstavby kuchyňské budovy na zámku, druhý kontrakt byl pak sepsán o čtyři roky později, tedy 29. května 1579 protože „se mně [Janu Šemberovi] budova podle prvního plánu nelíbila a protože chci některé věci dát pozměnit.“⁵⁰⁶ Touto smlouvou se zásadním způsobem měnily proporce arkádového nádvoří, které se zdálo Šemberovi příliš malé a bylo novým návrhem na úkor severního křídla rozšířeno. Na místě původně plánovaných místností tak vznikla pouze arkádová spojnice.⁵⁰⁷

Starší literatura uvádí často jako stavitele Pietra Ferrabosca di Lagno, jehož působení není možné zcela vyloučit, snad se účastnil prvních stavebních prací ještě před Gabrim. Kameníci působící na zámku byli taktéž Italové, v Bučovicích usedlý Elia Canevale a brněnský měšťan Antonio da Silva, který už v minulosti s Gabrim spolupracoval. Na výzdobě interiéru se podíleli pravděpodobně malíři Giulio Licinius, Markus von Kaytzen, místní Jan Pukl Plucar nebo Jan Panáček,⁵⁰⁸ a zejména již zmiňovaný Hans Monte.⁵⁰⁹

Výstavba bučovického zámku byla tou nejdéle trvající v Čechách i na Moravě. Už na začátku osmdesátých let bylo sice možné zámek obývat, se stavbou se ovšem pokračovalo a nebyla zcela dokončena ani v době Šemberovy smrti roku 1597. Použitý architektonický typ se nazývá „palazzo in fortezza,“ kde hlavní budova byla pravidelného tvaru, v případě Bučovic obdélníkového a důraz byl kladen zejména na nádherné arkádové nádvoří. Předdvorí zámku tvořila menší hospodářská stavení a za zámkem se potom nacházela zahrada, která byla i spolu s celým komplexem obehnaná zdí se čtyřmi bastiony a vodním příkopem. Zámek měl být přístupný čtyřmi věžovými branami, ovšem jejich reálné využití není zcela prokazatelné. Z dnes existujících čtyř věží byla v Šemberově době hotová patrně pouze jedna

---

⁵⁰³ B. SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, s. 27.

⁵⁰⁴ Lenka Šabatová uvádí odkaz na zmínku od Vincence Rafflesberga, publikovanou ve Fabián SLABÝ, *Příspěvky k dějinám Bučovic*, svazek I., Bučovice 1940. Viz L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 60.

⁵⁰⁵ Roku 1584 se ujal také stavby bučovického pivovaru, o jejíž dokončení se po jeho smrti postarala jeho žena. L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 13. Ve své závěti uvádí, že mu do roku 1585 dlužil Šembera za provedené práce částku 1400 tolarů. J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 2.

⁵⁰⁶ *Tamtéž*, s. 60, obě smlouvy v plném znění jsou uvedeny v archivních poznámkách ke stavebně historickému rozboru pod čísly VII a VIII.

⁵⁰⁷ J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 1.

⁵⁰⁸ Na bučovické malíře pamatuje Jan Šembera i ve své závěti. L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVIII.

⁵⁰⁹ K pravděpodobným autorům výzdoby interiérů viz Jarmila KRČÁLOVÁ, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1976, s. 42–49 a později B. SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, s. 19–30.

a zbylé tři byly dostavěny později.⁵¹⁰ Jedním z manýristických prvků měla být i stylizace zámku do podoby pevnosti, přestože obrannou funkci ve skutečnosti plnit neměl.⁵¹¹

Při pohledu zvenčí zámek působil skromným dojmem, ovšem i to byl dobře promyšlený krok architekta. O to více měl pak být návštěvník překvapen při vstupu do prostoru nádvoří. Atypická koncepce arkád, která vynechává ve spodní části tradiční dórský sloup a začíná ihned iónským stylem, v patrech potom užívá styl kompozitní, dodává zámku vzdušnost a specifický půvab, čímž se zařadil „k nejkrásnějším, jež kdy moravská renesance vytvořila.“⁵¹² Prostory nad arkádami jsou zdobeny dekorativními reliéfy, kde se vyskytují heraldické figury, erby boskovického rodu i rodů spřízněných, ale také například zbraně, hudební nástroje nebo zvířata.⁵¹³ Zpodobněné symboly měly nejen dekorativní úlohu, ale zejména informativní. Pro dobovou společnost sloužily jako snadno čitelné svědectví o osobnosti, vlastnostech i zájmech stavitele a byly proto pečlivě voleny.⁵¹⁴

Heraldická výzdoba byla jedním z typických atributů šlechtických staveb, a tak už na portálech nad vstupem byly umístěny erby rodu pánů z Boskovic a rodin obou Šemberových manželů Šliků z Passau a Krajířů z Krajku.⁵¹⁵ Tento motiv se potom opakuje na mnoha dalších místech vně i uvnitř zámku. Nejkrásnější plastické ztvárnění rodového symbolu Boskoviců se pak nachází v nejzdobnějším císařském sále, kde bylo cíleně zapojeno do programu celé místnosti. Erbovní znamení ve výzdobě zámku měla ukázat význam rodu, ale i jeho „souvislost a provázanost se stavovskou obcí,“⁵¹⁶ a proto se na mnoha místech objevují také znaky rodů spřízněných a to i hlouběji do minulosti.

Za života Jana Šembery byla obyvatelná pouze část komplexu, dokončeno ovšem už bylo pět reprezentačních komnat v přízemí západního křídla. Jednotlivé sály, které jsou pojmenovány podle charakteru zobrazených výjevů, jsou dodnes považovány za vrchol českého pozdně renesančního umění.⁵¹⁷ Sály jsou zdobeny pouze v klenbách a okenních špaletách, zdi jsou vymalovány bíle a někde se ještě nachází dochované háčky pro zavěšení

---

⁵¹⁰ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 63–65. Lenka Šabatová také zpochybňuje spekulativní rekonstrukci původní podoby zámku, jejíž autorkou byla Dobroslava Menclová. Viz příloha č. 8.

⁵¹¹ J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 2.

⁵¹² E. ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, s. 48.

⁵¹³ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 178.

⁵¹⁴ T. KNOZ, *Šlechtická paměť*, s. 28.

⁵¹⁵ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 178–179. Viz příloha č. 11.

⁵¹⁶ T. KNOZ, *Šlechtická paměť*, s. 29.

⁵¹⁷ Podle Jarmily Krčálové stojí bučovický zámek na pomezí renesance a manýrismu. Zatímco budova sama je podle ní spíše pozdně renesanční, výzdobu interiérů, zejména nejzdobnějšího císařského sálu už hodnotí jako manýristickou, jako „jednu z nejkrásnějších, nejzajímavějších a poměrně časných – takřka soudobých s nejděním dílem italským – manýristických prostor zaalpských; která, třebaže pouze v moravském venkovském zámku, mohla soupeřit i se stavbami, jež dvorní umělci pořizovali císaři.“ J. KRČÁLOVÁ, *Centrální stavby*, s. 49.

zdobených koberců.⁵¹⁸ Motivy výzdoby byly velmi pečlivě voleny a lze najít paralely s nimi i na dalších stavbách jak v českých zemích, tak i v zahraničí. Na výzdobu reprezentačních místností lze opět pohlížet jako na prostředek, kterým majitel komunikoval se svým okolím, jímž podával informaci o preferovaném systému hodnot a dával nahlédnout do vnímání vlastní urozenosti a jejím místě v myšlenkovém světě šlechtice.⁵¹⁹

Volba témat v jednotlivých místnostech, na které se patrně podílel i Jan Šembera osobně, může být nahlížena jako svědectví o duševním rozpoložení majitele,⁵²⁰ ovšem nelze zcela potlačit jejich módní aspekt a vliv samotných umělců na celkovou koncepci. Nutné je zvláště přihlížet k paralelám ve výzdobách dalších šlechtických sídel, například v souvislosti s malbami v Jindřichově Hradci⁵²¹ nebo k samotnému faktu přenosu části výzdoby z předchozích prací stavitele, zejména již zmiňovaného zámečku Neugebäude.

Nádhera reprezentačních sálů opět stojí v protikladu k jednoduchosti vstupního pokoje. Opakoval se zde záměr architekta s důrazem na moment překvapení při vstupu do bohatě zdobených reprezentačních sálů. Výzdoba v sobě spojuje pocit luxusu a poplatnost dobové módě, ovšem nelze zcela negovat účast majitele na výběru témat a jeho snahu o cílenou sebe prezentaci prostřednictvím výzdoby vlastního sídla. To mělo uspokojovat jeho umělecké citění stejně jako oslnit a ohromit případné hosty a návštěvníky.

První z pokojů byl nazván podle svého hlavního tématu *Pokoj pěti smyslů*. Jeho hlavní motiv tvoří pětice maleb ženských postav, které představují personifikované lidské smysly. Pětice byla inspirována rytinami Rafaela Sadelera, který je vytvořil roku 1581 podle kreseb Martena de Vos. Podobný motiv byl v renesanci velmi oblíbený a jeho obdobu lze najít i na dalších zámcích, například v Jindřichově Hradci, Telči a nejzdařileji pravděpodobně v mladší výzdobě hradu Rožmberku Jana Zrinského, hraběte ze Serynu.⁵²² V případě Rožmberku je alegorie smyslů doplněna cyklem zobrazujícím lidské věky. Výkladu těchto maleb v kontextu myšlenkového světa raně novověkého aristokrata se věnovali Václav Bůžek a Pavel Král a některé jejich výklady je možné použít i v případě Jana Šembery.

Ženy, které smysly reprezentují, jsou doprovázeny jejich atributy v podobě věcí a příslušných zástupců ze zvířecí říše. Zrak tak představuje žena držící zrcadlo spolu s opodál stojícím orlem, na zobrazení sluchu ladí mladá žena loutnu a v pozadí probíhá jelen, čich

⁵¹⁸ František FIŠER – Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *Renesanční nástěnné malby ve státním zámku v Bučovicích a jejich restaurace*, ZPP 16, 1956, s. 133.

⁵¹⁹ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Carpe diem versus Memento mori. K výzdobě Rytířského sálu na Rožmberku jako obrazu myšlení Jana Zrinského ze Serynu*, in: *Zlatý věk Českokrumlovská 1550-1620*, Český Krumlov 2002, s. 81.

⁵²⁰ Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 76.

⁵²¹ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 68.

⁵²² J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 4.

symbolizuje žena přivoňující si ke květinám, u níž leží pes, chuť je vymalována jako žena držící košík s ovocem a ze zvířat slepice, na obrazu hmatu stojí žena s roztaženýma rukama, kterou do prstu klove sokol.⁵²³ Poselství, které cyklus podle autorů sděloval, bylo, že „pozemský život je třeba užívat všemi smysly, jež zprostředkovávají tělesné i duchovní požitky.“ Tímto se výzdoba jistě hodila k hostinám, které byly na Rožmberku stejně jako na Bučovicích často pořádány. „Nic nedokreslí tuto atmosféru lépe, než slavnostní hostina doprovázená jídlem, pitím, duchaplnou konverzací, hudbou a tancem.“⁵²⁴

Již výzdobu v sále pěti smyslů doplňují výjevy z antických bájí a pověstí, které se pak opakují i v dalších místnostech. Malířská výzdoba v *Ptačím sále*, někdy také nazývaném *Černý pokoj*, tvoří iluzi pergoly s průhledy na nebe, kterými je vidět na letící exotické ptáky. Po stranách se nachází sochy řeckých bohů, v čele kterých na orlu sedí samotný jejich vládce Zeus. Kombinace nástěnných maleb a sochařské výzdoby přitom nebyla v době vzniku výzdoby v Bučovicích příliš obvyklou ani využívanou a známá je především z Itálie.

Iluze fantaskního je potom zdůrazněna groteskními malbami, kde autor „s obdivuhodnou vynalézavostí vetkal do půvabných vzorů, plných vzruchu a pohybu, tvary nejrůznějšího původu.“⁵²⁵ Návštěvníci tu mohli spatřit nejrůznější zvířata, ptáky, motýly, nebo třeba i vážky a šídla. Z věcí se tu objevují lampy, trofeje, vázy, košíky s květinami, rohy hojnosti, korále a mnohé další. Jakoby z jiného světa jsou vykreslení bájní tvorové jako andílci, elfové, sfingy, gryfové, i mnohé fantastické bytosti stvořené samotným malířem do podob půl lidí půl zvířat, kříženců zvířat a rostlin a podobně. Tyto obrazy měly vyvolat úžas a údiv a také podnítit představivost u lidí, kteří toužili „vidět, co nikdy neviděli.“⁵²⁶ Některé motivy jako například netopýři v hranách kleneb, jsou spojovány s populární melancholií renesančních aristokratů, vlastní ovšem i jejich císařům.⁵²⁷ Podobné motivy se potom opakují jako doplnění hlavní výzdoby i v dalších sálech, takže místnosti působí velmi jednotným dojmem.

Následující pokoj byl nazýván *Venušín*, podle portrétu Venuše zadržující Adonise před výpravou na lov, který se nacházel v samotném jeho středu. Malba měla svůj vzor v obraze Paola Veronesa z roku 1564, který sám byl inspirován staršími variantami znázornění příběhu Tiziánem. Ústřední motiv doplňují alegorická zobrazení, ženská postava v brnění tak symbolizuje snad válku nebo sílu, žena v plášti s železem a říšským jablkem pak naopak mír či vladařskou moc. Zbylé výjevy jsou zobrazeny jako takzvané psychomachie,

⁵²³ P. KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty*, s. 77.

⁵²⁴ V. BŮŽEK – P. KRÁL, *Carpe diem versus Memento mori*, s. 82.

⁵²⁵ J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 5.

⁵²⁶ *Tamtéž*.

⁵²⁷ B. SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, s. 28.

tedy zpodobnění zápasících ctností a neřestí. A tak tu například vítězí dobrá pověst nad špatnou, nebo umírněnost a vzdělanost ovládají přízemní sklony.⁵²⁸

Výzdobou nejhonosnější je na bučovickém zámku bezesporu *Císařský pokoj*. Přestože Jarmila Krčálová považuje výzdobu císařského sálu za ve své podstatě nekoncepční, kde je „volba námětů spíše nahodilá,⁵²⁹ podařilo se Václavu Bůžkovi přesvědčivě prokázat, že má svůj hluboký smysl a byla ve skutečnosti promyšlenou sebezprezentací bučovického pána.⁵³⁰

Pět kruhových polí zdobí stropní malby výjevů z Odysseovy cesty z Tróje do rodné Ithaky za manželkou Pénélopou. Na této cestě využívá Odysseus vlastností a ctností, ke kterým se hlásili i rytíři renesančního věku a mezi které patřila víra, obezřetnost, statečnost, mírnost nebo odvaha, které pomohly hrdinovi překonat všechny nástrahy a vrátit se domů. Na Odysseovy hrdinské skutky symbolicky navazovaly válečné úspěchy římských císařů, jejichž busty v lunetách okolo sálu vytváří pomyslnou další úroveň celého výjevu. Augustus, Nero, Antonius Pius a Marcus Aurelius byli v očích humanistické Evropy vládci zlatého věku římského císařství, kteří ve své době vládli říší zahrnující velkou část Evropy, která ovšem zasahovala až na území Afriky a Asie.⁵³¹

Závěr alegorie potom tvoří čtveřice soch zpodobňující bohyni Dianu, boha války Marta, Evropu, kterou unáší Zeus v podobě býka a jezdeckou sochu římského císaře Karla V. Habsburského. Smyslem bohatě zdobené Karlovy sochy bylo zobrazit návaznost na vojenskou tradici římského císařství a zdůraznit rytířství císaře. Osobnost Karla V. v sobě spojuje ctnosti i schopnosti jak Odysseovy, tak římských císařů a představuje ideál renesančního bojovníka, jehož hlavním úkolem je ochrana Evropy, znázorněné sochou vedle. Budování rozsáhlé říše s myšlenkou římské tradice bylo hlavní snahou Habsburků a neslo s sebou i povinnost její obrany proti jakémukoli nebezpečí, ať už vnějšímu nebo vnitřnímu.

Vojenské akce císaře na ochranu Evropy měly ochraňovat božstva nacházející se na protější zdi. Římští císaři vystupovali jako přímí nástupci antického Říma a zejména v renesanci využívali i její symboliku k prezentaci této ideje. Bůh války Mars hrál roli ochránce Habsburků, jako „přímých potomků Římanů v Evropě.“⁵³² Spolu s bohyní Dianou, která je zde zpodobněna v loveckém úboru, měl Mars pomáhat a vést Karlovy kroky proti nepřítelům Evropy. Ti jsou zastoupeni sochou Turka, který umírá pod kopyty Karlova koně.

---

⁵²⁸ *Tamtéž*.

⁵²⁹ *Tamtéž*, s. 6.

⁵³⁰ V. BŮŽEK, *Sebezprezentace křesťanského rytíře*, s. 316.

⁵³¹ *Tamtéž*, s. 314–315.

⁵³² *Tamtéž*, s. 316.

Šemberovo vlastní zapojení do symboliky celého sálu je dáno umístěním rodového erbu, a to nad dveře mezi sochy Evropy a Karla V. Podle Bůžka šlo o vědomé se přihlášení se k programu křesťanského rytíře, tedy určitému kodexu hodnot, ale zejména ve spojení s povinností obrany říše potažmo, celé Evropy.⁵³³ Patrně šlo i o připomenutí vlastního Šemberova působení ve vojenských akcích proti Turkům.⁵³⁴

Specifickou atmosféru má *Zaječí sál*, někdy také nesprávně nazývaný Lovecký, který se od ostatních pokojů se viditelně odlišuje.⁵³⁵ Jeho klenbu vyplňují výjevy z převráceného světa, kde zajíci bojují proti svým největším nepřítelům, tedy psům a lidem. Význam těchto maleb souvisí s moralistními a didaktickými tendencemi manýrismu. Vzor k těmto konkrétním výjevům lze nalézt například na saském zámku Augustusburgu, kde šlo o zjevnou paralelu k německé selské válce. Zvířata, která mají být podřízena člověku, se protiví bohem nastolenému řádu, když se emancipují a vytváří si vlastní říš. Jejich msta na lidech ovšem končí tragicky a ani jinak končit nemůže.

Na Bučovicích se ovšem nachází pouze první dvě části původně zamýšlené trilogie, tedy počátek a rozkvět zaječí říše, čímž je moralistní motiv potlačen a vlastně tím zaniká celá původně zamýšlená pointa. Jarmila Krčálová si klade otázku, proč tomu tak bylo. Je možné, že záměrem stavitele byla právě oslava revolty proti stávajícímu řádu, nikoli její popření, mohlo jít ovšem také pouze o jednoduché nadšení motivem a šance předvést scény z reálného života v netradičním rozvržení postav.⁵³⁶

Výzdoba ostatních místností nebyla za Jana Šembery dokončena a nelze ani žádným způsobem rekonstruovat, které pokoje již byly obyvatelné a které bučovický pán využíval. Inventář, který je k zámku dostupný, pochází až z roku 1637 a byl sestaven po smrti následné majitelky, dcery Jana Šembery, Kateřiny. Pro náš případ není ovšem použitelný z důvodu pokračující stavby, kvůli níž začaly být patrně k obývání využívány i některé další místnosti.⁵³⁷

Součástí komplexu zámku v Bučovicích byla i zahrada přiléhající k západnímu průčelí zámku, její rozloha přesahovala 1,5 hektaru. Ideální renesanční zahrada byla místem určeným k zábavě i odpočinku, často byla propojena s budovou zámku a kromě její okrasné části

---

⁵³³ Bůžek hledá paralely i v dalších podobných konceptech mezi českou šlechtou, například ve známé Sarmacii Jana Zajíce z Házmburka. *Tamtéž*, s. 319.

⁵³⁴ Viz kapitola č. 4.3.

⁵³⁵ Milada Lejsková podotýká, že zvířecí motivy mohou lákat k označení sálu za Lovecký, ovšem charakter výjevů představující převrácený svět, kde se zajíci chovají jako lidé a jsou tak dokonce i oblečeni, takové označení těžko snese. Viz Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *K tematice nástrojních maleb Zaječího sálu státního zámku v Bučovicích*, Umění 7, 1959, s. 271–275. Foto viz příloha č. 13.

⁵³⁶ J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 4.

⁵³⁷ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 76, Archivní příloha č. XXIV.

nazývané také libosad, mohla zahrnovat i oboru nebo užitkovou část, využívanou pro potřeby zámecké kuchyně. Šlechtici své zahrady vybavovali nejrůznějšími stavbami a atrakcemi, jako například jízdárnou, bažantnicí, pergolami, voliériami s ptáky, do zahrad umísťovali umělecká díla, jejich součástí mohl být třeba i ovocný sad. Autor bučovické zahrady znám není, ale předpokládá se, že měla podobný italizující styl jako celý zámecký komplex. Vliv na její uspořádání mohl mít ovšem i stavitel nebo jeho dvě dospívající dcery. Jedinou doloženou zprávou o podobě zahrady je bohužel jen pozdější zmínka Karla z Lichtenštejna o míčovně z roku 1613, prokazatelná podoba je známá až z počátku 18. století.⁵³⁸

Stavební práce pokračovaly i po smrti Jana Šembery za nové majitelky Bučovic Kateřiny Černoorské z Boskovic a jejího manžela Maxmiliána z Lichtenštejna. Zámek, ač nebyl trvalým sídlem manželů, hrál i nadále významnou roli mezi dalšími lichtenštejnskými statky. Roku 1681 Karel Eusebius z Lichtenštejna rozhodl, že zámek není vhodný k bydlení, jelikož „leží v proláclině mezi kopci a vodou a je obklopen blátem“⁵³⁹ a přestal tedy zcela plnit funkci rezidence. V první třetině 18. století, po reorganizaci správy panství, pak byly na bučovický zámek přesunuty některé hospodářské úřady a později i ústřední lichtenštejnská účtárna.⁵⁴⁰

„Každé významnější sídlo renesančního velmože mělo spojovat příjemné bydlení s estetickou působivostí a celkově reprezentativním zjevem.“⁵⁴¹ Muselo pojmout rozsáhlý dvůr, zejména na venkově i hospodářskou správu panství, ale zároveň hrálo i významnou společensko-kulturní roli.⁵⁴² Zvláště zámek měl ještě jednu podstatnou funkci, a to konzervaci paměti pro další generace, odkaz do budoucnosti, zachování jména stavitele i celého rodu navždy v povědomí. To se Janu Šemberovi v případě Bučovic zcela jistě podařilo.

4.1 Další Šemberova sídla

V 15. a první polovině 16. století pobýval šlechtic převážně na svém venkovském panství, postupně, zvláště pak kvůli dvorské a zemské službě, trávil stále více času v městských centrech, a tím rostl i význam jeho tamější rezidence.⁵⁴³ Pro šlechtice formátu pánů z Boskovic bylo nezbytné vlastnit domy přinejmenším ve městech, kde se konaly sněmy a soudy, tedy v Brně a Olomouci, kde museli dlouhodobě pobývat. Držbu domu v Olomouci

---

⁵³⁸ *Tamtéž*, s. 31–34.

⁵³⁹ *Tamtéž*, s. 5.

⁵⁴⁰ Vladimír BRYCH – Jan RENDEK, *Hrady, zámky a tvrze na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2008, s. 87.

⁵⁴¹ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 260.

⁵⁴² V. BŮŽEK a kol., *Věk urozených*, s. 178–182.

⁵⁴³ *Tamtéž*, s. 175.

připisuje pánům z Boskovic například Václav Bůžek,⁵⁴⁴ v souvislosti s Janem Šemberou ho zmiňuje Karel Stloukal ve výčtu majetku, který připadl po jeho smrti Lichtenštejnům.⁵⁴⁵ Brněnský dům byl skloňován spolu se jmény posledních Boskoviců podstatně častěji, z jistých náznaků se můžeme domnívat, že Jan Šembera vlastnil nebo měl alespoň pronajatý dokonce dům ve Vídni.

V Brně patřil pánům z Boskovic velký dům ve Veselé, nyní České ulici, zbudovaný na místě dvou městišť, prokazatelně už od 14. století.⁵⁴⁶ Když Josef Pilnáček zmiňuje opravu „Bozkovského domu“ v Brně, kterou měl provést Albrecht Černožský někdy kolem roku 1569, jednalo se pravděpodobně právě o tuto budovu.⁵⁴⁷ Hodnota nemovitostí, které Albrecht v Brně držel, přesahovala 2000 zlatých, patřily tedy k těm nejdražším ve městě.⁵⁴⁸ Dům později převzal Jan Šembera, což dokládá zpráva z roku 1576, která uvádí, že Jan ml. ze Žerotína vlastnil dům na Dolním rynku vedle domu Jana Šembery. Právě na dnešním náměstí Svobody stály také domy dalších šlechticů, například Jana z Lipé, Jana Jetřicha ze Žerotína nebo Karla staršího ze Žerotína.⁵⁴⁹ Kromě toho se objevují i indicie vedoucí k dalšímu objektu, který mohl být v držení pánů z Boskovic. S jedním z odkazů přichází Alois Kučík, který ve svém článku jmenuje dům Jana Šembery „stojící v Brně na rohu ulice Svatojánské a Minoritské,“⁵⁵⁰ odkazuje se přitom na půhon v souvislosti s vraždou Zikmunda ze Zástřízl, která se měla odehrát „mezi domem jeho [Jana Šembery] a klášterem sv. Jana.“⁵⁵¹ Podrobnější zprávy o obou stavbách, ani o zmíněné přestavbě, jsem bohužel nenalezla.

Vlastnictví domu ve Vídni bylo spojeno se značnými náklady a je proto otázkou, zda Šembera, který nepůsobil u dvora, neměl dům, který je v pramenech zmiňován, pouze pronajatý. Takto, z podobných důvodů, postupovala většina šlechticů, kteří si hledali ubytování pouze pro své dočasné návštěvy v metropoli na Dunaji, v mnohých případech nešlo ani o celou stavbu, ale pouze její část nebo třeba i jen pokoj. V jednom z dopisů české kanceláře Albrechtovi Černožskému z roku 1567 žádá císař Maxmilián Vratislava z Pernštejna, aby jednal s černožským pánem o prodeji pustého domu k účelu zbudování koníren. O jaký objekt se však skutečně jedná, není z příslušného dokumentu jasné, protože

---

⁵⁴⁴ *Tamtéž*, s. 177.

⁵⁴⁵ Karel STLOUKAL-ZLINSKÝ, *Karel z Lichtenštejna a jeho účast ve vládě Rudolfa II. (1569–1607)*, Praha 1912, s. 30.

⁵⁴⁶ Tomáš BALETKA, *Šlechtická nemovitost v Brně v době markraběte Jošta*, ČMM 114, 1995, s. 237–238.

⁵⁴⁷ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 108.

⁵⁴⁸ Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Šlechta v královském městě Brně v předbělohorském období*, in: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století)*, Sborník z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995, Prostějov 1997, s. 169.

⁵⁴⁹ Cecílie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Brno, stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, s. 96.

⁵⁵⁰ Alois KUČÍK, *Dvě vraždy v renesanční šlechtě moravské*, VVM I, 1946, s. 161.

⁵⁵¹ MZA Brno, fond A 3, inv. č. 756, fol. 380 – přepis Petr Fedor.

název města v příslušném konceptu chybí.⁵⁵² Autor regestu jej, možná i trochu nelogicky, situuje právě do Vídně.⁵⁵³ Konkrétnějším se zdá být odkaz v listu z roku 1575. Ten se předně týká urážky na cti sekretáře Mikuláše Waltera, ke které měl dojít „ve Vídni, v domě Jana Šembery Černoohorského.“⁵⁵⁴ Protože takto bylo určené místo v konkrétním sporu, je možné, že vlastnictví tohoto domu Šemberou měla trvalejší charakter.

Stavba původně patřila, případně byla pronajata Jiřímu Kryštofovi, bratranci Jana Šembery. Vyplývá to z dopisu sestry Jiřího Kateřiny Albrechtovi Černoohorskému ze 17. května 1561, který cituje Jarmila Krčálová. V něm se Kateřina svěčuje Albrechtovi, že ji „děsí pomyšlení, že by měla ona, její dcera a fraucimor sdílet vídeňský dům po bratrovi Jiřím Kryštofovi z Boskovic s Janem Šemberou a jeho služebnictvem.“⁵⁵⁵ Z Šemberových životopisců se o domě nikdo nezmiňuje, ovšem dokládají jeho cesty do Vídně, kde bylo nutné mít na dobu jeho pobytu zajištěno odpovídající ubytování.

Městské stavby doplňovaly rezidenční síť Jana Šembery, v jejímž centru se nacházely Bučovice, k níž se ovšem počítala i řada dalších existujících hradů a zámečků na rozsáhlých Šemberových panstvích. Patřila mezi ně například bývalá Albrechtova rezidence v Černé Hoře, ale také zámek v Úsově, oblíbený cíl loveckých výprav, nebo teprve nedávno natrvalo získané Nové Hrady. Tyto stavby mohly v minulosti plnit funkci trvalých sídel, ovšem spolu s koncentrací pozemkového majetku byly nutně odsunuty stranou, případně pro ně byla hledána funkce nová. Většina z nich sloužila jako správní centra příslušných panství a jejich vlastník na ně zajížděl pouze na dočasné návštěvy. Tento proces posléze pokračoval i za Lichtenštejnů, kteří měli svá hlavní sídla na rodových panstvích v jiných částech země a navíc se stále více zdržovali v hlavním městě, zpočátku v Praze a posléze ve Vídni.⁵⁵⁶

---

⁵⁵² NA Praha, Fond Morava, inv. č. 1049.

⁵⁵³ Dagmar CULKOVÁ-STUHLÍKOVÁ, *Morava. Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625 (1750)*, Katalog I., Praha 1962, s. 152.

⁵⁵⁴ *Tamtéž*, inv. č. 2126.

⁵⁵⁵ J. KRČÁLOVÁ, *Centrální stavby*, s. 45. Dopis je uložen v Lichtenštejnském archivu.

⁵⁵⁶ K rezidenční síti například Jaroslav PÁNEK, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, Acta Universitatis Purkynianae. Studia historica 1, Ústí nad Labem 1992, s. 9–27; k rostoucímu významu městských sídel na úkor venkovských rezidencí Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, OH 7, České Budějovice 1999.

9. Litovel jako příklad vztahu města a vrchnosti

Specifické postavení v rámci šlechtického panství měla města a městečka, centra řemeslné výroby, ale také směny a obchodu v rámci panství, tak důležité pro hospodářský růst, ale i zásobování. Na Šemberových panstvích se nacházelo několik městeček, už samotná jeho rezidence byla přímo propojena s poddanskými Bučovicemi. Výjimečné postavení a zvláštní šlechticova pozornost však patřila zejména Litovli, původně královskému městu ležícímu na úsovském panství, na kterém je možné se pokusit, zejména díky dochovaným materiálům, načrtnout vztah vrchnosti ke klíčovým centrům vlastního panství.

Litovel byla založena německými kolonisty v šedesátých letech 13. století z vůle krále Přemysla Otakara II. Ti tehdy převzali název od původní rybářské osady stojící nedaleko od nově vzniklého sídliště, kterého se později stala součástí, nazývána jako staré město.⁵⁵⁷ V období husitských válek město citelně zchudlo, ztratilo svoje postavení a roku 1537 bylo město svěřeno pod ochranu královského hejtmana Karla staršího z Vlašimi.⁵⁵⁸ Do vlastnictví pánů z Boskovic se Litovel dostala roku 1513, kdy ji král Vladislav daroval jako dědičný majetek Ladislavovi z Boskovic za jeho věrné služby listinou ze 17. srpna.⁵⁵⁹ Litovel sice drželi do té doby již páni z Vlašimi, ale ta stále vystupovala jako královské město, i když jím už fakticky nebyla. Darovací listinou a následným zápisem do zemských desek, který provedl roku 1530 Ladislavův syn Kryštof z Boskovic, přestala být s konečnou platností zeměpanským majetkem, a stala se poddanským městem.⁵⁶⁰

Kryštof připojil roku 1532 k panství i vesnice, které zůstaly v rukách pánů z Vlašimi, ovšem kvůli nákladnému životu byl nucen prodat „úsovské panství s městem Litovlem, městečkem a hradem Úsovem a 26 vesnicemi“ svému vzdálenému příbuznému Janu Jetřichovi z Boskovic.⁵⁶¹ Albrecht Černoohorský získal Litovel s Úsovem od Jana Jetřicha již roku 1557, a přestože tomu tak původní majitel zpočátku nechtěl, přešlo panství na Jana Šemberu jako na nejbližšího Albrechtova příbuzného po jeho smrti 1572.

Ještě jako královské město získala Litovel mnoho nadání a privilegií od českých králů, případně markrabat. Městské právo získala roku 1291 od Václava I., který rovněž povolil právo mílové na vaření piva, provozování hospod a konání trhů a měšťanům právo zakupovat se na venkově. Roku 1327 pak získali měšťané od Jana Lucemburského právo opevnit své

⁵⁵⁷ V. KAUEROVÁ – M. KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, s. 8

⁵⁵⁸ *Tamtéž*, s. 57. Karel v té době držel spolu se svými bratry Arnoštem a Janem i hrad Úsov s okolním panstvím, který získal roku 1416 do zástavy jeho otec Jan z Vlašimi a kterou jim potvrdil roku 1432 král Zikmund. L. HOSÁK, *Místopis země Moravskoslezské*, s. 593.

⁵⁵⁹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 47.

⁵⁶⁰ V. KAUEROVÁ – M. KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, s. 57.

⁵⁶¹ Vladimír GOŠ – František SPURNÝ, *Úsovský hrad a zámek*, Šumperk 1999, s. 2.

město hradbami a zároveň jim propůjčil olomoucké městské právo. V roce 1346 byl potvrzen Karlem IV. vznik takzvaného severomoravského trojměstí, ve kterém vedle Litovle figuroval také Uničov a Olomouc. V letech 1359 věnoval markrabě Jan Jindřich Litovli právo odúmrti a 1389 byli litovelští markrabětem Joštem osvobozeni od placení mýta na celé Moravě.⁵⁶² O částečný vzestup po ztrátě postavení během husitských válek se zasloužil již zmíněný Karel z Vlašimi, na jehož žádost byla jak Jiřím z Poděbrad tak později Vladislavem II. potvrzena městská privilegia a navíc si udržela právo používat zelený pečetní vosk jako královské město.⁵⁶³ Městská privilegia pak, už na žádost pánů z Boskovic jako vrchnosti, potvrdil roku 1522 také Ludvík Jagellonský, 1560 Ferdinand I. a 1590 Rudolf II.⁵⁶⁴

Poddanská města na panstvích často nesloužila jako rezidence vrchnosti a nenacházela se v nich ani správa panství.⁵⁶⁵ Ani Šembera, stejně jako žádný z jeho předků, přímo v Litovli nesídlil, Jetřichovi z Boskovic sloužil za sídlo hrad v Úsově,⁵⁶⁶ tomu při svých návštěvách panství dával patrně přednost i Albrecht, který na něm dokonce trávil poslední dny svého života a v jeho zdech také zemřel.⁵⁶⁷ Na Úsově patrně sídlila i správa rozsáhlého panství. Vzhledem ke své velikosti a minulosti ovšem byla Litovel významným centrem na panství a také zdrojem příjmů do vrchnostenské pokladny.⁵⁶⁸ Jan Šembera si toho byl zřejmě vědom a věnoval svému městu značnou pozornost.

Ještě Jan Jetřich prodal městu na počátku ledna roku 1557 svůj dům „v rynku vedle Nečíže až k horní lánzi ležící“ za 500 kop grošů českých, aby „domu mohli k obecnému dobrému užívat, rathaus z něho udělat, do něho se scházeti, v něm souditi a všechny potřeby působiti mohli,“ a zároveň s tím jej zakazuje prodat.⁵⁶⁹ Radnice byla na tomto místě opravdu zbudována, ale jelikož ji Jan Šembera shledal příliš těsnou a nepohodlnou a vzhledem k tomu, že do města poměrně často zajížděl a potřeboval tu tedy odpovídající ubytování, rozhodl

---

⁵⁶² Odúmrtí byla jedním z práv, které vrchnost postupovala městům nejdříve, což mělo za úkol podpořit jejich rozvoj. František MATĚJEK, *Postavení města v rámci panství*, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století), Prostějov 1997, s. 74.

⁵⁶³ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl, Praha 1998, s. 571.

⁵⁶⁴ L. HOSÁK, *Místopis země Moravskoslezské*, s. 597. Tato privilegia jsou jednak německy ve zkrácené verzi vypsána v listině, kterou je potvrzoval Karel Eusebius z Lichtenštejna roku 1643, SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, kart. 6, Inv. č. 1425, v původním znění jsou opsána v Potvrzující listině Leopolda I. vydané roku 1676, MZA Brno Fond G 11 Sbirka rukopisů Františkova muzea Brno, kniha 571.

⁵⁶⁵ F. MATĚJEK, *Postavení města v rámci panství*, s. 73.

⁵⁶⁶ V. GOŠ – F. SPURNÝ, *Úsovský hrad a zámek*, s. 2.

⁵⁶⁷ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 96, 123.

⁵⁶⁸ Matějek uvádí mezi možnými příjmy vrchnosti činžovní platy, mýta, z vyšenkovaného vína, platy od místních židů, poplatky od cechů, ale i nejružnější naturální dávky. F. MATĚJEK, *Postavení města v rámci panství*, s. 77.

⁵⁶⁹ V. KAUFEROVÁ – M. KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, s. 57.

o přestavbě stávající budovy. K té došlo roku 1572 a Šembera na ni snad přispěl i určitou finanční částkou, za což si vymínil k užívání místnosti nově přistavěného druhého patra.⁵⁷⁰

Šemberův podíl na přestavbě radnice dokládají, mimo jiné, dvě kamenné desky, dříve umístěné na radnici nad novou branou nazývanou boskovická, která dnes už nestojí a desky byly přesunuty. První z desek nese český nápis „Dům tento vystavěn léta Páně 1572,“ druhá je rozdělena na dvě poloviny, v její horní části se nachází štítek se zlatým sedmizubým hřebenem na červeném poli, znak pánů z Boskovic, po každé straně štítku klečí štítonoši, kteří jej přidržují. Vedle štítonošů jsou umístěny stylizované šerpy, původně modré barvy, se zlatými nápisy „Verbum domini“ a „manet in sternum“, což v překladu znamená „Slovo páně trvá navěky.“ Spodní polovina desky je podobná vrchní části, obsahuje ve štítku kapra a štika v modrém poli, znak města Litovle, heraldicky po levé straně klečí štítonoš se zlatými křídly a po pravé spočívá na podušce postava opírající se o lidskou lebku. Po její pravé straně stojí přesýpací hodiny a na okrajích desky jsou opět modré šerpy se zlatými nápisy „Hodie mihi, cras tibi,“ tedy „Dnes mně, zítra tobě,“ a „Letha Panie 1572.“ Zpodobněné nápisy i celý námět jsou mírnou parafrází starozákonní věty „Pomni osudu mého, neboť je i Tvůj: mně včera, tobě dnes“ a jsou symbolem pomíjivosti času, ale i lidského života a připomínkou smrti, která čeká každého z nás.⁵⁷¹

Co se týče náboženské oblasti, získala ve většinově německé Litovli během husitských válek na svou stranu velké množství obyvatel utrakvistická církev, od poloviny 16. století se tu pak šířilo luterské učení. V roce 1562 se ve prospěch Albrechta Černoorského vzdala abatyše starobrněnského kláštera patronátního práva ke kostelům, který dosadil na zdejší faru roku 1566 protestantského kněze Jiřího.⁵⁷² O rok později zažádal Albrecht pražskou dolní konzistoř o nového kněze pro Litovel, která opravdu posílá na toto místo Pavla Čáslavského, s nímž uzavřel Albrecht 1. ledna 1568 smlouvu.⁵⁷³ Albrecht určuje, že sami litovelští mají odvádět Čáslavskému každý rok „52 zlatých na vychování a mimo to každého čtvrt léta za službu jeho a práci jeho po 12 zlatých.“ Stejně tak i „kvartální poplatky cechů“ a nad to ještě štědré naturální dávky a samozřejmé příspěvky v případě pohřbů, svateb a podobně. Kněz měl oproti tomu zajistit kaplana, školního mistra a zvoníka. Albrecht sám se pak zavázal přispívat na po dobu působení Čáslavského v Litovli 20 zlatých ročně na jeho činnost.

Roku 1582 postoupil Šembera měšťanům podací právo k litovelskému kostelu s podmínkou, že budou dosazovat jen kněze augsburské konfese a farář měl ovládat český

---

⁵⁷⁰ *Tamtéž*, s. 58.

⁵⁷¹ *Tamtéž*, Viz příloha č. 14.

⁵⁷² V. KAUEROVÁ – M. KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, s. 65.

⁵⁷³ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovle L 1–1, Inv. č. 83

i německý jazyk.⁵⁷⁴ Toto právo bylo potvrzeno ještě Karlem z Lichtenštejna, ovšem roku 1633 odňato Karlem Eusebiem z Lichtenštejna, který zdůrazňuje, že privilegia nesmí být na újmu pravého náboženství a že purkmistr a rada města nemají trpět v jeho zdech osoby nekatolické víry.⁵⁷⁵

Ještě na konci roku 1581 uzavřel Jan Šembera prostřednictvím Jana z Boskovic a na Třebové s představiteli Litovle smlouvu, týkající se sirotků z města a honitby na šlechticových panstvích.⁵⁷⁶ Město už nadále nemuselo posílat sirotky k panské službě, ovšem na oplátku si vymínil, že na jeho žádost mají být dívky i chlapci starší třinácti let předvedeni na radnici, aby si z nich on sám, případně jeho nástupci, nebo pověřený úředník mohl vybrat vhodné kandidáty „než službu hodnou jaký by kterež zasloužiti mohli, aby jim dával.“ Později se Šembera zasadil také o to, aby byly ve městě zřízeny sirotčí registra, ve kterých měly být evidovány prostředky připadlé těmto sirotkům dědictvím či jinak a mohly jim být po dosažení dospělosti náležitě vyúčtovány.⁵⁷⁷ V druhé části smlouvy bylo určeno, že Šembera nadále nebude zabraňovat Litovelským lovit na honitbách, které jim byly vyhrazeny již jeho bratrem Albrechtem. Ten povolil Litovelským lovit zajíce „k svátku vánočnímu a na konci masopustu.“

Znovu všechny privilegia a výsady litovelských potvrdil v lednu roku 1590, patrně na jejich vlastní žádost. Šembera tak potvrzuje „privilegia, výsady, obdarování a svobody své, kteréž od jich milosti najjasnějších císařů římských, králův českých a markrabí moravských“ a zejména také „předkuov mých pánů z Boskovic jako dědičných pánův téhož panství Ausovského a Litovelského, tolikéž i ty obdarování, které ode mě mají.“ Činí tak proto, aby v nich „takovou moc, pevnost a stálost měli a míti mohli.“⁵⁷⁸

Zároveň s touto listinou vydává Šembera litovelským i takzvané židovské artikule, kterými reagoval na stížnosti na chování židů z Šemberových panství překračující pravidla a privilegia o obchodu ve městě. Šembera tak výslovně zakazuje židovským obchodníkům „handlův svých na jiné časy provozovati, nežli v jarmarky a trhové dny obecné,“ a zároveň určuje výši poplatků, na základě kterých mohou v rámci trhu prodávat své zboží.⁵⁷⁹ Mimo to určil také sazbu na skladování zboží ve městě, tedy jeden bílý groš z každého centýře složené

⁵⁷⁴ K. KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl, s. 575.

⁵⁷⁵ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 98.

⁵⁷⁶ Tamtéž, Inv. č. 85. Smlouva byla uzavřena 15. 12. 1581 na zámku Zábřehu.

⁵⁷⁷ Tamtéž, Inv. č. 110, Kniha statutů města, pag. 21.

⁵⁷⁸ Tamtéž, Inv. č. 90. Dáno na Bučovicích 30. 1. 1590.

⁵⁷⁹ „Každý z svého krámu povinen byl jeden groš bílej dáti, a také mejta spravedlivá jako i jiní přespolní lidé spravovati.“ Tamtéž, Inv. č. 91.

vlny. Za nedodržení těchto nařízení mělo být dotyčným zabaveno veškeré zboží, přičemž polovina by připadla městu a druhá část šlechticově komoře.

Za nejvýznamnější Šemberův počin ve vztahu k Litovli je však nutné považovat řád, který městu věnoval 12. září roku 1593.⁵⁸⁰ Ve třiceti šesti artikulích určuje základní zásady pro fungování města, ale také postavení města v rámci panství a také ve vztahu k němu jako k jeho vrchnosti. Na úvodním listě se Šembera pokusil vyjádřit důvody, které ho vedly k vydání takového dokumentu: „Opatrní purkmistři, konšelé i všeca obec města mého Litovle, věrní milí. K mnohým nedostatkům vašim, jimiž ste až posavad nemálo obtěžováni, prohlídaje a znamenavše, že ti z žádné jiné příčiny na vás nepřicházejí, nežli skrze nesvornost, nepřízeň a nelásku, kteréžto věci mnohým více se uchylují k zkažení a újmě nežli k vzdělání. Pročež se mnohokrát ode všech vás předem přísězných cechův obecních lidí nabíhán a za opatření prosen, toho zřízení v artikulích sepsané vám pod sekrytem svým dávám příkazuji a to jmíti chci, abyste žádným způsobem z něho nevystupující jím se řídili, spravovali a podle něho zachovávali. Jestliže by pak kdo těchto artikulův dole psaných nezachoval, takovou pokutau, jakáž při tom artikuli, z něhož vystaupil položena a postavena bude, bez milosti aby trestán a pokutován byl.“⁵⁸¹

Hned na začátku se Šembera věnuje „pořádku kostelnímu,“ kde připomíná, že se fara řídí augsburskou konfesí, ale zejména zdůrazňuje otázky pořádku ve městě. Když mluví o literátech, kteří mají pomáhat zpívat v kostele, zmiňuje kostel český a německý, což se patrně vztahovalo na jeho dřívější příkázání, aby farář v Litovli ovládal jak český, tak německý jazyk a ve městě tedy byly slouženy mše v obou jazycích.⁵⁸² Jako vrchnost tu pak pamatuje na to, aby se jednak dodržoval pořádek na ulicích v neděli a sváteční dny, ale zejména nabádá obyvatele města, všechny věrné křesťany, „aby se pravidelně účastnili přijímání těla a krve páně.“ Ve městě se také zřejmě nekonal „pobožností“ dostatek nebo se konaly jen nepravidelně, protože zde Šembera výslovně nabádá k nápravě tohoto stavu, „aby se v tom napravili a předešlé své zlé zvyklosti a obyčeje v lepší změnili.“⁵⁸³

Hned následující artikul se týká školního řádu. Děti v městské škole vyučoval mistr, na kterého měl dohlížet farář a k tomu ještě osoby speciálně nařízené. Občané měli vést své děti k tomu, aby chodily do školy a netoulaly se na místo toho po ulicích a po rynku a aby

---

⁵⁸⁰ Tamtéž, Inv. č. 110, Kniha statutů města. Kniha je uvedena jako „Zřízení a Artikulové od jeho milosti vysoce urozeného pana pana Jana Šembery Černoohorského z Boskovic a na Bučovicích měšťanům a naší obci města Litovle pod sekretem vydané Léta páně tisícího pětistého devadesátého třetího počítajíc.“ Viz příloha č. 15.

⁵⁸¹ Tamtéž, pag. 1.

⁵⁸² Viz poznámka č. 574.

⁵⁸³ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 110, Kniha statutů města, pag. 2.

poslouchaly svého mistra. Kdo by se podle tohoto nařízení nechoval, měl být napomenut skrze faráře.

Dalších několik artikulí je věnováno správě města. V první řadě Šembera zdůrazňuje nutnost každoroční obnovy městské rady, a to „s vůlí a vědomím svým a v přítomnosti mé aneb toho kohož bych na místě svém vyslal“, přičemž povolané osoby mají k úřadům přistupovat se vši vážností, zachovávat dobré mravy, přistupovat spravedlivě ke všem bez ohledu na jejich majetek a být tak příkladem všem obyvatelům města. Při změně rady mělo dojít k vyúčtování, kdy stará rada měla předložit seznam příjmů a výdajů a nová rada v přítomnosti Šemberova zástupce a čtyř měšťanů výsledek přijala. Zapsané dluhy měly být uhrazeny do 4 týdnů a co nová rada do této doby „nevyupomínkovala“, za to se stávala odpovědnou, aby městu nevznikla škoda.⁵⁸⁴

Obyvatelé naopak mají být poslušni purkmistra i konšelů, kdo by se jejich nařízením a rozhodnutím protivil, má být vzat do vězení a celá věc má být oznámena Šemberovi. Teprve on má rozhodnout o vině a nevině, případně o dalším postupu k provinilci. Stejně se pak má postupovat, protivil-li by se někdo přímo vrchnosti samotné.⁵⁸⁵ Tzv. „Obecní hromady“ neboli shromáždění se nemají konat, aniž by o tom nebyla informována vrchnost, její úředník z Úsova případně někdo, kdo by k tomu byl zplnomocněn. Spolu s oznámením zasedání má být oznámen i jeho obsah a účel. Na druhou stranu ve chvíli, kdy vrchnost konání povolí, je povinností obyvatel se dostavit a kdo by tak neučinil, měl být pokutován 4 groši do obecní pokladny.

Specifické byly úkoly purkmistra a konšelů v případě ochrany pořádku ve městě, „poněvadž purkmistrům a konšelům jest město mé svěřeno a k opatrování poručeno.“ Zejména mají dbát na to, aby nebyly do města, obzvláště v noci, vpouštěny nepatřičné živly, cizí lidi, opilci a i ti, kteří přicházejí do města za živností, mají být vpouštěni jen se vši opatrností a pozorností.⁵⁸⁶

Zvláště byly uvedeny nařízení týkající se vybírání „lozuňku a šacuňku.“ Jan Šembera se jimi snažil například předejít defraudaci odvodů samotnými výběřčími. Výše a termín odvodů měly být oznámeny vždy minimálně čtyři týdny předem, a kdo by určený termín nedodržel, byl povinen zaplatit pokutu.⁵⁸⁷

Poměrně striktně jsou stanovena pravidla ohledně šenkování vína a vaření piva. Víno má být „ve dvou nedělích sázeno a otvíráno a do dvou nedělí po otevření vyšenkováno.“

---

⁵⁸⁴ Tamtéž, pag. 5.

⁵⁸⁵ Tamtéž, pag. 3.

⁵⁸⁶ Tamtéž, pag. 4.

⁵⁸⁷ Tamtéž, pag. 6.

Zvláštní výjimkou pak byla Šemberova přítomnost ve městě, případně jiných šlechticů, kdy v případě, že nebylo „příhodné víno na šenku,“ nemělo být porušení těchto pravidel šenkýři na škodu. Pivovarníci měli dbát na kvalitu piva a neměli překračovat limit devět beček vykvašeného piva na várku, na kterou se mělo použít přesně osm korců sladu a to obojí pod pokutou 10 grošů. Trestáno mělo být nejen překračování těchto limitů, ale například míchání předního a zadního piva, prodej piva pod míru nebo nedovolený prodej piva. Slad se pak neměl pálit nebo prodávat, dokud nebudou zabezpečeny všechny městské pivovary. Ceny sladu určovali konšelé s purkmistrem a jejich překročení bylo taktéž pokutováno.⁵⁸⁸ Co se týkalo pálenky, ta neměla být podávána déle než tři hodiny denně a měla se pít zásadně ve stoje a nikoli „za lavicemi.“⁵⁸⁹

Za nutné pak považoval Šembera vyjádřit se k „vycházení na třebovská piva.“ Kritizuje tady „neřád a nepěkný zvyk místních i přespolečných a dokonce i úředních osob“ zacházet do okolních vesnic na ona „třebovská piva“, v některých případech si je dokonce nechat čepovat do džbánů. Šembera si dal záležet v tomto případě na vylíčení škodlivosti takového jednání, ovšem důvod pro jeho postih byl prostý. Bylo určeno, že kdo se na takové pivo zastaví, nesmí za ně utratit více než tři peníze, pokud by si někdo pro pivo poslal, tomu má být zabaveno a má zaplatit pokutu, pokud by šlo o úřední osobu, byla by pokuta dokonce dvojnásobná. Účelem byla podpora domácí pivní produkce z panského úsovského pivovaru, „poněvadž tak dobrý i mnohým lepší nežli třebovské jest,“ která byla ohrožována spotřebou cizího piva na jeho úkor.⁵⁹⁰

Zabezpečení dostatku potravin ve městě vedlo k upravení činnosti pekařů nebo řezníků. Pekaři měli zajistit dostatečné množství jak rezného, tak bílého chleba, přičemž cena měla být určována podle slušnosti a ceny obilí. Tzv. postranní pekaři mohli prodávat chleba jen v pondělí, v pátek a v trhovém dnu, jinak jim hrozilo zabavení zboží ve prospěch místního špitálu.⁵⁹¹ Stejně tak i řezníci měli za úkol zabezpečit takové množství masa, „aby bylo masa každý den kromě neděle a postních dní dostatek.“ Na výši cen dohlíželi konšelé a purkmistr, „aby chudý lid utiskován nebyl.“ Kvalitu masa přespolečných řezníků měl kontrolovat mistr místního řeznického cechu, a pokud nevyhovovalo, bylo také odevzdáno „chudým do špitálu.“⁵⁹²

Specifickým způsobem po vzoru královských měst vyřešil Šembera problém s překupníky obilí. V trhovém dnu měla být na rynku na tři hodiny postavena korouhvička,

---

⁵⁸⁸ Tamtéž, pag. 7.

⁵⁸⁹ Tamtéž, pag. 18.

⁵⁹⁰ Tamtéž, pag. 19.

⁵⁹¹ Tamtéž, pag. 8.

⁵⁹² Tamtéž, pag. 10.

„aby sobě nejprve pekaři, sladovníci, hofmistři a potom jiní domácí obyvatelé obilí k chlebům, sladům také jiných všelijakých věcí a potřeb nakoupili a po vyjití těch třech hodin teprve aby ta korouhvička sňata byla tak, aby potomně každému trh svobodný byl, tak jak se v městech císařských ten řád zachovává puštěn byl.“⁵⁹³ Dohlížet se mělo i na to, aby nikdo, kromě příslušníků tkalcovského řemesla nekupoval na zisk, ale jen ke své spotřebě. Mimo to bylo ustanoveno, že kdokoli by prodával své zboží mimo určené trhové dny, tomu mělo být zboží zabaveno a rozdáno chudým ve špitále.

Co se týkalo řemeslníků, byl ustanoven dohled cechmistrů, aby byl zajištěn poctivý výkon řemesla. Pokud by byly nalezeny nedostatky, byli právě cechmistři a mistři příslušného cechu voláni na radnici k vysvětlení. Cechmistři se potom měli obnovovat se stejnou frekvencí jako městské rady. Zvláštní ustanovení se týkala mlynářů, kde bylo zdůrazněno, že je nepřijatelné, aby brali úplatky, ale mají přistupovat k zákazníkům v tom pořadí, v jakém do mlýna přijeli. Zakázán byl taktéž i prodej mouky mimo město.⁵⁹⁴

Následovala ustanovení o bezpečnosti ve městě. Za první z nich lze považovat i artikul „o povalečích.“ V něm bylo uvedeno, že „co se povalečův, zahálečův a těch neřádných a ničemných lidí obojího pohlaví dotýče, kteříž nedělají než dnem i nocí v krčmách lidem na škodu leží a jiným zle příklady na sobě dávají, těch aby se při městě netrpělo a šenkýři nebo hofmistři ani jiní, aby jim stavníkův a fedruňkův nečinili a nedávali, o tom se fojtovi a konšelům přikazuje, aby k tomu pilně přihlíželi. Pakliže takoví zahálci u koho přes třetí den přistiženi byli, domácí neb přespolní, aby hospodář i s hostmi trestán byl, aby se jejich lehkomyšlnému neřádnému obyčeji místa nedávalo“⁵⁹⁵ V souvislosti s tímto byly zakázány i hazardní hry „o peníze“ v kostky nebo v karty.

Ve městě nebylo dovoleno nosit zbraň „leďa by byl na cestě ven z města a zpět do města,“ v ostatních případech mohla být zbraň odebrána. Trestáni byli také ti, kteří vyvolávali ve městě spory a rvačky. Opravdu zásadní byl nicméně artikul, který se věnoval „nebezpečnosti ohně.“ Nejen že byla stanovena povinnost každého dodržovat základní bezpečnostní pravidla, hospodáři byli povinni informovat a dohlížet na svou čeleď, konšelé měli pravidelně kontrolovat domy a v případě pochybností sjednat nápravu nebezpečného stavení. Také kdokoli, kdo by si všimnul jakéhokoli nedostatku na domě souseda, měl povinnost o tom informovat městskou radu.⁵⁹⁶

---

⁵⁹³ Tamtéž, pag. 9.

⁵⁹⁴ Tamtéž, pag. 12.

⁵⁹⁵ Tamtéž, pag. 13.

⁵⁹⁶ Tamtéž, pag. 16.

Další povinností purkmistra a konšelů města bylo zajistit dohled nad nezbytnými opravami domů, aby stavení v městském okruhu nechátrala a celkový vzhled města, ale i jeho bezpečnost nebyla zanedbána. Dohlíželi také na pravidelnou údržbu cest a mostů a opravy obecních staveb ve městě. V tomto případě narazil Šembera na bývalou nehospodárnost městských rad v hospodaření s obecními financemi a nařídil proto, aby před jakoukoli opravou, která by se měla provést z městské pokladny, má být informován a on jim, pokud to bude v jeho silách, poradí a případně pomůže.⁵⁹⁷

Poslední oddíly se týkaly vztahu k okolnímu panství. Šembera se výslovně ohrazuje proti krádežím ryb z panských rybníků a haltýřů, co se týče nákupu ryb, zakazuje obyvatelům města brát ryby odjinud, dokud nebudou prodány ryby z výlovu jeho vlastních rybníků, či jiných nádrží, pod pokutou 10 kop grošů a propadnutí ryb.⁵⁹⁸ Podobný problém řeší také v případě dříví kdy „obyvatelé kupují dříví ke své potřebě z cizích gruntů, dostatkem dříví gruntů mých pohrdají.“ Nařizuje tedy, aby se přednostně bralo dřevo z jeho panství než odjinud.⁵⁹⁹ Pokud by pak kdokoli odešel ze svého gruntu, má být jeho statek zabrán, a bez vědomí Šembery se s ním nesmí manipulovat, protože to mu jako vrchnosti náleží. Podobnými opatřeními si vrchnost zajišťovala odbyt zboží ze svého velkostatku, ale také jisté příjmy z prodeje tohoto zboží plynoucích.⁶⁰⁰

V závěru je nařízení o již zmiňovaném zavedení sirotčích register a artikul o provozování myslivosti na Šemberových pozemcích. V samém konci Šemberova řádu se nacházel článek nařizující, že mají být příslušná pravidla čtena vždy při změně úředníků, aby neupadla v zapomnění a „purkmistr a konšelé nadepsaného mého města Litovle se podle artikulův napřed psaných řídili.“ Pokuty pak, které se vyberou za porušování předchozích ustanovení, měly sloužit „k obecnímu dobrému“ a měly být zapisovány do příslušných register. Řád byl zakončen přáním, že stávající úprava může být, pokud to bude nutné či vhodné, rozšířena.⁶⁰¹

Vyjmenovaná ustanovení tvořila několik skupin, upravovala ty nejzákladnější instituce ve městě, kromě rady také například cechy, ale i třeba i městskou školu. Druhou skupinu tvořila ustanovení týkající se pořádku ve městě, uskutečňovaná prostřednictvím purkmistra a konšelů, ale v určitých případech i faráře. Třetí skupinu pak tvořila pravidla hospodářská, kde se především zrcadlily také Šemberovy osobní hospodářské zájmy. Pravděpodobně stejným způsobem, jako i na svých dalších majetcích, se snažil prosadit povinný odběr

⁵⁹⁷ Tamtéž, pag. 19.

⁵⁹⁸ Tamtéž, pag. 20.

⁵⁹⁹ Tamtéž, pag. 22.

⁶⁰⁰ F. MATĚJEK, *Postavení města v rámci panství* s. 77.

⁶⁰¹ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovle L 1–1, Inv. č. 110, Kniha statutů města, pag. 23.

některých surovin ze svého velkostatku, ale systémem preferencí místního trhu zajistit dostatek a kvalitu surovin pro město i za cenu omezení konkurence. Je tu i reflektováno silné postavení Šembery jako vrchnosti, vůči které mají měšťané oznamovací povinnost v celé řadě otázek a v mnohém má i poslední slovo, čímž do značné míry omezuje pravomoci městské rady.

Šembera ovšem vstupoval i do řady dalších otázek. Zdá se, že se na něj obraceli měšťané i v případech konkrétních konfliktů a incidentů, ve kterých se ovšem obracel na rozhodnutí městské rady.⁶⁰² Respekt k městským svobodám dokazuje i list z 6. února 1593, kdy Šembera žádá o propuštění poddaného města Litovle Matyáše Libingera z městské jurisdikce. Šembera tu opakuje, že si je vědom práva přijímat i propouštět obyvatele, proti kterému se nechce provinit.⁶⁰³

Po Šemberově smrti připadla Litovel i s úsovským panstvím dědictvím Anně Marii z Boskovic a jejímu muži Karlu z Lichtenštejna. Ten v té době viděl v bohatém městě zejména zdroj financí a tak si za potvrzení privilegií města vyžádal uhrazení některých svých dluhů městem, v celkové výši 10 000 zlatých. V lednu roku 1600 žádá purkmistra a radu o zaslání privilegií a článků, které od něj žádá město potvrdit a zároveň je prosí o specifikaci závazků, které se rozhodlo uhradit. Lichtenštejn pak informoval své věřitele o tom, že jejich pohledávky budou platit právě litovelští.⁶⁰⁴ Jejich splacení pak potvrdil listem purkmistru a radě města z listopadu roku 1600.⁶⁰⁵

Ještě v létě téhož roku potvrdil Karel z Lichtenštejna městu některá privilegia a v této souvislosti učinil i některá další opatření. Zdůraznil povinnost každoroční obnovy rad, stvrdil právo mílové, podle kterého měla být zbořena krčma zvaná Nová, která stála nad lesem Doubravou a byla „již dlouhá léta na újmu litovelským a jejich živností.“ Stejně tak neměly být stavěny v okruhu míle od města jiné krčmy. Karel dále reflektuje, že si litovelští sice „postavili mnoho chaloupek na předměstí bez jeho vědomosti a dovolení, z kterých pak on sám musel na základě sněmovního usnesení, platit po jednom zlatým, což mu způsobovalo veliký potíže,“ ale plat, který litovelští odváděli, se zvýšit nerozhodl.⁶⁰⁶ Na závěr ještě

---

⁶⁰² Například případ z roku 1584, kdy Šembera žádá městskou radu, aby vyslechla a rozhodla spor dvou měšťanů, kteří se na něj v tomto případě obrátili. SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, kart. 2, Inv. č. 1198.

⁶⁰³ Tamtéž, kart. 3, Inv. č. 1246.

⁶⁰⁴ Součástí je dopis olomouckému měšťanovi Šimonu Hanšildovi, kterému měli litovelští uhradit Lichtenštejnův dluh 3000 zlatých. Tamtéž, kart. 3, Inv. č. 1266.

⁶⁰⁵ Tamtéž, kart. 3, Inv. č. 1266.

⁶⁰⁶ Lánové rejstříky z let 1675–78 uvádějí, že v té době v Litovli stálo 250 osedlých domů, celkem potom 1461 obyvatel. F. MATEJEK, *Postavení města v rámci panství* s. 81–82.

přikázal provádět dodávky dříví na opravu římského jezu, který koriguje průtok vody skrze Litovel.⁶⁰⁷

Na Karlovu přímluvu pak byla privilegia Litovle potvrzena ještě roku 1609 králem Matyášem.⁶⁰⁸ A ještě v roce 1610 si Karel vyžádal na měšťanech soupis „litovelských a úsovských a vesnických“ privilegií, která jím ještě měla být potvrzena a jako taková registrována.⁶⁰⁹

Dne 25. května roku 1633 si přislíbil confirmaci městských privilegií, pokud nebudou v rozporu s katolickou vírou, dědic panství Karel Eusebius z Lichtenštejna, za což si pak od měšťanů vyžádal 800 zlatých.⁶¹⁰ Ještě v říjnu téhož roku nechal Karel opravdu všechna litovelská privilegia sepsat a znovu je potvrdil, kromě již zmíněného podacího práva ke kostelům.⁶¹¹ Obecně však začala Litovel po převzetí panství Lichtenštejny ztrácet na významu a stala se jen jedním z provinčních městeček jejich rozlehlých panství. Panování šlechtického rodu Boskoviců „pod jehož vládou prožilo město v 16. století jedno z nejvýraznějších období svého rozkvětu,“ připomíná Boskovická ulice vedoucí z náměstí, na kterou byla přejmenována roku 1900.⁶¹²

---

⁶⁰⁷ SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, kart. 2, Inv. č. 1198, Inv. č. 95.

⁶⁰⁸ Tamtéž, Inv. č. 96.

⁶⁰⁹ Tamtéž, kart. 4, Inv. č. 1310.

⁶¹⁰ Tamtéž, kart. 6, Inv. č. 1425.

⁶¹¹ Tamtéž, Inv. č. 98.

⁶¹² V. KAUEROVÁ – M. KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, s. 23.

10. Šlechtic před soudem

Jednou z přirozených částí života aristokracie raného novověku byla i účast na soudních řízeních. Ať už představovali šlechtici stranu žalující, žalovanou, ať již vystupovali ve sporech jako poručníci nebo rukojmí, ale třeba také jako vrchnost, pod kterou byli její poddaní tzv. „zatýkáni.“ Raně novověké soudy řešily celou řadu nejrůznějších sporů, nejčastějšími však byly zejména spory majetkové, specifickou kategorií tvořily spory o čest a nelze zcela opomenout ani agendu trestní.

Tradiční zemské uspořádání v rámci české koruny přineslo určité odlišnosti v organizaci a fungování institucí v jednotlivých částech monarchie a drobnými rozdíly se vyznačovalo také zemské soudnictví.⁶¹³ Stejně jako v Čechách, tak i na Moravě reflektovala vznikající soudní soustava postupně se upevňující stavovské rozdělení společnosti. Vznikaly tak soudy šlechtické, církevní, vrchnostenské i městské, které respektovaly odlišné právní i politické postavení jednotlivých vrstev a jejich specifický hmotně-právní režim.⁶¹⁴

Nejvyšší soudní instancí, která řešila spory ze svobodného šlechtického majetku, byly zemské soudy. Už několikrát bylo poukázáno na absenci hlavního města na Moravě a taktéž i zasedání zemského soudu se od roku 1348 konala střídavě v Brně a Olomouci. Pokusy o sjednocení a vytvoření jednoho hlavního tribunálu, které proběhly v letech 1359, 1493 a 1562, nebyly úspěšné a roztržitost zemského soudnictví na Moravě se udržela i nadále.⁶¹⁵ Stejně tak byly vedeny pro obě cúdy zvláštní kvatery zemských desek⁶¹⁶ a případy se dělily k jednotlivým cúdám podle územní příslušnosti, tedy podle toho, na kterém území se nacházel statek, o který se pře vedla.⁶¹⁷

Zemský soud měl dva tribunály, do jurisdikce tak zvaného většího zemského soudu spadaly spory o svobodné statky, o hodnoty vyšší než 10 hřiven grošů českých a spory panských osob, které mohly ovšem mít i hodnotu nižší. Na Moravě na rozdíl od Čech měl větší zemský soud z důvodu neexistence některých speciálních institucí dokonce ještě širší

---

⁶¹³ Jaroslav MILLER, *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, Olomouc 1997, s. 3.

⁶¹⁴ Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967, s. 122.

⁶¹⁵ Karolina ADAMOVIČOVÁ (ed.), *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*, Praha 2005, s. 37.

⁶¹⁶ J. VÁLKA, *Moravská zemská správa a svoboda*, s. 17–30.

⁶¹⁷ Jednání soudu se konala čtyřikrát do roka a trvala vždy zhruba dva týdny. V Brně se soud zahajoval po druhé neděli postní a v neděli po svatě Kunhutě, v Olomouci pak na tři Krále a na svátek svatého Jana Křtitele. Mezi lety 1576 a 1583 došlo krátce ke změně termínů konání zemského soudu a to ze sv. Kunhuty se zahájení přesunulo nejprve na svátek sv. Vavřince a potom na sv. Martina, soud postní v Brně se přesunul na neděli Provodní a svatojánský soud v Olomouci na sv. Bartoloměje. František KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské: Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*, Díl 1, Brno 1900, s. 51.

kompetenci⁶¹⁸ a řešil také stížnosti poddaných na jejich šlechtické vrchnosti.⁶¹⁹ Rozdílné oproti Čechám bylo i jeho obsazení, když z důvodu větší síly tradičních panských rodů zůstával soud dlouho jejich doménou a teprve od roku 1492 bylo z dvaceti soudců šest voleno z příslušníků nižší šlechty. Soudci byli voleni doživotně, vybíraly je stavy a posléze potvrzoval panovník, soudu předsedal nikoli král, ale moravský zemský hejtman z pozice jeho zástupce v markrabství.⁶²⁰

Zemský soud nalézal právo na základě analogie pro každý případ samostatně, přičemž byl povinen řídit se pouze svými vlastními dřívějšími rozhodnutími. Ty byly zapisovány do zemských desek a významné precedenty dokonce jako tzv. „usnesení na věčnost“ i do zemských zřízení, nicméně z důvodu nevhodného uspořádání stejně jako pozdějšího omezení přístupu k zemským deskám byla možnost odvolávat se předchozích rozhodnutí poměrně komplikovaná.⁶²¹ Proti rozsudkům zemského soudu nebylo možné žádné odvolání a král mohl měnit pouze rozsudky smrti a to prostřednictvím udělení milosti.

Jednání před zemským soudem začínala půhonem, který musel být předán nižším úředníkům v přesně stanovený čas. Půhon žalobce, tedy původa, se nejdříve zapisoval do půhonných register a poté byla obeslána protistrana, jinak pohnaný.⁶²² Znění půhonů se vyhlášovalo vždy první den zasedání soudu a obě strany nebo jejich zástupci se musely k jednání dostavit, jinak jim hrozilo vynesení kontumačního rozsudku a tedy ztráta pře. Po vlastním líčení, při kterém se také předkládaly důkazy stran, následovala porada soudců, tzv. „panský potaz“, na jejímž základě byl vyhlášen rozsudek.⁶²³

Mimo většího zemského soudu fungoval ještě menší soud, který se zabýval případy o hodnotě menší než 10 kop českých grošů a trestními přestupky nižší šlechty, aby nebyl hlavní tribunál zbytečně zahlcován margináliemi. Účastnili se ho menší zemští úředníci nebo jinak místoúředníci a přísedící byli voleni z řad nižší šlechty.⁶²⁴ Kromě zemského soudu fungovalo na Moravě i několik soudů speciálních, mezi které patřily například manské soudy markraběcí a olomouckých biskupů, které řešily spory z lén. Na místě českého dvorského soudu pak na Moravě existoval soud markraběcí v čele s hofrychtěrem, spory o čest se potom řešily před hejtmanským soudem pod předsednictvím moravského zemského hejtmána.⁶²⁵

---

⁶¹⁸ K. ADAMOVIČ (ed.), *Dějiny českého soudnictví*, s. 37.

⁶¹⁹ J. MILLER, *Stručný nástin*, s. 5.

⁶²⁰ *Tamtéž*, s. 6.

⁶²¹ *Tamtéž*, s. 15, J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 132.

⁶²² Josef MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*, Praha 1967, s. 7.

⁶²³ K. ADAMOVIČ (ed.), *Dějiny českého soudnictví*, s. 14.

⁶²⁴ J. MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení*, s. 128.

⁶²⁵ K. ADAMOVIČ (ed.), *Dějiny českého soudnictví*, s. 38.

Přestože byly soudní instituce stavovsky rozděleny, nebylo možné se zcela vyhnout kompetenčním sporům. Pro tyto případy bylo nutné vytvořit kolizní normy, kterými se měly soudy v konkrétních situacích řídit. K nejstaršímu ujednání na českém území patří až Svatováclavská smlouva z roku 1517,⁶²⁶ na Moravě pak šlo o dohodu z roku 1486 potvrzenou a upravenou následně v letech 1490, 1493 a 1516. Přesto byly tyto otázky řešeny na jednáních zemského sněmu i v následujících letech.⁶²⁷ Nejčastěji šlo spory vzniklé mezi šlechtici a měšťany, dále se mohly týkat šlechtického majetku ve městech nebo některých specifických městských práv. Složitější byla situace v trestně-právních případech, tedy kdy bylo možné soudit šlechtice před městským právem například za napadení. V těchto případech bylo vždy nutné informovat zemského hejtmána a on, případně podkomoří, musel být přítomen i samotnému řízení.⁶²⁸

V Čechách a potažmo i na Moravě se utvořily dva hlavní okruhy městských práv. Zvláště severní oblasti byly ovlivněny právem magdeburským a jih země právem norimberským, přičemž tato dvě německá města představovala i nejvyšší odvolací instance. Centrem magdeburského práva na Moravě byla Olomouc, původně k norimberskému právu se hlásilo Brno, které si je ovšem více přizpůsobilo pro vlastní podmínky a bylo obecně velmi podobné právu pražskému.⁶²⁹ Volbu, ke kterému právnímu systému se přiklonit, prováděl zakladatel města, menší města se potom podřizovala větším centrům stejného právního okruhu, ke kterým bylo možné se od městského soudu odvolat a která také vydávala různá právní naučení a měla nad svými podřízenými městy jistou pravomoc.⁶³⁰ Města nižšího práva se přitom často sama obracela na vyšší instanci se žádostmi o radu nebo, v obzvláště složitých případech, o rozhodnutí sporu.⁶³¹

Roku 1548 přibyla do hierarchie městského soudnictví důležitá instituce a totiž Rada nad apelacemi. Nejvyšší odvolací soud pro české země založil panovník po porážce povstání roku 1547 a jeho účelem bylo omezení městské samostatnosti podřízením městské jurisdikce

---

⁶²⁶ J. KLABOUCH, *Staré české soudnictví*, s. 132.

⁶²⁷ Smlouva z roku 1486 byla uzavřena mezi městem Brnem a vyššími stavy, šlo přitom v podstatě o fixaci dřívější praxe, která byla ovšem dlouhodobě porušována. V příslušné dohodě bylo uvedeno, že se statky zakoupenými měšťany má být zacházeno „podle řádu a zvyků pánů a rytířů“, šlechtici, kteří naopak nabudou majetek ve městech nebo spadající pod „právo purkrechtní“, mají podléhat pouze jemu. „Co k zemskému právu nepřísluší a naopak náleží k městskému gruntu a okrsku (z domů, zahrad, mlýnů apod.), toho mají hledati před právem městským.“ „Žádné purkrechtní právo nemá být taženo před zemský soud. Napřed má být na té dědině, v které ten purkrecht leží, práva žádáno a úředníci té dědiny mají žádajícímu poskytnout právo nebo ortel, pokud jim k vyššímu právu nebude ukázáno nebo se sami neodvolají.“ Miroslav FLODR, *Brněnské městské právo na konci středověku (1389 – konec 15. století)*, Brno 2008, s. 10–11

⁶²⁸ Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Předbělohorské soudy na Moravě a královské město Brno*, ČMM 113 číslo 2, 1994, s. 237.

⁶²⁹ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí*, s. 128.

⁶³⁰ H. JORDÁNKOVÁ – L. SULITKOVÁ, *Předbělohorské soudy na Moravě*, s. 19.

⁶³¹ K. ADAMOVÁ (ed.), *Dějiny českého soudnictví*, s. 19.

ústřednímu soudu, ale také zabránit městům nadále se obracet na německá centra a tím i posílení kontroly nad jejich soudním systémem. Na Moravě se odvolávání do Prahy prosazovalo pomaleji, ale od druhé poloviny 16. století už jde o jev stále častější.⁶³²

Výkon soudnictví ve městech měl na starosti purkmistr spolu s městskou radou. Kromě hlavního soudu, který zasedal několikrát do roka a kde rozhodovala rada celá, se běžná agenda vyřizovala před tzv. obyčejnými soudy, které fungovaly nepřetržitě. Řízení se zahajovalo obdobně jako v zemském právu obesláním žalovaného, rozsudek pak nemusel být tak jako na zemském soudu vyneseno ihned po jednání, ale mohl být odložen a pokud si radní nevěděli rady, mohli požádat apelační soud o naučení.⁶³³

10.1 „Spor o mlejn, který se zove Malešovský“⁶³⁴

Další a pravděpodobně nejčastější příčinou soudních pří byl šlechticův majetek. Právě protože tvořil majetek stejně tak hmotnou základnu šlechtice, jako i složku jeho statusu, měly příslušné rozepře stejně tak význam ekonomický, jako prestižní. Ve výjimečném rozsahu jsou dochovány prameny ke sporu Jana Šembery, který vedl s jistým Janem Váchou z Ořechoviček o „polovinu mlejna ve vsi Malešovice“.⁶³⁵ Ve srovnání s rozsáhlým Šemberovým majetkem nešlo o spor nikterak zásadní, a přece trval dlouhých dvanáct let.

Právě jeho délka v kontrastu s materiální marginálností sporu nám umožňuje klást si celou řadu otázek týkajících se přístupu šlechtice k jeho majetku, právně-historického aspektu sporu, ale i sebezprezentace v konkrétních rozepřích a to jak vůči protistraně, tak i vůči panovníkovi, zemským úřadům nebo městskému soudnictví. Na příkladě této konkrétní kauzy je potom možné ukázat vlastní faktické fungování raně novověké soudní soustavy a zároveň zkoumat a hodnotit argumenty, kterými strany sporu operovaly a strategie, ke kterým se uchýlovaly.

Proti Janu Šemberovi se ve sporu postavil již zmíněný Jan Vácha z Ořechoviček a to dokonce v roli „vyzyvatele“, tedy původa. Váchové z Ořechoviček byla novožitná vladycká rodina, přídomek z Ořechoviček získal roku 1533 Řehoř Vácha, který byl dva roky poté přijat do rytířského stavu. Ve druhé generaci rytířů z Ořechoviček nacházíme tři Řehořovy syny, Tomáše, Viléma a Jana, kterým Pilnáček připisuje držení mlýna „na Bobrové, patřící ke vsi

⁶³² J. MILLER, *Stručný nástin*, s. 20. Více k fungování apelačního soudu viz Karolína ADAMOVÁ, *Apelační soud v českém království v letech 1548 – 1651*, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1979, s. 101–112

⁶³³ K. ADAMOVÁ (ed.), *Dějiny českého soudnictví*, s. 19–22.

⁶³⁴ NA Praha, fond Morava, sign. 2547.

⁶³⁵ Tamtéž.

Tinkovicím“, který ovšem již roku 1548 prodali Jiřímu Žabkovi z Limberka. K majetku Jana Vácha pak už jenom uvádí, že roku 1572 seděl na Nosislavi u Hrušovan u Brna.⁶³⁶

Pilnáček dále zmiňuje, že jeden z bratrů, Tomáš, zemřel předčasně, někdy kolem roku 1572, a zanechal po sobě tři sirotky, Řehoře, Jana a Daniela. A právě pro ně měl ve stejném roce získat Jan Vácha polovinu svobodného mlýna v Malešovicích.⁶³⁷ Mlýn, který Vácha koupil od Pavla Branického z Maršovic, se nacházel na panství Albrechta Černohorského z Boskovic a on sám se stal držitelem druhé jeho poloviny. Pilnáček potvrzuje i existenci kupní smlouvy, která je podle něj uložena v Lichtenštejnském archivu ve Vídni.⁶³⁸

Ves Malešovice náležela původně ke Kounickému panství Buriana Žabky z Limberka, jehož část získal Albrecht dědictvím spolu s Pršticemi. Po jeho smrti se potom i s ostatním majetkem stala vlastnictvím Jana Šembery, který, jak už bylo zmíněno, přistoupil roku 1574 k prodeji přčického a vlasatickým panství hraběti Františku Thurnovi, který za ně zaplatil dohromady 150 000 zlatých.⁶³⁹ Ve smlouvě vložené v zemských deskách se píše doslova: „...Ves Malešovice s podacím kostelním a s loukou ode vsi pusté Poříčan, kteráž se ke dvoru vlasatickému užívá, mlejn vnově vystavený u Malešovic s rolmi a štěpnicemi, rybníčky, haltýři i s domem při témže mlejně vystavěným.“⁶⁴⁰

Samotný hmotný základ sporu je ve většině dokumentů označen právě pouze jako „polovina mlejna ve vsi Malešovice na řece Jihlavě.“⁶⁴¹ Informace pro jeho přesnější rekonstrukci lze najít zejména v původních pŕhonech obou stran, které se dochovaly v pŕhonných knihách zemského soudu. Ani na ně se, nicméně, nelze plně spoléhat zvláště proto, že si tvrzení vzájemně protiřečí a nejsou vždy zcela srozumitelně vyjádřena.

První zpráva pochází z dubna roku 1573, kdy pohání Jan Vácha z Ořechoviček u zemského soudu Jana Šemberu Černohorského z Boskovic, který převzal práva ke „statku prštickému a jiné veverské statky“ po svém zemřelém bratrovi Albrechtovi Černohorském z Boskovic.⁶⁴² Jan Vácha si tu činí nárok právě na polovinu mlýna v Malešovicích, kterou mu podle jeho vlastního tvrzení nechce Šembera „navrátiti a postoupiti.“⁶⁴³

⁶³⁶ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 50.

⁶³⁷ Pilnáček jej ovšem chybně lokalizuje ke Slavkovu. *Tamtéž*.

⁶³⁸ *Tamtéž*.

⁶³⁹ Panství Prštické a Vlasatické odkoupil František z Thurnu smlouvou uzavřenou 20. března 1574. MZA Brno, fond G 1 Bočkova sbírka, sign. 10 276.

⁶⁴⁰ MZB III, s. 68–69, kniha 30, fol 23.

⁶⁴¹ NA Praha, fond Morava, sign. 2547.

⁶⁴² Závěť v plném znění je k nalezení v ZDB III, s. 39–43, kniha 30, fol. 2–5, případně je publikována v knize J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 122–123.

⁶⁴³ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 753, fol. 366.

Zároveň s hlavní žalobou pohání Vácha také Zikmunda Vojenického z Vojenic, aby mu vydal v předmětné věci svědectví⁶⁴⁴ a tento druhý půhon je přitom o něco specifitější, co se týče obsahu sporu. Podle něj měl Zikmund ještě pro Albrechta Černohorského zajistit koupi mlýna v Malešovicích od původního majitele Pavla Branického z Maršovic.⁶⁴⁵ Albrechtovi se ovšem nelíbila původní kupní cena a otálel s jejím zaplacením. V tom okamžiku přistoupil s aktivní nabídkou Jan Vácha, který měl zájem o koupi poloviny mlýna ve prospěch dětí svého zemřelého bratra. Vácha se patrně s Pavlem Branickým dohodl a s takovou dohodou se vydal za Albrechtem na Prštice. Zprávu od něj převzal právě Zikmund Vojenický, který přislíbil Váchovi, že pánovi vše oznámí, dokonce pak prý prohlásil, že Albrecht je s koupí srozuměn a je jí nakloněn.⁶⁴⁶

Zemský soud však v této chvíli zbavil svým nálezem Šemberu povinnosti na půhon odpovídat, nebyl totiž Váchou osloven náležitým titulem, tedy truksasem (neboli stolníkem) Rudolfa II.⁶⁴⁷ Vácha v tomto případě narazil na přísný formalismus novověkého soudního řízení, kdy „sebemenší chyba ve vlastním jméně i v jeho dalších částech mohla být příčinou zdvižení půhonu,“ tedy jeho zamítnutí.⁶⁴⁸

Z toho důvodu začal Jan Šembera reagovat až v následujícím roce a pohnal k případu celou řadu svědků. Šťastného Konáče z Hodíškova,⁶⁴⁹ Alexandra Střelického ze Střelíc a v neposlední řadě i již zmíněného Pavla Branického z Maršovic, který byl v celém sporu klíčovou figurou a velmi důležitým svědkem. Dotyčný zdědil mlýn po svém otci Martinovi Branickém a podle Pilnáčka jej prodal roku 1572, polovinu Janu Váchovi, polovinu Albrechtovi Černohorskému z Boskovic.⁶⁵⁰ Jak ovšem dokazuje následný soudní spor, nebyla situace ani zdaleka tak jednoduchá.

První z Šemberou předvolaných svědků Šťastný měl vypovědět, co si pamatuje z konverzace, která proběhla mezi Janem Váchou a Zikmundem z Vojenovic v létě 1572, tedy u té příležitosti, kdy Jan Vácha navštívil Prštice. Jan Šembera tu představuje jiný průběh celé události, Zikmund se měl totiž z pověření Albrechta Černohorského snažit zjistit, zda není na prodej polovina mlýna, která byla v té době v držení sirotků po Tomáši Váchovi. Na tento

---

⁶⁴⁴ Zikmund působil v letech 1568–1571 jako úředník na Pršticích ve službách Albrechta Černohorského z Boskovic, a protože ho Vácha pohání pod Janem Šemberou „na tvrzi jeho Pršticích,“ můžeme se domnívat, že v této funkci setrval i nadále pod novým pánem. J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 131, MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 753, fol. 408.

⁶⁴⁵ Pavel Branický patřil k rytířskému rodu, který byl do šlechtického stavu povýšen v osobě Martina Bránického z Maršovic roku 1545. J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 178.

⁶⁴⁶ MZA Brno, fond A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 753, fol. 408.

⁶⁴⁷ Tamtéž, fol. 366.

⁶⁴⁸ J. MILLER, *Stručný nástin*, s. 8.

⁶⁴⁹ Šťastný Konáč působil ve službách Albrechta a posléze i Jana Šembery Černohorských z Boskovic, J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 63.

⁶⁵⁰ *Tamtéž*, s. 178.

dotaz údajně Jan Vácha odpověděl, že „nerozumí, aby se mohla prodati, pravíc, že sou ti sirotci na zdraví svém nedostateční, jeden hluchý, druhý chromý a třetí nemoudrý a že by neměli nač živi bejtí.“ Přesto slíbil, že pokud by zmíněná polovina na prodej byla, že to Albrechtovi oznámí.⁶⁵¹

Následně, pravděpodobně v témže roce, proběhlo šacování, tedy oceňování předmětného mlýna, což měl Janu Šemberovi dosvědčit Alexandr Střelický ze Střelíc. Na poručení Albrechta Černohorského svolal Zikmund Vojenický do Malešovického mlýna mlynáře z okolí, kteří měli určit hodnotu obou jeho částí. Figurují tu „polovice mlejna Malešovského, kteráž toho času sirotkům po nebožtíku Tomášovi Váchovi náležela,“ a polovice, na kterou „Vácha od Pavla Branického trh učinil,“ přičemž důvodem šacování bylo určení hodnoty obou částí, aby „se v tom jedné ani druhé straně křivda nestala.“⁶⁵² V tomto textu je zmíněna i původní kupní cena první poloviny mlýna (náležející sirotkům), tedy 18 rýnských stříbrných. Z textu půhonu přitom není zcela jasné, zda bylo oceňování Albrechtem provedeno za účelem koupě jedné z polovin mlýna nebo z jiného důvodu. K této skutečnosti se pak měl podle Šemberovu půhonu vyjádřit i Pavel Branický.⁶⁵³

Z dosud načrtnuté situace by se tedy dalo vyvodit, že polovinu mlýna opravdu zakoupil Jan Vácha pro sirotky po Tomáši Váchovi. Vyplývá to ze zmíněného průběhu šacování a potvrzuje to i Pilnáčkův odkaz na dochovanou kupní smlouvu. Spor by pak byl veden o druhou polovinu mlýna, kterou Pilnáček připisuje Albrechtovi a která po jeho smrti přešla do držení Jana Šembery. Tomu by odpovídal i půhon Pavla Branického z roku 1574, který směřuje proti Šemberovi, protože se jako držitel oné poloviny mlýna Branického nezastal, když ho Vácha pohnal na její vydání.⁶⁵⁴

K podzimnímu stání zemského soudu v roce 1574 došla od Jana Šembery další tři půhony o vydání svědectví v celé věci. Jan Jurman z Krásenska a Václav Kopal z Kefmberku měli vyjasnit, zda byli přítomni „léta 1572 v středu, jenž slove Středopostí, v městečku Židlochovicích při té smlauvě, která se dála mezi Pavlem Bránickým z Maršovic a Janem Váchů z Ořechoviček o prodej polovici mlejna Malešovského, který leží na řece Jihlavě, a pomáhal-li je mezi vejš psanými osobami, o tůž polovici mlejnu smlouvu neb trh dělati, a jakou měrou tůž Pavel Bránický Janovi Vachovi tůž polovici mlejnu a neb na jaký způsob prodával a tak dále, co jest mu o té vši věci povědomo.“⁶⁵⁵

---

⁶⁵¹ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 753, fol. 441.

⁶⁵² Tamtéž, fol. 442.

⁶⁵³ Tamtéž, fol. 443.

⁶⁵⁴ Tamtéž, fol. 492.

⁶⁵⁵ Tamtéž, fol. 532.

V předvolání Zikmunda Vojenického z Vojenic žádá Jan Šembera po dotyčném, aby vypověděl, „co jest mu o tom vědomo souc on léta 1571 a 1572 při nebožtíku panu Albrechtovi Černoorském z Boskovic, ty časy hejtmanu Markrabství moravského panu bratru mém milém dobré paměti, ty léta ouředníkem na Prštících jakým způsobem jest se vejš psaný pan bratr můj v tu polovici mlejna Malešovského, která náležela po nebožtíkovi Tomášovi Vachovi sirotkům, uvázal a v držení sobě přivlastnil a tak dále.“⁶⁵⁶

V následujícím roce přibývá do celého sporu ještě jeden faktor a to byl již zmíněný prodej panství prštického a vlasatického hraběti Františkovi z Thurnu. Jan Vácha se proti podobnému jednání velmi rychle ohradil a na jaře roku 1575 žaluje Šemberu, jelikož prodej panství proběhl včetně „půl mlejna malešovského se vším k té polovici mlejna příslušenstvím“ a to jemu „na škodu, práva k tomu nemaje.“⁶⁵⁷ K tomu navíc dodává, že mu Šembera příslušnou smlouvu odmítá předložit k nahlédnutí a to dokonce i před zemským soudem.

V příslušné trhové smlouvě se opravdu uvádí, že součástí prodaného panství je i „ves Malešovice se mlejnem panským a kostelem podacím.“⁶⁵⁸ Hrabě Thurn si byl, nicméně, vědom probíhajícího sporu mezi Janem Šemberou a Janem Váchou, a proto si převod pojistil. Ve smlouvě se uvádí: „Což ještě pan Jan Šembera na mlýnu Malešovským, kterýž jest na řece Jihlavě týž na tvrzi Prštících dvoru a šenkhausu tu v Prštících na roky od datum smlouvy tejto doplaceti má, pak hrabě má sobě ten mlýn a to všecko doplatiti, pakli by pan Jan Šembera ten mlejn malešovský prosoudil, má o to pan Šembera s Váchou aneb kdož by jej obdržel, srovnati tak, aby pan hrabě přítom mlejně zůstal.“⁶⁵⁹ Šemberovi by tak případná prohra značně zkomplikovala situaci. Znamenala by totiž další jednání s Váchou o postoupení, případně odprodej dotčeného mlýna, nicméně i samotná skutečnost, že byl zainteresován nový majitel panství, stavěla Šemberu do nepříjemné pozice a byla jedním z důvodů, proč měl zájem na co nejrychlejším uzavření případu.⁶⁶⁰

K vlastnímu postavení mlýna se pak vyjadřuje ještě „artykul z psaní zmocněných Jana Váchy“ z 31. ledna 1579, který byl určen malešovskému právu. Bernard Korka z Korkyně a Václav Khenost z Khenostu v něm dosvědčují poctivé nabytí Malešovského mlýna Janem

---

⁶⁵⁶ Tamtéž, fol. 533.

⁶⁵⁷ Tamtéž, inv. č. 754, fol. 34.

⁶⁵⁸ Tamtéž, fond G 1 Bočkova sbírka, sign. 10 276.

⁶⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁶⁰ V listě ze srpna 1579 opakuje: „aby pan Franc hrabě z Thurnu měl, nesmejšlím aby se mu dobře trefiti mohlo, poněvadž pana hraběte se to také doteče a za držení jeho jest nebožtík pan bratr můj toho mlejnu nekupoval. Nýbrž se mnů pan hrabě smlouvu má a jestliže by se mu co tu nedostávalo snad by chtěl, abych já mu to mnohem násob napravil. A tak za tu příčinu i jinou vaší císařské milosti ponížene prosím, protože se tu spravedlností mej nemalé dotejče.“ NA Praha, fond Morava, sign. 2547.

Váchou. „polovicí od pana Řehoře a pana Jana vlastních bratří nedílných Váchů z Vořechoviček i na místě nejmladšího bratra Daniela⁶⁶¹ k pravému užívání daným mocným a v druhou polovici pravejm od nebožtíka pana Albrechta Černoorského z Boskovic etc. dovolenými tak, jakž se vobojím ukazování nachází prodajem vešel.“⁶⁶² Více se však z dokumentu, který spíše zamlžuje dosavadní informace, nedozvíme.

Z předložených půhonů se dá tedy vyvodit, že jedna polovina mlýna náležela dětem zemřelého Váchova bratra Tomáše a později přešla do vlastnictví Jana Váchy, majitele druhé poloviny, která byla ve faktickém držení Jana Šembery a na kterou si zároveň dělal nárok Jan Vácha, měl určit následný soudní spor.

10.1.1 Průběh sporu a jeho procesní stránka

Půhony, zmíněné v předchozí části, byly předloženy zemskému soudu moravského markrabství v letech 1573–1575. Na jaře roku 1575 se ovšem soudci panského soudu usnesli, že jim rozhodnutí ve věci nenáleží, nýbrž jde o věc purkrechtní a tedy se má „Jan Vácha, chce-li, obrátit k purkrechtnímu právu.“⁶⁶³ Celý spor se tak přenesl od stavovského soudu k soudu městskému, jazykem pramenů k „právu malešovskému, v kteréžto dědině dotčený mlejn leží.“⁶⁶⁴ Z vyjádření k průběhu sporu, které poskytla česká kancelář zemským úředníkům v létě roku 1583 a které bylo později předáno i apelačnímu soudu vyplývá, že iniciátorem tohoto postupu byl právě Jan Šembera, který se nepřislušností zemského soudu bránil proti původním Váchovým půhonům.⁶⁶⁵

Přesné datum zahájení řízení před městským soudem známo není a další dochovanou aktivitou v celém sporu byla až Šemberova žádost k císaři o podporu jeho výzev k vydání svědectví. Svědčit před soudy bylo sice povinné, ovšem teprve až po pohnání svědků tzv. půhonem ke svědomí.⁶⁶⁶ Proto si boskovický pán vyžádal od císaře nařízení, aby každý, kdo bude osloven, musel v jeho sporu s Janem Váchou svědčit. To mu bylo vydáno českou dvorskou kanceláří 18. března roku 1578.⁶⁶⁷

V prosinci téhož roku se pak Šembera obrátil na nejvyššího kancléře království českého Vratislava z Pernštejna, aby jménem císaře zajistil posunutí termínu slyšení před malešovským právem z důvodu časové kolize původního termínu s datem konání zemského

⁶⁶¹ Tedy od synů bratra Jana Váchy Tomáše.

⁶⁶² NA Praha, fond Morava, sign. 2547.

⁶⁶³ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 754, fol. 34.

⁶⁶⁴ Například NA Praha, fond Morava, sign. 2714.

⁶⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶⁶ J. MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení*, s. 217 an.

⁶⁶⁷ NA Praha, fond Morava, sign. 2469.

sněmu v Olomouci. Toho se, podle jeho vlastních slov, musel Šembera účastnit a zřejmě i někteří další páni, které předvolal jako své svědky. Na tomto listě nás překvapí hned dvě skutečnosti. V prvé řadě to, že byl adresován přímo osobě kancléře a nikoli císaři nebo české kanceláři, přičemž takové případy byly velmi řídké. Může to znamenat osobní vazbu na nejvyššího kancléře a snahu ho přímo zainteresovat na kladném vyřízení žádosti. Přestože by taková formulace činila z žádosti vlastně soukromou záležitost kancléře, ten ji většinou předal k vyřízení kanceláři, která na ni vypracovala a zaslala odpověď.⁶⁶⁸ Kancelář posléze již jménem císaře informovala brněnské, že se Jan Šembera nebude moci dostavit k obraně své pře, „poněvadž dotčený Jan Černohorský takového sněmu obecného přítomen býti musí.“⁶⁶⁹ Totéž bylo potvrzeno i Šemberovi, kterému byla navíc připomenuta i povinnost se na onen sněm dostavit.⁶⁷⁰

Druhou zajímavou skutečností na Šemberové listě bylo, že měl kancléř v otázce posunutí pře obeslat brněnské, tedy purkmistra a radu města Brna, instanci nadřízenou právu malešovickému, před kterým spor do té chvíle probíhal. Brněnští byli pravděpodobně nařízením došlým císařské kanceláře zaskočeni a reagovali dopisem Šemberovi, ve kterém ho upozorňují, že do chvíle, než se na ně Malešovice samy obrátí, nemají právo činit ve věci jakékoli kroky a žádost o odložení pře musí Šembera podat přímo u nich. Pokud ovšem budou malešovští „nás v tej věci za radu nebo za naučení žádati,“ pokusí „se v tom náležitě a spravedlivě zachovati.“⁶⁷¹

Řízení bylo v květnu roku 1579 opravdu přesunuto před vyšší právo do Brna, ještě před tím však požádaly samy Malešovice brněnské, aby jim sdělili svůj právní názor na otázku, se kterou přišli zmocněnci Jana Váchy na začátku téhož roku. Již zmiňovaní Bernard Korka z Korkyně⁶⁷² a Václav Khenost z Khenostu předstoupili před Malešovské právo s požadavkem na obšťávkou mlýna ve Váchův prospěch, který podpořili také příslušnou peněžní sumou. Jejich záměrem bylo zřejmě získat část mlýna, na kterou si Jan Vácha dělal nárok, do jeho faktického držení. Tuto žádost brněnské právo zamítlo, ve svém vyjádření do Malešovic potom uvádí, že právo, kterého se Vácha prostřednictvím svých zmocněnců dovolává, mu není známo a pro podobný krok by bylo třeba doložit závažný důvod, což Korka a Khenost neučinili. Oba dotčení si posléze stěžovali u malešovického práva jednak na skutečnost, že se po nich žádá příčina i za předpokladu, že zaplatili potřebný poplatek a dále na samotnou intervenci brněnského práva, když Malešovice mají svá práva, výsady a nadání.

⁶⁶⁸ Karel STLOUKAL, *Česká kancelář dvorská 1599–1608*, Praha 1931, s. 10.

⁶⁶⁹ NA Praha, Morava, sign. 2547.

⁶⁷⁰ Tamtéž.

⁶⁷¹ AM Brna, fond A 1/3 Sbirka rukopisů a úředních knih, inv. č. 79, fol. 21.

⁶⁷² J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 315.

Z jejich vyjádření vyplývá, že pokud by Brno přišlo s jasným a konečným řešením situace, byli by rozsudek přijali, ovšem v jiném případě nemá právo do řízení nijak zasahovat.⁶⁷³

Uzavření řízení před malešovickým právem a předání nadřízené instanci do Brna purkmistr a rada města Brna ve svém listu císaři. V témže dopise je zevrubně reflektován i dosavadní vývoj sporu tak, jak se odehrál před městským právem včetně zmínky o všech podáních a vyjádřeních, které strany učinily. Právě četnost vzájemných vyjádření stran považovali brněňští za problém, protože pro opakované žádosti ze strany Jana Váchy o odpověď na jakýkoli Šemberův podnět nebylo možné věc ukončit.⁶⁷⁴ Žádají tedy panovníka, který pak žádost předal Radě nad apelacemi, aby jim vydala dobré zdání, do jaké fáze je možné povolit stranám předkládat další důkazy a vůbec se k věci vyjadřovat.⁶⁷⁵

Podobně se k přístupu stran, zejména Jana Váchy, vyjadřuje Brno ještě v prosinci, kdy v dopise do české kanceláře žádá o radu, v jaké chvíli může ukončit vzájemnou interakci stran. Kancelář se návaznosti na tuto zprávu obrátila v lednu roku 1580 na moravského hejtmana Hanuše Haugvice z Biskupic. Tomu byly odeslány mezi dalšími i akta ke sporu Šembery a Váchy, ovšem už v následujícím měsíci se vrátila zpátky do české kanceláře s tím, že hejtman sám řešení nenalezl a vrací případ k dalšímu uvážení.⁶⁷⁶

Poprvé se tu také zmiňuje ještě jedna zásadní komplikace, která bude následně určovat celý další průběh sporu a to svědectví Pavla Branického, tedy původního majitele mlýna. Ten odmítl svědčit před malešovským právem a, jelikož jde o osobu šlechtického stavu, bylo nutné vyžádat si jeho výpověď před zemským soudem. Tak se vyjádřilo i Brno v listě panovníkovi: „Co se toho doteče ta věc což se osob stavu rytířského doteče ku právu našemu purkrechtnímu nenáleží a nám takový věci k sobě přijíti náležité není. Nepochybujeme, že sobě strany budou to věděti před soudem zemským markrabství tohoto tam kdež ku právu náleží.“⁶⁷⁷

K problematice tohoto svědomí se Šembera vrací v listě ze srpna roku 1580.⁶⁷⁸ Ve své zprávě císaři ohledně řízení před zemským soudem zmiňuje, že svědomí Branického z března roku 1580, které učinil na Váchův popud, neodpovídá jeho původní výpovědi. Šembera proto žádá, aby bylo k zemskému soudu do Olomouce, kde se odehrává jeho řízení o čest s Janem

---

⁶⁷³ NA Praha, fond Morava, sign. 2547.

⁶⁷⁴ Tamtéž.

⁶⁷⁵ Tamtéž.

⁶⁷⁶ Tamtéž, sign. 2469, 2547

⁶⁷⁷ Tamtéž, sign. 2547. Ke půhonu „O svědky ku právu městskému“ viz Dalibor JANIŠ (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*, Brno 2005, s. 146.

⁶⁷⁸ NA Praha, fond Morava, sign. 2714.

Váchou, odesláno originální Branického svědomí nebo jeho vidimus,⁶⁷⁹ aby jím mohl podpořit svá stanoviska. Prameny k předmětnému sporu „o poctivost“, který byl zahájen a veden před zemským soudem v Olomouci, jsem bohužel neměla k dispozici a jedinou indicií byl půhon o svědomí Mikuláše Doupovce z Doupova z roku 1581. Ten byl před Velikonocemi v roce 1580 vyslán k Pavlu Branickému s cílem zjistit, zda je ochoten vypovídat v Šemberův prospěch. Branický však měl být zmanipulován Janem Váchou k podání záměrně zkreslené výpovědi se záměrem Šemberovi „nemálo na dobré pověsti ublížit.“⁶⁸⁰ Jan Vácha se ve svém pozdějším shrnutí dosavadního průběhu sporu vyjadřuje k nově otevřenému řízení s odvoláním na zemské zřízení. „Toho roku, jaký pan z Boskovic se mnou sobě vyžádati ráčil, poněvadž se v té věci statku nedotýká, ale hrdla a poctivosti a páni Brňané toho nemohou souditi ani se spravedlivě tím což k jejich právu nenáleží nemají zastírati, tej vůle sem podle tohoto příležitího artikule zřízení zemského ... se zachovati pořádku chvalitebného v markrabství moravském užívajícího pomínuti nechci, nýbrž když na ten rok přijde ku kterému také pan z Boskovic napospíchá na Vaší císařské milosti pána svého nejmilostivějšího se odvolati a svou nevinu proti obvinění pána z Boskovic provésti a Vaší císařské milosti pánem mým nejmilostivějším rozeznám rád bejti chci.“⁶⁸¹

Císař na Šemberovu žádost o vydání dokumentu reagoval ve svém následujícím listu z 5. 9. 1580 směřovanému představitelům města Brna, kde je prosí, aby k aktům, které již byly Šemberovi propůjčeny, doplnili ono klíčové svědectví a on tak nebyl na svých právech zkrácen.⁶⁸² Později téhož měsíce odeslali brněnští Šemberovi dopis, že, co se týče tohoto svědomí, může mu být zapůjčeno, ale je nutné je znovu vrátit, protože je zásadní pro jejich rozhodnutí. Šembera jim má sdělit obsah a datum, aby ho pro něj mohli vyhledat.⁶⁸³

Brněnští pravděpodobně předmětnou výpověď Šemberovi opravdu odevzdali a ta se posléze stala komplikací v dalším průběhu řízení. Vzhledem k celkové délce sporu začal sílit tlak zejména ze strany Jana Váchy na brzké ukončení sporu. Brněnský soud však musel vyřešit nejprve otázku kompetenční, tedy zda pokračovat v řízení paralelně k sporu o čest, který vedl Šembera proti Janu Váchovi před zemským soudem, nebo zda nezávisle na jeho

---

⁶⁷⁹ „Listina inzerující předchozí listinu a ověřující znění jejího obsahu.“ Tzv. „opisovaná listina“. Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, 1997, s. 185.

⁶⁸⁰ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 754, fol. 263–264.

⁶⁸¹ NA Praha, fond Morava, sign. 2714. Znění příslušných ustanovení viz D. JANIŠ (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského*, s. 146.

⁶⁸² Tamtéž.

⁶⁸³ AM Brna, fond A 1/3 Sběrka rukopisů a úředních knih, inv. č. 79, fol. 115.

výsledku pokračovat.⁶⁸⁴ S tím se přímo pojila právě otázka svědectví, které z Brna poskytnuli Janu Šemberovi na podporu jeho žaloby. To brněnští považovali za klíčové k nalezení řešení sporu a bez jeho podrobného prozkoumání odmítali vynést rozsudek i navzdory tlaku, který byl na ně vyvíjen ze strany české kanceláře, ohledně neúměrného protahování sporu.⁶⁸⁵

Brněnští byli od té doby několikrát urgováni, aby vydali rozsudek co nejdříve, jednak Janem Váchou, ale i samotnými malešovskými. Opakovaně na podobné dotazy odpovídali, že příslušné rozhodnutí není ještě vyhotoveno a to zejména z důvodu chybějících dokumentů, zapůjčených Janu Šemberovi.⁶⁸⁶

V průběhu roku 1582 Brněnští přitom již několikrát urgovali Jana Šemberu, aby zapůjčený dokument vrátil a případ tak mohl být konečně ukončen. Ze stejného důvodu se obracejí i na českou kancelář, kde se snaží vysvětlit zdržení při nalézání řešení právě neochotou Šembery svědomí vydat. V listopadu téhož roku však přichází Šembera s překvapivým tvrzením, totiž že vidimus, který je po něm brněnskými požadován nemá a nikdy jej od nich neobdržel a jediný dokument, který má k dispozici je svědomí Pavla Branického sepsané před menšími soudci zemskými v případě, který je řešen mezi ním a Váchou před touto instancí. Proto jediní, kdo mají právo toto svědectví otevřít, jsou právě zemští soudci. On sám ani nemůže pořídit kopii, protože porušením by zapečetěný dokument ztratil svou výpovědní hodnotu.⁶⁸⁷

Rozladění nad neustálým protahováním řízení, které zdánlivě nebralo konce, se objevuje i na straně královské kanceláře. V listopadu 1582 se znovu obrací na hejtmana moravského markrabství, funkci kterého v té době zastával Hynek Brtnický z Valdštejna. Ten odeslal v lednu roku 1583 císaři obsáhlejší vyjádření zejména k otázce svědectví před menším soudem zemským. V tomto se zcela kloní na Šemberovu stranu a zapovídá předání zapečetěného svědomí městskému právu až do doby, než bude rozhodnuta pře před zemským soudem.⁶⁸⁸

---

⁶⁸⁴ Soubor dokumentů obsahuje i výpis ze zemského zřízení markrabství. V něm však není otázka kompetenčního sporu řešena, popisuje se tam výhradně proces před zemským soudem, a který spor má při kolizi přednost přímo neupravuje. NA Praha, Morava, sign. 2714.

⁶⁸⁵ Tamtéž.

⁶⁸⁶ Vyjádření se opakovala 26. srpna 1581, 11. ledna 1582, 6. března 1582 a 24. listopadu 1582. AM Brna, fond A 1/3 Sbirka rukopisů a úředních knih, inv. č. 79, fol. 155, 177, 191–192.

⁶⁸⁷ NA Praha, Morava, sign. 2714.

⁶⁸⁸ „Pan Šembera slušnou omluvu vaší císařské milosti činí, poněvadž jemu od práva města Brna žádného vidimus z Act o mlejn Malešovský vydáno není než svědomí nějakého Pavla Branického k roku kteréhož jest sobě při právě zemském markrabství tohoto s týmž Janem Váchau vyžádal. A takové svědomí sekrety auředníků menších zemských spečetěno jest, kteréžto panu Šemberovi ani žádnému mimo nejvyšší pány auředníky a saudce zemské, když na rok přijde, odvírati nenáleží. Nebo kdyby se kdo z vyššího i nižšího stavů toho dopustil, skrze to by těžkosti našel.“ Tamtéž.

Podobná situace se odehrála ještě jednou a to v průběhu dubna a května roku 1583. Brněnští si opětovně stěžovali na absenci důležitého dokumentu, Šembera se ohradil proti paralelnímu průběhu řízení před městským a zemským právem s ohledem na starobylý pořádek, který se „v této zemi vždycky zachovával a zachovává“⁶⁸⁹ a své stanovisko ke sporu přesněji formuloval i zemský hejtman.

Ve svém novějším posudku z dubna roku 1583 určenému české kanceláři opakuje, že spor o poctivost, který se odehrává před zemským soudem má přednost před právem městským. Má tedy být rozhodnut dříve a městské právo má na toto rozhodnutí počkat, zejména protože proti zemskému soudu není odvolání a rozsudek vyneseny purkrechtním soudem mu nesmí odporovat, „aby výpověďmi svými nic proti vrchnímu zemskému právu nic nečinili.“ A proto se „vší poníženosti oznámí, a připomenuti uvažující to v sobě, kdyby brňané takovou výpovědi jejich o věc purkrechtní prve nežli by hlavní pře o poctivost při právě zemském k konci přivedena byla, se uspíšili, že by to proti pořádku a snad i s nebezpečností vina jejich jakožto komory vaší císařské milosti bejti a kromě to od pána z Boskovic kdyby mu se takovou vejpovědi jejich jaké stracení stalo, hledíno bejti mohlo.“ Má se tedy čekat na vyřešení hlavní pře, která má přijít na pořad jednání soudu na sv. Bartoloměje.⁶⁹⁰

Pozice hejtmana tak znovu potvrzuje pozici Šemberovu a před českou kanceláři zcela otevřeně zaujímá postoj proti Váchovi, který tvrdí, že hlavní pře je pře o mlýn projednávaná před městským soudem a měla by být proto rozhodnuta bez odkladu a očekávání rozsudku ze sporu o poctivost. Hlavním Váchovým argumentem je oddělenost obou právních systémů, zatímco hejtman pracuje s nadřazeností zemského práva. Řízení přitom bylo přeloženo k městskému právu ze Šemberova podnětu, stejně jako byl otevřen spor před zemským soudem. Vácha se z tohoto důvodu obává, aby nebyl vlastně trestán dvakrát.⁶⁹¹

Kancelář vystupovala v nastalé situaci velmi opatrně a proto, když již po několikáté urguje ukončení sporu, apeluje na právě ono dodržení „starobylých pořádků,“ na které se odvolává i Šembera a vlastně i Jan Vácha. Ohledně vyjádření k právní situaci, zejména pak kompetenčnímu sporu se obrací i na další instituce a to na nejvyššího podkomořího

---

⁶⁸⁹ Tamtéž.

⁶⁹⁰ Tamtéž.

⁶⁹¹ „A jakož jest sobě pan z Boskovic se mnau strany svědomí Pavla Branického před jeho milost pana hejtmana a jich milosti pány saudce teprve po provedení pře roku vyžádati ráčil snad věci se se rozuměti může že pro nic jiného nežli proto, aby mi v mé spravedlnosti vždy průtahy činil, což jest proti pořádku a božské spravedlnosti. Bude-li od Vaší císařské milosti panu z Boskovic dovoleno proti mně dvojího práva užívati tehdy ráčíte na mně velikého zkrácení dopustiti a taková veliká milostivá vaší císařské milosti poručení v nich přijíti čehož se nenaději, aby se vaše C. M. k omu přijíti a mně chudého poddaného vaší C. M. v mé spravedlnosti jsouc vrchnost práva opustiti ráčili.“ Tamtéž.

a prokurátora moravského markrabství, místodržitelkou kancelář a již podruhé také nejvyšší stolicí městského práva tedy apelační soud. Bohužel se dochovala odpověď pouze z místodržitelství, které se opět zásadně vyjadřuje pro přednost zemského soudu a nabádá císaře, aby informoval nejen brněnské, ale i podkomořího, aby s vynesením rozsudku počkali až do úplného ukončení pře o „svědka a poctivost.“⁶⁹²

Poslední zprávy odeslané kanceláří ze srpna roku 1583 byly pokyny jak zemskému soudu, tak Brnu, že má být panovník informován o vynesení rozsudku sporu o čest a pře o mlýn má být rozhodnuta neprodleně poté. Z dopisu purkmistra a rady města Brna z 3. února 1584 dokonce vyplývá, že se nakonec celá situace vyřešila smírně a mezi Váchou a Janem Šemberou byla o vlastnictví mlýna uskutečněna smlouva, její obsah však zmíněný list blíže nespécifikuje.⁶⁹³ Danou smlouvou však měla být mimo jiné řešena i otázka úhrady nákladů vsi Malešovice, které měla v souvislosti s celým případem.

10. 1. 2 Strategie a sebe prezentace stran sporu

Jelikož se dochovala vyjádření obou stran, zejména pak směrem k české kanceláři, stejně jako zprávy brněnského městského práva, lze nejen rekonstruovat průběh sporu samotného, ale na těchto zprávách také identifikovat jakým způsobem se strany rozhodly v něm vystupovat. Konflikt probíhal mezi dvěma šlechtici, které odlišovalo jejich materiální, ale zřejmě i kulturní a sociální zázemí. Jan Šembera patřil k panskému stavu, byl členem starožitného rodu, jednoho z nejstarších a nejvýznamnějších na Moravě a ve své době patřil k těm vůbec nejbohatším. Oproti tomu Jan Vácha byl nižším šlechticem, jehož sídlo lokalizuje Pilnáček do vsi Nosislavi a kromě předmětného mlýna v souvislosti s ním nezmiňuje žádný další majetek.

Zásadní rozdíl mezi hmotným postavením obou účastníků sice z části ovlivnil, jak bude níže ukázáno, jejich vyjednávací strategie, nicméně, neměl větší význam pro jejich přístup ke sporu samotnému. Zdá se, že ani materiální bezvýznamnost oné „poloviny mlejna ve vsi Malešovicích,“ která byla šacováním oceněna na 18 stříbrných rýnských,⁶⁹⁴ v porovnání s úctyhodným Šemberovým majetkem⁶⁹⁵ neměla přílišný vliv na pozornost, kterou šlechtic po celou dobu trvání sporu projevoval. Spíše než materiální zisk pro něj mělo význam, například, aby byl schopen dostát svým závazkům vůči novému majiteli panství,⁶⁹⁶

---

⁶⁹² Tamtéž.

⁶⁹³ AM Brna, fond A 1/3 Sběrka rukopisů a úředních knih, inv. č. 79, fol. 234–235.

⁶⁹⁴ Viz poznámka č. 652.

⁶⁹⁵ Pro srovnání už jen prodej přstického a vlasatického panství, která byly z pohledu Šemberova pozemkového vlastnictví považována za panství okrajová, mu vynesl 150 000 zlatých. Viz poznámka č. 639.

⁶⁹⁶ Viz poznámka č. 660.

ale také obhájení nároku, který byl na Šemberu převeden jeho zesnulým bratrem. Šlo v jeho případě o věc spíše prestižní zvláště ve chvíli, kdy se konkrétně dotknul jeho „poctivosti“.⁶⁹⁷

Podle počtu dochovaných reakcí i dalších zmínek se zdá, že aktivnější stranou sporu byl přece jen Jan Vácha, který se totiž zřejmě snažil obejít brněnské právo, k jehož postupu měl výhrady, stejně jako se chtěl vyhnout přímé konfrontaci s protistranou. Šembera sám se k takovému Váchovu jednání několikrát vyjádřil: „Došla mě jest od některých zpráva, že by Jan Vácha od vaší císařské milosti suplikaci podati a psaní od vaší císařské milosti sobě vyjednati měl z strany zprávy o tu věc, o kteréž mezi mnou a jim činiti jest od pana hraběte z Thurnu a úřadu Malešovického. A poněvadž nepotřebuji, že něco toho což by se spravedlnosti mej dotejkalo, vaší císařské milosti on Vácha spravuje a o tom co se mu dobře líbí zprávu dává.“⁶⁹⁸

Stejně tak měl potřebu se bránit vůči Váchovým útokům proti jeho osobě: „Nejmilostivější císaři jest mi s malým podivením, že on Vácha takovou nepotřebnou a důtklivou zprávu Vaší císařskou milost spravoval a mne i jiný před Vaší císařskou milostí oškřiviti pokusiti se směl a ježto bych já jako ten, kteréhož on Vácha zaumyslně trápí slušně před Vaší císařskou milostí stěžovati domálo měli, ale vidouce, že to všecko k vyřízení práva náleží, nechtěl sem já tím Vaší císařskou milost zaneprázdnovati očekávajíc s ním spravedlivého rozeznání, avšak jsem nemohl pominouti protož takový spravě jeho Vaší císařské milosti učiněný taky poniženů správu svů omluvu jak sem w sobě učiniti.“⁶⁹⁹

Váchovu pozici v řízení nejlépe ilustrují dva nedatované listy z pozdější doby, které mapují průběh celé, dosud probíhající „pře dlouhej, táhnoucí se už na dvanácté léto.“⁷⁰⁰ Reflektuje v nich nejdříve přenesení řízení od zemského soudu k městskému právu v Malešovicích,⁷⁰¹ pozdější předání sporu k nadřízenému právu do Brna,⁷⁰² a zároveň se vyjadřuje i k otevření pře o čest před zemským právem.⁷⁰³ Součástí zprávy byly i některé

---

⁶⁹⁷ Viz předchozí podkapitola.

⁶⁹⁸ NA Praha, Morava, sign. 2547.

⁶⁹⁹ Tamtéž.

⁷⁰⁰ Tamtéž, sign. 2714.

⁷⁰¹ „I poněvadž saud zemský markrabství moravském je s právy městskými rozdělený při kterejž o ten mlejn první nesli při právě Brněnském a malešovském sem s jeho milostmi panem z Boskovic činiti měl a v rozepři byl avšak pan z Boskovic ráčil při před jich milosti pány suadce vejmluvu míti. Kterak že by ten mlejn byl purkrecht a že bych já pána pohánel věc k tomu právu nenáležitau. Pročež jich milosti páni saudce ráčili na též spravedlivej učiniti že mi pan při tom právě není povinen odpovídati. Než chci ty já Jan Vácha koho o té věc při právě purkrechtnm viniti že to na vůli míti mám.“ „Podle kteréhožto nálezu jsem se zachoval a při purkrechtním právě v dědině Malešovicích ktěmtýž milým jakožto k svému vlastnímu majíc bohda k němu spravedlnost pořádkem práva předpověděl.“ Tamtéž.

⁷⁰² „A poněvadž nejmilostivější císaři, tato pře má od saudu zemského nálezem jich milostí pánů saudcích ku právu císařskému městu Brnu nadořímú j. podaná a tím právem začata k strany dostany obau stran zaručena i prožalovana, a nadto mejše jaké nám od toho práva naučením právu malešovskému vydanejím vyměřené provedena panom Brňanům žaloba má s odporem páně k uvážení odeslána.“ Tamtéž.

⁷⁰³ Viz poznámka č. 677.

dokumenty, které měly podpořit Váchovy nároky a argumenty. Kromě výpisů ze zemských zřízení k příslušným právním otázkám mělo jít také o přípis nejvyššího písaře o původním nálezu zemského soudu, kterým byl zamítnut Váchův pŕuhon pŕed zemským soudem, dále o stížnost hejtmanovi Markrabství, v té době působícímu panu Zdeňkovi Lvovi z Rožmitálu a Blatné, týkající se zápisu Šembery jako majitele mlýna do purkrechtní knihy i hejtmanova odpověď. Tyto přílohy, bohužel, ve studovaném souboru obsaženy nejsou.⁷⁰⁴

Zejména v těchto dvou dokumentech se zračí již zmiňovaná Váchova nedůvěra k brněnskému právu, které podle jeho vyjádření záměrně jednalo v jeho neprospěch.⁷⁰⁵ Útočí na zástupce Brna, kteří se podle něj očividně stavěli na Šemberovu stranu,⁷⁰⁶ stejně jako na konkrétní osobnost a to prokurátora Matyáše Žalkovského, u kterého poukazuje na jeho kladný vztah k boskovickému pánu.⁷⁰⁷ Zároveň poukazuje i na jednání zemských úředníků, jejich zaujatost, případně neinformovanost v souvislosti s příliš dlouhým trváním sporu.⁷⁰⁸

Právě jeho délka a nemožnost dosáhnout řešení je otázkou, která se ve vyjádřeních obou účastníků neustále opakovala. Nebyla příjemná ani jednomu z nich, přesto se navzájem neustále obviňovali z úmyslného protahování řízení a vyhýbání se vynesení rozsudku. Je přitom těžko odhadnutelné, která ze stran by měla na oddálení jeho ukončení větší zájem. Zdá se, že na průběhu měly stejný podíl a vzájemné útoky byly součástí jejich strategií naklonit si rozhodující orgány ve svůj prospěch.

Kromě marného započetí sporu pŕed zemským právem a jeho nuceného pŕesunu do Malešovic byla důvodem jednoho z prvních odkladů řízení účast Jana Šembery na zemském

---

⁷⁰⁴ NA Praha, Morava, sign. 2547.

⁷⁰⁵ „...k tomu ke všemu páni Brňané sjevimi mnohými a rozličnými výmluvami proti mně užívajícími příčin dali, mne ubohého k mnohejm útratám a škodám velikejm a již nesnesitedlejm přivozovati dopouštěli spravedlivou výpověď vždy učiniti pomíjejí.“ Tamtéž.

⁷⁰⁶ „Což Vaše císařská milost budeli vůle boží potomně náležitě li to ciní seznati ráčíte a že se páni Brňané s mým nepřitelem radili svý podle zdání dobrého že jim to učiniti nenáleží. Protož Vaší císařské milosti nejvýš pro pána Boha pro spravedlnost Božskou ve vší poníženosti prosím že mi tím rokem k tomu právu městskému nenáležitejm v nespravedlnosti s nadto v milostivých poručeních císařských pŕekážky činiti dopustiti neráčíte. Nýbrž o tom pánům Brňanům aby se podle pŕedešlých milostivých Vaší císařské milosti poručeních zachovali na nic víc se vohledali ani čím tím i jiným se zastírali, ale bez všech odkladův pro spravedlnost nás spravedlivou výpovědi na tu při která jim k uvážení jest podaná pověděli milostivě jako kŕesťanský a spravedlivý můj a všeho kŕesťanstva nejmilostivější pán pro odplatu boží poručiti ráčíte. Tak abych já, ubohej chudej člověk o ostatek statečku svého podle toho nad tímž žalost maje i ozdraví nepřišel načež abych s dítkami i s pŕáteli svými s pláčem neříkati příčiny neměl.“ Tamtéž.

⁷⁰⁷ „Že pan Matyáš Žalkovský, prokurátor Jeho milosti císařské etc. jsouc v tej při proti mně pánu z Boskovic za pŕítele toho všeho pánu nápomocen a s panem na rocích stávajíc také jeho milosti císařské své zdání dáti a se podepsati a taková veliká milostivá poručení císařská nazpět a věc pŕivéstí se pokouseti smí.“ „Kdož jest pak koli takovou správu na sporech milostivému poručení Vaší císařské milosti dal, uznává, že jest jeden ten obzvláště pan prokurátor Vaší císařské milosti kterejž bez příčin ode mě jemu daných postavil, panu radil a ještě radí kdyby mohl mně nebohého o statek jemu danejch pŕipraviti učiniti by rád chtěl.“ Tamtéž

⁷⁰⁸ „Jeho milost hejtman, též pan podkomoří m. m. tejto pŕe co se za pŕedešlého pana hejtmana působilo povědomi býti neráčí.“ „Pan podkomoří dobrej pan ten tej pŕe dobře povědom není.“ Tamtéž.

sněmu v Olomouci.⁷⁰⁹ Šembera se zemských sněmů pravidelně neúčastnil, případně účastnil sporadicky, a přestože si vyžádal od císaře odklad pře, mezi účastníky sněmu v roce 1579 jej taktéž nenajdeme.⁷¹⁰ Na druhou stranu uvádí Šembera, že na sněmu musí být přítomen i s „přáteli svejmi, kterýž tej věci povědomi sou a jisto dotejkaji,⁷¹¹ je tedy možné, že spíše než o svoji absenci na jednání se strachuje o absenci důležitých svědků. Zároveň byla ovšem z kanceláře odeslána upomínka, o jeho povinnosti se na sněm dostavit, když už se císař zasadil o odložení sporu, což by implikovalo podobnou obavu kanceláře, že je sněm pouze zástěrkou.

Nejen pro odklady jednání, ale i pro nadměrné úkony v rámci řízení se spor nepřiměřeně protahoval. Nejdříve si Šembera stěžoval na zabraňování předvolání jeho svědků ze strany Jana Váchy,⁷¹² později i brněnští poukazovali na jeho neadekvátní snahy podávat vyjádření ke všem Šemberou předneseným podáním, čímž zabraňoval hladkému průběhu řízení.⁷¹³ Měla to za vinu taktéž absence úpravy, která by přesně stanovovala, kolikrát může účastník s reakcí na protistranu vystoupit.⁷¹⁴ Brněnští tuto situaci komentovali tím, že „při právě tom nikdá nebývalo, a tak by se tam nikrá žádná akta a rozepře zavřítí nemohla,⁷¹⁵ ovšem s dotazem, v jaké fázi je možné interakci účastníků ukončit, se obrátili na českou kancelář.

V únoru roku 1582 došlo k dalšímu zdržení, nyní kvůli Váchově nemoci. V zápisech půhonných knih je zaznamenána Šemberova stížnost, která se týká odložení projednání sporu, nyní již před zemským soudem, právě z tohoto důvodu. Nemoc byla jednou z možných příčin pro odklad soudních roků, nicméně k tomu, aby byla jako taková uznána, bylo zapotřebí

---

⁷⁰⁹ Viz poznámka č. 104.

⁷¹⁰ MZO III, s. 86, 91, kniha 29, fol. 30, 34.

⁷¹¹ NA Praha, Morava, sign. 2469.

⁷¹² „Jest v níž vědoma, že jsem bohda svědomé znamenitých lidí stavů panského i rytířského a auředníků zemských tu ukazoval a nemohl jsem jich před svědky jeho ukazovati než až on svý svědky dal čísti a tu se našlo nějakej způsob v tej při zachoval.“ Tamtéž, sign. 2547.

⁷¹³ „Pan Jan Vácha vždy toho hledá, aby jemu mimo akta prve při právě malešovským zavřená u přítomnosti jich obau stran zapečetěna a nám ku právu vyššímu k uvázení spravedlivýmu odeslána, vejše a vejce mluvíti a nekerá svědomí ku právu dokládati poštěno bylo.“ „Nejmilostivější císaři vaše císařská milosti poníženě oznamujeme, že jest toho při právě tomta za předků našich ani za nás nikda nebylo a hned žádná paměť toho není, aby tau měrau po zavření a ku právu vyššímu odesláno při kdy které straně co věceji mluvíti dopuštěno bylo. Nýbrž dokonalice strany sisy žalobník což nejobširnější mohl svau žalobu a odporník odpor a dauce to všecko s pruvody svými tam na právě, kde se pře vedla obě strany sobě přečísti a zapečetiti sau to vždycky ku právu vyššímu odeslali a na takový rozepře jejich spravedlivého rozeznání očekávali. Nebo měloli by žalobníkovi dopuštěno bejti, aby mimo akta a při svau zavřenou a již ku právu a rozeznání danau měceji mluvil a ukazoval, Vaše císařská milosti milostivě znáti račte, že by to straně odporný též hájeno bejti nemohlo. Nýbrž že by odporník mnohem věceji a obširněji na to mluvíti chtěl a tak by nikdá žádným aktám ani rozepřem žádného konce nebylo.“ Tamtéž.

⁷¹⁴ Podobnou úpravu později obsahovalo Obnovené zřízení zemské. Marta KADLECOVÁ, *Proces v zemských zřízeních 16. a na počátku 17. století*, in. Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 217–238.

⁷¹⁵ NA Praha, Morava, sign. 2547.

dodržovat stanovený postup.⁷¹⁶ Strana, která žádala o odložení řízení, to měla oznámit soudu za pomoci posla a posléze musela složit tak zvanou přísahu nemocného.⁷¹⁷ Šembera si stěžuje právě na to, že Vácha včas neobstaral pro zemský soud příslušná potvrzení probíhajících zdravotních problémů a nemůže tak libovolně žádat odklad ve snaze uměle prodloužit dobu řízení.⁷¹⁸

Během pokračování řízení zastínilo zmíněné problémy řešení již popsaného kompetenčního sporu mezi právem zemským a městským. Právě tento spor se stal hlavní komplikací a zdržením ve vydání rozhodnutí ve věci, což znepokojovalo zejména Jana Váchu, který, podle slov představitelů Brna, „o to aby to naučení z práva našeho Malešovským vydáno bylo nalíhati nepřestává.“⁷¹⁹ Váchova pozornost se v tomto momentu upnula na ukončení sporu před městským právem, které mělo podle něj zůstat odděleno od řízení před stavovským soudem. Stupňují se tudíž jeho útoky na brněnské, kteří vystupují váhavě a přestože považují při o mlýn za hlavní, brání se unáhleným krokům před odpovědí české kanceláře na spornou otázku i s ohledem na názory zemských úředníků.⁷²⁰

Jak je patrné, do sporu vstupují i další osoby, které strany oslovují, případně využívají jejich konkrétní pomoci. Kromě přehledu zainteresovaných úředníků a institucí jsem výše zmínila také Šemberův dopis nejvyššímu kancléři Vratislavovi z Pernštejna, který byl ovšem stále spíše oficiální žádostí ke kanceláři. Šlechtic se však na kancléře obrací ještě jednou, v srpnu roku 1579, nyní ne jako na zástupce úřadu, ale jako na svého „pana švagra“, jednoho ze svých „přátel“.⁷²¹ Pravděpodobně žádost o přímělu ohledně Šemberovy věci u císaře není příliš konkrétní a odkazuje na předchozí komunikaci. Stejná žádost pak byla odeslána i dalším osobám „panu Šenfeldovi a panu Rogojskymu.“⁷²²

---

⁷¹⁶ Velmi podrobně je pojednáno o možnosti odkladu soudních roků v knize Josefa Markova, J. MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení*, s. 38–62.

⁷¹⁷ D. JANIŠ (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského* s. 127.

⁷¹⁸ „Na témž posudku pan Jan Šembera Černoهورský z Boskovic dal jest paměť sobě zapsati, že Jan starší Vácha z Vořechoviček roků nemocných, kterých jest sobě při minulém soudu o svatých Třech králích vyžádal, kterouž týž pan Jan Šembera Černoهورský z Boskovic před jeho milostí panem hejtmanem a jich milostmi pány saudci zemskými s týmž Janem Váchů položené má, těch nemocnejch jemu danejch roků na posudky neprokázal ani toho že by na posudku pro nemoc státi nemohl, aby dále pořádku rok jmíti mohl, psaním ani skrze přítele nežádal.“ MZA Brno, A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 706, fol. 147.

⁷¹⁹ Tamtéž, sign. 2714.

⁷²⁰ „Však jaký jest nám v tom jeho milost pan Jan Šembera Černoهورský z Boskovic psaní učinil, žádajíc při starobylym pořádku země tejto, totiž to aby ta věc o poctivost při soudu zemském prvý konec svůj měla, než by tuto hlavní při o mlejn Malešovský.“ „A poněvadž to za právo v zemi tejto jest o čemž nepochybujeme než že pan z Boskovic tedy i jeho milost pan hejtman Markrabství tohoto Vaší císařské milosti oznámiti pomínouti neráčil.“ Tamtéž.

⁷²¹ Tamtéž.

⁷²² Patrně šlo o Stanislava Rogojského z Rohožníka a na Biskupicích, v druhém případě není určení konkrétní osoby jednoznačné. Viz Titulář Šebestiána Fantnara z Fontenštejna, píše při soudu komorním království českého, 1589.

Své „pány a přátele“ Šembera oslovuje v dubnu roku 1583, nyní „poněvadž to z dotčené pře pošlo, že já s tímž Janem Váchou o poctivost při právě zemském činiti mám.“ V této fázi sporu, kdy probíhaly paralelně dvě řízení a Jan Šembera proto považoval za nutné upřesnit svým svědkům, v jakém pořádku k věci přistupovat. Ve chvíli, kdy věc není ještě rozhodnuta zemským soudem „a v této zemi ten starobylej pořádej jest, že o nejslavnější a přade věc totižto o poctivost nejprve konec se státi má a jiné věci odkládány až do hlavně pře skonany bejti mají.“ Šembera se chce vyhnout „zkrácení na spravedlnosti“ chybnou svědeckou výpovědí.⁷²³

I Jan Vácha využívá pomoci dalších osob, jeho jménem vystupovali k jednání zmocnění Bernard Korka z Korkyně, Václav Khenost z Khenostu.⁷²⁴ Ti jednájí o obstarávce poloviny mlýna, kterou se snaží získat pro Jana Váchu do držení. To nás opět přivádí k materiální stránce sporu, která se projevuje v emotivních apelech Jana Váchy. Ten využívá ve svůj prospěch právě rozdílu v ekonomickém zázemí mezi ním a jeho oponentem a v jeho obranách se pravidelně představuje jako „ubohej chudej člověk“,⁷²⁵ který byl konkrétně brněnskými „v tak velikých útratách ku kterýmž jejich zbytečnými a obmyslnými odklady přivozován.“⁷²⁶ Terminologii Váchy přebírá i česká kancelář, když urguje u Brna rychlejší postup, protože by „pak nadepsaný chudý člověk Jan Vácha od tak dávných let ... zdržován byl, k škodám a útratám přiveden byl.“⁷²⁷ Nehledě na Váchovo reálné materiální zázemí jde tu také i o stylizaci, která mu měla zajistit výhodnější vyjednávací pozici.

Jak již bylo naznačeno výše, spor byl nakonec smluvně vyřešen a ukončen roku 1584. Z předchozího líčení je možné si odnést několik poznatků k fungování raně novověkého právního a soudního systému, ale také ke vztahu tehdejší společnosti k jeho institucím. Na jednání účastníků řízení se odráží celá řada faktorů. Zračí se tu na jedné straně jejich důvěra v právní systém jako takový, v obecnou spravedlnost, které má být dosaženo prostřednictvím institucí, které jsou zřízeny k její ochraně, na straně druhé je však jasně patrný silný osobní prvek. Stejně dvouznačnou je i princip rovnosti stran před soudem, vzhledem k jejich faktickému postavení ve chvíli, kdy je společenský rozdíl mezi nimi natolik markantní. I když Šembera patrně využíval své postavení a kontakty, i ve Váchově argumentaci se projevuje snaha použít slabší pozici v rámci své argumentace, více než v samotném řízení tak mimo ně v komunikaci s českou kanceláří.

---

⁷²³ NA Praha, Morava, sign. 2714.

⁷²⁴ Viz poznámka č. 673.

⁷²⁵ NA Praha, Morava, sign. 2714.

⁷²⁶ Tamtéž.

⁷²⁷ Tamtéž.

Celým soudním řízením se nesly zejména komplikace organizační a kompetenční na úrovni městského i zemského práva a do sporu byla zainteresována celá řada dalších aktérů zejména zemští úředníci a instituce, ale například i apelační soud. Významnou roli sehrála česká kancelář, která figurovala ve sporu v roli garanta bez pravomoci rozhodovací, nicméně se silně podílela na kontrole a koordinaci postupu příslušných orgánů nebo na řešení procesních otázek a nesrovnalostí. Přestože se Jan Šembera účastnil mnoha dalších sporů různé hodnoty, které se týkaly jeho majetku, dochovaly se většinou jen zápisy z půhonných knih. Proto vzhled do Šemberových akcí, který poskytuje pře o malešovský mlýn, je vpravdě ojedinělý.

10.2 Utrhání na cti

Šlechtická čest byla v minulosti značně specifickou kategorií, jejíž důležitost pro dobovou společnost se nejvíce projevila právě v „konfliktních situacích“ před zemským soudem.⁷²⁸ V pohledu na čest je nutné si uvědomit, že byla v různých vrstvách společnosti chápána rozdílně, v městském prostředí šlo o píli, pracovitost a šetrnost, ve šlechtickém prostředí potom byla spojena s „rytířskou ctí, zvláštními právy a výsadami, titulaturou, dvořanstvím a podobně.“⁷²⁹ Čest měla svou subjektivní složku, tedy vlastní komplex hodnot určité stavovské nebo sociální skupiny, který je třeba dodržovat, na druhé straně pak složku objektivní, která představovala vnější uznání.⁷³⁰ „Mít čest tak neznamenovalo pouze být přesvědčen o své cti a chovat se v souladu s vyžadovaným mravním kánonem, nýbrž také a především dosáhnout uznání vlastní cti ze strany šlechtické veřejnosti.“⁷³¹

Čest byla zároveň jedním z prostředků, kterými se šlechtic identifikoval se svou sociální skupinou. Právě jednání podle stanovených pravidel spojené se snahou o uznání své cti v rámci skupiny sloužilo „jako prvek identity vůči ostatním sociálním vrstvám,“ což posilovalo soudržnost této skupiny.⁷³² Čest, na rozdíl od urozenosti, která šlechticům náležela na základě dědičné příslušnosti, vyžadovala aktivní přístup a bylo nutné ji bránit a dokazovat. O to bolestnější byla její ztráta například urážkou nebo jiným pohaněním. Není přitom možné spory týkající se šlechticovy cti podceňovat, protože ač mohlo jít o v afektu pronesený útok, mohlo jít také o „vědomou snahu poškodit pověst protivníka,“ napadení jeho „sociálního

⁷²⁸ Jana JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*, Brno 2007, s. 9.

⁷²⁹ *Tamtéž*, s. 15.

⁷³⁰ Robert NOVOTNÝ, *Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty*, in: Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malaníková a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 55.

⁷³¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 23.

⁷³² R. NOVOTNÝ, *Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty*, s. 55.

i právního statutu.⁷³³ Proti zpochybnění nebo zlehčení cti osoby se dotyčný musel bránit, jinak mohl o svoji čest přijít.

České zemské právo zahrnovalo tři delikty, totiž „nářek chlapstvem, nářek na cti a zhanění“ jmenované ve Vladislavském zřízení zemském, které ovšem převzalo již jeho starší úpravy, i v následujících redakcích zřízení. Moravské zemské právo znalo pouze jediný delikt „nářek cti a dobré pověsti,“ který obsahovalo Zemské zřízení z roku 1535.⁷³⁴ Článek 57 tohoto zřízení uvádí: „komuž by se zdálo, že by od koho na cti neb dobré pověsti jakžkoli dotčen neb zhaněn byl, ten má bez pónou pana hejtmana za rok složení žádati a pak hejtman má druhú stranu obeslati a rok jim k příštímu soudu do Olomúce nebo do Brna složiti.“⁷³⁵

V moravském právu chybí výčet slov nebo jednání, která měla být chápána jako urážející čest a tak každé jednání bylo posuzováno šlechticem samotným, zda jej považoval za urážku a pohnal jako takové před zemský soud. Klasifikace, o kterou se pokusila Jana Janišová, se tak opírá o studium konkrétních pramenů a nikoli o strukturu zachycenou v zemském právu. Ta dělí útoky na čest na útok na šlechtický stav osoby, případně její řádný původ, pod který spadá i v Čechách samostatný nářek chlapstvem, při kterém byl zpochybňován urozený původ dotyčného. Ten tak byl vlastně postaven na roveň poddaným. Dalším bylo znevážení panského nebo rytířského stavu, útok na společenskou vážnost, zpochybnění morálních vlastností šlechtice a „posměch“, urážka rodu, příbuzných a přátel, urážka zastávaného úřadu, nářek z protiprávního jednání, nedůvodné lání, urážka na cti a fyzické násilí nebo pohrůžka.⁷³⁶

Spory o čest na Moravě patřily již od konce 15. století do jurisdikce moravského zemského hejtmana. Tomu byly adresovány půhony týkající se cti a on také zahajoval řízení obesláním sporných stran a nařízením příslušného roku před nejbližším zemským soudem.⁷³⁷ Tento rok neoznačoval pouze samotný termín jednání, nýbrž i zvláštní typ jednání. Podle toho byly označovány i zvláštní knihy, do kterých se zapisovaly žaloby ke sporům o čest, tedy tzv. rokové knihy.⁷³⁸ Spory o čest bylo možné žalovat u panovníka, případně se k panovníkovi odvolat, tedy přenést spor před panovníka i po vyhlášení roku hejtmanem. Projednávání pře

---

⁷³³ *Tamtéž*, s. 61.

⁷³⁴ Jana JANIŠOVÁ, *Delikt urážka na cti v českém a moravském zemském právu. Právní normy a právní praxe*, in: Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malaníková a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 74–77.

⁷³⁵ *Tamtéž*, s. 77.

⁷³⁶ *Tamtéž*, s. 80–109.

⁷³⁷ Jana JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory o čest*, s. 87.

⁷³⁸ *Tamtéž*, s. 141–142.

musel být šlechtic přítomen osobně, účastnit se nemusel, pouze byla-li mu udělena zvláštní milost zemským soudem.⁷³⁹

Žaloby mohly, stejně jako půhony, být odmítnuty pro nedostatek formy, neúplnost obsahu nebo procesní nezpůsobilost stran. Dále mohly spory končit smírem, smrtí jedné stran, vyhlášením stanného práva, nedostavením se stran, vejpovědí nebo nálezem.⁷⁴⁰ Tresty nebyly přímo upraveny, nejčastěji byla nařízena omluva poškozené straně, tedy tzv. náprava a odpros učiněny veřejně, po nich bylo často ukládáno vězení, dále byly ukládány peněžní pokuty nápravy, ale mohlo dojít i na trest nejvyšší.⁷⁴¹

Jan Šembera se díky své temperamentní povaze nejednou ocitl na lavici žalovaných právě z důvodu útoku na čest osob v jeho okolí. Informace o těchto Šemberových jednáních vysvítají opět z půhonných knih zemského soudu. V jejich případě jsem neměla k dispozici žádné další materiály, které by pomohly dokreslit konkrétní okolnosti zmíněných půhonů, navíc vzhledem k tomu, že se žaloby ke sporům o čest zapisovaly zvlášť, jde v těchto případech pouze o doplňkové akce, zejména půhony o svědomí. Je však možné jednak zasadit Šemberovo jednání do širšího kontextu nářků cti a zároveň si udělat alespoň částečnou představu o Šemberových reakcích v konkrétních situacích.

První půhon proti útoku na čest žalobce nebyl směřován přímo proti Šemberovi, ale proti nejvyššímu maršálkovi a moravskému hejtmanu Pertoldu z Lipé a to na vydání svědectví o incidentu, který se odehrál právě v jeho domě. Tam byl totiž údajně 30. dubna roku 1562 Václav Zvolský ze Zvole málem vhozen Janem Šemberou a některými dalšími do „tepličnej vody“,⁷⁴² Jednalo se tedy o případ, kdy spojuje Jana Janišová urážku na cti s fyzickým násilím na dotyčné osobě. Útok na čest byl většinou spojován pouze se slovním útokem, který ovšem mohl obsahovat i výhrůžku ublížení na zdraví a „zároveň hrubým způsobem porušovaly vžitě rituály komunikace mezi šlechtici.“⁷⁴³

Šembera nejspíš Zvolskému přímo smrtí nevyhrožoval, alespoň to půhon neuvádí, i když jeho chování i chování jeho druhů oběť značně vyděsilo. Údajně bez jakékoli příčiny Šembera úředníka „chytil v úplněch chodicích šatech i s rapírem a záumyslně se se mnú tahal, až mi šmity od jeleních nohavic k sase odtrhl a mne po své vuoli měl jak se mu líbilo.“ V tomto případě však šlo zřejmě pouze o rozvernou kratochvíli mladého šlechtice, doprovázeného ještě Janem starším ze Žerotína a na Rosicích a jakýmsi služebníkem Šenochem. Nutné je připomenout, že Šemberovi nebylo v této době ani dvacet let a i když

⁷³⁹ *Tamtéž*, s. 135.

⁷⁴⁰ *Tamtéž*, s. 209.

⁷⁴¹ *Tamtéž*, s. 216–226.

⁷⁴² MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 750, fól. 155.

⁷⁴³ J. JANIŠOVÁ, *Delikt urážka na cti*, s. 108.

Zvolský uvádí, v pŕuhonu obviňuje pŕítomné, že ho „i o hrdlo mé pŕipraviti chtěli,“⁷⁴⁴ situace pravdĕpodobně nebyla tak závaŕná.

Patrnĕ již cíleným, i když vyřčeným v rozčilení, byl Šemberův slovní i fyzický útok na Jana Cedlara staršího z Hoffu. Ten se pŕed zemským soudem domáhal vydání „svĕdomí listem“ na Šeborovi Prazmovi z Bílkova a na Muřínovĕ, který měl být 1. srpna 1570 svĕdkem celé události. Jan Šembera pŕi ní měl vyřknout slova: „Juŕ-li sem tebe sem dočkal zvyjebený chlape, proč mi tu s chrty jezdíš, jeb sobĕ kurvu máteř,“ a navíc, sedĕ na koni, jej „prutem mezi oči opŕíhal.“⁷⁴⁵ Jak již bylo zmínĕno, označení za chlapa pŕedstavovalo ve šlechtické společnosti jednu z nejzávaŕnějších uráŕek, v českém zemském právu šlo dokonce o samostatný delikt. Nejen jím byl šlechtic postaven na roveň poddaným, šlo zejména o zpochybnĕní samotné urozenosti dané osoby a její pŕisluŕnosti k vyššímu stavu.⁷⁴⁶ Vzhledem k tomu, že obĕ tyto vlastnosti pŕedstavovaly samy o sobĕ kapitál pro šlechtice zásadní, jeho jakákoli nejistota v této otázce s sebou mohla nést velmi nepŕíjemné právní i společenské dŕsledky.⁷⁴⁷ Protože podmínkou pŕisluŕnosti k nobilitĕ byl řádný pŕvůd, tedy skutečnost, že byl šlechtic „zplozen v legitimním svazku,“ bylo za nářek chlapstvem považován i útok na tento pŕvůd. To mohlo znamenat označení dotyčného za parchanta, nebo potom jeho matky napŕíklad za „kurvu“.⁷⁴⁸ Jak je potom vidĕt, Šembera využil proti Janu Cedlarovi obĕ tyto varianty, což spojil i s fyzickým poniŕžením, alespoň to tak Cedlar vykládal. Ať bylo označení za chlapa zjevnĕ jakkoli neopodstatněné nebo naopak postaveno na skutečných pochybnostech, dotčený musel dokázat svŕj urozený pŕvůd. To se Janu Cedlarovi zŕejmĕ podařilo, pocházel totiž ze „staré rodiny cizího pŕvůdu.“⁷⁴⁹

Poslední incident, o němž je zmínka v pŕuhonných knihách, se odehrál 17. ledna roku 1581 na tvrzi v Bučovicích. Jan Šembera tu opĕt nejen slovnĕ, ale i fyzicky zaútočil na jednu z dívek fraucimoru své manželky Bohunku Drahanovskou z Pĕnčína.⁷⁵⁰ Na počátku rodiny Drahanovských z Pĕnčína stál Krištof, který je jmenován v pŕuhonu o dědictví svŕm vnukem Bernardem roku 1592. Právĕ on, spolu se svŕmi bratry Burianem a Brikcím Drahanovskými jsou jmenováni jako poručníci v Bohunčiných pŕuhonech. Burian byl biskupským úředníkem, od roku 1570 písařem menšího práva zemského a od roku 1590 dokonce sudím tohoto soudu. Brikcí se uvádí jako držitel biskupského lenního statku Skalice u Zábřehu a v 80. letech

⁷⁴⁴ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. ĕ. 750, fol. 155.

⁷⁴⁵ Tamtĕž, inv. ĕ. 753, fol. 109.

⁷⁴⁶ J. JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory*, s. 181.

⁷⁴⁷ P. MAŕA, *Svĕt české aristokracie*, s. 22–29.

⁷⁴⁸ J. JANIŠOVÁ, *Delikt uráŕka na cti*, s. 82.

⁷⁴⁹ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 265.

⁷⁵⁰ Rytířský rod Drahanovských z Pĕnčína sedĕl na Svĕslavi u Černé Hory. J. PILNÁČEK, *Pamĕti městyse Černá Hora*, s. 127.

působil jako dvorský sudí manského biskupského soudu, Bernard žil patrně na statcích některého z bratrů. Poslední z bratří, Bohuslav, již v půhonech jmenován není a je možné, že byl v této době již po smrti.⁷⁵¹

Prostřednictvím příslušných žalob se Bohunka opět obrací zejména na svědky přítomné události s žádostí o výpověď. Konkrétně šlo o Magdalenu z Vřesovic, vdovu po Albrechtovi Krajíři z Krajku a na Dačicích, matku Šemberovy manželky Anny Krajířky z Krajku,⁷⁵² dále pak o jistou Maruši Saskovou z Vacovic,⁷⁵³ Dorotu Parevicků z Parevic⁷⁵⁴ a Annu Rejchlovou z Nevaldu,⁷⁵⁵ patrně Bohunčiny družky ve službě u bučovické paní.

Podle Bohunčina popisu celé příhody, který předložila zemskému soudu, měl Šembera toho osudného dne vtrhnout do „světnice slove fraucimor“ a „beze vši příčiny jemu daných do šelmů šelmovských špinavých a neflůtných nadal a ne jednou, ale několikrát tu řeč opačic pravil.“ Když Bohunku začaly bránit přítomné služebné, vrátil se Jan Šembera do pokoje a řekl nešťastnému děvčeti: „Mlč, šelmo, uperu tě až se usráš. A tak týž pán zavolal na Janka, aby jemu přinesl kej z pokoje jeho a než by jemu ten Janek kej přinesl přistaupíc ke mně týž pán jest mě několika políčků v tvář mou pěstí dal a v hlavu mne týž pěstí vždy bil, až sem jemu ze dveří utekla.“⁷⁵⁶

Mandalena z Vřesovic se posléze měla o Šemberově chování nesouhlasně vyjádřit, totiž že trestání společník její dcery by mělo být pouze v Anině pravomoci, do které by pán zasahovat neměl. Navíc ho varovala, že mu tento čin tak lehce neprojde, totiž že dívčini přátelé „toho posměchu, kterýž se mi [Bohunce] ode pána stal, tak nenechají.“⁷⁵⁷ Podobně reagovala i sama Bohunka, která se měla jedné z dívek svěřit, „že toho tak nenechám nýbrž, že svým přátelům o tom oznámím, aby se toho dověděli, jaká sem já šelma, a co pán zlýho a šelmovského do mě ví, aby jim oznámil.“⁷⁵⁸ Za dívku se pak opravdu postavili její příbuzní jmenovaní výše, ovšem celý spor byl nakonec vyřešen smírně vzájemnou smlouvou.

K příslušným případům bohužel chybí více informací a kromě posledního také následky, které z příslušného jednání pro Šemberu vyplývaly. Vzhledem k tomu, že bylo vždy na rozhodnutí šlechtice, zda požene určité jednání před soud či nikoli, je možné, že podobných situací, kdy se dostal Šembera do konfliktu, bylo mnohem více. Přesto vypovídají mnohé o jeho prudké povaze, náladovosti, ale také zálibě v alkoholu. Jakým způsobem se

⁷⁵¹ Václav KUBÍČEK, *K rodokmeni Drahanovských z Pěňčína*, Časopis Matice moravské 33, 1909, s. 51–66

⁷⁵² MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 756, fol. 394.

⁷⁵³ Tamtéž, fol. 395.

⁷⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 710, fol. 379.

⁷⁵⁵ Tamtéž.

⁷⁵⁶ Tamtéž, inv. č. 756, fol. 395.

⁷⁵⁷ Tamtéž, fol. 394.

⁷⁵⁸ Tamtéž, fol. 395.

potom choval například ke služebnictvu nebo svým poddaným se můžeme jenom domnívat.

10.3 Vražda aneb Smrt rytíře ze Zástřizl

Ani trestní řízení se nevyhnulo Šemberovi zcela. Už nikoliv jako mladickou nerozvážnost, ale jako závažný zločin je nutné hodnotit událost, která se odehrála 12. dubna roku 1581, totiž zabití mladého rytíře Zikmunda Prakšického ze Zástřizl. Událost přitom nelze zcela oddělit od předchozí kapitoly, jelikož i zde hrála čest obou šlechticů podstatnou roli.

Páni ze Zástřizl byla stará vladická rodina pocházející ze Zástřizl u Stříleku, která je s jistotou doložena od poloviny 14. století, ale odvolává se na předky dokonce již ze století třináctého.⁷⁵⁹ Během své historie se rod rozdělil na několik větví, Zikmund spolu s bratrem Jindřichem patřili k větvi Prakšické. Oba bratři společně zdědili, ještě v době své nezletilosti, hrad Buchlov od Jana Ždánského ze Zástřizl, který zřejmě představoval jejich majetkovou základnu.⁷⁶⁰ O vzájemném vztahu Jana Šembery a Zikmunda Prakšického se mi nepodařilo zjistit nic konkrétního, mladému rytíři bylo také v době souboje údajně pouhých 24 let.

Zikmund Prakšický se toho dubnového dne účastnil jedné z mnoha hostin v Šemberově domě na rohu dnešní Minoritské ulice v Brně. V půhonných knihách zemského soudu se potom nachází zaznamenány dvě verze toho, jak se celý souboj vlastně odehrál a jakým způsobem mladý šlechtic zemřel. První pochází od Jindřicha Prakšického, bratra zemřelého, který sice sám přítomen nebyl, ale povolává celou řadu svědků, kteří měli dosvědčit jeho podání, mezi jinými Jindřicha Václava Krajíře z Krajku a na Mladoňovicích, Bohuslava Zoubka ze Zdětína a na Habrovanech, Viléma z Lipé a na Hrubčicích a celou řadu přítomných služebníků a čeledínů.⁷⁶¹

Podle této verze byl Zikmund, když opouštěl hostinu, již ve značně podnapilém stavu a to tak, že musel být svými druhy podpírán. Právě na to měl být Šembera přítomnými upozorňován, zejména komorník menšího práva pan Bohuslav Zoubek měl Šemberovi domlouvat: „Prosím vaši milost pro pána Boha, kterýž duši vaší milosti má spasiti. Račte se na to rozpomenouti, že jest Zigmund ze Zástřizl člověk opilý!“⁷⁶² Na tato varování však údajně Šembera nereagoval a dokonce vyzýval ty, kteří Prakšického přidržovali, aby ho pustili a nechali bojovat. Když potom po několika vzájemných ranách Zikmundovi vypadla zbraň měl se Šembera obrátit na Zikmunda se slovy: „Vezmi zbraň svou zase, netřeba se báti,

⁷⁵⁹ August SEDLÁČEK, *Zástřizl*, in: Ottův slovník naučný díl 27, Praha 1908, s. 464–466.

⁷⁶⁰ A. KUČÍK, *Dvě vraždy*, s. 161 – 162.

⁷⁶¹ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 756, fol. 379, 380, 381, 382.

⁷⁶² Tamtéž, fol. 380.

neudělám ti nic,“ ovšem když se ten sehnul pro svou zbraň, byl svým sokem se slovy „již máš dosti“ probodnut.⁷⁶³

Jindřich se ve svých žalobách soustředil na samotný závěr souboje, kdy se podle něj zachoval Šembera podlým způsobem a bezbranného a očividně opilého protivníka probodnul, čímž mu způsobil smrtelná zranění. Zástřizlovi přátelé odvedli těžce raněného do blízké hospody, kde kolem deváté hodiny večer zemřel. Alois Kučík cituje zápis z deníku Zikmundova bratra a dědice Buchlova Jindřicha ze Zástřizl, kam si zapsal: „Léta páně 1581 tu středu před nedělí Jubilate nebolišto 12. dne měsíce dubna nebožtíček můj nejmilejší bratr pan Zikmund z Zástřizl v městě Brně o dvou hodinách půlorloje budouc od nepřitele svého proboden, potom o 9 hodinách tý noci život svůj vzýváním Pána Boha a jemu své duše poručením jest dokonal. Podlí čehož, Pane Bože můj, že jsi duši jeho v místa vyvoleným svým připravená přijíti ráčil, tý naděje požívám.“⁷⁶⁴

Důvod, proč souboj samotný začal, stejně jako další okolnosti o jeho průběhu, se dozvídáme z pŕuhonŕ Šemberových, který se v nich snažil své jednání vysvětlit a snad i ospravedlnit. Šembera popisuje, že již při hostině v jeho domě začal Zikmund nějakou „zlou vůli“ a byl proto požádán Adamem Lestvicem z Vedryně, „aby z domu mého šel. Což jest učinil.“ Když ovšem vyšel na ulici „tu že jest týž z Zástřizl pod okny domu mého [Šemberova] stál a velice lál.“ Šembera, který to údajně ani nezaznamenal a musel být na to upozorněn, byl pak vyzván rozhněvaným šlechticem na souboj. Pokud by tomu tak bylo a Zikmund opravdu Šemberu nějakým způsobem urazil, nebo se naopak cítil on zhaněn na cti pánem domu, bylo možné hájit svou čest právě soubojem. V takovém případě bylo usmrcení protistrany po právu a tedy beztrestné.⁷⁶⁵

Šembera uvádí, že právě až na upozornění některých svých hostŕ vyhlédl z okna, kde viděl spílajícího Zikmunda, kterému zprvu nevěnoval pozornost, ale když se on „vidouc mne [Šemberu] v okně státi zpátky se zase k domu mému obrátil a zbraně své do polovic dobyl a vždy nahoru na mne škaredě pohlídajíc zbraně povydobýval. A já [Šembera] nevědouc na koho to zbraně dobývá, jeho sem se zeptal, což to má býti, na koho zbraně své dobýváte, a týž Zikmund z Zástřizl i poté jest mlčel a ještě potřetí braň svou povydobyl zhŕru na mě škaredě nahlídajíc. Já vidouc to, že mi nic odpovídati nechtěl, než vždy zbraně své dobýval i řekl sem k němu zase: Na mne-li míníte, či na koho? Na to mi odpověděl: nelíbí-li se, jsi-li dobrý,

---

⁷⁶³ Tamtéž, fol 379.

⁷⁶⁴ A. KUČÍK, *Dvě vraždy*, s. 162.

⁷⁶⁵ J. JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory*, s. 165–167.

pojď, sprav se. Tu já slyše ta slova k sobě od něho promluvená a vezmouc zbraň svou od pacholete svého dolů sem běžel.⁷⁶⁶

Přestože se přítomní šlechtici i služebníci snažili Zikmunda z místa odvést, nedal se, bránil se jim a i nadále pokračoval v urážkách protistrany: „Pojď, hrome panský, zvyjebaný; jestli v tobě dobrá žíla, braň se.“ Na tato jeho slova a chování reagoval Šembera pobídkou přítomným: „Poněvadž se tak hrubě na mne trhá a bez toho býti nechce, prosím Vás, pusťte jeho, vždyť mne nesežere.“ I při popisu souboje byl Šembera podrobnější. Již po druhé ráně měl vyrazit Zikmundovi zbraň z rukou, přičemž podotýká, že čekal, až dokud Zikmund svou zbraň opět nezvedne. Šembera pak měl Zikmunda sice zasáhnout, ovšem bez dalších následků, ten jej naopak následnou ranou poranil, což Šemberu vyprovokovalo k další ráně. „v tom rozhněvajíce se k němu sem doskočil a jej probodl.“ I závěrečnou větu, kterou mu přisoudil Jindřich ze Zástřizl interpretuje Šembera odlišně. Poté, co Zikmunda zranil, měl Šembera ještě poměrně dlouhou dobu čekat venku na jeho potenciální reakci. Teprve poté, co k němu přišel pan Chojnický a Bedřich Jiřský se slovy „Račte domů jíti, však již má dosti“ z místa souboje odešel.⁷⁶⁷

Rozdílná Šemberova interpretace měla své opodstatnění zejména z právního hlediska. Pokud by totiž došlo k oné „pobídce“, tedy k vyzvání k souboji za účelem obrany cti aktérů, nebylo by zabití Zikmunda klasifikováno jako vražda, za kterou by byla považována v případě, kdy byl šlechtic bez svého vědomí a souhlasu napaden.⁷⁶⁸ Proto také Šembera věnoval svému popisu velkou pozornost a to zejména pasážím, kdy k této výzvě mělo dojít.

Případ sám o sobě byl velice závažný a k soudnímu jednání v únoru roku 1582 bylo povoláno velké množství svědků, kvůli čemuž soud nedospěl k závěru a případ musel být odložen. K pokračování řízení ovšem už nedošlo; 25. července 1582 byl „Jindřich nalezen zavražděný v buchlovských lesích u Smrad'avky, proboden vlastní rapírem, když si vyjel na lov.“⁷⁶⁹ Za vraha byl označen zbrojnoš, který ho doprovázel, a který posléze zmizel a nebyl nikdy dopaden. Zraky všech byly s největší pravděpodobností obráceny na Šemberu, který by měl z činu největší prospěch, jeho podíl na Jindřichově smrti ovšem nebylo možné nijak dokázat.

Ještě téhož roky si na moravském hejtmanovi vyžádali „všechny spravedlnosti, které k nadepsané při přináleží,“ ke sporu s Janem Šemberou příbuzní obou zesnulých bratří Proček a Jan Praksičtí ze Zástřizl. Ti žádali kromě svědeckých výpovědí a dalších dokumentů

⁷⁶⁶ MZA Brno, fond A3 Stavovské rukopisy, inv. č. 756, fol. 379.

⁷⁶⁷ Tamtéž.

⁷⁶⁸ J. JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory*, s. 167.

⁷⁶⁹ A. KUČÍK, *Dvě vraždy*, s. 162.

i naučení od hejtmana a rady k dalšímu postupu tak, „abychom po krvi své a to což jest nad nebožtíkem strýcem našim svrchu psaným provedeno k nápravě slušný podle spravedlivého vašich milostí uvážení s pomocí pána Boha přivéstí mohli.“ K obnovení sporu z jejich strany však již nedošlo, případ zůstal nedořešen a Šembera, pokud by byl soudem shledán vinným, nepotrestán.⁷⁷⁰

Zmíněné případy se týkaly na jednu stranu pouze malé části půhonů, které byly proti Janu Šemberovy zvednuty, ovšem všechny jsou svým způsobem specifické a vypovídají mnohé nejen o šlechticově osobě, jeho povaze a jednání, ale i o soudním systému a právní kultuře své doby celkově.

---

⁷⁷⁰ MZA Brno, fond A 12, karton LXXXVIII 12/8.

11. Na konci života

Život Jana Šembery, jak se mi jej podařilo představit, není příběhem od začátku do konce, ale spíše souhrnem uzavřených kapitol o událostech, které dávají nahlédnout do jeho osudů, případně o místech a stavbách s jeho postavou spojených. Nedá se tak příliš jednoznačně skončit ani příběh jeho života a uzavřít tak jednu kapitolu. V posledních letech byl Šembera patrně značně nemocný, což dokazuje například jeho absence ve veřejném životě nebo nemožnost zastávat své vlastní povinnosti. V této době mu byl patrně nápomocen zejména zeť Karel z Lichtenštejna, který Šemberu zastupoval při řízeních u zemského soudu, kterých už se nemocný pán nebyl schopen sám účastnit.⁷⁷¹ Roku 1596 dokonce odmítl svou účast na poselství k českému zemskému sněmu do Prahy „pro nemoc tchána pana Šembery z Boskovic.“⁷⁷²

Zdravotní problémy pronásledovaly Šemberu již dříve, pro což poskytují důkaz zejména dva dochované dopisy, které uvádí Alois Šembera, a které by měly být nyní uloženy v Lichtenštejnském archivu ve Vídni. Autorem prvního z nich byl významný lékař původem ze slezské Vratislavy Jan Krato z Kraftheimu. Tento vysoce vzdělaný muž, který kromě medicíny vystudoval také teologii ve Wittenbergu u samotného Melanchtona, působil jako dvorní lékař Šemberova přítele Jana staršího ze Žerotína a později i jako preceptor jeho syna Karla. Protestantský lékař, literát a teolog měl dobré vztahy i s císařským dvorem, kde zastával post osobního lékaře císařů Ferdinanda I., Maxmiliána II. i Rudolfa II.⁷⁷³ Zmíněný dopis byl napsán v Bučovicích 11. listopadu roku 1570 a adresovaný na Černou Horu, kde se kvůli své nemoci Šembera momentálně zdržoval. Krato v něm píše, aby Šembera „pilen jsa uzdravení svého, v nadami Venušiny sváděti se nedával“ a napomíná ho, že kdyby užíval správně léky, místo aby skleničky s nimi rozbíjel, mohl být již dávno zdrav.⁷⁷⁴

Druhou zprávou je dopis poslaný Janem Šemberou Albrechtovi z Vídne 25. února roku 1572. Ten byl koncipován jako odpověď na bratrovu otázku týkající se jeho zdraví, která ho zastihla jen o dva dny dříve. Šembera v něm konstatoval, že se mu začalo ve Vídni dařit lépe, „než dne včerejšího i tolikéž dnes těžkost a dávení na mne bylo přišlo.“ Do Vídne Šembera cestoval primárně navštívit právě Jana Krata, kterého však nezastihl, protože ten byl v tu chvíli povolán k polské královně Anně Habsburské do Lince. Šembera píše bratrovi, že

---

⁷⁷¹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 118.

⁷⁷² K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 22.

⁷⁷³ T. KNOZ, *Karel starší ze Žerotína*, s. 41.

⁷⁷⁴ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 117.

do Kratova příjezdu se zatím nebude obracet na jiné doktory, ovšem žádá ho zároveň o radu, jakým způsobem případně postupovat dále.⁷⁷⁵

Kromě sílicích zdravotních problémů se Šembera musel vyrovnávat i s pravděpodobně velmi bolestnou skutečností, totiž se smrtí všech mužských příbuzných a tím i s připomínkou blízkého zániku „starožitného a slovného rodu Boskovického.“⁷⁷⁶ Zvláště tragické a často reflektované je přitom množství členů, kterými boskovický rod oplýval ve svých posledních generacích. „Nikdy snad nemohl se rodokmen pánů z Boskovic chlubit větším počtem větví a bohatším květem, jako za mladých let páně Šemberových, tak jako nikdy před tím stříbrný sedmizubý hřeben na červeném štítě toho rodu u větší nádheře se neskvěl. A za necelých padesát roků květ oprchal, ratolesti odumřely a celý, jindy tak silný a zdravý peň, klonil se k pádu.“⁷⁷⁷ Ať nám může připadat vyjádření Václava Pokorného až příliš patetické, jeho poznámka byla až příliš aktuální.

Když se Jan Šembera narodil, z původních čtyř boskovických větví linie svojanovská již neexistovala, neboť vymřela po meči již v roce 1528 v osobě Jaam z Boskovic a na Skalách. V Šemberově mladém věku ji následovala ještě větev černohorská, kdy ze čtyř synů Beneše mladšího Černohorského z Boskovic a na Černé hoře zůstali Dobeš a Tas bezdětní a Jaroslav Černohorský z Boskovic zanechal pouze čtyři dcery Braxidu, Libuši, Kateřinu a Annu. Syn posledního, Jana Černohorského z Boskovic a na Račicích, Dobeš Jetřich zemřel bez následníka roku 1557.

Hlavní boskovickou linii představovali již za Šemberova života Kryštof z Boskovic a na Třebové a jeho syn Ladislav Velen. Ladislav zemřel záhy, již roku 1549, o jeho pět nezletilých dětí se pak až do své vlastní smrti, tedy pouze necelý rok, staral jeho otec Kryštof. Sirotci, mezi nimiž byli i dva synové Václav a Jan z Boskovic a na Třebové, byli poté svěřeni nejdříve Václavu Černohorskému a potom Albrechtovi. Nejpočetnější byla větev trnavsko-bučovická. Kromě Šemberova otce a bratra žili ještě jeho strýc Jetřich z Boskovic, zesnulý roku 1549, a jeho dva synové Jiří Kryštof a Oldřich Kryštof a potomek dalšího z bratrů Václava Černohorského, Arkleba, Jan Jetřich.⁷⁷⁸

Celkem tedy napočítáme dokonce šestnáct mužských členů rodu v okamžiku Šemberova narození, z nichž poslední Jan z Boskovic a na Třebové umírá roku 1589, stejně jako všichni ostatní bez potomků. Podobný osud nepostihl pouze rod boskovický, popsáno bylo mnohokrát i vymírání dalších starých moravských a českých šlechtických rodů. Tak

⁷⁷⁵ Alois Šembera uvádí přepis dopisu, viz A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 193–194.

⁷⁷⁶ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 6.

⁷⁷⁷ *Tamtéž*, s. 4.

⁷⁷⁸ Shrnující informace jsem v tomto případě čerpala z A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*. Přehled v rodokmenu viz Příloha č. 1.

mezi lety 1597 a 1611 uzavírají svou historii páni z Cimburka, z Hradce, z Kunštátu, ze Sovince, z Lomnice, Krajířové, Ludanicové nebo Rožmberkové.⁷⁷⁹

Jaroslav Honc reflektuje, že obzvláště nápadné bylo vymírání nejvýznamnějších panských rodů Čech a Moravy právě proto, že šlo o rody, které patřily k těm nejvýznamnějším, tradičně se účastnících veřejného života, jako Rožmberkové a na Moravě Boskovicové. Tyto rody také padly badatelům do oka jako první a začali se jejich koncem v širších souvislostech zabývat, aniž by měli dostatečné srovnání v delším časovém úseku. Ačkoli se pak Honc snaží dokázat pečlivou analýzou, že česká šlechta měla tendenci vymírat a přirozeně se obnovovat i v předchozí době, je jistě situace na konce 16. a začátku 17. století výjimečná. Množství a význam rodů, které ukončily svoji existenci, navíc vedla autora i zajímavým úvahám, jaký význam měla tato proměna v řadách nejvyšších stavů pro další vývoj v zemi, který vyústil v bitvu na Bílé Hoře.⁷⁸⁰

Důvod, proč k takové situaci došlo, nelze zcela přesvědčivě předložit. Částečně bylo jistě způsobeno genetickým dědictvím sňatkové politiky, kdy byli partneři voleni z pouze poměrně úzkého okruhu osob nejvyšší české šlechty. Šemberovi přitom musela budoucnost rodu, nebo spíše jeho odkazu, ležet velmi aktuálně na srdci od roku 1589, kdy zemřel poslední jeho příbuzný Jan z Boskovic a na Třebové.

Jan Šembera měl pouze dvě dcery, což byla spolu se zachováním paměti rodu další věc, která mu ležela na srdci v posledních letech jeho života. Všechny další okolnosti jen podněcovaly nutnost zajištění jejich budoucnosti po jeho blížící se smrti. Vzhledem k okolnostem bylo vyjednávání o jejich ruku zatíženo dvěma nestandardními okolnostmi, totiž že věno netvořilo pouze peněžitou částku, ale celý komplex boskovického majetku, a potom také povinnosti, které přinášelo boskovické nástupnictví.

11.1 Závěť Jana Šembery

Podle křesťanské víry smrtí končí pouze pozemský život, ale neznamená úplný konec lidské existence. To sice vedlo jednotlivce ke snaze zabezpečit si svým způsobem života a vztahem k církvi co nejlépe svůj posmrtný život, ovšem silná byla i jeho touha zajistit si věčný život v památce lidí, které po sobě zanechává na zemi, stejně jako budoucích generací.⁷⁸¹ Vzhledem k tomu, jakou roli hrála paměť ve šlechtickém prostředí je pak zjevné, že cílené formování

⁷⁷⁹ Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.–18. století, 1. Předbělohorská doba*. Praha 1972, s. 71.

⁷⁸⁰ Jaroslav HONC, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502–1794*, *Historická demografie* 3, 1969, s. 21–22.

⁷⁸¹ P. KRÁL, *Kult předků*, s. 174.

odkazu bylo nejviditelnější a nejdůležitější právě v jejích kruzích. Šlechtici se samozřejmě snažili o budování svých „památníků“ po celý svůj život. Jejich připomínky nalézáme v honosných stavbách jejich sídel, na pamětních deskách, ve věnování knih, na jejichž vydání se třeba finančně podíleli. S příchodem blížící se smrti však rostla i snaha jasně formulovat budoucí uspořádání pozemských statků a snad i definovat to důležité, co mělo po jejich smrti zůstat v paměti jejich potomků. Možností, jak s majetkem pro případ svého úmrtí naložit, měl šlechtic několik, jako například darování, dání deskami nebo zápis dědictví dluhem a spolkem. Jako nejvhodnější a hlavně nejjistější prostředek se pro takové pořízení ukázala být závěť.⁷⁸²

Jan Šembera přistoupil k sepsání své poslední vůle roku 1596, tedy ihned poté, co získal od císaře Maxmiliána II. „mocný list,“ kterým mu povoloval svobodné naložení s majetkem pro případ smrti. Při pohledu na závěti posledních pánů z Boskovic si lze povšimnout jejich značné komplikovanosti, jejímž důvodem bylo zajistit držbu majetku v rámci rodu i při absenci vlastních synů. Podobně jak učinil Albrecht v závěti, kterou jsem popisovala dříve, postupoval například i Jan Jetřich z Boskovic. Šlo o povinné zachování určitých částí panství v rámci rodu takovým způsobem, že pokud by původní dědic neměl mužské potomky, ale ty by se objevili v jiné linii, měly tyto statky automaticky připadnout jim. Až jmenovaný Jan z Boskovic a na Třebové od tohoto schématu ustoupil, ale zřejmě jenom proto, že jediným dalším žijícím Boskovicem byl svobodný Jan Šembera se dvěma dcerami. Jan z Boskovic tak odkázal své statky synovi své sestry Kunky provdané ze Žerotína Ladislava Velena.⁷⁸³

Jan Šembera už spekulovat ani nemohl a veškerý majetek, kromě drobnějších odkazů, připsal svým dvěma dcerám, i když za jistých okolností by k nějakým přesunům dojít mohlo. Jelikož Anna figuruje v otcově závěti jako vdaná, bylo nutné rozdělit „statek po mně pozůstalej na spravedlivé dva díly,“⁷⁸⁴ s tím, že každé z dcer připadne jeden z nich. Kdyby ovšem Kateřina zemřela před svatbou nebo během svého života neměla děti, měl její majetek připadnout sestře. Toto pravidlo však platilo i obráceně a zděděné statky v případě Anniny smrti bez potomků měly přejít na Kateřinu. Na konec závěti se Šembera vyrovnává i s možností, že žádná z jeho dcer nepřivede na svět následníky, kteří by majetek převzali. „O tom takto řídím a poručím, aby statek můj všecek bučovskej, což jeho na dědictví jest se vším a všelijakejm příslušenstvím, což by k němu příslušelo, čehož nyní v držení a užívání

⁷⁸² TÝŽ, *Smrt a pohřby české šlechty*, s. 83.

⁷⁸³ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 60.

⁷⁸⁴ Originál a koncept Šemberovy závěti se nachází v lichtenštejnském archivu ve Vaduzu, já jsem použila kopie, které jsou součástí archivních příloh stavebněhistorického průzkumu bučovického zámku, L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, citovala jsem potom přepisy podle Petra Fedora.

sem (nic nevymínajíc) na urozeného pána pana Karla z Lichtenštejna etc. a dítky jeho mužského pohlaví (řádne pošlý) dědičně připadlo. Jestliže by pak on pan Karel z Lichtenštejna nebo dítky jeho mužského pohlaví takového nápadu nedočekali, tehdy to jmíti chci, aby takovej statek a nápad na nejstaršího pana z Lichtenštejna přišel a připadl, a ten na kohož by tak připadl, aby ho utratiti ani v ničemž zavísti nemohl, nýbrž vždy na nejstaršího z toho rodu pánů z Lichtenštejna, aby připadl pokudž by toho rodu stávalo, tak aby věčná památka lásky a dobrého přátelství mezi rodem pánů z Boskovic a rodem pánů z Lichtenštejna zůstávalo.⁷⁸⁵ Tím pak prakticky deklaruje přechod odkazu boskovického rodu na Lichtenštejny.

Zatímco v Anině případě se čekalo, že bude její část spojena s majetky manžela, mladší Kateřina vdaná ještě nebyla, a proto se měli o její podíl starat až do sňatku poručníci. Těmi jmenoval bučovický pán manžela své starší dcery „Karla z Liechtenštejna a z Nyklšpurku na Valticích, jeho milosti arciknížete Matyáše Rakauského etc. Komorníka,“ dále pak „urozeného a statečného rytíře pana Jakuba staršího Vozku z Boydunčovic a na Veselí Jeho milosti císaře římského, uherského a českého etc. krále prokurátora v markrabství moravském, a urozených vladyk pana Jetřicha Podstatského z Prusínovic a na Podstátě, pana Václava Nekše z Landeka a na Lukově a pana Matyáše Ořechovského z Honbic a na Milonicích.“⁷⁸⁶

V souvislosti s možnou a jistě žádoucí svatbou mladší dcery považoval Šembera za nutné připomenout, aby nebyl potenciální svazek vyjednáván proti vůli nevěsty. „Všakž o tom zvláště nařizuji a poraučím, a pánův poručníků svejch milejch za to důvěrně žádám, že obzvláštní péči a pilnost o to jmíti a nad tím ruku držeti budou, aby Kateřiny dcery mej, mimo vuoli její k manželství žádnému k vuoli nenutili, než kohožby koli ona dobrovolně za manžela sobě zvolila, to při vuoli její však žádám pánův poručníků, aby zůstalo.“⁷⁸⁷ To může částečně svědčit o pozitivním otcovském vztahu Jana Šembery k dcerám, jelikož ačkoli křesťanská morálka zakazovala sňatky proti vůli snoubenců, při vyjednání se příliš ohledů na názor zejména šlechtičen nehledělo.

Už na začátku celého dokumentu Šembera dává na vědomí i místo a způsob, jakým chtěl být pohřben. „Svou milou duši Pánu Bohu všemohoucímu stvořiteli svému, od kteréhož sem ji v hříchu početí a narození přijal, ale v hojném zaslaužení Pana a spasitele mého Ježíše Krista, z víry pravej v něho a krví jeho očištění a vykaupení v jeho přesvaté a plné milosrdenství ruce poraučím, tělo pak mé beze vší pejchy a nádhernosti slušně a podstivě

---

⁷⁸⁵ *Tamtéž.*

⁷⁸⁶ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVII.

⁷⁸⁷ *Tamtéž*, Archivní příloha č. XVIII.

podle řádu křesťanského v klášteře svatého Jana v městě Brně mně a rodu z Boskovic náležitým, aby podle manželek mejch pochováno bylo.⁷⁸⁸ Jeho přání bylo v tomto případě splněno jen částečně, protože Šembera byl sice pohřben u minoritů, ovšem mauzoleum, kterému dodatečně vystavěl jeho zeť Karel z Lichtenštejna, představě skromnosti příliš neodpovídalo.

K prvnímu „pořízení na pergamenu“ připojil ještě toto poručení „na papíře“, kde byly vyjmenovány drobnější odkazy „dobrej m přátelóm aneb sluožebníkóm a čeládce neb poddanej m obojího pohlaví, kteříž u mě věrně slouží.“ V následujícím výčtu přiznává Šembera drobné dary úředníkům na jeho panstvích, členům dvora (například komorníkovi nebo štolmistrovi), služebníkům (kočímu, kuchaři, rejtarovi, písaři, ale i pacholkům z maštalí), řemeslníkům (barvíři, krejčímu nebo třeba „Pavlovi Jerzbenoze, kterej mi ručnice opravuje“) a v závěti figuruje i Šemberův dvorní malíř Lorenzo Pluczar. Autor nezapomíná ani na vdovy nebo pozůstalé po svých sloužících a narazit můžeme i na různé kuriózní určení, jako to „Mackovi od Ausova velkymu pacholku, kterej mě nosí.“⁷⁸⁹ Nejštedřeji se zachoval k Janovi (Janičkovi), „synu Tomka kočího, pacholeti mému,“ kterému připsal hned 5000 zlatých. Celková suma zatížení dědictví Šemberových dcer výše jmenovanými dary je vyčíslena celkově na 31 220 zlatých.⁷⁹⁰ Částka je to úctyhodná, ovšem v porovnání s celkovým Šemberovým jměním vcelku zanedbatelná. Dědictví po Janu Šemberovi by se dalo odhadnout na půl milionu zlatých, „což byla koncem 16. století neuvěřitelná částka.“⁷⁹¹

O Šemberovu závěť se proto zajímal i Rudolf II. Ihned po šlechticově smrti v květnu roku 1597 posílá list podkomořímu markrabství moravského Mikuláši z Hrádku a na Hošticích, ve kterém ho pověřuje, aby zjistil, zda v „pořízení o statcích svých v markrabství moravském,“ které před svou smrtí Šembera sepsal, neodkázal „od týchž statcích nějaký díl“ také královské komoře.⁷⁹² V dochovaném znění Šemberovy závěti nicméně takový odkaz k nalezení není.

---

⁷⁸⁸ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVIII.

⁷⁸⁹ *Tamtéž*, Archivní příloha č. XVII.

⁷⁹⁰ Částka je uvedena konceptu závěti, L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVIII, můj součet ze samotné závěti dosahuje 31 750 zlatých.

⁷⁹¹ Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 132.

⁷⁹² NA Praha, fond Morava, sign. 4058.

12. Lichtenštejnové v 16. století

Počátky rodu Lichtenštejnů spadají již do 11. století a jsou spojeny se službou v družinách Vohburgů a posléze Babenberků. Prvním spolehlivě doloženým Lichtenštejnem byl Hugo z Lichtenštejna-Petronellu, který dostal právě panství Petronell roku 1142 od tehdejšího krále Konráda III. jako „svobodné a dědičné vlastnictví.“⁷⁹³ Svě jméno potom odvozoval od hradu Liechtenstein, ležícího nedaleko městečka Mödling jižně od Vídně.⁷⁹⁴ Kolem poloviny 13. století již přináleželi Lichtenštejnové „k rakouskému panskému stavu“ a s rostoucími majetky v Dolních Rakousích postupně vzrůstala i jejich prestiž a sílilo jejich postavení v zemi.⁷⁹⁵ V této době se také rodina rozdělila na dvě větve v závislosti na území svých držav. První z nich, štýrská, se počíná Oldřichem z Lichtenštejna, druhou pak byla linie rakousko-moravskou, za jejíhož zakladatele je považován Jindřich z Lichtenštejna.⁷⁹⁶

Jindřichovy državy se rozprostíraly zejména na severovýchodě Dolního Rakouska, ale prostřednictvím moravského markraběte a českého „mladšího“ krále Přemysla Otakara II. získal i državy na moravské části hranice.⁷⁹⁷ Přemysl si dělal nároky na rakouský trůn, v čemž byl podporován vlivnou rakouskou šlechtou, roku 1252 navíc uzavřel manželství s babenberskou dědičkou Markétou. Právě pomoc a „věrné služby“ při svém postupu v Rakousích ocenil Přemysl Otakar II. Jindřicha roku 1249 udělením vsi Mikulova. Od této chvíle pak Lichtenštejnům patří panství na obou stranách hranice a brzy se stávají členy také moravské stavovské obce.⁷⁹⁸

Vztahy Přemysla Otakara s rakouskou šlechtou i konkrétně s představitelem silných Lichtenštejnů se nicméně v následujících letech zkomplikovaly a již Jindřichovy potomci se s českým králem nadobro rozešli. Při převratu v Rakousích ve prospěch Rudolfa Habsburského se potom Jindřich II. i Bedřich z Lichtenštejna postavili v bitvě na Moravském poli na stranu Přemyslova nepřítele.⁷⁹⁹ A právě tak by se dala označit i následná politika rodu, který rozšiřoval i nadále svoje državy jak v Dolním Rakousku, tak i na Moravě, kde mezi jinými získávají Lednici, Bulhary nebo Milovice.⁸⁰⁰ Tato pozice je nutila často zaujímat rozdílné pozice a vyvažovat svoji účast na politikách obou státních útvarů. Například Jan z Lichtenštejna byl od roku 1368 hofmistrem rakouského vévody Albrechta III., když ale

⁷⁹³ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“*, s. 215.

⁷⁹⁴ Marek VAŘEKA, *Lichtenštejnsko*, Praha 2010, s. 56.

⁷⁹⁵ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“*, s. 215.

⁷⁹⁶ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 9.

⁷⁹⁷ P. JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů*, s. 15.

⁷⁹⁸ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“*, s. 215.

⁷⁹⁹ *Tamtéž*.

⁸⁰⁰ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 202.

později začal úžeji spolupracovat s Lucemburky a stal se dokonce rádcem českého krále, Albrechtův nástupce Albrecht IV. Habsburský přistoupil k zabavení mnohých jeho rakouských statků.⁸⁰¹ V další generaci byl pak například Jan II. z Lichtenštejna členem rady moravského markraběte Jošta, zatímco jeho bratr byl hofmistrem rakouského vévody Leopolda. Podobná situace se opakovala znovu o několik desítek let později, kdy se střetly dvě linie Lichtenštejnů v konfliktu mezi císařem Friedrichem III. a rakouským vévodou Albrechtem VI. Jindřich VII. z Lichtenštejna, jehož državy se rozkládaly kolem panství Steyregg stál na straně Albrechtově, zatímco Jan V. z Lichtenštejna, který sídlil v Mikulově „stranil císaři a táhl mu roku 1461 na pomoc s vojskem Jiřího z Poděbrad.“⁸⁰²

Právě Jindřich VII. se však stal za Matyáše Korvína moravským zemským hejtmanem, po něm je až Jan V. z Lichtenštejna, který proslul spíše jako manžel paní Perchty z Rožmberka, jmenován roku 1458 nejvyšším moravským sudím, výrazněji se ovšem v 16. století v moravské zemské politice neprosazují. Naopak se potýkají s narůstajícími majetkovými problémy uvnitř rodu i ztrátami v souvislosti s vymřením vedlejší linie rodu sídlící na panství Steyregg.⁸⁰³

Tomuto vývoji ovšem předcházelo uzavření dědické dohody mezi třemi tehdy existujícími liniemi rodu v roce 1504. Tato smlouva ovšem nebyla prvním řešením otázky příslušnosti dědických nároků, která byla v rámci rozvětveného rodu Lichtenštejnů uzavřena. První taková dohoda byla uzavřena dokonce již roku 1386, kde byl stanoven princip nedělitelnosti rodinného majetku s pouhým užívacím právem členů rodu, mezi kterými byl dodržován formální princip společného rozhodování.⁸⁰⁴ Na konci 15. století již dohodnutá pravidla nevyhovovala novým poměrům a proto tři tehdy fungující linie rodu přistoupily k uzavření nového ujednání.

Jejími stranami byl Kryštof III. z Lichtenštejna, jeho synovci Jiří IV. a Erasmus z Lichtenštejna a Hartmann I. z Lichtenštejna.⁸⁰⁵ Jako základní princip bylo ustanoveno stařešinství, v rodě měl tedy figurovat senior, který vládl nad všemi lény a zejména držel předkupní právo na majetky v rámci rodu. Dobře promyšlenými rodovými zákony chtěli zabránit štěpení majetku a zároveň se postarat, aby nedocházelo ke ztrátám po vymřelých liniích rodu, ale aby jejich statky přešly na pokračující větve. Kryštofovi, který zároveň získal

---

⁸⁰¹ P. JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů*, s. 20.

⁸⁰² *Tamtéž*, s. 23.

⁸⁰³ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“*, s. 217.

⁸⁰⁴ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 21.

⁸⁰⁵ *Tamtéž*, s. 29.

titul seniora, připadlo panství na Moravě s centrem v Mikulově, Jiří VI. a Erasmus dostali Steyregg a Hartmann I. Valtice.⁸⁰⁶

Thomas Winkelbauer reflektuje jako zásadní změnu pro pozici rodu nástup Habsburků na český trůn. Ve chvíli, kdy se obě země, na jejichž území se rozprostíraly lichtenštejnské statky, spojily pod vládou jednoho panovníka, odpadlo dosavadní lavírování, které často stavělo Lichtenštejny do nepříjemné pozice a jednotlivé příslušníky na opačné strany zájmu.⁸⁰⁷

Jak již bylo naznačeno, linie které připadlo panství Steyregg vymřela již roku 1548 v osobě Jiřího VI., který po sobě nezanechal jediného syna, zato celkem čtyři dcery. Nejstarší z Jiřího dcer si vzala roku 1535 Jana VI. z Lichtenštejna z mikulovské linie, který byl roku 1543 jmenován seniorem rodu. I další sestry byly provdány v rámci rodu. Druhá Jiřího dcera slavila roku 1542 svatbu s Jiřím Hartmannem I., třetí z dcer si v srpnu 1548 vzala Ottu z Lichtenštejna, příslušníka štyrského domu Lichtenštejnů.⁸⁰⁸ Panství Jiřího VI. tak zůstala pro Lichtenštejny zachována, ovšem ti stejně nakonec přistoupili roku 1580 k jejich prodeji.⁸⁰⁹

Mikulovská linie se v průběhu 16. století dostala do značných finančních obtíží, které vedly až k odprodeji nejstarší rodové državy na Moravě Mikulova. Částečně to bylo způsobeno rychlým nárůstem počtu příslušníků rodu, vždyť například Jiří Hartman měl dokonce 13 dětí, a i když se dospělosti dožilo jen osm z nich, každé z nich mělo nárok na podíl z otcova majetku. Hlavní příčinou však bylo špatné hospodaření, o zmíněný Mikulov přišel roku 1560 Kryštof III. z Lichtenštejna, který byl dokonce pro svůj životní styl nazýván přídomkem Marnotratný. Jeho vnuk Wolfgang II. pak musel roku 1571 odprodat Lednici, ta se ovšem již nedlouho poté dostala jako odúmrt' do rukou panovníka, který ji roku 1575 prodal zpět Lichtenštejnům, konkrétně Hartmanovi II. z Valtické větve.⁸¹⁰

Zásadní změnou v 16. století bylo obrácení Lichtenštejnů k protestantství. Tehdejší pán na Mikulově Leonard z Lichtenštejna se přihlásil k protestantství, pozval na svá panství skupinu radikálních novokřtěnců v čele s Baltazarem Hubmaierem, kterým byl také dokonce pokřtěn.⁸¹¹ K augšpurské konfesi se posléze přihlásil Jiří Hartmann z Lichtenštejna, manžel zmíněné dcery Jiřího VI. Zuzany z Lichtenštejna. Jiří Hartmann zemřel roku 1562, kdy bylo

---

⁸⁰⁶ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice*,“ s. 217.

⁸⁰⁷ *Tamtéž*.

⁸⁰⁸ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 30.

⁸⁰⁹ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice*,“ s. 217.

⁸¹⁰ P. JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů*, s. 25.

⁸¹¹ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 32.

jeho nejstaršímu synovi Hartmannovi II. teprve 18 let, ovšem byl již v té době prohlášen plnoletým a převzal správu i nad rakouskými statky.

V roce 1568 se oženil s hraběnkou Annou Marií z Ortenburgu, v letech 1571 až 1574 působil v dolnorakouské vojenské radě, ovšem už v roce 1574 požádal císaře Maximiliana II. o propuštění z císařské služby, jelikož se chtěl věnovat rodinným panstvím. Přesto mu byl roku 1575 mu byl udělen císařem titul rady, který byl obnoven v roce 1577 také Rudolfem II.⁸¹² Hartmann snažil navrátit své rodině předchozí prestiž a zajistit si místo u dvora Habsburků a zejména připravit půdu pro své syny. Začal půjčovat peníze císaři, čímž si polepšil zejména ve vztahu k panovníkovi, započal ovšem i konsolidaci vlastních statků a podařilo se mu odkoupit zpět některé bývalé lichtenštejnské državy, jako například již zmiňovanou Lednici.⁸¹³ Hartmann zemřel v roce 1585 ve svých 41 letech a zanechal po sobě pět žijících potomků, kromě synů Karla, Maxmiliána a Gundakara také dvě dcery Kateřinu a Judith. Většina z Hartmannových bratrů neměla mužské potomky, nejúspěšnější z nich byl pravděpodobně Jindřich IX., který působil na dvoře Matyáše nejprve ve funkci komorníka a poté nejvyššího číšníka. Po Hartmannově smrti se na místo seniora rodu postavil jeho bratr Jiří Erasmus, který zasvětil svůj život vojenské kariéře, a po jeho smrti roku 1591 další z bratrů Jan Septimus.⁸¹⁴

Obecně lze říct, že rod se v této době nacházel spíše v úpadku, zejména materiálním. Mikulovská linie vinou finančních problémů ztratila nadále svůj význam, a ačkoli vymřela až roku 1691, nehrála v dějinách země a potažmo ani rodu důležitější roli.⁸¹⁵ Do popředí se tak dostává linie valtická, kterou částečně svou finanční politikou pozvedl právě Hartmann II. z Lichtenštejna, i když opravdový návrat rodu do popředí moravské i královské politiky nastává až na samém závěru 16. století v souvislosti s jeho syny.

Ti si rozdělili Hartmannův majetek po jeho smrti tak, že nejstarší Karel získal panství Valtice a Herrnbaumgarten v Dolních Rakousích a panství Lednice na Moravě, Maxmilián dolnorakouská panství Ranšpurk a Cahnov/Hohenau, Gundakar potom Wilfersdorf a Ringelsdorf.⁸¹⁶ Karel také získává postavení seniora rodu po smrti Jana Septima roku 1596.⁸¹⁷

---

⁸¹² J. von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses Liechtenstein II.*, s. 87–89.

⁸¹³ Marek VAŘEKA, *Mocenské aktivity knížete Karla I. z Lichtenštejna a jeho bratrů v Horním Slezsku*, nevydaný rukopis.

⁸¹⁴ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 34.

⁸¹⁵ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice*,“ s. 217.

⁸¹⁶ *Tamtéž*.

⁸¹⁷ G. SCHÖPFER, *Klar und fest*, s. 35.

13. Odkaz rodu z Boskovic

Jan Šembera je často připomínán pouze v souvislosti se svou smrtí. Není to tím, že by sama událost byla natolik neobvyklá, spíše měla následky, které zastínily Šemberův život nenaplněný oslnivými politickými nebo vojenskými úspěchy. Skutečnost, že s Janem Šemberou vymírá „slovutný a starožitný rod Boskovický,“⁸¹⁸ mu zajistila navždy statut posledního z rodu a pokud to tak můžeme říci, postavila ho do role posmrtného donátora kariérních začátků bratrů z Lichtenštejna.

Jan Šembera zemřel 30. dubna roku 1597. V *Epicediu minoritského kláštera* bylo později zaznamenáno: „Roku 1597 dne 30. dubna zemřel nejvznešenější pán pan Jan Šembera Černohorský z Boskovic, poslední jména a rodu. Dědictví po něm přešlo na knížata z Lichtenštejna díky tomu, že pojali jeho dcery za manželky.“⁸¹⁹

Na pohřbech posledních příslušníků rodu byly dodržovány určité zvyky. Během ceremoniálu měl k hrobu přistoupit černě oděný herold, který nesl malovaný štít rodu, nad hrobem ho rozlomil a zvolal na čtyři světové strany: „Nemá již mocných a starých Boskovských!“⁸²⁰ Takto se patrně celá situace odehrála i v případě Šemberova pohřbu.

Jako symbol konce jednoho rodu, a tím i znaku, byly dříve také věšeny erby hlavou k zemi.⁸²¹ Spíše v pozdějším období, ale již na konci 16. věku lze sledovat poněkud odlišné tendence. Ty místo absolutního zániku erbu, dávají prostor pro jeho uchování převzetím nebo přenosem na rod od původního odlišný, ale určitým způsobem spřízněný. V rámci tohoto nástupnictví pak měl rodový symbol význam připomínky zaniklého rodu a jeho slávy v dalších generacích, zároveň však měl svoji hodnotu i pro rod, který erb přejímal, zejména posílení jeho váhy, ale i síly rodového znaku obohaceného o erb s dlouhou a zasloužilou historií.⁸²² Stejně jako například pernštejnský erb přebrali po jejich vymření spolu s odkazem rodu Lobkovicové, tak i Lichtenštejnové, konkrétně Karel, přistoupil k převzetí boskovického sedmizubého hřebene do vlastního erbu.⁸²³

⁸¹⁸ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 6.

⁸¹⁹ „Anno 1597 die 30 aprilis obiit illustrissimus dominus dominus Joannes Sembera de Czernahora et Boskowitz, ultimo nominis et stemmatis, cuius hereditas evoluta fuit ad principes de Lichtenstein ob filias ductas in matrimonio.“ A. KRATOCHVÍL (ed.), *Epicedium minoritského kláštera*, s. 27.

⁸²⁰ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 131.

⁸²¹ Pavel R. POKORNÝ, *Znak Pernštejnů po vymření rodu*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 349.

⁸²² *Tamtéž*, s. 350.

⁸²³ Viz příloha č. 19.

Pro Lichtenštejny měl tento krok opět dvojnásobný význam a byl vlastně jedním ze způsobů, kterým se přihlásili k vymřelému moravskému rodu.⁸²⁴ Na rozdíl od Lobkoviců, v jejichž erbu se pernštejnská zubří hlava dochovala až dodnes, u Lichtenštejnů tomu tak není. Z důvodu zániku linie pocházející z Karlových potomků na počátku 18. století, mladší Gundakarova linie neměla na boskovický znak nárok a ve svém erbu jej nepoužívá.⁸²⁵

13.1 Panny z Boskovic, paní z Lichtenštejna

V první řadě je ovšem nutné se zamyslet, jakým způsobem se Lichtenštejnové k boskovickému dědictví dostali. Spojení obou rodů nebylo zdaleka prvním a ke sňatkům mezi nimi docházelo poměrně často. Když Thomas Winkelbauer hodnotí zvolené partnerky Lichtenštejnů, mluví dokonce o rodové tradici, konkrétně tedy mikulovské linii, u které zároveň zmiňuje celkem čtyři uzavřená manželství pouze během 16. století.⁸²⁶

Zhruba v první polovině 16. století si vzala Kateřina, jedna ze čtyř dcer Jaroslava z Boskovic, Kryštofa IV. z Lichtenštejna. Sňatek mezi Kateřinou a Kryštofem byl smluven prostřednictvím Kryštofovy matky Kateřiny z Lichtenštejna podle některých zpráv rozené rovněž z Boskovic.⁸²⁷ Bohužel toto manželství nebylo šťastné a poté, co Kryštof svou ženu „zapudil“, ta poté pobývala určitou dobu, minimálně roku 1556 u svého příbuzného Albrechta Černoohorského, který se jí, spolu s dalšími členy rodu, ve sporu zastal. Do řešení manželské krize se zapojil i císař Ferdinand I., který se přimlouval za smírné řešení, ovšem to se patrně najít nepodařilo.⁸²⁸ Další sňatek v Šemberově blízkém okolí uzavřel Jan z Boskovic a na Třebové s dcerou Jana VI. Jenovéfou.⁸²⁹

Vzhledem ke všem okolnostem musel Jan Šembera zvažovat potenciální partnery pro své dcery ještě obezřetněji, ve hře byl totiž nejen rozsáhlý boskovický majetek, ale také budoucnost rodového odkazu. Způsob, jakým probíhaly námluvy boskovických dědiček, bohužel neznáme, známe pouze výsledek, na jehož základě a za pomoci dalších dostupných faktů, se lze pouze pokusit analyzovat konečné Šemberovo rozhodnutí. Jisté je, že obě

---

⁸²⁴ Thomas WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, OH 3, České Budějovice 1993, s. 181.

⁸²⁵ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 135.

⁸²⁶ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice.“* s. 217.

⁸²⁷ NA Praha, fond Morava, sign. 186. Petr Vorel uvádí ve svém rodokmenu Lichtenštejnů Kateřinu z Boskovic jako manželku Leonarda z Lichtenštejna a jako manželky jejího syna Kryštofa Kateřinu z Gutnštejna a Annu Gorskou. P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 598–599. Falke označuje za první Kryštofovu manželku Kateřinu z Boskovic, na Anně Gorské se s Vorlem shodují. J. von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses von Liechtenstein II*, s. 75.

⁸²⁸ Soubor dopisů mezi Albrechtem Černoohorským z Boskovic i dalšími šlechtici a českou kanceláří ohledně příslušného sporu, NA Praha, fond Morava, sign. 209, 414, 355.

⁸²⁹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 56.

šlechtičny byly velmi lukrativními dědičkami, a tak lze předpokládat, že Lichtenštejnští bratři nebyli zdaleka jediní, kdo se o jejich ruku ucházeli.

Anna Marie se podle Aloise Šembery narodila v roce 1577 Anně Krajířce z Krajku, Kateřina pak stejné matce o dva roky později. V díle Bartoloměje Paprockého z Hlohola se příliš mnoho žen nevyskytuje, a tak pouze skutečnost, kolik prostoru Anně Marii i Kateřině z Boskovic stránkách svého *Zrcadla slavného Markrabství moravského* věnuje, svědčí jistě o jejich významném postavení. Kromě dřevorytů s podobiznami obou sester, jejichž autorem byl slezský umělec Jan Willenberg,⁸³⁰ nalezneme i krátkou oslavnou báseň, ve které autor opěvuje nejen jejich bohatství, ale i krásu a další pozitivní vlastnosti:

„Zmejlil by se Parisku, kdyby přišlo k tomu,
Neodolal by tvůj vtip jistě nikdy tomu,
Kteréby z těch jablko dat, krása ušlechtilost,
Kameni, perel drahých i zlata u nich dost
Nic nad ony kterýms ty spanilost přisoudil
Vzhlednouce tu na ty dvě spíše bys zabloudil“⁸³¹

Zůstává otázkou, nakolik se líčení shoduje se skutečností, pravděpodobně i pokud by panny z Boskovic nedosahovaly takové krásy a ušlechtilosti, kterou jim Paprocký přisoudil, potenciální dědictví v očích nápadníků jistě vše napravilo. Podle závěti Albrechta Černoohorského sice existovala určitá možnost, že by některá zásadní panství připadla dětem Jana z Boskovic a na Třebové, ten ovšem potomky zatím neměl a s jeho přibývajícím věkem se tato možnost jevila stále nereálněji.

Roku 1596, ještě za Šemberova života, si jeho starší dcera Anna Marie vzala nejstaršího syna Hartmana II. z Lichtenštejna Karla, který v té době sloužil u vídeňského dvora arciknížete Matyáše jako jeho komorník.⁸³² Jan Šembera patrně zpočátku váhal nad tímto spojením, a zásadní roli hrál nakonec samotný Matyáš. Ten zaslal nejistému otci v létě roku 1592 dopis, ve kterém se za Karla přimlouvá a Šemberu nabádá k jeho vlídnému přijetí.⁸³³ Habsburkové tímto způsobem postupovali i v jiných případech. Ve vhodných

---

⁸³⁰ Viz příloha č. 3.

⁸³¹ B. PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství*, s. CIII.

⁸³² A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 128.

⁸³³ Dopis se nachází v Lichtenštejnském archivu ve Vídni a jeho část cituje Jacob von Falke: „Lieber von Schembera. Nachdem mein kämmerer Karl von Liechtenstein ein erliches anbringen und Bergern an euch zu thun, so bitt ich deselben auch von meinewegen wol bevolhen zu haben und in so einer chriftlichen fach im mit milfäriger Antwort entgegengehen, das will ich gegen euch hinwider mit allem gueten erfennen. Mathias.“ – J. von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses II.*, s. 126.

sňatcích svých blízkých stoupců viděli možnost si je ještě více zavázat a zároveň i zabezpečit jejich pozici i finanční zázemí.⁸³⁴ Matyáš považoval Karla za spolehlivého služebníka, jehož loajalitu si chtěl pojistit právě přispěním k uskutečnění plánovaného zasnoubení. Takovou přímluvu přitom bylo prakticky nemožné odmítnout, a tak byla svatba nakonec dojednána.

Její přesné datum není známo. Paprocký ve svém *Zrcadle*, které vyšlo v roce 1593, uvádí, že byla „panna Anna Černohorská z Boskovic, dcera urozeného pána pana Jana Šembery Černohorského z Boskovic a na Bučovicích a Černé Hoře“ Karlu z Lichtenštejna „zasnoubena stavu manželskému.“⁸³⁵ Na sněmovních jednáních v roce 1596 je už Karel z Lichtenštejna jmenován jako Šemberův zeť.⁸³⁶ Mnoha autory uváděné datum 1592 vychází z Matyášova listu odeslaného v témže roce, Karel Stloukal doplňuje existenci pozdější oslavné básně složené na Karlovu počest, a která pracuje také s tímto datem.⁸³⁷ Nepravděpodobné je mimo jiného i z důvodu mladého věku nevěsty, i když i to bylo možné.⁸³⁸

Jacob von Falke uvádí pouze rozmezí let 1592 a 1596, tedy mezi Matyášovým dopisem a přesvědčivým důkazem o existujícím manželství.⁸³⁹ Karel Stloukal datuje svatbu na rok 1595,⁸⁴⁰ což po něm přebírá i Thomas Winkelbauer,⁸⁴¹ lze se ovšem setkat i s rokem 1596.⁸⁴² Argumentem pro dřívější dataci je Karlův vstup do zemské politiky v markrabství, na které mohlo mít spojení s boskovickým rodem pozitivní vliv. V roce 1593 byl ustanoven hejtmanem uhersko-hradištského kraje a o rok později přisedícím zemského soudu moravského.⁸⁴³ Na druhou stranu Jan Šembera nebyl pravděpodobně člověk, který by mohl svou autoritou Karlův postup zajistit. Karel byl zajisté velmi ambiciózní a v politice se sám angažoval, otázkou tedy zůstává, zda mu samo spojení dvou starých šlechtických rodů mohlo v tomto opravdu natolik pomoci.

Pokud nic jiného, přinesl Karlovi sňatek minimálně potřebné hmotné zázemí, které na svůj další postup potřeboval. Karel Stloukal hodnotil dokonce Karlovo manželství jako první

---

⁸³⁴ Více k tomuto tématu P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 627–640.

⁸³⁵ B. PAPROCKÝ z Hlohol a Paprocké vůle, *Zrcadlo slavného Markrabství*, s. CXLIII–CXLV.

⁸³⁶ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 117–118.

⁸³⁷ K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 30.

⁸³⁸ Uvádí například A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 116 nebo J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 132; M. VAŘEKA, *Lichtenštejnsko*, s. 63.

⁸³⁹ J. von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses II.*, s. 126.

⁸⁴⁰ K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 30.

⁸⁴¹ T. WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener*, s. 56.

⁸⁴² L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 11.

⁸⁴³ K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 21–22.

z jeho promyšlených „finančních operací,“ které mu otvíraly dveře k další kariéře.⁸⁴⁴ Ještě výše hodnotil oba sňatky, které celou lichtenštejnskou větev katapultovaly na čelní místo mezi moravskou šlechtou, Thomas Winkelbauer. Také podle něj bylo Lichtenštejnovo rozhodnutí racionální a následovalo kurz, který byl ve sňatkové politice rodu nastaven už jeho předchůdci.⁸⁴⁵

Mladší Kateřina si vzala za muže Karlova bratra Maxmiliána ještě tentýž rok, co zemřel její otec, údajně až poté, co převzala svůj díl majetku.⁸⁴⁶ Podmínky už byly pro Lichtenštejny mnohem příznivější, Karel byl jako manžel Anny Marie určen za jednoho z Kateřininých poručníků, a ačkoli Šembera ve své závěti výslovně zopakoval, že Kateřina nemá být provdána proti své vůli, prosvítá za druhou svatbou jasně Karlův rukopis. Devatenáctiletý Maxmilián si vzal jen o rok mladší Kateřinu a v lichtenštejnských rukách se spojil celý rozsáhlý Šemberův majetek.

13.2 V rukou Lichtenštejnů

Sňatek Karla a posléze Maxmiliána byl ovšem více, než „promyšlená finanční operace.“ Byl i prostředkem pro získání symbolického kapitálu, který byl „uvolněný vymřením renomovaného aristokratického rodu.“⁸⁴⁷ Toto si oba bratři uvědomovali a boskovického dědictví si cenili, přestože starobylost Lichtenštejnů byla nezpochybnitelná. Karel sám se v tomto ohledu živě zajímal o rodovou genealogii již od 90. let 16. století.⁸⁴⁸

Pro stvrzení přechodu majetku i odkazu je zásadní Šemberova závěť. V souvislosti s ní již bylo citováno ustanovení o možnosti, že ani jedna z Šemberových dcer nepřivede na svět potomky a v tom případě měl majetek přejít na Karla z Lichtenštejna a dědictvím na jeho děti a jejich následovníky. Pokud by i on zemřel bez potomků tak potom na „nejstaršího pana z Lichtenštejna přišel a připadl.“⁸⁴⁹ A „tak aby věčná památka lásky a dobrého přátelství mezi rodem pánů z Boskovic a rodem pánů z Lichtenštejna zůstávalo.“⁸⁵⁰ Spolu s majetkem přišla i povinnost, která Lichtenštejny vůči Boskovicům zavazovala na „věčné časy.“

---

⁸⁴⁴ *Tamtéž*, s. 30.

⁸⁴⁵ T. WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener*, s. 57.

⁸⁴⁶ V listu, ve kterém Kateřina oznamuje rozdělení pozůstalosti mezi ní a její sestru, a který také obsahuje soupis jejího podílu, z 10. září 1597, vystupuje jako Kateřina Černoohorská z Boskovic a na Bučovicích, nezmiňuje tedy, že by byla provdána. Zároveň ovšem nezmiňuje ani Anina manžela Karla, tudíž tato domněnka může být zavádějící. Originál dopisu a překlad regestu viz L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XIX.

⁸⁴⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 94.

⁸⁴⁸ T. WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell*, s. 181.

⁸⁴⁹ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVIII.

⁸⁵⁰ *Tamtéž*.

Kromě již akcentovaného přijetí boskovického sedmizubého hřebene do vlastního erbu, hledali Lichtenštejnové i jiné způsoby pro zdůraznění tohoto spojení. Tři roky po Šemberově smrti nechal vystavět Karel z Lichtenštejna tchánovi velké reprezentační mauzoleum v kostele sv. Jana v minoritském klášteře v Brně, kde byl Šembera v té době již pohřben. Karel tak sice vystoupil proti vlastnímu Šemberovu přání, vysloveném v jeho poslední vůli, kde si výslovně přál být pochován „beze vši pejchy a nádhernosti slušně a podstivě podle řádu křesťanského.“⁸⁵¹ Karel tímto krokem však sledoval vlastní cíle, více než akt zbožnosti mělo toto jeho počínání demonstrovat právě legitimní nástupnictví po vymřelém moravském rodu.⁸⁵²

Mauzoleum bylo postaveno na původním pomníku Mikuláše Opavského, jeho manželky Adelhaidy a syna Jana a nacházelo se v kněžišti v místě hlavního oltáře. V dnešní době již bohužel neexistuje, odstraněno bylo roku 1731 při rozsáhlé přestavbě kostela, přesto Augustin Kratochvíl tvrdí, že se některé části přece jen zachovaly. Dochovanou část pak popisuje jako „široký, hluboký a vysoký výklenek, jehož klenbu kráší umělecké reliéfy a freskové ozdoby se znakem pánů z Boskovic; klenba spočívá na sloupcích stejného tvaru a velikosti jako na oltáři.“⁸⁵³ Význam Boskoviců pro minority dodnes zaznamenává mramorová deska s dějinami kláštera zasazená do dlažby před oltářem roku 1733, která připomíná také existenci původní boskovické hrobky.⁸⁵⁴

Také v minoritských análech bylo reflektováno nástupnictví Lichtenštejnů po Boskovicích, zároveň s politováním, že v tradici pohřbívání v brněnském kostele nepokračovali.⁸⁵⁵ To znamenalo pro minority ztrátu nejen prestižních podporovatelů, ale i finančních příjmů, které z této podpory vyplývaly. Lichtenštejnové si jako své nové místo posledního odpočinku zvolili Vranov u Brna, kde byl na náklad Maxmiliána z Lichtenštejna zbudován na původním poutním místě kostel s hrobkou a také paulánský klášter.

---

⁸⁵¹ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, Archivní příloha č. XVIII.

⁸⁵² T. WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener*, s. 518–519, erb Karla z Lichtenštejna viz příloha č. 18.

⁸⁵³ A. KRATOCHVÍL (ed.), *Epicedium minoritského kláštera*, s. 28–29.

⁸⁵⁴ Kratochvíl přepsal nápis, který pomník nesl: „... Ac hoc Boskowitz Familiae Monumentu quo Ill. I. b. Carol9 & Maximilian9 de Lichtenstein (....) Prim9 extrui curaverut modo in Perpetuae grati tudinis thessara pprijs Convt9 sumptibus renovatum.“ *Tamtéž*, s. 29.

⁸⁵⁵ „Qui Principes Nomen Fundatorum nostri Conventûs sibi ex Successione vendicârunt; sibi tantum cum suis non in Ecclesia nostra Joannea, sed Wranoviae apud Patres Paulanos sepulturam eligere.“ MZA Brno, fond E 49, karta 15, kniha 32.

13.3 Lichtenštejnská hrobka

Tento akt měl jistou souvislost s obrácením lichtenštejnských bratří a posléze i obou černohorských paní ke katolictví.⁸⁵⁶ Ve Vranově se nacházelo mariánské poutní místo spojené se zázračným vyléčením zemského maršálka Viléma z Rožmberka, které se mělo odehrát dokonce již okolo roku 1240.⁸⁵⁷ Původně patřilo k novohradskému panství, tedy k bývalému vlastnictví Jana Šembery, později bylo přičleněno k Pozořicím a nadále spadalo pod tamní správu. Místo bylo jedno z významných katolických duchovních center na Moravě i v období šířící se reformace, a později patřilo k jednomu z nejdůležitějších ohnisek její katolické obnovy.⁸⁵⁸

Je možné, že Maxmiliána upozornila na toto místo samotná Kateřina Černohorská, která tam podnikla několik poutí, doložených účty za vynaložené náklady za cestu.⁸⁵⁹ Konečně po přestupu manželů ke katolictví započali s aktivní rekatolizací na svých panstvích, k čemuž patřila i výstavba kostelů například ve zmiňovaných Bučovicích, Ždánicích i jinde. Maxmilián, stejně jako Karel, zřizovali také jezuitské misie na svých panstvích a jezuité působili i na Vranově, kde jsou doloženi nejpozději roku 1616. Tehdy tu byl také protestantský kazatel nadobro nahrazen knězem katolickým.⁸⁶⁰

Nejdříve se Maxmilián snažil dozvědět se více o samotném vranovském zázraku, když požádal kardinála Ditrichštejna, aby jej blíže prozkoumal. Ten poslal roku 1617 do Vranova brněnského děkana a faráře od sv. Jakuba jezuitu Ferdinanda Kaplíře. Výsledek jeho vizitace znám není, ale již v červnu roku 1617 uzavřeli na zámku v Pozořicích Karel a Maxmilián z Lichtenštejna smlouvu s brněnským stavitelem italského původu Ondřejem Ernou. Původní dřevěná stavba měla být zbourána a na jejím místě měl vzniknout zcela nový kostel. Cena stavby byla stanovena na 3500 tolarů a z pozořického panství měly být zajištěny zejména základní zásoby. Autorem projektu byl jezuitský architekt Jan Marie.⁸⁶¹

Stavba kostela byla započata již roku 1621, a přes přerušení z důvodu počínající války byla opět obnovena v roce 1625 a dokončena nejpozději roku 1630. Lichtenštejnská krypta vznikla z Maxmiliánova rozhodnutí už roku 1622, při stavbě základů kostela.⁸⁶² Jezuité do té doby Vranov opustili, i když Maxmilián pravděpodobně uvažoval o jejich trvalém působení

⁸⁵⁶ K lichtenštejnské konverzi zejména T. WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener*, s. 89–94.

⁸⁵⁷ D. FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 751.

⁸⁵⁸ V. BERÁNEK, *Vranov u Brna*, s. 30–31.

⁸⁵⁹ *Tamtéž*, s. 33.

⁸⁶⁰ *Tamtéž*, s. 31.

⁸⁶¹ *Tamtéž*, s. 33.

⁸⁶² K výzdobě hrobky i k jejím pozdějším úpravám: Bunny KRÁL, *Liechtensteinská hrobka ve Vranově*, in: *Poutní místo Vranov*, Brno 1997, s. 50–57.

u poutního kostela. O zřízení kláštera uvažoval zejména kvůli budované hrobce a také z důvodu velkého množství poutníků, které se na místě scházeli.

Kromě Maxmiliána je uváděna jako zakladatelka kláštera i Kateřina Černoorská, zakládací listina kláštera nese datum 14. září 1633 a stavbu zahájil v následujícím roce tentýž stavitel. První řeholníci řádu nejmenších bratří sv. Františka z Pauly byli přivedeni roku 1638 z Francie. Klášter pak, stejně jako kostel, byl vysvěcen roku 1642 olomouckým biskupem Kašparem Karasem z Rosensteinu. První příjmy mnichů tvořily dary od Maxmiliána z Lichtenštejna, který jim zůstavil kromě samotného klášterního pozemku, zahrady a okolí i několik přilehlých vesnic i k nim případlých dvorů.⁸⁶³ Po třicetileté válce potom pomohl paulánům k obnově hospodářství Karel Eusebius z Lichtenštejna, syn Karla a Anny Marie a jeden z nejbohatších mužů tehdejší Moravy, a Lichtenštejnové se starali o „svůj“ klášter i v letech následujících.

V nově vystavěné hrobce byl jako první pohřben roku 1627 Karel z Lichtenštejna, posléze ho následovala i jeho manželka Anna Marie, která zemřela již roku 1625 v Plumlově a byla pochována v Opavě, nicméně roku 1641 bylo její tělo přeneseno do Vranova.⁸⁶⁴ V lednu roku 1637 zemřela a byla ve Vranovské hrobce pochována Kateřina z Boskovic a v dubnu 1643 její manžel Maxmilián. Ten zahynul na uherském tažení a jeho tělo bylo do Vranova dodatečně dopraveno. Oba manželé byli přijati za terciáře paulánského řádu a tak byli pochováni v řádovém oděvu.⁸⁶⁵

13.4 Za prvních Lichtenštejnů

Po nástupu Lichtenštejnů by se dalo říct, že došlo k několika zásadním změnám na bývalých boskovických územích, které byly i na založení paulánského kláštera již částečně ilustrovány. V první řadě to byla prováděná rekatolizace převážně protestantských panství dlouho fungujících pod nekatolickou vrchností. Zmíněné jezuitské misie probíhaly na všech panstvích Karlových i Maxmiliánových a kněží měli za úkol jimi procházet a obracet obyvatele na katolickou víru, případně odstraňovat nekatolickou literaturu.⁸⁶⁶

Zpočátku, jak je patrné, nepostupovali Lichtenštejnové příliš agresivně. Například fara v Bořitově, pod kterou v té době spadala i Černá Hora byla až do roku 1610 obsazena

---

⁸⁶³ V. BERÁNEK, *Vranov u Brna*, s. 35–39.

⁸⁶⁴ *Tamtéž*, s. 41.

⁸⁶⁵ *Tamtéž*.

⁸⁶⁶ *Tamtéž*, s. 32.

luteránským kněžím a teprve po jeho smrti byl povolán na jeho místo kněz katolický.⁸⁶⁷ Podobně tomu tak bylo i ve Vranově, i když třeba v Bučovicích dosadil Maxmilián na místní faru katolického kněze už roku 1601.⁸⁶⁸

Zajímavý je vývoj stavební činnosti v Bučovicích. Pro Maxmiliána, který zámek sňatkem s Kateřinou získal, měla stavba jak praktický význam centra nově nabytých držav, tak i symbolický význam hlavního sídla otce jeho manželky.⁸⁶⁹ Zámek byl jako sídlo nadále využíván, přesto z počátku Maxmiliánovy vlády chybí zprávy o pokračujících stavebních pracích a ty jsou prokazatelně obnoveny až v roce 1623, kdy byl Lichtenštejn povýšen do knížecího stavu. Tehdy, snad i z reprezentačních důvodů přistoupil k dokončení stále rozestavěného díla.

Jako první bylo dobudováno předzámčí, kde se nacházela jízdárna a koňské stáje, čímž byla symbolicky znázorněna osobnost stavitele jako vojevůdce. Zřejmě někdy na počátku třicátých let 17. století se pak začalo s úpravami na hlavní budově. V této době došlo k zastropení místností v patrech jižního a západního křídla a k výzdobě dokončených místností, nově bylo potom upraveno patro východního křídla.⁸⁷⁰ Vnější podobu zámku ovlivnilo jednak zastřešení křídel s výjimkou severního a také dostavba zámeckých věží, která podpořila rozměr zámku jako pevnosti. Lenka Šabatová se domnívá, že během dostavby byla tato jeho funkce zdůrazněna i z praktického hlediska, hlavně však z důvodu reprezentačního. Stavby na rozlehlých panstvích byly v této době stavěny do vzájemného kontextu a pro každou z nich byl hledán specifický význam v celkové jejich struktuře. Dostavba Bučovic měla v tomto duchu svědčit o starobylosti a původnosti sídla rodu s odkazem na předchozího majitele.⁸⁷¹

Poměrně velkým projektem, zásadním pro celou koncepci zámeckého nádvoří, byla nově vystavěná fontána. Patrně podle návrhu architekta Giovanniho Giacoma Tencalla ji vytvořil Maxmiliánův dvorní kameník Pietro Madern. Fontánu zdobí bájně postavy meluzín nebo sirén na delfínech, které nesou na svých zádech chrlič v podobě mořských oblud nebo draků. Horní část, již bez soch, byla zdobena čtyřmi maskaróny a celé fontáně dominuje socha Bakchanta na jejím vrcholu s měchem vína v rukách.⁸⁷² Voda byla přiváděna olověnými rourami z lesa Svaté za Kloboučkem. Fontána byla dokončena roku 1637, těsně po

⁸⁶⁷ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 154.

⁸⁶⁸ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic za prvních Lichtenštejnů*, s. 7.

⁸⁶⁹ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 69.

⁸⁷⁰ *Tamtéž*, s. 71, Archivní příloha č. XXII.

⁸⁷¹ *Tamtéž*, s. 74.

⁸⁷² Lucia KRAJČÍROVÁ, *Fontána na nádvoří zámku v Bučovicích* (=nevydaná bakalářská práce), Brno 2011.

Kateřině smrti.⁸⁷³ Posledním Maxmiliánovým zásahem na Bučovickém zámku byla výstavba zámecké kaple v letech 1637–1642. Ta byla umístěna do rohové místnosti v prvním patře zámku.

O užívání místností a jejich vybavení svědčí inventář, který byl sestaven v roce 1637 po smrti Kateřiny z Boskovic. V něm se odráží jednak přeskupení obytných místností z důvodu stavebních prací v areálu, dále struktura a množství využívaných místností. Do inventáře jsou začleněny i některé další budovy, potenciálně patřící k předzámčí. Nejcennější jsou popisy místností patřící kněžně, která na zámku patrně pobývala častěji, přičemž zajímavá je i skutečnost, že se nacházely na stejném patře ve stejném křídle jako pokoje knížete, i když zde je ovšem nutno přihlížet opět k probíhající přestavbě.⁸⁷⁴

V rámci převzetí bývalých Šemberových majetků došlo také k částečné změně uspořádání panství a jejich správy v souvislosti se začleněním do širšího komplexu lichtenštejnských držav, ovšem ve větší míře až v pozdějším období, zejména za Karla Eusebia.

13.5 Knížata z Lichtenštejna

Získání knížecího titulu bylo jistě v kariérách lichtenštejnských bratří zlomovým okamžikem. Tento akt byl ovšem výsledkem usilovného snažení a budovaných kariér, které započalo dlouho předtím. Karel z Lichtenštejna byl již v období své svatby s Annou Marií Černoorskou politicky aktivní. Již dříve působil na dvoře arciknížete Matyáše, později působil v zemské správě, od roku 1595 zastával úřad menšího zemského sudího a počínaje rokem 1599 dokonce nejvyššího zemského sudího. Na přelomu století se dostal ke dvoru Rudolfa II., který jej jmenoval nejvyšším hofmistrem. Na této pozici se udržel až do roku 1607, kromě mezidobí 1604–1606, kdy působil jako moravský zemský hejtman. Posléze se ovšem postavil na stranu arciknížete Matyáše, který mu udělil kýžený knížecí titul a jako lén vévodství opavské.⁸⁷⁵

Poněkud odlišný způsob kariérního postupu zvolil Maxmilián. V roce 1608 se stal nejvyšším zbrojířem arcivévodky Matyáše, roku 1613 se stává císařským radou a podkoním. Mezi opakované vojenské úspěchy patřila účast v císařském vojsku v bitvě na Bílé hoře. Maxmilián byl povýšen do dědičného stavu říšského knížete spolu s Gundakarem roku

---

⁸⁷³ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 76.

⁸⁷⁴ *Tamtéž*, s. 77–81, Archivní příloha č. XXIV.

⁸⁷⁵ T. WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice“*, s. 218.

1623.⁸⁷⁶ Maxmilián se poté účastnil vojenských operací v Uhrách proti Gabrielu Betlenovi a na konci života působil jako polní maršál a velitel pevnosti Ráb, kde také zemřel.

O Šemberových dcerách po boku Lichtenštejnů jsou to jen drobné zmínky, které máme k dispozici. Obě byly patrně manželkami, podporujícími své muže, ovšem do vysoké politiky nezasahující. Kateřinina aktivita se zaměřila na rekatolizační úsilí, kde se sama podílela na působení svého manžela jak na založení kostela v Bučovicích, hrobky ve Vranově, ale osobně se zasadila například i o nové obsazení bučovické fary.⁸⁷⁷

Vztah Anny Marie k novému náboženství byl komplikovanější, což se cele projevilo při skandálním odhalení poměru jejího manžela s vdovou po Janovi z Pernštejna Marií Manrique de Mendoza, který ve své knize popsal Josef Janáček.⁸⁷⁸ Za stavovského povstání však po boku svého manžela musela opustit zemi, aby se po jeho porážce vrátili a pro Karla začala zcela nová etapa jeho kariéry v nejvyšších funkcích.

Během pobělohorských konfiskací nabyli Lichtenštejnové opravdu úctyhodný majetek a jejich pozemkové vlastnictví se jim podařilo podstatným způsobem rozšířit. Po Karlově smrti se Maxmilián ujal poručnictví nad jeho synem Karlem Eusebiem a správou jeho statků. Sám přitom se svou manželkou děti neměli a tak veškerý majetek po jejich smrti připadl právě synovi jeho bratra. Tímto přesunem došlo k opětovnému spojení statků původně náležejících Janu Šemberovi, i když v tuto chvíli už šlo jen o jednu část nezměrného Lichtenštejnského bohatství.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁶ *Tatměž*, s. 218–219.

⁸⁷⁷ *Tatměž*, Archivní příloha č. XXI.

⁸⁷⁸ Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996³, s. 120–136.

⁸⁷⁹ L. ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice*, s. 77.

14. Historický obraz osobnosti v pohádkách a pověstech

Mikuláš Dačický z Heslova zapsal o smrti Jana Šembery ve svých pamětech, že „léta 1597 v markrabství Moravském umřel pan Jan Šembera Černohorský z Bozkovic, jsa po meči mužského pohlaví toho rodu a štítu poslední. O jehožto na tomto světě živobytí mistrné rozprávky byly.“⁸⁸⁰ Některé z těchto „rozprávek“ se zapsaly tak hluboko, že autor již zmíněných análů minoritského kláštera považoval za nutné je při popisu Janovy osoby uvést, čímž se zasloužil o jejich patrně první zaznamenání.

Patrně Šemberovo výstřední chování, již mnohokrát opakovaný rozmařilý životní styl bohatého aristokrata a pro Šemberu příznačná náladovost a vznětlivost doplněné o náklonnost k alkoholu mu zajistily místo v příbězích, z nichž některé vznikaly opravdu již za jeho života nebo nedlouho po jeho smrti. Motiv, který se opakuje v těchto pověstech je Šemberova láska k penězům a zlatu, které „vydřel na svých poddaných“ a „obecné mínění, že býval pan Šembera velikým hříšníkem,“⁸⁸¹ přesto nešlo o klasické protifeudální pověsti, jak je klasifikuje Jaroslav Kramář.⁸⁸² Hlavním námětem byl zejména Šemberův charakter a životní styl na jedné straně a jeho nezměrné bohatství na straně druhé, i když je často zmiňován jeho nepoctivý původ.

Pověst, která se dochovala v klášterních análech, se pojila se Šemberovým koncem, který byl, stejně jako konec většiny špatných a krutých vrchností, spojen s prokletím a následným posmrtným strašením v jakékoli podobě.⁸⁸³ Vyprávělo se totiž, že Šemberovo tělo i jeho duši odnesl po jeho smrti ďábel do pekla a náhrobek byl v kostele postaven pouze pro formu.⁸⁸⁴ Pisatel Análů tuto domněnku sice vyvrací s důkazem, že se Šemberovy ostatky v klášteře nacházely, pověst se však uchytila a v průběhu času se i dále rozšířila. Podle Karly Bufkové-Wanklové je Šembera odsouzen k věčnému trápení a soužení, jeho duch musí

⁸⁸⁰ Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, Praha 1996, s. 151.

⁸⁸¹ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 7.

⁸⁸² Jaroslav KRAMÁŘÍK, *Klasifikace látek českých antifeudálních pověstí*, Československá etnografie 4, roč. 5, Praha 1957, s. 327–333.

⁸⁸³ *Tamtéž*, s. 329.

⁸⁸⁴ „De isto domino adhuc palam spargitur, eum sceleratissimae fuisse vitae, ita quod fermè incredibilia appareant, quae ipsum perpetrâsse dicuntur. Hinc communis plebs firmiter credit, diabolum unâ cum corpore et anima eum ad inferum rapuisse, et tantum ejus tumbam pro forma apud nos depositam fuisse; quod tantum in rei veritate non est, quia in tumba ejus stanea infra foramen continetur, ubi ejus ossa et vestimenta adhuc reperiuntur. De hoc domino Johanne Schembera dicitur, quod quae sui domini Antecessores de Bonis immobilibus nostro Conventui (casu quo haec Prosapia sinè haerede decederet masculino) conscripserunt donârunt et legârunt; ille Schembera à Patre Guardo nostro originalia harum donationum petierit, fingendo se plura addere velle; interim acceptis originalibus, in prasentia Patris Guardi illa mox ad ignem projecerit et vulcano consecraverit. Sed ego magis credo hunc fuisse Joannem Dietericum, sub A: 1562 nocitum fuisse. Igitur Joannes Schembera sinè haerede masculino obiit A: 1597 30. Aprilis apud nos solenniter sepultus. Et sic tota haec Prosapia habuit finem.“ MZA Brno, fond E 49 Minorité Brno, karton 15, kniha 32.

každou noc v hrozných mukách, v podobě sivého koně, objíždět okolí jako trest právě za to, „že býval velikým hříšníkem.“⁸⁸⁵ Stejný konec přisuzuje Šemberovi i Václav Pokorný, který popisuje, jak „každé noci, když na věži svatojakubského kostela bije dvanáctá, rozlétnou se prý dveře jeho domu v minoritské ulici a pan Šembera se vyřítí v podobě sivého, oheň chrlícího koně se samým čertem na hřbetě, před fortanou klášterní se zastavuje, smutně hrabe a rže, úzkostlivě pohlížeje na budovu klášterní. Pak se rychle obrátí a uhání, až čert na hřbetě poskakuje Kobližnu ulicí z města ven. A tak mučen a trápen bude prý pan Šembera za své skutky a nezřízené živobyty každý den, až do skonání světa.“⁸⁸⁶

Druhá legenda, která se v klášterních análech zachovala, je pro nás ovšem ještě mnohem zajímavější. Jednak z ní vyplývá mnoho o tom, jak byl Šembera vnímán, ale také je lákavé se zamyslet, zda není alespoň z malé části postavena na skutečném základě. Pověst vypráví, jak Jan Šembera zničil dokumenty, podle nichž prý některý z jeho předků přiřkl klášteru veškerý majetek boskovického rodu, pokud ten zajde po meči. Ve verzi dochované v klášterních zápiscích si Šembera údajně pozval představeného konventu, ze kterého vylákal dokument s tím, že chce ještě něco přidat a poté je vhodil do ohně, čímž měl zničit jediný důkaz o existujících závazcích. Pověst se stala tou patrně nejznámější a také nejčastěji vyprávěnou, potřebu ji alespoň zmínit měli i všichni Šemberovi životopisci.

Verzi této pověsti ovšem bylo zaznamenáno také více. Ve variantě, kterou použila Karla Wanklová pozval již značně nemocný Šembera kvadriána, tedy představeného kláštera k sobě, aby mohl uspořádat své poslední věci. Zatímco ten byl hoštěn vybranými pokrmy a vínem, vhodil Šembera závěť do ohně a posléze předstíral, že od něj ani žádný dokument nedostal.⁸⁸⁷ Pokorný uvádí dokonce další dvě verze, v první vhodil listinu do ohně Šemberův sluha se slovy „nevíš, pane, že se máš šetřiti a že při světle nemáš nic čísti? Co ti toho doktor nepřikazoval! A co se já pánovi našemu naříkám. Jak ho spustím z očí, už má v ruce nějaká lejstra stará a čte. Tak jako dnes udělám pokaždé, kdykoli tě s lejstrem v ruce spatřím!“ Ve druhé Šembera dokument ani nespálil, nýbrž ukryl na svém bučovickém zámku. Tam pro něj byl poslán čert, Šembera však souhlasil s vydáním předmětné listiny, pouze za podmínky, že ho pekelník přemůže v zápase. K tomu mělo dojít ve sklepení zámku v Bučovicích, přičemž po celé noci zápasení se pan Šembera „dopálil, chytil raracha za ocas, zamával s ním

---

⁸⁸⁵ K. BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Z Ječmínkovy říše*, s. 112. Poprvé publikace vyšla už v roce 1897 a poté opět v letech 1910, 1930.

⁸⁸⁶ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 11. Viz příloha č. 16.

⁸⁸⁷ K. BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Z Ječmínkovy říše*, s. 110–111.

několikrát nad hlavou a udeřil o zeď.“ Dáblu krev prý až dodnes mohou spravedliví vidět na zdech zámeckého sklepení.⁸⁸⁸

Žádný podobný dokument zřejmě nikdy neexistoval, i když páni z Boskovic patřili po více než tři století k nejvýznamnějším podporovatelům minoritského kláštera a umírající šlechtici na ně ve svých posledních pořízeních často pamatovali, není pravděpodobné, že by některý z nich zatížil své potomky podobnou povinností. Přesvědčení o její existenci ale byla zřejmě velmi silná, protože autor análů sice zpochybňuje Šemberovo přičinění na jejím zničení, ale hned ovšem našel nového viníka v Janu Jetřichovi Černoorském z Boskovic.

Jan Šembera byl, jak už bylo řečeno, pro klášter velmi významným donátorem, ovšem byl také člověkem prchlivým a náladovým a jeho přízeň často záležela na momentálním rozpoložení. Alois Šembera zmiňuje v *Pánech z Boskovic*, že se bučovický pán dostal na konci svého života s představenými kláštera do sporu kvůli úrokům z rosického statku. O jaký plat šlo, nemohu přesněji určit, protože klášterní anály žádný spor nezaznamenávají a nedostal se ani do půhonných knih. Doložitelné ovšem je uzavření kláštera Karlem z Lichtenštejna v červnu roku 1597. Podle Karla Stloukala tak tehdy ještě protestantský šlechtic reagoval právě na požadavek platu vyslovený představiteli kláštera.⁸⁸⁹ Klášter byl opět otevřen 4. srpna po přímluvě samotného olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského a Karel z Lichtenštejna tentokrát ustoupil, což Stloukal, stejně jako Alois Šembera, dokládá listem Karla staršího ze Žerotína Lichtenštejnovi z března následujícího roku, kterým se k vyplacení desátku zavazuje.⁸⁹⁰

Oba autoři nejasný průběh událostí spojují právě s legendou o spálené závěti. Jisté je, že minorité ztratili v pánech z Boskovic silné ochránce a mecenáše. Lichtenštejni, kteří převzali odkaz Boskoviců, a jako takoví jsou i v análech zaznamenáváni, nepokračovali v donátorské činnosti jejich předchůdců. Když Maxmilián z Lichtenštejna přistoupil ke stavbě rodinné hrobky ve Vranově u Brna, přišli minorité o příjem plynoucí z pohřbů v klášterní hrobce.⁸⁹¹ V menších bratřech, kteří se později potýkali s majetkovými problémy, se tak snadno mohl uhnízdít pocit křivdy a idealizace minulých mecenášů mohla vést až k vytvoření mýtu tak štědrého odkazu. Šembera, přestože byl uznáván jako podporovatel kláštera, měl přitom, jakožto poslední člen rodu, největší důvod se povinnosti odkazu vyhnout, aby zajistil dědictví pro své dvě dcery.

---

⁸⁸⁸ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 8.

⁸⁸⁹ K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 30–31.

⁸⁹⁰ *Tamtéž*, s. 31, A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 119–120, prepis plného znění dopisu se nachází v Brandlově edici, V. BRANDL, *Spisy Karla staršího z Žerotína*, s. 205.

⁸⁹¹ Karel KUČA, *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*, Praha – Brno 2000, s. 294.

Václav Pokorný se snažil vysvětlit ambivalenci minoritských zápisů, když poznamenává, že sice „panu Šemberovi dlouho nadávali, když však roku 1597 umřel, zapomněli na hořkost a vzhledem k velikým zásluhám jeho předků o klášter, pochovali posledního jejich potomka vedle nich v rodinné hrobce pánů z Boskovic pod svým kostelem v Brně.“⁸⁹² Nicméně místo pochování posledního Boskovic nebo zápis v minoritských Análech by spíše signalizovaly, že žádná nevraživost neexistovala a pověst byla pouhou fikcí.

Postupem času se pověsti o Janu Šemberovi ještě rozmnožily, mnohé jsou spojeny s budovou bučovického zámku, který Šembera vystavěl doslova na zelené louce a je s jeho osobou úzce svázán. První komplikace nastaly již při stavbě samotného zámku. Původně prý začal Šembera stavět na kopci nad městem, když byl již navozen všechn potřebný materiál a začalo se s budováním, každý den ráno našli dělníci svou původní práci zničenou, „zdi poválené a kamení skutálené dolů do bažinatého údolí kolem říčky Litavky.“ Když nechal Šembera místo stavby hlídat stráže zjistily, že práci ničí přes noc skupina čertů. Šembera se tak rozhodl změnit místo a stavbu přesunul do bažinatých míst na okraj města. Tam se však postavené zdi hroutily, nikoli nyní vinou působení čertů, ale špatného podloží. Jednoho dne se však dostalo Šemberovi spásné rady od kolemjdoucího poutníka ze svaté země, a to zazdít do základů „nějakého hodného člověka.“ Tato rada se mu nicméně stala osudnou, protože Šembera usoudil, že kdo podnikl pouť k božím hrobě bude jistě sám dobrým člověkem a do základů nechal zazdít právě jeho. Problém s hroucením zdí se tak, nicméně, vyřešil.⁸⁹³

V jiném vyprávění se zase dovídáme, že byl Šembera za své lakomství čertem proměněn v kámen nebo do sochy v podobě Bacchanta, která stojí na vrcholu fontány na bučovickém zámku. Stalo se tak prý ve chvíli, kdy se Šembera opět jednou prohraboval ve svých „nepoctivě nabytých penězích,“ když k němu přistoupil čert a rozkázal mu, že musí všechny navrátit právoplatným majitelům, když však toto odmítl, strhla se mezi pekelníkem a šlechticem zuřivá bitka, kterou Šembera prohrál, i když v jiné verzi měl v souboji o svou duši nad pekelníkem zvítězit.⁸⁹⁴

Na úsovsku se traduje, že když Jan Šembera zajížděl na tamější hrad, aby tam lovil v místních rozsáhlých lesích, údajně chodíval strašit dívky koupající se v řece Moravě oblečen do jelení kůže. Tato kratochvíle se mu ovšem jedenkrát nevyplatila, když se mu málem nepodařilo kůži ze sebe rychle sundat a málem byl rozsápán smečkou vlastních loveckých psů.⁸⁹⁵ Zatímco tato pověst je paralelou na antickou báji o Artemis a Akteonovi,⁸⁹⁶

⁸⁹² V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 10.

⁸⁹³ <http://www.bucovice-zamek.cz/04povesti.htm> (15. 7. 2012).

⁸⁹⁴ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 10.

⁸⁹⁵ V. GOŠ – F. SPURNÝ, *Úsovský hrad a zámek*, s. 3.

další, která se přitom objevuje v literatuře mnohem později, se podobá zase francouzským příběhům o krutém rytíři Guillu de Rais.⁸⁹⁷ Podle ní si měl Šembera brát k sobě sirotky z města Litovle, aby „z nich prý učinil své milence.“⁸⁹⁸ Na tomto příkladě je možné ilustrovat, nejen rozsah potenciálních inspiračních zdrojů při vytváření druhého života šlechtice, ale také, že kapitola o jeho historickém obrazu není ještě zdaleka uzavřena a je jen otázkou, zda vůbec někdy bude.

Pro nás může být zajímavé, jak hluboko se Jan Šembera zapsal do lidové kultury a jakými způsoby jeho ohlas ožívá ještě dlouho po jeho smrti. První důkaz, který jsem vlastně uvedla již na začátku své práce, podává Alois Šembera. Ten byl svými spolupracovníky v Brně oslovován boskovský pán, kvůli stejnému jménu s Janem Šemberou, ještě ve třicátých letech 19. století, tedy více než tři sta let poté, co Šembera zemřel.⁸⁹⁹ Z ještě pozdější doby, a to z počátku 20. století, přináší svědectví Václav Pokorný. Ten když hovoří o „prostopášnosti a hýřivosti“ Jana Šembery, podotýká, že se dodnes říká: „Má ženských jako Šumbera.“ „Má peněz jako Šumbera.“ „Je bohatý jako Šumbera.“ nebo „Vývájí jak Šumbera.“⁹⁰⁰ Šlo tedy o označení určitých vlastností, které byly zpočátku spojovány právě s Janem Šemberou, které se ovšem následně osamostatnily a zastínily svého původního nositele.

Šembera přitom nepronikl pouze do lidového vyprávění, ale i do literatury. Josef Pilnáček zmiňuje hned dvě divadelní hry, „Šembera z Boskovic“ a „Stíny Šembery,“ které byly údajně uvedeny v brněnském městském divadle v roce 1809.⁹⁰¹ Alois Šembera jmenuje také jeden divadelní kus, nazván „nesprávně“ Jakob Šembera z Boskovic, který byl hrán blíže nespécifikovaným německým divadelním spolkem. Podle Aloise Šembery je tu bučovický pán přirovnáván kvůli své lásce k něžnému pohlaví k donu Juanovi, upíše se čertu, který ho nakonec odnese s sebou do pekla a jeho zámek nechá zničit požárem.⁹⁰² Historická postava zůstala zakonzervována, skutečná osobnost se však ztrácí pod nánosem lidové tvořivosti, která ji zplošťuje, zjednodušuje a zpodobňuje jen některé její vlastnosti jako exemplum.

Ve dvacátých letech 20. století vydal doktor Emanuel Zítek svůj dvoudílný historický román „z doby Rudolfa II.“ *Cizáci*. Hlavním hrdinou příběhu byl mladý šlechtic Jimram, se kterým se setkáváme roku 1600 ve městě Olomouci při loučení s matkou. Před „cestou za

---

⁸⁹⁶ Tůma CIMRHANZL, *Antická mythologie*, Praha 1999, s. 77.

⁸⁹⁷ Martin NEJEDLÝ, *Medievisté a tabu. Nepojmenované zločiny zrudného modrovouse*, DaS 32, 2010, č. 11, s. 40–43.

⁸⁹⁸ P. JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů*, s. 256.

⁸⁹⁹ Viz kapitola č. 1.2.

⁹⁰⁰ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 11.

⁹⁰¹ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 132.

⁹⁰² A. V. ŠEMBERA, *Jan Šembera z Boskovic*, s. 86.

dobrodružstvím“, na kterou se mladík vydává, mu věnovala „penízek, na němž byl zobrazen beránek s nápisem „Agnus Dei.“, který podle jejích slov patřil jeho otci, který „jej měl v úctě do posledního okamžiku svého života, neodloučiv se od něho.“⁹⁰³ Ochranný účel medailonku byl posílen ještě informací, že byl posvěcen samotným papežem, čímž byla definována náboženská příslušnost mladého kavalíra.

Na dalších stránkách se dovídáme, že šlechtic se svým sluhou mají namířeno do Prahy, kde chce nabídnout své služby císaři a postupně i celou pravdu o jeho totožnosti. Mladý pán je nadále oslovován jako „pán z Boskovic“ a při pokusu získat výhody v hostinci na cestě hovoří sloužící o Karlu z Lichtenštejna jako o Jimramově „strýčkovi“.⁹⁰⁴ Prvně o svém původu mluví Jimram poté, co jakožto pravověrný katolík zachrání jezuitského kněze před rozvášněným davem sedláků podněcovaných protestantským farářem. Představí se mu jako Jimram Šembera Černoorský z Boskovic a hned na to vysvětlí, proč dědic takového jména neoplývá bohatstvím a odjíždí hledat živobytí do hlavního města. Jimramův otec, jehož přímo nejmenuje, měl zahynout v poli někde v Uhrách přibližně ve stejné době jako Jan z Boskovic.⁹⁰⁵ Z toho důvodu jej majitel Bučovic neuvedl ve své závěti a „páni soudcové zemští uznali, že dlužno ctíti vůli nebožtíkovu více nežli právo příbuzenského svazku a nepokládali za nekřesťanskou ukrutnost, odstrčiti posledního potomka slavného rodu od jeho pokladů.“⁹⁰⁶

V dalším vyprávění není Šemberovo jméno již klíčové. Důležité bylo úvodní zasazení hlavní postavy do kontextu a také vysvětlení, k jaké straně se bude na následujících stranách klonit. Zítek jistě záměrně využil proslulosti rodu z Boskovic a zároveň i skutečnosti, že byl v této době již alespoň v mužské linii vymřelý a představuje svého hrdinu. Mladý zchudlý šlechtic, ovšem z významného rodu a navíc přesvědčený katolík. Autor dále rozplétá příběh ne nepodobný příběhu tří mušketýrů z pera Alexandra Dumase, a ač je většina událostí smyšlená, vystupují ve vyprávění reálné postavy a vše je zasazeno do konkrétního a velmi atraktivního prostředí renesanční Prahy. Jimram je typickým romantickým hrdinou, který oplývá nejen odvahou, inteligencí a oddaností, ale i náklonností k něžnému pohlaví a schopností být vždy poblíž, když je třeba tasit zbraň na ochranu víry, císaře, či krásné dámy.

Ačkoli je v tomto vyprávění Šemberova role minimální a jde spíše o otázku rodové historie, přesto ji nelze pominout. Šembera přitom vychází z líčení spíše pozitivně, je sice označen tradičně za marnotratníka, ale vinu za odepření dědictví svého příbuzného nenese.

---

⁹⁰³ Emanuel ZÍTEK, *Cizáci*, Praha 1937, s. 7.

⁹⁰⁴ *Tamtéž*, s. 21.

⁹⁰⁵ Majitel Bučovic, Jan Šembera Černoorský z Boskovic.

⁹⁰⁶ *Tamtéž*, s. 32.

Zvláště také proto, že Jimram vyrůstal a zřejmě byl i vychován na Bučovicích. Právě nešťastná náhoda, totiž že Šembera zemřel zároveň s Jimramovým otcem, způsobila, že ho opomenul ve své závěti, než zlá vůle jej vůbec nezmiňovat. Jimram navíc kromě jména prapředka boskovického rodu nese také přídomek Šembera, čímž se k opravdovému poslednímu Boskovici přímo hlásí.

Je nutné na tomto místě připomenout, že k očištění Jana Šembery od nánosu mýtů a zkreslení nepřispěli mnoho ani jeho pozdější životopisci. Vyjádřili sice jasně své přesvědčení o nepravdivosti legend, ve kterých figuruje čert nebo zazděný poutník, svým výkladem však pouze posunuli desinterpretaci Šemberovy postavy jiným směrem. Přísným hodnocením jeho hospodářských aktivit i laxnosti k politické kariéře podpořili představu hýřivého šlechtice, pro něhož byla zábava hlavní náplní života. „Jak zasáhl v životě národa a vlasti Karel z Žerotína! A co učinil Jan Šembera?“⁹⁰⁷ neubráníl se kritickému hodnocení Augustin Kratochvíl.

Ve své bakalářské práci jsem nazvala Šemberu „velmožem moravské renesance,“ čímž jsem se zcela záměrně hlásila ke knize Jaroslava Pánka *Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance*.⁹⁰⁸ Mělo to svůj smysl, do role takového „moravského Petra Voka z Rožmberka“ byl totiž historiky 19. a počátku 20. století Šembera pasován. Poprvé se tak stalo roku 1870, kdy Alois Šembera napsal, že „hověl příliš dobrodružnému a rozkošnému životu, jsa v tom podoben souvěkému panu Petrovi Vokovi z Rožmberka a některým jiným pánům.“⁹⁰⁹

Šembera měl zajisté s jihočeským šlechticem společného více než pouze životní styl, kromě stejného údělu posledního nositele slavného jména například i politicky aktivního staršího bratra nebo chatrné zdraví. Přesto v jejich životních osudech nalezneme i mnoho rozdílů. Kde se tedy tento příměr objevil? Petr Vok byl na každý pád osobností významnou a všeobecně známou a také je patrně více zásluhou pověstí a vyprávění, než ověřených historických zpráv, že se stal v očích mnoha synonymem pro romantickou představu renesančního aristokrata, kterého si pozdější autoři brali za vzor při hodnocení jeho současníků. Tuto představu shrnuje Alois Šembera, když o těchto bohatých pánech 16. a počátku 17. století říká, že jim „šermovati, o závod na koních jezdit, s krasotinkami se milkovati, kvasiti, myslivost a jiné kratochvíle provozovati, bylo nade všecko.“⁹¹⁰ Zjevné paralely v osudech obou šlechticů stejně jako snaha moravského patriota Aloise Šembery najít

⁹⁰⁷ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 15.

⁹⁰⁸ J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*.

⁹⁰⁹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 117.

⁹¹⁰ *Tamtéž*.

v moravských dějinách osobnost podobné velikosti, tak zřejmě zapříčinila spojení, které pak bučovického pána pronásledovalo i nadále.

V původní zmínce, ve které Alois Šembera přichází s tímto spojením, cituje *Kroniku posledních Rožmberků* od Václava Březana, konkrétně tu část, kde se Březan negativně vyjadřuje k rozhodnutí svého pána vyčkávat možná až příliš se vstupem do manželství, kde „pan Petr Vok jakožto ponížený poddaný následoval v tom pána svého,“⁹¹¹ tedy nikoho méně než císaře Rudolfa II. Význam této jediné citace byl později rozšířen z pouhých názorů Petra Voka na ženění na jeho životní styl, potažmo životní styl všech „renesančních kavalírů,“ opakováním se stala jakoby definicí renesanční nátury české a moravské aristokracie nebo toho, co si pod ní představujeme. Z jedné použité věty z Březanovy kroniky opakované znovu a znovu dalšími autory, vznikl mýtus moravského Petra Voka z Rožmberka, velmože moravské renesance.

Po Aloisi Šemberovi jmenoval citaci z Března Karel Stloukal, který jí již přisoudil ironický náboj, když napsal, že byl Jan Šembera jedním z „oněch rozmařilých šlechticů na konci 16. století, o nichž s tak pěknou ironií napsal Václav Březan, že „jakožto ponížení poddaní následovali v tom (hýření) pána svého Rudolfa II.“⁹¹² Sloveso „hýření“ bylo doplněno autorem a vzhledem k uvedenému výše také chybně. Nutno podotknout, že Stloukal tu nevychází přímo z Březana, ale právě ze Šemberových *Pánů z Boskovic* a přebíral tedy již jeho „kritické“ hodnocení.

Také Václav Pokorný spojil Březanovu zmínku s přirovnáním Aloise Šembery a zcela přijal jeho hodnocení Jana Šembery i „některých jiných pánů.“⁹¹³ Stejnou citaci najdeme i u Augustina Kratochvíla, totiž že byl Šembera „svým rozkošnickým životem podoben svému králi Rudolfovi II., panu Petru Vokovi z Rožmberka a jiným pánům v Čechách.“⁹¹⁴ Josef Pilnáček potom mluvil o Šemberovi jako o vzoru „tehdejšího lehkovážného velmože. Rytířský a sebevědomý duch, toť snad jedna z dobrých jeho vlastností, jinak však byl muž, jehož hlavní prací byla zábava, ať již v honbě, jízdě na koni, ve střelbě, šermu, ba i v dvoření se krásným paním.“⁹¹⁵

Od podobných tvrzení se samozřejmě nelze zcela odvracet jako od nepravdivých, zvláště pokud je porovnáme s dalšími prokazatelnými prameny svědčícími o Šemberově

---

⁹¹¹ Karel MÜLLER, *Některé staré příběhy, které se staly v Třeboni aneb na pastvích třeboňském sepsané*, ČMM 32, 1858, s. 367.

⁹¹² K. STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna*, s. 30.

⁹¹³ V. J. POKORNÝ, *Pan Jan Šembera*, s. 6.

⁹¹⁴ A. KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od roku 1554*, s. 15.

⁹¹⁵ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 124.

prudké a rozmarné povaze. Je však nutné se k podobným hodnocením stavět kriticky, střízlivě a v širších souvislostech.

Na závěr si neodpustím zmínku o Šemberově televizním vystoupení. V krátkém pořadu pro děti s názvem *Záhady Toma Wizarďa* je nejdřívě představena skála Šumbera, kde měl být Šembera údajně proměněn čertem v ohnivého koně, v podobě kterého měl každou noc vyrážet a „převalovat balvany na planině.“ Následně je ve zkratce představen Šembera sice jako zakladatel renesančního zámku v Bučovicích, ale zejména je rozebrán jeho souboj se Zástřizlem a zmíněna je i minoritská kletba. Autoři se do délky dvanácti minut snažili vměstnat „záhad“ o Šemberovy co nejvíce, ovšem zvláště díky historikům Tomáši Knozovi a Petru Fedorovi se změní fakt a pověstí dostalo alespoň částečného vysvětlení. „Je to jenom pověst,“ opakuje Petr Fedor několikrát. Na závěr snad lze tedy uvést vzletné heslo z pera televizních režisérů: „Co je vlastně největším prokletím lidí s nespoutaným duchem? Pověst, kterou si vyslouží.“⁹¹⁶

---

⁹¹⁶ <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123499335-zahady-toma-wizarďa/311292320070009-prokleti-jana-sembery/>

15. Závěr

Na závěr tedy zbývá položit si jedinou otázku. Jaký opravdu byl Jan Šembera? Je jasné, že se mi nepodaří odpovědět zcela, vždyť předchozí stránky nabízí více než rozporuplný pohled na jeho osobnost. Jana Šemberu do značné míry ovlivňoval jeho původ, příslušnost k privilegované skupině společnosti, skupině, která fungovala na základě určitých zásad a podle vlastních pravidel. S touto rolí šlechtice byla jistě spojena mnohá očekávání okolí a také celá řada povinností. Možnost volby byla limitovaná, ať už se to týkalo životního partnera, ale například i samotného budoucího směřování jedince. Stejně tak i nároky na zajištění zděděného majetku, jména a cti rodiny a zejména její budoucnosti byly značné. V protikladu stojí naše do jisté míry stereotypní představy o novověkých šlechticích jako bohatých magnátech, kteří trávili většinu svého času zábavami spíše než prací a pouze si užívali svého majetku.

Jan Šembera byl temperamentní, rozmarný a náladový, což lze vyčíst zejména z činů jeho mládí, pro které se několikrát dostal dokonce až před soud. Nedá se ovšem říci, že by se jeho prchlivost s přibývajícím věkem mírnila a v mnoha situacích Šembera stále jednal impulzivně.⁹¹⁷ Mnohými byla reflektována jeho záliba v „zábavách a radovánkách.“ Když Josef Pilnáček jmenoval hlavní náplň Šemberova života, nezapomněl zmínit „honbu, jízdu na koni, střelbu, šerm ba i dvoření se krásným paním.“⁹¹⁸ Alois Šembera pak označil jeho život za „dobrodružný a rozkošný.“⁹¹⁹

Jan Šembera poměrně dlouho odkládal manželství a prakticky se vzdal možnosti na politickou kariéru. Vysvětlení se nabízí opět dvojí, buďto se svým způsobem vzepřel předem stanovenému řádu, kterým se měl řídit jeho osud nebo šlo pouze o absenci ambicí a touhu užívat si opravdu toho, co život nabízel. Kromě zmíněné náklonnosti k něžnému pohlaví, na kterou upozorňoval i jeho lékař, holdoval i Šembera i dalším šlechtickým kratochvílím. Na prvním místě můžeme jmenovat zcela jistě lov, který mohl bučovický pán spojit zejména se svou láskou k ušlechtilým koním.⁹²⁰ Nelze také opomenout obvyklé hostiny a pitky konané na Šemberových sídlech, často velmi hlasité a za přítomnosti velkého množství alkoholu.

---

⁹¹⁷ Viz kapitola č. 10.3, poznámka č. 268.

⁹¹⁸ J. PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, s. 124.

⁹¹⁹ A. V. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 116.

⁹²⁰ O tom, že koně pro Jana Šemberu nebyli pouze módní záležitostí, svědčí i publikace, která vyšla roku 1608 a která nese název *Knížka užitečná proti všelikým nemocem, vadám, vášním a jiným koňským nedostatkům, podle které knihy pan Jan Šembera Černoohorský z Boskovic koňům svým pomáhati dával*. Kniha, kterou vydal vlastním nákladem Jiří Nygrín na Starém Městě, naznačuje, že Šemberovo jezdecké umění i znalosti byly proslulé a měly svou váhu i jedenáct let po jeho smrti. P. FEDOR, *Jan Šembera*, s. 4.

Důležité byly pro šlechtice zdroje a těch měl Šembera dostatek. Sám si liboval v krásných a drahých věcech, ať již šlo o perlové sedlo, o kterém se zmiňuje Karel starší ze Žerotína,⁹²¹ nebo jiné šperky a ozdoby.⁹²² Pro svou lásku k umění si pak Šembera udržoval nejméně dva malíře.⁹²³

Nejviditelnějším důkazem tohoto Šemberova zájmu ovšem zůstává nádherná stavba Bučovic. Když se Jarmila Krčálová zamýšlí nad osobností stavitele bučovického zámku, při jehož popisu nešetří superlativy, mluví o „venkovské stavbě nevýznamného moravského šlechtice,“ která ovšem „jak architekturou, tak malovanou a sochařskou výzdobou názorně předvádí široký výrazový rejstřík onoho slohového proudu, zvaného manýrismus; svědčí o tom, že i středoevropské prostředí mimo panovnický dvůr umělo ocenit jeho ryzi, italskou verzi a umožnit zrod díla vynikající úrovně, díla souměřitelného s tvorbou v Itálii.“⁹²⁴

Kolik nám však může zámek vypovědět o majiteli, když se mnozí kunsthistorici ve snaze poznat hlouběji význam a účel staveb obrací při interpretaci na stavitele? Krčálová tak z části kvůli nedostatku informací, ale z části také pro nedocení Šemberovy osobnosti tápe. Konstatuje, že Šembera „nedosáhl ani významného postavení ve správě země jako jeho předkové, ani o ně neusiloval a netěšil se dokonce ani nejlepší pověsti.“⁹²⁵ Ve výzdobě hledá jeho zájem o šerm nebo krásné ženy, jezdeckou obratnost a ochotu tasit zbraň. Především byl pro ni překvapivý Šemberův věk v době, kdy se předpokládá zahájení stavby. Roku 1567, ze kterého pochází ztracený rozpočet, bylo Šemberovi teprve okolo dvaceti čtyř let.

To, že se Šemberova pozornost ubírala jiným směrem než ke kariéře a znám byl především pro svou prchlivost, ještě nemuselo nutně znamenat, že k ní neměl dostatečné předpoklady. Pokud šlo o zázemí, pak se Šemberovi dostalo jistě té nejlepší péče. I když o výši jeho vzdělání je pro nedostatek informací možné pochybovat, o jeho výchovu se staral starší bratr, o jehož vzdělání již žádné pochybnosti mít nelze. Stejně tak je možné říci, že měl Šembera k dispozici rozsáhlou knihovnu, prokazatelně pokud přijmeme předpoklad jeho přístupu k bratrově literatuře,⁹²⁶ ovšem kolik toho Šembera opravdu přečetl? A tímto způsobem bychom mohli pokračovat dále. Albrecht byl hrdý na svou znalost latiny a byl v ní patrně schopen alespoň základní komunikace. Jan Šembera pobýval často ve Vídni, zapsal se

---

⁹²¹ V. BRANDL, *Spisy Karla staršího z Žerotína*, s. 69–70.

⁹²² AM Brna, fond A 1/3 Sbirka rukopisů a úředních knih, inv. č. 80, fol. 89. Brněnské městské knihy uvádí situaci, kdy si objednal Šembera, aby mu některý z brněnských zlatníků „duplety do zlata fasoval.“ Tato jeho žádost ovšem musela být odmítnuta, protože v cechovních ustanoveních byly podobné metody zakázány.

⁹²³ Viz poznámka č. 508.

⁹²⁴ J. KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, s. 8.

⁹²⁵ *Tamtéž*, s. 1.

⁹²⁶ Bohumír LIFKA, *Knihovny na zámku bučovickém*, in: Bučovice. Státní zámek a okolí, Praha 1954, s. 16–17.

na tamní univerzitu a snad se i pohyboval na arciknížecím dvoře. Co opravdu nám tyto informace ovšem říkají o jeho jazykových schopnostech?

Takto můžeme alespoň částečně revidovat i další Šemberova hodnocení. Starší literaturou shodně kritizován za svůj přístup k hospodářství, za prodeje statků a nedostatek entuziasmu pro správu rodového majetku. V této souvislosti jsou také zmiňovány Šemberovy dluhy. Když se ovšem podíváme na celou situaci blíže, může se nám jevit v úplně jiném světle. Zprávy o půjčkách od bratra i dalších příbuzných máme spolehlivě doloženy pouze pro starší období, zejména pro rok 1563, kdy bylo Šemberovy sotva dvacet let.⁹²⁷ Mnohé tak lze vysvětlit jednoduše nedostatkem zkušeností nebo pouhou mladickou nerozvážností. Co se týče manipulací se statky, k největším prodejům Šembera přistoupil po bratrově smrti a řešil jimi aktuální situaci, předlužení bratrovými odkazy a zvýšené náklady na pokračující opravy zámku v Černé Hoře a stavby na Bučovicích. Můžeme tak vidět, že šlo vlastně o zodpovědné řešení situace a Šemberovi se do jisté míry podařilo konsolidovat celé dědictví a v pozdější době již k větším změnám nedocházelo.

Notnou dávku zodpovědnosti projevil Šembera i ve vztahu k Litovli. Ať už jím vydaná privilegia nebo pozdější městský řád jistě napomohly rozvoji města a zabezpečily jeho postavení v rámci panství, na druhou stranu však představovaly promyšlené kroky ve vztahu ke šlechtickému velkostatku. Ustanovení v městském řádu, která se týkají nuceného výkupu zboží nebo naopak přednostního prodeje například do panského pivovaru, korespondují s tehdejšími tendencemi šlechtického podnikání a vrhají tak zcela jiné světlo na Šemberu jako hospodáře.

Šembera pak projevil i další pozitivní vlastnosti, vystupoval jako milující bratr, starostlivý otec nebo jako klášterní patron a donátor. Nelze samozřejmě opomenout mnohokrát skloňovaný případ vraždy nebo i další spory a stížnosti proti Šemberovi. Přesto je nutné pamatovat na obě strany mince a Jan Šembera si zaslouží střízlivé hodnocení jeho osobnosti, kterého se mu zatím nedostávalo.

Život posledního boskovického pána nelze vyprávět jako kontinuální příběh, na to se v pramenech nachází příliš mnoho bílých míst. Svou práci jsem tedy pojala spíše jakou soubor tematických okruhů, které mohou v širším kontextu lépe přiblížit jednotlivé aspekty Šemberova života a zároveň pak informace, nalezené k Janu Šemberovi mohou naopak přispět k celkovému poznání moravské aristokracie

---

⁹²⁷ Zmínky o půjčkách pro rok 1563 se nachází v Albrechtově kopiáři, Věra BUCHTELOVÁ, *Kopiář Albrechta z Boskovic*, s. 139, 140, 159.

Seznam pramenů

Nevydané prameny:

Moravský zemský archiv v Brně

- Fond A3
  - Inv. č. 706, 710, 750, 753, 754, 756
- Fond A7 Přiznávací berní listy
  - Karton 1, sign. 5
  - Karton 2, sign. 18
  - Karton 3, sign. 20
  - Karton 6, sign. 15
  - Karton 10, sign. 36
  - Karton 11, sign. 14, 15, 16, 168
  - Karton 12, sign. 17
  - Karton 18, sign. 24
  - Karton 19, sign. 23
  - Karton 23, sign. 19
  - Karton 24, sign. 19, 20, 21
  - Karton 25, sign. 25
- Fond A12 Šlechtická akta
  - Karton LXXXVIII 12/8.
- Fond G1 Bočkova sbírka
  - Sign: 10 276, 10 277, 10 993, 10 995
- Fond G11 Sběrka rukopisů Františkova muzea Brno
  - Kniha 517
  - Inv. č. 604 Registra panství prštického a vlasatického 1574
- Fond E49 Minorité Brno
  - Karton 15, kniha 32, Chronologia venerabilis conventus Brunensis ad S. Joannes
- Fond F 82 Pozořice
  - Inv. č. 17
- Fond F 44 Velkostatek Bučovice
  - Inv. č.: A 2a, 2b, 2c

Archiv města Brna

- Fond A 1/3 Sběrka rukopisů a úředních knih
  - Inv. č. 79, 80

Národní archiv v Praze, 1. oddělení

- Fond Morava
  - Sign. 147, 186, 209, 302, 355, 397, 414, 805, 1240, 1049, 2469, 2547, 2714, 4058
- Titulář Šebestiána Fantnara z Fontenštejna, písaře při soudu komorním království českého, 1589

Státní okresní archiv Olomouc

- Fond Archiv města Litovel L 1–1
  - Inv. č. 83, 85, 90, 91, 95, 96, 98,
  - Inv. č. 110 Kniha statutů města Litovle
  - Karton 2, inv. č. 1198
  - Karton 3, inv. č. 1246, 1266
  - Karton 4, inv. č. 1310, 1425
  - Karton 6, inv. č. 1425

Edice:

- Vincenc BRANDL (ed.), *Spisy Karla staršího z Žerotína. Oddělení druhé, Listové psaní jazykem českým*. Svazek první, Brno 1870
- Jan BYSTRICKÝ – František SPURNÝ – Ludvík VÁCLAVEK – Metoděj ZEMEK (edd.), *Moravské a slezské listiny lichtenštejnského archivu ve Vaduzu*, Brno 1991
- Petr FEDOR (ed.), *Jan Šembera Černoohorský z Boskovic – Několik kapitol ze života renesančního kavalíra*, Nepublikovaný rukopis, Státní památkový úřad v Brně, 2002, Fond A 3 Stavovské rukopisy Moravského zemského archivu v Brně
- Dalibor JANIŠ (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545*, Brno 2005
- Tomáš KALINA (ed.), *Moravské zemské desky II. kraj brněnský 1480–1566*, Praha 1950
- Josef KOLLMANN (ed.), *Berní rejstříky a berně roku 1567*, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 169–246
- Augustin, KRATOCHVÍL (ed.), *Epicedium minoritského kláštera v Brně*, Časopis Matice Moravské 43, Brno 1919, s. 16–64
- František MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky II. kraj olomoucký 1480–1566*, Brno 1948
- František MATĚJEK, *Moravské zemské desky III. kraj olomoucký 1567–1642*, Praha 1953
- Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Paměti*, Praha 1996
- Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků II*, Praha 1985
- Bartoloměj PAPROCKÝ z Hlohola a Paprocké vůle, *Zrcadlo slavného Markrabství Moravského v kterémž jeden každý stav, dávnost, vzácnost i povinnost svou uhléda, krátce sebrané a vydané roku 1593 skrze Bartoloměje Paprockého z Hlohola a Paprocké vůle*, (reed. 1. vydání 1593), Ostrava 1993
- Miloslav ROHLÍK (ed.), *Moravské zemské desky III. kraj brněnský 1567–1641*, Praha 1957
- Anežka SCHMIDTOVÁ (ed.), *Jan Dubravius: O rybnících*, Praha 1953

Seznam literatury

- Karolína ADAMOVÁ, *Apelační soud v českém království v letech 1548 – 1651*, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1979, s. 101–112
- Karolína ADAMOVÁ (ed.), *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*, Praha 2005
- Jiří ANDRESKA, *Lesk a sláva českého rybářství*, Pacov 1997
- Tomáš BALETKA, *Šlechtická nemovitost v Brně v době markraběte Jošta*, Časopis matice moravské 114, 1995, s. 235–256
- Vladimír BERÁNEK, *Vranov u Brna. Historie a památky*, Vranov u Brna 1940
- Tomáš BOBROVSKÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ (edd.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007
- Antonín BOČEK, *Přehled knížat a Markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v Markrabství Moravském*, Brno 1934
- Jaroslav BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, Boskovice 2008
- Vladimír BRYCH – Jan RENDEK, *Hrady, zámky a tvrze na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2008
- Karla BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Z Ječmínkovy říše. Moravské pověsti*, Praha 1994
- Věra BUCHTELOVÁ, *Kopíř Albrechta z Boskovic*, (= nevydaná diplomová práce, FF MU v Brně), Brno 1968
- Václav BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, Hospodářské dějiny 14, 1986, s. 175–216
- Václav BŮŽEK, *Sebeprezentace křesťanského rytíře ve výzdobě císařského sálu v Bučovicích*, in: Hana Ambrozová – Tomáš Dvořák – Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Pavel Pumpr, *Historik na Moravě. Profesoru Jiřímu Malířovi, předsedovi Matice Moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 311–322
- Václav BŮŽEK a kol., *Úvod do studia historie*, České Budějovice 1994
- Václav BŮŽEK a kol., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích raného novověku*, Praha – Litomyšl 2002
- Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, Praha 2010
- Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL, *Carpe diem versus Memento mori. K výzdobě Rytířského sálu na Rožmberku jako obrazu myšlení Jana Zrinského ze Serynu*, in: *Zlatý věk Českokrumlovská 1550-1620, Český Krumlov 2002*, s. 77–91

- Václav BŮŽEK – Petr KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008
- Václav BŮŽEK – Géza PÁLFFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, Český časopis historický 101, 2003, č. 3, s. 542–581
- Tůma CIMRHANZL, *Antická mythologie*, Praha 1999
- Dagmar CULKOVÁ-STUHLÍKOVÁ, *Morava. Moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625 (1750)*, Katalog I., Praha 1962
- Petr ČORNEJ – Milana BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí koruny české VI., 1437–1526*, Paseka – Praha – Litomyšl 2007
- Karel EICHLER, *Paměti panství Veverského*, Brno 1891
- Jacob von FALKE, *Geschichte des fürstlichen Hauses von Liechtenstein*, Band I.–III., Wien 1868–1877
- František FIŠER – Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *Renesanční nástěnné malby ve státním zámku v Bučovicích a jejich restaurace*, Zprávy památkové péče 16, 1956, s. 133
- Zdeněk FIŠER (ed.), *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, svazek 1–5, Vysoké Mýto 2002–2005
- Zdeněk FIŠER, *Milovník národa, který vzbudil nevděk Alois Vojtěch Šembera*, in: Libor Jan – Zdeněk Drahoš (ed.), *Osobnosti moravských dějin*, Brno 2006, s. 293–308
- Miroslav FLODR, *Brněnské městské právo na konci středověku (1389–konec 15. století)*, Brno 2008
- Dušan FOLTÝN a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005
- Vladimír GOŠ – František SPURNÝ, *Úsovský hrad a zámek*, Šumperk 1999
- Cecílie HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, *Brno, stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947
- Herbert HAUPT, *Fürst Karl I. von Liechtenstein, Obersthofmeister Kaser Rudolfs II. und Vizekönig von Böhmen. Hofstaat und Sammeltätigkeit. Edition der Quellen aus dem liechtensteinischen Hausarchiv*, Wien – Köln – Gratz 1983
- Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, 1997
- Ivo HLOBIL – Eduard PETRŮ, *Humanismus a raná renesance na Moravě*, Praha 1992
- Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělávání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 111–210
- Martin HOLÝ, *Zrození renesančního kavalíra. Výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010

- Jaroslav HONC, *Populační vývoj šesti generací 125 českých panských rodů v letech 1502–1794*, Historická demografie 3, 1969, s. 20–51
- Ladislav HOSÁK, *Počátky dějin Boskovic – Boskovice v husitském revolučním hnutí*, in: L. Hosák – E. Petřů – J. Skutil (edd.), *Boskovice v dějinách*, sborník příspěvků k dějinám města a okolí, Boskovice 1969, s. 3–11.
- Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 2004, reprint vydání z roku 1938
- Ladislav HOSÁK – Eduard PETRŮ – Jan SKUTIL (edd.), *Boskovice v dějinách*, sborník příspěvků k dějinám města a okolí, Boskovice 1969
- Irena HRABĚTOVÁ, *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*, Brno 1992
- Josef HRDLIČKA, *Konfesní politika šlechtických vrchností a šlechtická konfesionalizme v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století*, Český časopis historický 3, roč. 108, 2010, s. 406–442
- Ferdinand HREJSA, *Česká konfese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912
- Ferdinand HREJSA, *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, Český časopis historický 44, 1938, s. 296–326, 474–485
- František HRUBÝ, *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*, Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 107–165
- František HRUBÝ, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, ČČH roč. 40, 1940, s. 265–309, roč. 41, 1935, s. 1–40, 237–268
- Rudolf HURT, *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku*, díl I, Ostrava 1960
- Dalibor JANIŠ, *Mezi pravdou a lží. Ctibor Tovačovský z Cimburka*, in: Libor Jan – Dalibor Janiš (edd.), *Osobnosti moravských dějin*, Brno 2006, s. 162–175
- Jana JANIŠOVÁ, *Šlechtické spory o čest na raně novověké Moravě*, Brno 2007
- Jana JANIŠOVÁ, *Delikt urážka na cti v českém a moravském zemském právu. Právní normy a právní praxe*, in: Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malaníková a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 69–110
- Josef JANÁČEK, *Ženy české renesance*, Praha 1996
- Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Předbělohorské soudy na Moravě a královské město Brno*, Časopis Matice moravské 113 číslo 2, 1994, s. 235–260
- Hana JORDÁNKOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Šlechta v královském městě Brně v předbělohorském období*, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech

raného novověku (16.–18. století). Sborník z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995, Prostějov 1997, s. 166–184

- Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009
- Jiří JUST – Zdeněk R. NEŠPOR – Ondřej MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009
- Marta KADLECOVÁ, *Proces v zemských zřízeních 16. a na počátku 17. století*, in: Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v Českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 217–238.
- Tomáš KAHUDA, *K moravské zemské berní správě v době předbělohorské*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 307–318
- Tomáš KAHUDA, *Moravské zemské berní evidenční pomůcky ze sklonku doby předbělohorské*, *SAP 2*, roč. 49, 1999, s. 257–436
- František KAMENÍČEK, *Zemské sněmy a sjezdy moravské: Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*, Díl 1, Brno 1900
- Vlasta KAUEROVÁ – Miroslav KOUDELKA, *Památky staré Litovle*, Olomouc 1998
- Jiří KLABOUCH, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, Praha 1967
- Jan KNIES, *Vlastivěda moravská. Blanský okres*, Brno 1902
- Jan KNIES, *Vlastivěda moravská, Boskovský okres*, Brno 1904
- Tomáš KNOZ, *Středověký původ moravské šlechty v Zrcadle Bartoloměje Paprockého. Ke konstrukci minulosti ve vrcholně renesančním dějepisectví*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem Jaroslav Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 149–165
- Tomáš KNOZ, *Moravská barokní šlechta*, in: Tomáš Knoz (ed.), *Morava v době baroka*, Brno 2004, s. 47–56
- Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína, Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008
- Tomáš KNOZ, *Šlechtická paměť v uměleckém ztvárnění moravských renesančních zámků*, in: Václav Bůžek – Petr Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 23–36
- Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha – Litomyšl 2001

- Miloš KOUŘIL, *Diplomat a humanista Tas Černohorský z Boskovic*, in: Libor Jan – Zdeněk Drahoš (edd.), *Osobnosti moravských dějin*, Brno 2006, s. 155–162
- Lucia KRAJČÍROVÁ, *Fontána na nádvoří zámku v Bučovicích* (=nevydaná bakalářská práce), Brno 2011
- Bunny KRÁL, *Liechtensteinská hrobka ve Vranově*, in: *Poutní místo Vranov*, Brno 1997, s. 50–57
- Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)*, Opera Historica 10, České Budějovice 2003, s. 439–455
- Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004
- Pavel KRÁL, *Kult předků. Paměť a smrt v myšlení české šlechty na počátku novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 173–187
- Jaroslav KRAMAŘÍK, *Klasifikace látek českých antifeudálních pověstí*, Československá etnografie 4, roč. 5, Praha 1957, s. 327–333
- Čeněk KRAMOLIŠ, *Vlastivěda moravská. Bučovický okres*, Brno 1900
- Augustin KRATOCHVÍL, *Poměr pánů Albrechta a Jana Černohorského z Boskovic na Bučovicích k Jednotě Bratrské*, Časopis moravského muzea zemského 6, 1906, s. 313–315
- Augustin KRATOCHVÍL, *Vlastivěda moravská. Pohořelský okres*, Brno 1913
- Augustin KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic od nejstarších dob až po smrt pana Václava z Boskovic (1554)*, pokračování 1, Bučovice 1919
- Augustin KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic do roku 1554 až do smrti pana Jana Šembery z Boskovic*, pokračování 2, Bučovice 1920
- Augustin KRATOCHVÍL, *Dějiny Bučovic za prvních Lichtenštejnů*, pokračování 3, Bučovice 1923
- Jarmila KRČÁLOVÁ, *Centrální stavby české renesance*, Praha 1976
- Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979
- Václav KUBÍČEK, *K rodokmeni Drahanovských z Pěňčína*, Časopis Matice moravské 33, 1909, s. 51–66
- Alois KUČÍK, *Dvě vraždy v renesanční šlechtě moravské*, Vlastivědný věstník moravský I, 1946, s. 161

- Martina KUDLÍKOVÁ, *Minoritský klášter a kostel sv. Janů v Brně. Období středověku*, (= nevydaná diplomová práce, Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně), Brno 2007
- Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl, Praha 1998
- Karel KUČA, *Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*, Praha – Brno 2000
- Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *K tématice nástropních maleb Zaječského sálu státního zámku v Bučovicích*, Umění 7, 1959, s. 271–275
- Václav LEDVINKA, *Rozmach feudálního velkostatku, jeho strukturální proměny a role v ekonomice českých zemí v předbělohorském období*, Folia Historica Bohemica 11, Praha 1987, s. 103–127
- Bohumír LIFKA, *Knihovny na zámku bučovickém*, in: Bučovice. Státní zámek a okolí, Praha 1954, s. 16–17
- *Limberk*, in: Ottův slovník naučný, díl 16, 1900, s. 27.
- Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). 2 šlechta*, Praha 1994
- Jana MACHAČKOVÁ – Jiří MATĚJČEK, *K metodologii historiografie: teorie, metody a výsledky výzkumu vzorů chování v 19. století a takzvané mentality*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. Dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 33–41
- Josef MARKOV, *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII.–XVII. století*, Praha 1967
- Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, Opera Historica 7, České Budějovice 1999, s. 139–197
- Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004
- František MATĚJJEK, *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě s přihlédnutím k přilehlému území Slezska a Polska*, Praha 1959
- František MATĚJJEK, *O rybníkářství na Bučovicku v druhé polovině 16. stol.*, VVM 15, 1960, s. 175–182
- František MATĚJJEK, *Postavení města v rámci panství*, in: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18.století)*, Prostějov 1997, s. 73–84

- Dobroslava MENCLOVÁ, *Státní zámek v Bučovicích*, in: Bučovice. Státní zámek a okolí, Praha 1954, s. 1–9
- Zdeněk MĚŘÍNSKÝ, *Černohorští z Boskovic na Vídeňské univerzitě v pozdním středověku a raném novověku*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Váلكovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 285–306
- Jaroslav MEZNÍK, *Tolerance na Moravě v 16. století*, In: Milan Machovec (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995, s. 76–85
- Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999
- Jaroslav MILLER, *Stručný nástin moravského předbělohorského soudnictví*, Olomouc 19
- Alois MÍKA, *Slavná minulost českého rybníkářství*, Praha 1955
- Alois MÍKA, *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*, Sborník historický 15, 1967, s. 45–73
- Karel MLATEČEK, *Páni z Boskovic*, nevydaný rukopis
- Martin NEJEDLÝ, *Medievisté a tabu. Nepojmenované zločiny zruďného modrovouse*, Dějiny a současnost 32, 2010, č. 11, s. 40–43
- Vojtěch NEUŽIL – Zdeněk MAZEL, *Pozořice s okolím v minulosti a dnes*, Pozořice 1983
- Robert NOVOTNÝ, *Čest a urozenost v mentalitě pozdně středověké šlechty*, in: Tomáš Borovský – Dalibor Janiš – Michaela Malaniková a kol. (edd.), *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010, s. 54–68
- Jaroslav PÁNEK, *Podíl předbělohorského českého státu na obraně střední Evropy proti Osmanské expanzi*, Český časopis historický 36, 1988, s. 856–872
- Jaroslav PÁNEK, *Dva typy českého šlechtického mecenátu v době Rudolfa II.*, Folia Historica Bohemica 13, 1990, s. 159–178
- Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové, velmoži české renesance. Autoreferát disertace k získání vědecké hodnosti doktora historických věd*, Praha 1991
- Jaroslav PÁNEK, *Život na šlechtickém sídle v předbělohorské době*, Acta Universitatis Purkynianae. Studia historica 1, Ústí nad Labem 1992, s. 9–27
- David PAPAŽÍK, *Nejvýznamnější šlechtické rody na Moravě podle zemských desk*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (edd.), *Ad vitam et honorem Jaroslav*

Mezník. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, Brno 2003, s. 519–532

- Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953
- Josef PILNÁČEK, *Rodokmen s obrazy starých památek rodu z Boskovic*, Brno 1925
- Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černá Hora*, Černá Hora 1926
- Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Vídeň, 1930
- Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Velehrad, 1. vydání 1930, reed. 2004
- Josef PILNÁČEK, *Paměti města Blanska a okolí*, Kyjov 2005
- Otto PLACHT, *České daně 1517–1652*, Praha 1924
- Otto PLACHT, *Odhad majetku stavů království českého z roku 1557*, Věstník královské české společnosti nauk, tř. filosoficko-historicko-jazykozpytné, roč. 1947, Praha 1950
- Miloš POJAR, *Reformace a protireformace ve střední Evropě*, In: Milan Machovec (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha 1995, s. 44–75
- Magdalena POKORNÁ, *Josef Němec. Neobyčejný muž neobyčejné ženy*, Praha 2009
- Pavel POKORNÝ – Pavel PALÁT, *Bartoloměj Paprocký a jeho význam v české heraldice*, in: *Heraldická ročenka, řada II., sv. 1*. Praha 1979
- Pavel R. POKORNÝ, *Znak Pernštejnů po vymření rodu*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 349–354
- Václav Jan POKORNÝ, *Pan Jan Šembera z Boskovic na Bučovicích a pověsti o něm*, Brno 1919
- Adolf PROVAZNÍK, *Bartoloměj Paprocký, zvláště jeho činnost na Moravě*, *Vlastivědný věstník moravský* 48, 1996, s. 36–48.
- Jan ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře po 1372 / před 1407–1771 (1849)*, Praha 2002
- Bohumil SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, Brno 1993
- Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy a Slezska I*, Praha 1994
- Gerald SCHÖPFER, *Klar und Fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein*, Riegersburg 1996.
- August SEDLÁČEK, *Krajír z Krajku*, in: *Ottův slovník naučný* 15, Praha 1900, s. 24–25
- August SEDLÁČEK, *Zástřizl*, in: *Ottův slovník naučný* díl 27, Praha 1908, s. 464–466

- Jan SKUTIL, *Bartoloměj Paprocký z Hlohol o pánech z Boskovic*, in: Ladislav Hosák – Eduard Petrů – Jan Skutil (edd.), *Boskovice v dějinách. Sborník příspěvků k historii města a okolí*, Boskovice 1969, s. 22–40
- Jan SKUTIL, *Dvě rodiny pánů Černožských z Boskovic*, *Listy genealogické a heraldické společnosti v Praze. Acta genealogica ac heraldica* 1974–1976, seš. 2, s. 19–24
- Fabián SLABÝ, *Příspěvky k dějinám Bučovic*, svazek I., Bučovice 1940
- Fabian SLABÝ, *Novokřtění na Slavkovsku*, Vyškov na Moravě 1941
- Tomáš STERNECK, *K objektivitě berních přiznání z předbělohorské Moravy na příkladu královských měst v brněnském kraji*, *Folia Historica Bohemica* 21, 2005, s. 83–110
- Karel STLOUKAL, *Karel z Lichtenštejna a jeho účast ve vládě Rudolfa II. (1569–1607)*, Praha 1912
- Karel STLOUKAL, *Česká kancelář dvorská 1599–1608*, Praha 1931
- Lenka ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice, stavebněhistorický průzkum*, Brno 2006
- Eva ŠAMÁNKOVÁ, *Architektura české renesance*, Praha 1961
- Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Jan Šembera z Boskovic*, *Časopis Matice moravské* 9, 1835, s. 79–88
- Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Historie Pánů z Bozkowic a hradu Bozkowa w Morawě: s popsáním panstw a města*, Brno, 1836
- Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Vídeň 1870
- Kateřina TARANTOVÁ, *Manželské strategie české šlechty v předbělohorském období*, (= nevydaná diplomová práce FF JU v Českých Budějovicích), České Budějovice 2009
- František TEPLÝ, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937
- Ludmila URBÁNKOVÁ, *Albrecht Černožský z Boskovic – podporovatel renesanční literatury a malířského umění na Moravě*, in: *Příspěvky ke starší literatuře na Moravě III*, Blansko 1967, s. 27–28
- Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.–18. století, I Předbělohorská doba*. Praha 1972
- Josef VÁLKA, *Stavovská Morava (1440–1620)*, Praha 1987
- Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, Brno 1991
- Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy II, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996

- Josef VÁLKA, *Morava v habsburské monarchii a turecká hrozba*, in: Tomáš Knoz. (ed.), *Morava v době renesance a reformace*, Brno 2001, s. 8–16
- Josef VÁLKA, *Moravská zemská správa a svoboda v 15. a 16. století*, in: Tomáš Knoz (ed.), *Morava v době renesance a reformace*, Brno 2001, s. 17–30
- Josef VÁLKA, *Tolerance či koexistence?*, in *Husitství na Moravě, náboženská snášenlivost, Jan Amos Komenský*, Brno 2005, s. 238–248
- Marek VAŘEKA, *Hospodářský obraz moravských panství Bruntálských z Vrbna na základě berních příznávacích listů z let 1583–1602*, Sborník Bruntálského muzea 2006, s. 36–50
- Marek VAŘEKA, *Hospodářský obraz úsovského panství na přelomu 16. a 17. století*, Zajímavosti z Litovelska. Ročenka Muzejní společnosti Litovelska 2008, s. 15–34
- Marek VAŘEKA, *Lichtenštejnsko*, Praha 2010
- Marek VAŘEKA, *Mocenské aktivity knížete Karla I. z Lichtenštejna a jeho bratrů v Horním Slezsku*, nevydaný rukopis
- Otakar VINAR, *Pět století Šliků*, Zvláštní otisk ze sborníku Heraldika a genealogie r. 31, č. 3-4, Praha 1998, s. 121–123
- Petr VOREL, *Zlatý věk pardubického rybníkářství*. Dějiny a současnost 12, 1992, č. 1, s. 17–21
- Petr VOREL, *Vývoj pozemkové držby pánů z Pernštejna v 15. – 17. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích, Pardubice 1995, s. 9 – 76
- Petr VOREL, „*Přátelské snešení stavův českých*“ z března 1547 a jeho signatáři, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547, první krize habsburské monarchie*. Sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30. 9. 1997, Pardubice 1999, s. 81–124
- Petr VOREL, *Staré pověsti a rodinné příběhy pernštejnské. Sebereflexe aristokratického rodu v polovině 16. století*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus, aneb, Sborník příspěvků, jež věnovali prof. Dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 137–148.
- Petr VOREL, *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek komunikace a stavovské diplomacie*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, Opera Historica 8, České Budějovice 2000, s. s. 191–203

- Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001
- Petr VOREL, *Dítě na aristokratickém dvoře na počátku raného novověku podle představ Viléma z Pernštejna*, in: Tomáš Jiránek – Jiří Kubeš (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, Pardubice 2002, s. 13–48
- Petr VOREL, *Rodové heraldické pověsti jako prostředek mezigeneračního přenosu informace ve šlechtickém prostředí českých zemí v 16. století*, in: Václav Bůžek – Petr Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2008, s. 61–67
- Petr VOREL, *Velké dějiny zemí koruny české VII*, Praha 2005
- Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012
- Pavla VOŠÁHLÍKOVÁ, *Místo biografie v sociálních dějinách*, Studie k sociálním dějinám 8, 2001, s. 53–57
- Bohuš VYBÍRAL, *České husovské rukopisy c. k. studijní knihovny v Olomouci*, Časopis vlasteneckého musejního spolku v Olomouci roč. 31, 1914, s. 103–136
- Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005
- Thomas WINKELBAUER, *Repräsentationsstreben, Hofstaat und Hofzeremoniell der Herren bzw. Fürsten von Liechtenstein in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvoře a v rezidenčních městech posledních Rožmberků*, Opera Historica 3, České Budějovice 1993, s. 179–198
- Thomas WINKELBAUER, *Lichtenštejnové jako „šlechta neznající hranice.“ Náčrt majetkového vývoje pánů a knížat lichtenštejnských v Dolních Rakousích a na Moravě v rámci politických dějin*, in: Andrea Komlosyová - Václav Bůžek - František Svátek (edd.), *Kultury na hranici - Jižní Čechy, Jižní Morava, Waldviertel, Weinviertel*. Wien, 1995, s. 215-222
- Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999
- Metoděj ZEMEK – Adolf TUREK, *Regesta listin z lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526 (2. část 1491–1526)*, Sborník archivních prací 33, 1983, s. 149–296
- Petr ZEMEK, *Konfese moravských (novo)utrakvistů z roku 1566*, Studia comeniana et historica 33, 2003, č. 69–70, s. 109–149

- Petr ZEMEK, *Reformace, protireformace a rozvinutí protireformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času*, Uherský Brod 2006
- Emanuel ZÍTEK, *Cizáci. Historický román z doby Rudolfa II. 1. díl*, Praha 1937
- Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 130–139

Internetové zdroje:

- <http://www.bucovice-zamek.cz/04povesti.htm> (15. 7. 2012)
- <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123499335-zahady-toma-wizarda/311292320070009-prokleti-jana-sembery> (15. 7. 2012)
- <http://www.litovel.eu/cs/turistika/prochazka-litovli/radnice-a-radnicni-vez.html> (25.7.2010)
- http://mapy.vugtk.cz/muller_morava/zoomify.php?rs=3&lg=cze (27. 7. 2012)

Seznam příloh

1. Rodokmen pánů z Boskovic (zjednodušený)

Trnavsko-bučovická linie vývod od Oldřicha Trnavského z Boskovic a boskovická linie od jeho bratra Ladislava z Boskovic a na Třebové.

Klíčové zdroje: Josef PILNÁČEK, *Rodokmen s obrazy starých památek rodu z Boskovic*, Brno 1925

Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Páni z Boskovic a potomní držitelé hradu boskovického na Moravě: Přidáno popsání hradu, města a okresu boskovického*, Vídeň 1870 a další.

2. Znak pánů z Boskovic

Znak vypočtený u Bartoloměje Paprockého z Hlohól, autorem je slezský rytec Jana Willenberg

Zdroj: Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, reed. Ostrava 1993

Zpodobnění ze 14. století dochované v erbovní galerii hradu Laufu

Foto: Martina Fraňková

3. Rytiny boskoviců podle Bartoloměje Paprockého z Hlohól

Václav Černohorský z Boskovic, Jan Šembera Černohorský z Boskovic, Anna Marie a Kateřna Černohorské z Boskovic

Zdroj: Bartoloměj PAPROCKÝ z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*

4. Albrecht Černohorský z Boskovic

Neznámý autor, obraz vystavený v Lichtenštejnském archivu ve Vaduzu

Reprodukce poskytnutá ze zámku v Bučovicích

5. Anna Marie Černohorské z Boskovic provdaná z Lichtenštejna

Neznámý autor, obraz vystavený v Lichtenštejnském archivu ve Vaduzu

Reprodukce poskytnutá ze zámku v Bučovicích

6. Kateřina Černohorská z Boskovic provdaná z Lichtenštejna

Neznámý autor, obraz vystavený v Lichtenštejnském archivu ve Vaduzu

Reprodukce poskytnutá ze zámku v Bučovicích

7. Pečet' a podpis Jana Šembery Černohorského z Boskovic

MZA Brno, fond A7, karton 12, sign. 17

SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, kart. 6, Inv. č. 1425

SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 85

8. Zámek Bučovice – dobová podoba

Obraz z roku 1757

Zdroj: Lenka ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice, stavebněhistorický průzkum*, Brno 2006

Obrazová příloha

„Ideální rekonstrukce renesanční podoby zámeckého areálu podle ing. arch. D. Menclové z roku 1953.“

Zdroj: Bohumil SAMEK a kol., *Renesanční zámek v Bučovicích*, Brno 1993

9. Zámek Bučovice

Zdroj: Lenka ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice, stavebněhistorický průzkum*

Fotodokumentace

10. Zámek Bučovice – nádvoří

Zdroj: Lenka ŠABATOVÁ, *Zámek Bučovice, stavebněhistorický průzkum*

Fotodokumentace

Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979

11. Zámek Bučovice – heraldická výzdoba

Znak pánů z Boskovic, Krajířů z Krajku a Šliků z Passau

Vlastní foto

Znak boskovického rodu v císařském sále Bučovického zámku

Zdroj: Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979

12. Zámek Bučovice – císařský sál

Karel V.

Zdroj: František FIŠER - Milada LEJSKOVÁ-MATYÁŠOVÁ, *Renesanční nástěnné malby ve státním zámku v Bučovicích a jejich restaurace*, ZPP 16, 1956

Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979

13. Zámek Bučovice – zaječí sál

Zdroj: Jarmila KRČÁLOVÁ, *Zámek v Bučovicích*, Praha 1979

14. Památky města Litovle

Radnice, pamětní desky Jana Šembery

Zdroj: <http://www.litovel.eu/cs/turistika/prochazka-litovli/radnice-a-radnicni-vez.html> (25.7.2010)

15. Řád města Litovle

Titulní list

SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 110, Kniha statutů města

16. Šembera mezi realitou a fikcí

Šembera jako černý kůň osedlaný čertem

Zdroj: Karla BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Z Ječmínkovy říše. Moravské pověsti*, Praha 1994

Jimram z Boskovic – portrét fiktivního posledního Boskovice z knihy Emanuela Zítka

Zdroj: Emanuel ZÍTEK, *Cizáci*, Praha 1937

17. Karel z Lichtenštejna

Zdroj: Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009

18. Maxmilián z Lichtenštejna

Zdroj: Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009

19. Zakladatelská scéna kláštera paulánů ve Vranově

Maxmilián a Kateřina z Lichtenštejna

Zdroj: Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009

20. Erb Karla z Lichtenštejna

Mikulovská větev pánů z Lichtenštejna, Karlova linie

Znak doplněný o boskovický erb

Zdroj: Jan ŽUPANIČ – Michal FIALA – František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001

Pečeť Karla z Lichtenštejna

SOKA Olomouc, Fond Archiv města Litovel L 1–1, Inv. č. 110

21. Lichtenštejnská hrobka ve Vranově u Brna

Rakev Kateřiny z Boskovic

Foto: Kateřina Dufková

22. Karel Eusebius z Lichtenštejna

S lichtenštejnským erbem, v levém horním rohu znak pánů z Boskovic

Zdroj: Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundaker von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien 1999

Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009